ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

DÁVID MIHÁLY JÁNOS
KÉZDIVÁSÁRHELY.

Tizenegyedik évfolyam.

SZAMOSÚJVÁRTT,
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája
1897.

Tartalom.

I. Főczikkek.

		Lap.
Bányai Gratiána,	Mi a te fájdalmad (költemény.)	103.
„ „	(Gerlai Sarolta) A meghalt gyermek (költemény)	140.
„ „	Szenvedni és hallgatni (költemény)	170.
Cselingárián Jakab,	Az új-esztendő Örményországban	72.
„ „	Az 1896. évi vizkereszt ünnepe Tiflisben	188.
Fáraó Simon,	Világositó-Szt.-Gergely évfordulati ünnepe	203.
Dr. Gopcsa László,	A hazai örmények	283.
Harmath Domokos,	Nyári levél	282.
Harmath Lujza,	Az örmények műkincsei . . .	177.
Józsa tanárné,	Felhivás a nemesszivű emberbarátokhoz	301.
Komáry Erzsébet,	Az örmény nők	75.
Kritsa Klára,	Nyilt levél Márton Dávid főgymnasiumi tanár urhoz . . .	286.
Kritsa Péter,	Munkál a jó atya (költemény) .	381.
László Márton,	Márton Dávid „Szép Árá“ czimű tragediája	360.
Lunkai,	Szamos tündére (költemény) . .	80.
„	Elmulás és öröklét (költemény) .	234.
Márton Dávid,	„Szép Árá“ tragedia öt felvonásban	20, 42, 81, 120, 140, 182, 207.
Merza Gyula,	Az örmény emlékszobor . . .	4.
„ „	Lönhárt Ferencz	36.
„ „	A hazai örmények létszáma és örmény kath. jellege . .	103.
„ „	Luszinián Leo siremlékénél . .	295.
Mihálfy Imre,	Álmirá (költemény)	17.
Dr. Molnár Antal,	Két örmény főpap	1.
„ „	Örmény menekültek	33.
„ „	Örményország fővárosa a Bagratidák alatt . . .	67, 99, 133.
„ „	Az örmény nyelv történetéhez	167, 200.
„ „	Örményország és a keleti események	231, 265.

		Lap.
Dr. Molnár Antal,	Az aug. 18-iki bombamerénylet Konstantinápolyban	291.
„ „	Orosz-Örményországból — Az örmények közgazdasági szerepe	328.
„ „	Kihallgatáson a katholikosznál	357.
Dr. Patrubány Lukács,	Perzsa-örmény érintkezések	137.
„ „	Hubschmann perzsa tanulmányai tekintettel az örmény nyelvre	48, 88, 151.
Rusz János,	A moldovai örmény templomok feliratai	351.
Sallak Róza,	A fogoly leány (költemény)	12.
„ „	Egy szép kis örmény leány emlékkönyvébe (költemény)	40.
„ „	Margit (Egy Szamosújvárról elszakadt leánynak. Költemény)	71.
„ „	A szamosújvári temetőben (költemény)	137.
„ „	Az elhagyott örmény menyasszony dala	203.
„ „	Változás (költemény)	268.
Simay Gergely,	Mikor vagyok boldog? (Thopál Nálbánt költeménye)	2.
„ „	Honvágy (Háj költeménye)	36.
„ „	Bünhödés (Ighál költeménye)	67.
„ „	Habozás (Kh. P. költeménye)	98.
„ „	Ruben anyjának dala (Háj költeménye)	132.
„ „	Miért sirsz? (Ch. K. költeménye)	166.
„ „	Hullámok (P. G. költeménye)	199.
„ „	Meddig? (Ch. H. költeménye)	230.
„ „	Az örmény katona (Várt költeménye)	264.
„ „	A szem (Castell költeménye)	294.
„ „	Vallomások (költemény)	327.
„ „	Az örménység symboluma (Pátkánián költeménye)	357.
Szongott Kristóf,	Kár, hogy csak álom volt	17.
„ „	A nemzetek közös jogai Jeruzsálemben	40.
„ „	„Szolnok-Doboka-megyei nők ezredévi emléklapja“	52.
„ „	Vártánián József basa	65.
„ „	A „Szép Árá“ szerzője (Márton Dávid)	195.
Szongott Kristóf,	Issekutz Antal. Déva város polgármestere	227.
„ „	A magyarhoni örmény családok genealogiája	235, 268, 307, 331, 366.
„ „	Placsintár Dávid, Szamosújvár város polgármestere	259.
„ „	Két arczkép a szamosújvári közéletből	323.
„ „	Ősi emlék a Dániel-család birtokában	355.
Dr. Temesváry János,	Egy érdekes római sestertius	180.
Voith Antal,	A zejthuni örmények	172, 253.
„ „	Előszó „Elméleti és gyakorlati örmény nyelvtan“-omhoz	304.
„Magyarorsz. és a nagyvilág“	K. Papp Miklós	163.
Sz. K.	Besiktáslián, a költő	97.
„ „	Regényirodalmunk úttörője	131.
„ „	Európa és az örmény szabadság	58.
„ „	Magyar lapok szemléje. — A keleti kérdésről —	92.

II. Kisebb közlemények.

	Lap.
A „Contemporary Review“	128.
A legyőzhetetlen bölcsész	384.
A magyarok származása	157.
A szamosújvári m. kir. állami fögymnasium	287.
A „Szép Árá“ irójának szép levele	256.
A sziámi király	290.
A szucsávai örmények	384.
A tiflisi örmények	223.
Az ázsiai örmények	385.
Az erdélyi örmény püspökség	158.
Alcházov tábornok	192.
Armenia és a magyarok királya	25.
Báró Dániel Ernő válasza	26.
Czetz tábornok	25.
Dömötör János felköszöntője	126.
Egyetemi örmény hallgatók Németországban	158.
Érdekes oklevelek	158.
Értesités a szamosújvári fögymnasiumról	224.
Hátsgádár bucsúhely	224.
Kiigazitott hibás statisztika	62.
Kitüntetett lepke-gyüjtemény	353.
Leo pápa és a nemzetközi béke	191.
Magyar konzul Tiflisben	96.
„Mit várjunk a parlamenttöl?“	61.
Nuridsán patriarkha	317.
Örmény szokás Romániában	191.
Örmény tanulók	63.
Szamosújvár legelsö tisztikara	318

Lap.
Strumph Antal armenista . 62.
Tudós nők Armeniában . 96.
Lap.
Dr. Wolff Bogdán törzsorvos kitüntetése . . 60.

III. Irodalom és művészet.

Lap.
A budapesti nemzetközi müikiállitás . . . . . 129.
A franczia lapok . . . 63.
„A hónapok hódolata“ . 96.
Az „Ellenzék“ távirata . 194.
Az örmény nyelv . 159, 354.
„Armenische Beiträge“ . 128.
Egy művész . . . . . 192.
Előfizetésre való felhivás 318.
Eredeti török oklevél . . 129.
Erzsébetváros monografiája 27.
Felolvasás Örményországról . . . . 318.
Gróf Csáki Albin . . . 26.
„Hántesz Ámszoreá“ . . 158.
Levél a szerkesztőhöz . 225.
Lap.
Majláth püspök és a katholikus irodalom . . 225.
Nyilatkozatok Merza Gyula röpiratáról . . . . . 63.
Örmény nemesek Horváthországban . . . . . 257.
Örmény püspökség . . . 27.
Örményországi vértanúk . 354.
Petőfi szobra és az örmény nyelv . . . . 257.
„Szép Árá“ a magyar színpadon 128
„Tiszántúl“ . . . . . 193.
Vámbéry előadása . . . 28.
Vásárhelyi Boldizsár milleniumi imája . . . 64.

IV. Közgazdasági élet.

Lap.
A földmívelés érdekében . 190.
A pénzügyminiszter nyilatkozata . . . . . 258.
A szamosvölgyi vasút . . 226.
Lázár tábornok milliói . 64.
Népszerű előadások . . 159.
Lap.
Örmény gőzhajó-társaság . 129.
Örmény telepitvényesek . 29.
Törökország pénzügyeinek rendezése . . . . . 30.
Új vasútvonal Erdélyben . . . . 29.

V. Mi ujsag az örmény világban?

Lap.
A bakui örmények . . . 322.
A Bucarestben megjelenő „Adeverul“ . . . . 32.
A „Fővárosi Lapok“ diplomatája . . . . . . 160.
Lap.
A magyar béke-egyesület 31.
A missionariusok . . . 322.
A moszkvai Lázárevféle örmény akadémia . . 385.
A „Neue Freie Presse“ . 290.

Lap.
A keleti kérdés, mint hozomány . . . . . . 160.
A perzsiai kurdok . . . 32.
A segély-alap . . . . 322.
A szabad lábra helyezett Undseán Ábig . . . 162.
A szultán és Gladstone . 226.
A szultán politikája . . 194.
A török kormány . . . 32.
Az örmény bebörtönözöttek szabadsága . . . . 161.
Az örmények érdekében tartott gyülés . . . . 386.
Az örmények mészárlása 31.
Az örmény keresztények érdekében . . . . . 30.
Az új örmény patriarcha . 30.
Armenophil tüntetés Svájczban . . . . 322.
Eredeti tudósitás a török fővárosból . . . . . 320.
Érdekes interview . . . 130.
Franczia-örmény társaság 161.
Ingyenes konyha . . . 130.
Kiköltöztető társaság . . 385.
Lap.
Menekült örmények Oroszországban . . . . . 161.
Ormánián pásztorleveléből 290.
Örmény árvaintézet . . 386.
Örmény árvák Olaszországban . . . . 386.
Örmény festő . . . . 322.
Örmény kivándorlók Bulgáriában . . . . . 161.
Örmény menekültek Bulgáriában . . . . . 161.
Örmény nevelő-intézet . 385.
Örmény testvéreink segélyezése . . . . . . 161.
Politika egy családi ünnepélyen . . . . . 130.
„Pro Armenia“ . . . . 226.
Rekviem a vértanúkért . 130.
Segély az örményországi inségeseknek . . . . 258.
Terv a háború megelőzésére 162
Tudósitás Bulgáriából . . 31.
Tudósitás Triesztből . . 32.
Új konzulatus . . . . 161.

VI. Képek.

Ábáhuni Jeznik 1. lap.; Ormánián Mághákiá 1; dr. Patrubány Lukács 16; Örmény menekültek öldöklése a „Bosporus“-ban 33; Vártánián József basa 65; Besigtháslián, a költő 97; Áboveán Chácsihádur 131; K. Papp Miklós 163; A „Szép Árá“ szerzője (Márton Dávid) 195; Issekutz Antal, Déva város polgármestere 227; Placsintár Dávid, Szamosújvár város polgármestere 259; A merénylet szinhelye a bombavetés után 291; Folyosó és szoba a robbanás közelében 293; Voith Miklós 324; Duha Bálint 326; Örmény püspöki kereszt 355. Összesen: 16 kép.

VII. Tartalom. Boriték.

Ezen füzethez félív melléklet („Tartalom“) van csatolva. A boritékon „Hazai Krónika“ és „Szamosújvári Híradó“ czím alatt huszonnégy oldalra terjedő olvasmány.

Az „Armenia“ eddigi dolgozótársai.

Ábrahám Zachar (Szamosújvár.)
Abrahámné Gámán Erzsi (Szamosújvár.)
Dr. *Akoncz Károly* (Kolozsvár.)
Álexáné Kepri Anna (Szamosújvár.)
Avedik Lukács (Erzsébetváros.)
Azirián István (Konstantinápoly.)
Bányai Elemér (Szamosújvár.)
Bányai Gratiana (Esztergom.)
Bárány János (Maros-Vásárhely.)
Bárány Lukács (Szamosújvár.)
Id. *báró Bornemissza Károly* (Deés.)
Czetz János (Buenos Aires; Amerika.)
Cseligárián Jakab (Budapest.)
Csiky Lukács (Erzsébetváros.)
Dr. *Csiky Viktor* (Kolozsvár.)
Csontosi János (Budapest.)
Duha Dávid (Ujvidék.)
Dr. *Erődi Béla* (Budapest.)
Dr. *Esterházi Sándor* (Kassa.)
Esztegár Berta (Kolozsvár.)
Esztegár Gergely (Szamosújvár.)
Dr. *Esztegár László* (Budapest.)
Fáraó Simon (Csik-Szépviz.)
Dr. *Fejér Dávid* (Gyergyó-Szt.-Miklós.)
Fejér Gerő (Gyulafehérvár.)
Felekiné Munkácsi Flóra (Budapest.)
Filep Gábor (Tasnád.)
Dr. *Fogolyán Tivadar* (Szamosújvár.)
Dr. *Fogolyánné Bányai Blanka* (Sz.újvár)
Dr. *Gajzágó Béla* (Kolozsvár.)
Gajzágó Ferencz (Szamosújvár.)
Gajzágó Manó (Budapest.)
Gajzágó Salamon (Budapest.)
Gajzágóné Simai Irma (Kolozsvár.)
Dr. *Gopcsa Jakab* (Szamosújvár.)
Gopcsa Joachim (Szamosújvár.)
Dr. *Gopcsa László* (Budapest.)
Govrik Gergely (Erzsébetváros.)
Görög Joachim (Gyergyó-Szt.-Miklós.)
Harmath Domokos (Torda.)
Harmath Ilona (Szamosújvár.)
Harmath Lujza (Moson.)
† Dr. *Hánusz János* (Bécs.)
Dr. *Herrmann Antal* (Budapest.)
Hornyis Ferencz (Gattája.)
† *Höke Lajos* (Kaposvar.)
Hummer Nándor (Budapest.)
Dr. *Issekutz Viktor* (Erzsébetváros.)
Józsa Jánosné (Szamosújvár.)
Kapatán Márton (Szamosújvár.)
† *Karátsonyi Károly* (Szamosújvár.)
Dr. *Kábdebó Ferencz* (Maros-Vásárhely.)
Kordin Mariska (Budapest.)
Gróf *Kornis Viktor* (Szent-Benedek.)
Dr. *Kosutány Tamás* (Magyar Óvár.)
Kovács János (Kolozsvár.)
Kozma Döme (Deés.)
† *Kozocsa Tivadar* (Budapest.)
Kritsa Klára (Gyergyó-Szt.-Miklós.)
Kritsa Konrád (Gyergyó-Szt.-Miklós.)
Kritsa Péter (Gyergyó-Szt.-Miklós.)
Gróf *Kun Géza* (Maros-Németi.)
László Márton (Szamosújvár.)
Lukács Béla (Budapest.)
Lunkai (Szamosújvár.)
† *Markovits Jakab* (Erzsébetváros.)
Dr. *Mály István* (Kolozsvár.)
Márton Dávid (Lugos.)
Dr. *Mártonfi Lajos* (Szamosújvár.)
Merza Gyula (Kolozsvár.)
Mihálfy Imre (Szamosújvár.)
Dr. *Moldován Gergely* (Kolozsvár.)
Dr. *Molnár Antal* (Budapest.)
Moszgofián Chácshádur (Bukarest.)
† *Murádin János* (Arad.)
Novák Antal (Szamosújvár.)
Dr. *Nuricsán József* (Budapest.)
Oncs József (Nagy-Iklód.)
Orel Máté (Gyergyó-Szt.-Miklós.)
Ornstein József (Szamosújvár.)
Papp Gusztáv (Szamosújvár.)
Papp Mózes (Nagy-Szeben.)
Pappné Kerekes *Emilia* (Szamosújvár.)
Páll Bogdán (Szamosújvár.)
Dr. *Patrubány Lukács* (Budapest.)
Placsintár Dávid (Szamosújvár.)
Dr. *Réthy László* (Budapest.)
Rudnyászky Gyula (Szeged.)
Rusz János (Szamosqjvár.)
Sallak Róza (Nagy-Enyed.)
Dr. *Salzbáuer János* (Kolozsvár.)
Sándor József (Kolozsvár.)
Simay Gergely (Szamosújvár.)
Dr. *Simay* Gyula (Nagy-Várad.)
Dr. *Simay János* (Szamosújvár.)
Dr. *Szamosi János* (Kolozsvár.)
Dr. *Szilágyi Sándor* (Budapest.)
Szongott Kristof (Szamosújvár.)
Szongott Margit (Bécs.)
Gróf *Teleki Sándor* (Budapest.)
Dr. *Temesvári János* (Szamosújvár.)
Téglás Gábor (Déva.)
Dr. *Tódor* József (Gyulafehérvár.)
Dr. *Torma Miklós* (Deés.)
Torma Zsófia (Szászváros.)
Dr. *Télfy Iván* (Budapest.)
† *Törös Tivadar* (Budapest.)
Dr. *Turcsáné Placsintár* Gizella (Kolozsv.)
Dr. *Turcsa János* (Kolozsvár.)
Turcsa Mihály (Bécs.)
Tutsek Anna (Budapest.)
Vadnai Károly (Budapest.)
Vajna Károly (Szamosújvár.)
Vajnáné Stock *Leopoldin* (Szamosújvár.
Dr. *Vámbéry Armin* (Budapest.)
Vásárhelyi Boldizsár (Deés.)
† *Veszely* Károly (Borbánd.)
Vikár Béla (Budapest.)
Voith Antal (Kolozsvár.)
Voith Miklós (Szamosújvár.)
Dr. *Wlislocki* Henrik (Budapest.)
Dr. *Wlislockiné Dörfler F. Anna* (B.-pest.)

Összesen: 122.

Két örmény főpap.

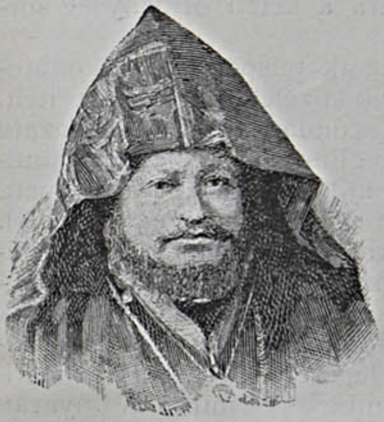

Ormánián Mághákiá,
az ujonnan megválasztott konstantinápolyi örmény patriarkha.

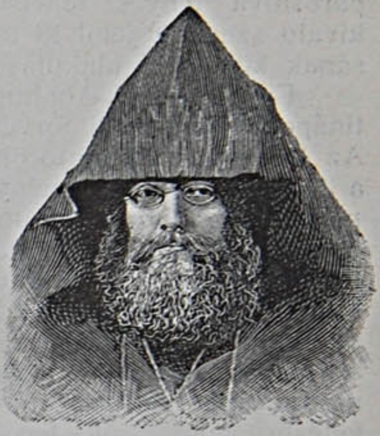

Ábáhuni Jeznik,
a halálra itélt haskői örmény püspök.

A távol Keleten, a török birodalomban hitért és nemzetért hősi elszántsággal küzdő véreinknek két vezéralakját mutatjuk ez alkalommal be az „Armenia“ olvasóinak.

Ormánián Mághákiá (Malakia) az egyik a pár héttel ezelőtt megválasztott konstantinápolyi új patriarkha. Nagy tudományú, java korbeli mintegy ötven éves férfiú. Rómában, a Propaganda iskolájában nyerte első kiképeztetését. Utóbb a bolognai egyetemen tanult. Pappá szenteltetvén, visszatért Konstantinápolyba s részt vett a Hászun bíbornok ellen inditott mozgalomban. A befejezése után e küzdelemnek, mely annak idején forrongásba hozta volt a keleti világot, ötven társával egyetemben áttért az orthodox egyház kötelékébe. Kevéssel utóbb az erzerumi egyházmegye élére állitották. Majd az ecsmiádzini katholikos magához hivta és püspökké szentelte fel. Két évvel utóbb a híres Ármás kolostor főnökévé nevezték ki. Ormánián egyaránt birja hiveinek ragaszkodását s a török kormány bizalmát. Ez a körülmény, párosulva fényes tehetségeivel és nagy tanultságával, kiváló szerepet jelöl ki számára a keleti örménység sorsának közelebbi alakulásaiban.

Egyidős vele Ábáhuni Jéznik püspök, kit a kontantinápolyi rendkivüli törvényszék közelebbről halálra itélt. Az örmények elleni török bosszúállásnak ez az áldozata a konstantinápolyi örmény collegiumban befejezvén tanulmányait, előbb a tanitói, majd a papi pályára lépett. Nehány évvel utóbb árábgiri püspökké szentelték fel. Ritka erélye és fajához való lángoló szeretete mihamar igen népszerűvé tették őt az egész keleti örménység előtt Ez a népszerűség azonban szálka volt a török kormány szemeiben, a mely folytonos gyanúval és bizalmatlansággal kisérte minden lépését s végre is számkivetésbe küldte őt Jeruzsálembe. A mult év nyarán amnestiát nyert s visszatért Konstantinápolyba. Nem volt cselekvő része a legutóbbi konstantinápolyi mozgalmakban, melyeket annyi ártatlan örménynek a legyilkolása örökre gyászos emlékezetűekké tesz. És mégis halálra itélték, puszta gyanúból, csak azért, mert a lakásán egy revolvert találtak. Méltó felháborodást szült ez az itélet minden igazságos érzésű kebelben s csak növelte azt a szeretetet és népszerűséget, melylyel Ábáhuni Jéznik püspök az egész keleti örménységnél találkozik.

m. a.

Mikor vagyok boldog?

— Thopál Nálbánt. —

Ha Örményhont ismét szabadnak látom,
S valóra válik az én legszebb álmom;
Ha Ararát magasztos ormairól
Zeng ujra dal a régi jó időkről,
Boldognak engem akkor tartsatok;
Elégedett én addig nem vagyok!...

Ha nemzetem föloldva rabigától,
Megmentve lesz tenger-sok zsarolástól,

Ha örmény földek gazdagon teremnek,
Szép telt kalászok rajtuk diszelegnek;
Boldognak engem akkor tartsatok;
Elégedett én addig nem vagyok!...

Ha örmény irók szabadon irhatnak,
S a költők is tetszés szerint dalolnak:
Honszeretetről, dicső őseinkről,
A nemzetről és hősi tetteiről,
Boldognak engem akkor tartsatok;
Elégedett én addig nem vagyok!...

Ha látom, hogy örményfiak naponta,
Buzgón sietnek föl a tanodákba,
Mívelve szivet, lelket egyaránt,
Magukba gyüjtik a sok tudományt,
Boldognak engem akkor tartsatok;
Elégedett én addig nem vagyok!...

Ha látom, hogy tündér-szép hölgyeinkkel,
Csak örmény fiaink váltanak jegyet,
S az örmény nők is csak örményeinkkel
Lépnek oltárhoz, s kötnek szent frigyet,
Boldognak engem akkor tartsatok;
Elégedett én addig nem vagyok!...

Hol egykoron a híres bárka tünt fel,
S a viz-özön veszélye tova tünt el,
Ha láthatom a szent kereszt jelvényét,
S körülte örmény lobogók lengését:
Boldognak engem akkor tartsatok;
Elégedett én addig nem vagyok!...

Ha kátonáink elszánt harczra szállnak,
És nemzetünkért véres bosszut állnak,
Ha ellenségünk messze-messze, távol,
Végkép ki lesz szoritva szép hazánkból,
Boldognak engem akkor tartsatok;
Boldog, s nyugodt én addig nem vagyok!...

Simay Gergely.

Az örmény emlékszobor,

Éppen 3 éve múlt annak, hogy az „Armenia“ 1893. októberi füzetében egy, a városalapitó Verzár Auxentius emlékét megörökitendő örmény emlékszobor felállitására inditványt tettem, mely inditvány alig nehány hónap mulva Szamosújvár szab. kir. város részéről elfogadtatván: lelkes kiáltványban lett a hazai örmények köztudomására hozva, hogy a hála és kegyelet egyaránt kötelezik a jelen nemzedéket, nagynevű és elévülhetetlen érdemű egykori főpásztoruknak — a magyar millenium emlékére — szobrot emelni.

Nemcsak, hogy kedvező hangulatot keltett maga az eszme, de a legilletékesebb helyről jött eme felkarolás a szó szoros értelmében mindenütt örvendetes visszhangra is talált.

Azonban, nem tudni mi okból, de maig sem indult mozgalom a gyüjtésre, pedig az inditvány és a kibocsátott hazafias felhivás közvetlen hatása alatt folyamatba vett gyüjtés alapján ma már egy tőkével rendelkezhetnénk, melyet mindig könnyebb lenne új áldozatkészséggel kiegésziteni, semmint ahhoz az első ezer forintot összehozni. Tehát tegye meg azt most haladéktalanul maga Szamosújvár város képviselőtestülete, s legyen kezdeményezője, de egyúttal biztositója is a szoboralap előteremtésének.

Nem kell egy nagyarányú szobormű költségeitől visszariadni; hiszen vegyük csak a Pécs város sétaterén a vártemplom előtt álló püspökszobor méreteit és felállitási költségeit alapul: és egy 12000 frtra menő gyüjtéssel a hazai örménység már tisztességgel leróhatná egyik nagy fia iránt tartozó hálás kegyeletét. A pécsi emlékszobor báró Szepessy Ignácz volt erdélyi püspököt ábrázolja, a mint a szivéhez szoritott evángéliumos könyvvel a szószékről lejön, tehát azt a nemes szellemű főpapot, ki 1822-ben Szamosújvár városát is meglátogatta.

Az ő nyulánk, magas alakja zöldes-fekete sziléziai gránit talapzaton áll, s a Kiss György szobrász mintázta remek testi arányok és főként az arcz nemes másai élethiven állitják elénk a jótékonyságáról híres főpásztort, ki tiz éves pécsi püspöksége alatt lyceumot, jogakadémiát, nyilvános könyvtárt s az intézetek egész sorát hivta életre, sőt még a városháza is Pécsett az ő áldozatkészségét hirdeti. — Végrendeletileg pedig csak a szegények között félmilliót osztatott ki.

Ha már most aránylag kevés költséggel egy a pécsi szobor mintájára alkotandó püspökszobrot állithatunk fel a szamosújvári örmény székesegyház előtt majdan diszelgő kis park közepén, a Verzár Auxentius által alapitott egykori és ujra leendő örmény-püspöki székváros e legszebb pontján: akkor ne hagyjuk elhamvadni az érdeklődés, a lelkesedés és az ezekből fakadó áldozatkészség 3 év előtt lángra gyúlt szikráit, hanem mindenekelőtt Szamosújvár képviselőtestülete szavazza meg az első adományt, melylyel a gyüjtést ugyszólván hivatalból meginditja.

Csak ezután menjenek felhivások a másik 3 örmény városhoz, minek utána az egész vonalon megindulhat a gyüjtés az összes hazai örménység kebelében. Annyival is inkább káros volt az eddigi tétlenség, mert a jelen század végeig ugyszólván csak három évünk van még hátra, már pedig 1900-ban, mint Szamosújvár megalapitásának 200-ados évfordulóján a városalapitó Verzár püspök szobrának az ünnepélyes leleplezése kellene, hogy a hazai örmények ezen egyetemes ünnepének legfényesebb pontját képezze. Tehát ne habozzunk többet; lépjünk akczióba dicső emlékű püspökünk, legbölcsebb vezérünk és atyailag gyámólitó apostolunk emlékének mielőbbi megörökitésére. Szervezzünk szoborbizottságot, s egy lelkesitő felhivásban Verzár Auxentius megdicsőült szellemét a hazai örménység lelki szemei elé idézve: inditsuk meg a közadakozást a gyüjtőivek ezreinek szétküldésével.

És ha a hazánkban szerte széjjel felkereshető közel 20 ezernyi örménység átlag fejenként csak két koronával is járul az emlékmű létesitéséhez akkor is már biztositva lesz egy olyan alkotás, a mely a hazai örménység kegyeletéhez és a Verzár püspök dicső emlékéhez egyaránt méltó fog lenni. Ha Pécs városa fejedelmi bőkezüségű püspökének alakját — már egy félszázad múlva halála után — érczbe öntette: vajjon nem-e megszégyenitő lenne, ha Szamosújvár szinte négy annyi időn át sem állitna emléket annak a férfiúnak, a ki a magyar-örmény metropolis alapját megvetette s ez által az egész hazai örménység tömörülésének, jóllétének és mai fenmaradásának legszilárdabb biztositékát hagyta örükül.

Szamosújvár volt hajdan a bölcsője, de ma is legmegdönthetetlenebb vára maradt a magyar-örménység hagyományos szellemének, melynek ébrentartására semmit sem tarthatunk annyira hathatósnak, mint a kegyelet ama talpkövét, a honnan mindnyájunk előtt ugyszólván koporsójából kikelve fogja Verzár püspök az ő intő szent jobbját mintegy védőleg hitfelei fölé emelni.

Ha Szepessy Ignácz második püspöki székhelyét két emberöltővel ezelőtt az anyagi és kulturális jótétemények egész özönével árasztotta el: nem-e tizszerte és százszorta dúsabban kamatozó szellemi és anyagi javakkal ajándékozta meg a magyar földre települt örménységet Verzár Auxentius?

Hiszen azt mindenikünk jól tudja, hogy ez a lánglelkű apostol 1715-ben mérgezés gyanúja alatt bekövetkezett haláláig hitfelei érdekében a vallás és közjóllét alapjának megszilárditására közremunkálni soha meg nem szünt.

Vegye tehát Szamosújvár a kezébe nagy alapitója emlékszobrának az ügyét, hiszen az nem lehet, hogy az a város, mely csak imént százezreket áldozott kulturális és egyéb helyi érdekekre, hogy ugyanaz a város, ha kell, fel ne állitsa esetleg a saját költségén is azt a müvet, melynek érczalakja jelképileg a hazai örménység betelepülésének, meghonosodásának s maiglan való létezésének, sőt fenmaradni akarásának is a legszebb példáját fogja képezni az utókor előtt.

Azonban a mellett, hogy Verzár Auxentius a szétszórtan lakó hazai örményeknek 1700-ban várost alapitott, együttal főpásztora is volt kis népének, s ha az ő emlékszobra ott fog állani egykori székvárosa kellős közepében, mintegy az örménység szivében, akkor ez az érczalak örökös emlékeztetője lészen azon soha meg nem szünt és vajha a jövőben se lankadandó törekvésnek, mely újabban nagyobb hullámokat vetve a legnépszerűbb irányt nyert. S ez a szamosújvári örmény-püspökség Damokles-kardjaként vergődő megoldatlan kérdése. Állapitsuk tehát meg, a kezdet nehézségeivel számot vetve, azon módozatokat, a melyekkel a szoboralapot előteremteni lesz a kötelességünk.

És majdan, ha a kegyelet gloria fényétől övezett Verzár-szobor ott fog állani Szamosújvár főterén, akkor zarándokoljunk a halottaiból föltámadó nagy férfiú érczalakjához, s részesülve az ő symbolikus áldásában: meritsünk nemes arczvonásaiból és átszellemült tekintetéből erőt a közel két század óta betöltetlen örmény-püspöki szék helyreállitására. Nagy horderejű a Verzár-szobor felállitása nemcsak a kegyelet, nemcsak az örménység néprajzi együvétartozása vagy a betelepülés megörökitése és az örmény püspökség eszméjének ébrentartása szempontjából, de abból a czélból is, hogyha Szamosújvár 200-ados megalapitásának közelgő évfordulóját magunkhoz méltán akarjuk megülni. Már pedig ezt — a hazai örménység által beköltözése óta még ugy sem tartott — egyetemleges örmény-jellegű ünnepséggel kell megtartanunk.

Sőt egy ilyen ünnep magyar szemüvegen át vizsgált történelmi jelentőségének, ha mindjárt lokális megnyilatkozását is semmivel sem lehet annyira jellemzően kidomboritani, mintha városalapitó egykori egyházfejedelmünk szobor-alakját éppen ezen az ünnepen leplezzük le.

Kiapadhatatlan örök hálánk, elhalványulhatatlan mély tiszteletünk és lánggal lobogó lelkesedésünk kell, hogy meggyujtsák a kegyelet ama világitó szövétnekét, a melylyel a múlt idők homályából s arany betűkkel kitündöklő Verzár Auxentius neve, mintegy intőjelként fog eddig elmulasztott kötelmeink helyrepótlására serkenteni.

És azt tagadni sem lehet, hogy az örmény püspökség népszerű eszméjét jelképező Verzár név iránti kegyelet csakugyan ott ne szikráznék minden örmény kebelben, ott ne keringene minden örmény szív vérsejtjeiben, és ott ne élne a hazai örménység idegrendszerének összes érző és gondolkodó idegszálaiban? Igen is, lelkünk és szivünk egész hevével összeforrott a Verzár-emlék útján érzékelhetővé váló örmény püspökség eszméjének is a megörökitése.

Tehát a kegyelet szikráját nem nehéz újólag lángra lobbantanunk s ha husz ezer örmény kebelből kitörő eleven szikrának a lángjai összecsapnak, akkor a föltornyosuló tűzoszlop világánál a fillérekből forintok s a forintokból ezerek gyülnek össze az örmény emlékszobor létesitésére.

Ha 1872-ben beköltözésünk 200 éves évfordulóját meg nem ünnepeltük, ha az 1885-iki és az imént bezárult ezeréves kiállitáson egy külön örmény pavillonban gyüjteményes örmény tárlatot nem rendeztünk: akkor e sajnos mulasztásokkal szemben még nagyobb fénynyel tartozunk majd 1900-ban a Verzár-szobor felállitásával Szamosújvártt a legjelentősebb és leghiresebb örmény-jellegű ünnepet megülni.

Ezáltal már magunkról végre-valahára országraszóló életjelt kell adnunk, mert aköznapi élet küzdelmeiben és a szorgalmas munka közben elfeledett s fajunk iránt tartozó kötelességek elhanyagolása már is etnográfiai együvé tartozásunk sajnos pangását vonták maguk után.

Minthogy azonban Szamosújvártt illeti a vezérszerep: e kőszálra épitjük minden bizalmunkat.

De a szamosújvári püspökszobor ügyével szoros összefüggésben áll még egy reánk várakozó feladat.

Az 1897. évi márczius hó 10-én lesz 182-ik évfordulója annak a magyar-örményekre nézve kettős gyásznapnak, a midőn Oxendius püspök örök álomra hajtotta szent hivatásra fölkent fejét, s a mióta egyúttal az örmény püspöki szék is napjainkig betöltetlen maradt.

Maig se tudjuk teljes bizonyossággal, hogy a drága hamvak hol pihennek, s csupán azt sejtjük, hogy Bécsben bekövetkezett elhúnyta után ott valószinűleg az Irgalmasok templomának sírboltjában helyezték boldogemlékezetű püspökünk földi maradványait örök nyugalomra. Majdnem két évszázad röpült el az egymást felváltó örmény nemzedékek felett, a mióta az Erdélybe szakadt őseinknek a kath. vallásban való megerősödését apostoli önfeláldozással keresztül vitt Verzár Auxentius porladozó teste távol övéitől idegen földben nyugszik.

Nem lehet kegyeletlenségnek nevezni, de mindenesetre a közöny egy nemének róható fel, hogy annyi

időn keresztül az „Armenia“ meginditásáig a Verzár püspök hamvainak holléte érdeklődés tárgyát alig képezte.

És itt nem tehetem, hogy elismeréssel ne adozzam Bárány Lukács főesperesnek, Szamosújvár város köztiszteletben álló plebánosának, ki már az „Armenia.“ II. évfolyamában Verzár püspökről irt nagyobb tanulmányával úgyszolván alapvető munkát végzett egy későbbi tüzetes életrajz megirására.

Nem érdektelen, hogy említett dolgozatában szerző a Verzár Auxentius temetkezési helyét is kutatja, s az erre vonatkozó részlet így szól:

„Arról, hogy porrészei hol nyugosznak, csak egyedül Lukácsynk nyilatkozik,*) midőn azt állitja, hogy Bécsben a lipótvárosi misericordiánusok templomában van eltemetve. Nem régen felkértem volt a bécsi mechitharista atyákat, hogy tudakozodjanak a bécsi misericordiánusoknál Oxendius püspök sírja felől; Thumáján atya szives volt e megbizást teljesiteni, de mint válaszában megjegyzi, a misericordiánus atyák mit sem tudnak arról, hogy Oxendius náluk lenne eltemetve; azonban megigérték, hogy utána járnak a dolognak és kedvező eredmény esetében értesíteni fogják. — Én mindekkorig (t. i. 1888-ban) értesitést nem kaptam.“ Szinte hihetetlen volna, hogy egy püspöknek a sirját valamelyik bécsi templom sírboltjában föl ne lehessen találni (?) Most hát pláne, a mikor e nagy férfiúnk, mint örmény faji életfeltételeink letéteményezője emlékének áldozunk, ennek a tiz év óta szunnyadó kérdésnek is ujból ki kell lépnie a nyilvánosság elé, mert lélekemelőbbé teszi minden, az emlékszobor ügyében foganatositandó törekvéseinket. Magyarország herczegprimása és a bécsi mechitharisták érsek-főapátja révén a bécsi herczegérseknél lépéseket kellene tennünk a végből, hogy Oxendius püspök temetkezési helye kiderittessék és a nekünk annyira szent hamvak haza szállittassanak.

Hiszen, ha Thaly Kálmán Rodosztóban a Rákoczy-sírt aiig pár év előtt fölfedezhette, vajjon miért ne lehetnénk mi is oly szerencsések, hogy a bujdosó nagy fejedelem nem kevésbbé nagy kortársának, a mi felejthetetlen főpásztorunknak ereklye-csontjait szintén föltalálhassuk? Lelki megindulás nélkül el se képzelhetem azt a magasztos pillanatot, a midőn egy kis nép vallásos megilletődéssel és könytől csillogó szemekkel kisérné be székvárosába Verzár püspök visszaérkező hamvait.

---

*) Historia Armenorum Transsilvaniae p. 72. „Sepultus est Viennae in suburbio Leopoldino, in Templo F. F. S. Joanni de Deo a Misericordia nuncupatorum.“

Ezek a kegyelet hatalmas megnyilatkozása által kétszeresen megszentelt porok sehol se pihenhetnének oly vallásos tisztelettől körülrajongva, mint éppen Szamosújvár falai között.

És éppen azért Szamosújvár városa e tekintetben is tegye meg kötelességét.

Tehát kapcsolatban a Verzár-szobor eszméjének gyakorlati megvalósitásával, nagyfontosságú mozgalomnak tartom egykori püspökünk temetkezési helyének felkutatását és a feltalált hamvak haza szállitását.

A Verzár püspök emlékét hirdetendő örmény szobor leleplezési ünnepélye még egyszerte megnöne jelentőség tekintetében, hiszen majdnem Phönixként kelne ki sírjából és éledne fel visszatérő hamvaiból ma már a magyar birodalom minden vidékére szétszórodott hazai örménység legbuzgóbb apostola, legnemesebb vezéralakja és legfenköltebb példányképe.

Vegyünk tehát igénybe minden tényezőt, mely céljaink kivitelében segitségünkre lehet, mert a minket érhető önvádat okvetlen el kell némitanunk; sőt ha most nem használjuk fel a kedvező alkalmat a szoborügy és a hamvak helyének felkutatásából kölcsönösen egymásraható kérdések együttes fölvetésére: akkor talán soha sem fog reményünk lenni arra, hogy magunkat megnyugtassuk, miszerint emberileg minden lehetőt elkövettünk, hogy a kegyeletnek eme előttünk legszentebb oltárát — Verzár Auxentius mauzoleumát — közöttünk valaha felállithassuk.

Ha a rendszeres kutatások megindulnak, nem hiszem, hogy előbb-utóbb eredményre ne vezessenek.

* * *

Bocsánczi Verzár Auxentius nekünk magyar-örményeknek szükebb értelemben csak nem ugyan az volt,

mint a mi az árpádkorbeli magyar birodalom államalkotó szent királya; mert valamint Árpád az országba vezette, de csak Szent-István polgárositotta a magyarokat, akként Minász püspök, illetve Dániel főnök vezérlete alatt beköltözött és letelepült örménységet is Verzár püspök csak később, de első részesitette a polgárisultság jótékony áldásaiban. — Ő vetette meg a kereskedelem és ipar központjaként megszilárduló és fölvirágzó első örmény telep ma már közel 200-ados fennállását; ő volt leghathatósabb szószólója, képviselője és védője a hazai örménység ugy egyházi, mint világi összes érdekeinek, valamint rendületlen őre az ősi örmény ritusnak.

Államférfiú és főpásztor volt ő egy személyben, kinek szent élete és önfeláldozó atyai gondossága bennünket áldott emléke iránt soha le nem róható örök hálára kötelez.

Ápoljuk is gyermeki szeretettel mindazon nemes törekvéseket, a melyekkel az ő közel két év száz előtt leáldozott jóságos életének fénysugarait, a kegyelet gyüjtőlencséjén át összegyüjtve, mintegy magunkat, a most még élő örmény nemzedékeket akarjuk az igy keletkezett fokusvilágával és melegével elárasztani.

És majdan, ha a Verzár Auxentius hazahozott hamvainál Istenhez fohászkodhatunk, és ha az ő szobor-alakjának látnoki tekintetétől megilletődve adhatunk hálát a Gondviselésnek: akkor örvendező lelkünk egész hevével, túláradó szivünk minden lüktetésével állhatjuk körül azt a kimagasló és folyton felettünk lebegő védő szellemet, a kit Verzár püspök utódjának személyében Isten segedelmével ujra és az idők végeig körünkbe varázsolni kell törekednünk. Azonban addig is, volt örmény püspökünk megdicsőült földöntúli alakja és legendaszerűvé vált szeplőtelen egyénisége megérdemli, hogy nem csak ott a felhők feletti túlvilágban, de itt közvetlen közelünkben, sőt minden igaz örmény kebelben is:

„Lujsz mêsdêncshênávor luszávorjeszczhe nêmá!“ (Az örök világosság fényeskedjék neki!)

Merza Gyula.

⁂

A fogoly leány.

Perzsaországnak hatalmas sáhja,
Szerelmes lett egy szép örmény lányba,
Rabszolganői kérdezik rendre,
Hogy mivel tudnák deritni kedvre?
Mogorva uruk rendeli végre,
— Vezessék hát a foglyot elébe.
Pillanat alatt a függöny lebben
És a szép hajnal feslésnél szebben
Tünt elő a lány, sátor öbléből.
A vad hóditó remegve áll föl...
Örök, rabszolgák bámulva nézik,
S halk suttogással egymástól kérdik:
— Rabszolgalány vagy ünnepelt mátka —
Hogy uruk magát a porba hányja
És hangon, hogy az oszlopok rengnek,
Bár a hang fojtott: — Leány szeretlek!..
Tört ki belőle vad szenvedélylyel.
Majd látva, hogy ez mellette néz el,
Arcza sem pirúl, szeme sem rebben,
Csak mint kőszobor ugy áll meredten.
Vak dühre lobban, remeg a szolga,
Kifelé indúl lassan húzódva...
Szelidül a sáh, karjait tárja,
Megszólal a lány: — Minden hiába!
Gőgös betörő hallgass a szómra,
Hogyha a szivem szeretni tudna,
Önnön kezemmel tépném izekre,
A honom ellen árulás lenne,
Hogyha a szemem csak reád vetném,
Senyvedjek inkább tömlöczök mélyén. —
— Elő hát szolgák! vigyétek gyorsan...
Lépéseitől a padló dobban,
Fehér a habtól reszkető ajka,
Nincs most már semmi emberi rajta:
— A föld kihányjon, a viz kivessen,
Nyugtom e földön, sehol se leljem,
Hogyha e lány még lát napvilágot...
Rettenve hallják a szörnyü átkot,
S rejtik a foglyot sötét kriptába,
Nem hathat ide napnak sugára.
És aztán soká bánattól mélyen,
Szenvedett a lány, a mint hogy még nem.

Belehalványult ragyogó arcza,
Mig egy nap aztán: csodák csodája,
Bútól megtörten, hogy falnak dőlne,
Kis rejtett ajtó nyomult előre:
Szabadság intett a sötét mélyből,
S másnap eltüntét vihették hirül.
S a nagy hóditót nagy bánat tépte,
— Nem lesz már ennek sohasem vége?
S feljajdult benne bús előérzet.
— Osztályrészed csak szomorú végzet!
Bolyongva járt teremről teremre,
Aláhanyatlott koronás feje.
Azóta rémmel tele az álma.
Oh hogy a fénynek ott is van árnya.

Sallak Róza.

* * *

Perzsa-örmény érintkezések.*)

Az örményeket Cyaxares (Kr. e. 634—594, illetőleg Nöldeke szerént 625—585) a médeknek vetette alá, majd nemsokára a perzsa iga alá kerülnek az örmények, melyet, bár mindig le akarnak rázni, végre mégis több mint ezer évig kellett viselniök. Dárius (521-től király) leverte az örmény fölkelést s azóta az örmények csendesen maradtak az achämenida birodalom fennállása alatt. Midőn a fiatalabb Cyrus 401-ben II. Artaxerxes ellen vonult, nyugati Örményország hyparchája Tiribazos volt, Orontas, II. Artaxerxes veje, pedig keleti Örményország helytartója, kinek Vidarnától, Dárius szövetségesétől, származó családjában maradt a satrapia a 4-ik században is.

A maczedoniai bonyodalmak idején Örményország csak névleg nem volt független s midőn Nagy Antiochost a rómaiak 189-ben Kr. e. megverik, visszanyeri függetlenségét. Nagy-Örményország és Sophene Artaxias és

---

*) Lásd Hübschmann, Armenische Grammatik I. k. 1. r. 9—12 o.

Zadriades, Autiochos előbbi vezérei alatt, kik leveretése után a rómaiakhoz csatlakoznak, önállóak lesznek és bár Artaxias (örm. Artaśes = Árdásesz), miután az atropatenei birodalom több tartományát elfoglalja IV. Antiochos Epiphanes (175—164) foglya lesz, később azonban ismét visszakapja tőle az országot.

Artaxias unokája, II. Tigranes idején Örményország ismét közelebbi viszonyba lép Perzsiával. Egy háború után az örmény király fiát II. Tigranes-t túszúl adja a párthusoknak. Őt tette II. Nagy Mithridates párthus király I. Artavasdes helyébe 94-ben Kr. e. az örmény trónra és ezért 70 örmény völgyet kap jutalmúl. Később ezeket a völgyeket Tigranes nemcsak visszahóditja, hanem több parthus tartományt is elfoglal s a királyok királya czimét veszi fel. De nemsokára vissza kell adnia e hóditásokat, midőn Lucullus pontusi Mithridates, Tigranes sógorán való győzelme után ellene vonul. Midőn fia és az ifjabb Tigranes, meghasonlik atyjával és a parthusokat az országba vezeti, Tigranes a hegyek közé menekül, a parthusok elvonulása után azonban visszatér, legyőzi fiát és aláveti magát Pompeiusnak kedvező feltételek mellett, a mennyiben ez neki fiát kiszolgáltatja és a párthusoktól elvett Korduene tartományt átengedi, később pedig a Tigranes és Phraates párthus király közti czivakodást, a mindkettő által igényelt területet illetőleg, kiegyenliti. Innen kezdve az örmény történet a szaszszanidák uralmának végéig mindig ugyanaz volt: két rivalis világbirodalom: a párthus és római, később a perzsa és bizanczi versenyeznek a köztük levő határország, Armenia, birtokáért, mely mindig alkalmat vagy ürügyet adott — belvillongásaival a külföldi beavatkozásra. Csak a nemesség által hatalmukban többnyire nagyon korlátolt királyok nevei változnak és új, arsacida dynastia jön uralomra Tiridatessel, I. Vologeses parthus király testvérével, kit Nero 66-ban Kr. u. Rómában örmény királylyá koronáz, Örményországnak Perzsia és Bizáncz között 387-ben történt felosztásáig, mire, 428-ban az utolsó arsacidát, Artáseszt, V. Báhrám Gor perzsa király trónjától megfosztja. Perzsa-Örményországot a szaszszanida birodalom bukásáig 640-ben perzsa márzpánok, őrgrófok kormányozzák. Azóta megszakad a szoros érintkezés Perzsia és Örményország között, mely már a szaszszanida korban a kereszténység felvétele által az örmények részéről meglazult s később sem fűződött szorosabbá, midőn Nagy Sáh Ábbász (1586—1628) Örményország egy részét a perzsa birodalomnak átmenetileg ismét alávetette.

Bármily ellenséges viszonyban voltak gyakran az örmények a perzsákhoz, a századok folyamán háborúban és békében, a magasabb perzsa kultura az örményekre intensiv hatást gyakorolt, úgy hogy a kereszténység felvétele előtt az örmények a perzsáktól nyerték összes míveltségöket. A római befolyás daczára Örményország a párthus korszakban, mint Mommsen, Római történet, V. 3560. megjegyzi „mindig nem-görög ország maradt, melyet a nyelv és hít közössége, az előkelők gyakori összeházasodása, a hasonló ruházat és fegyverzet széttbonthatlan kötelékekkel csatolt a párthus államhoz.“ Nem csoda tehát, hogy a perzsa vallással a nyelv is, kivált a nemesség és papság irányadó köreibe behatolt, melyre a perzsa udvarral és az örményországi perzsa hivatalnokokkal való érintkezésben szükségük volt. Még a nép sem volt egészen a perzsa nyelv ismerete nélkül. Midőn Xenophon görögjei Örményországon átvonulnak és egy örmény faluban az örmény asszonyok és leányok azt kérdik, hogy kik ők, a tolmács perzául (περσιστί) felel nekik (Anab. IV, 5, 10) és midőn Cheirisophos és Xenophon tudni akarják, hogy milyen országon mennek keresztül, a perzsáúl beszélő tolmács útján (διὰ τοῦ περσίζοντος ἑρμηνέως) intézik e kérdést az örmény községi elöljáróhoz (Anab. IV, 5, 34). Hogy azonban az örmény királyi udvar hivatali nyelve az arsacida korban perzsa volt, bizonyitják a királyok által alapitott városok nevei, melyek perzsáúl vannak és nem örményül, így a Śat (= sád)-ra végződő nevek, mint Artasat (= Ardásád) stb. és a kert (= gerd) végűek, mint Tigranakert, Xosrovakert (Dikránágerd, Choszrovágerd) Tigran, Choszrov által épitett város stb. Az örmény betűk feltalálása (Kr. u. V. század) előtt az Örményországban használt irás is perzsa volt, termeszetesen perzsa nyelven.

Igy vázolja Hübschmann strassburgi egyetemi tanár „Armenische Grammatik“ czimű jeles munkájának (Indogermanische Grammatiken. Band. VI. 1. Abtheilung. I. Theil. Armenische Etymologie. Die persischen und arabichen Lehnwörter im Altarmenichen. Leipzig 1895, 280 o. ára 5 mark) első részében Xenophon, Strabo forrásmunkai és Nöldeke, Alfred von Gutschmid, Judeich (Kleinasiatische Studien) kulatásai felhasználásával a perzsa-örmény érintkezés történetét, mely érthetővé teszi, hogy az örményben számos perzsa kölcsönszó van, még pedig a legtöbb a párthus korszakból. Hübschmann e legújabb örmény nyelvtudományi munkájával, mint a mely e kitünő örmény tudósnak az örmény régiségre megbecsülhetlen észleleteit tartalmazza, kimeritően szándékozunk foglalkozni legközelebbről az „Armenia“ magyar-örmény havi szemlében.

Dr. Patrubány Lukács.

Almira.

Távol hazámtól mint fogoly,
Mint rabnő, búban élek én,
Felhőtlen ég rám nem mosolyg
És messze szállt el a remény.

Királynőm függő kertje, hol
Sötét czédrus és pálma él,
Nekem börtön, — kihalt világ,
Örmény hazámba vágyom én!

— Igy szól esengve Almira,
Szemében könnyek' gyöngyei,
Szivében minden dobbanás
Az égő vágyat hirdeti.

Egész bűvös világ ez itt,
Ám felejthetném honomat?...
Öröm, vigasság untalan, —
Csak én siratom multamat!

Oh, jó szerencse, légy velem,
Hozd el szabadság hajnalát:
Hogy szép hazámban, boldogan,
Elérje szivem ohaját!

S a rablánez, melyet hordozok,
Ott rózsa lesz, tövistelen, —
S a fájdalom, mit érezék,
Örömmé lesz, mely végtelen!

Mihálfy Imre.

Kár, hogy csak álom volt...

Már esteledett; haza megyek, de nyugalmamat itt se találom. Semmi sem képes kiverni agyamból azokat a gondolatokat, melyekkel nap közben foglalkoztam. Szivem olyan, mint a szélvész hányta hajó, mely a könnyek oczeánjára esett, a hazai emlékek hullámai közt végződik. Téveteg elmém, mely kint barangol, honfitársaim bilincseit látja, börtönöket és nyomort lát; aztán Kárs, Ván, Mus, Tigránágiérd, Zejthun felé röpködve, hírrel hozzám tér vissza.

Szív és elme nélkül fél-élő lénynyé változtam. Csak emlékeimmel foglalkozom; szobám nem szoba, hanem partatlan tenger, melynek habzó hullámai abban és bennem . . .

Hiába igyekszem kiverni agyamból a sötét gondolatokat, fekete emlékeket. Könyvet veszek kezembe, olvasni akarok, gépszerűen forgatom a lapokat; de terhemre van az olvasás és messze elvetem magamtól azt. Kemenczémben nehány darab fa; szeretem a tűz csillámát és a lángok fényét. De ez a tűz is nyelvet öltött és beszél velem; egy napot juttat eszembe, auguszt elejét, midőn karavánunk a Chênuszi falvak egyikéhez közeledett; Thámo nevű török lótulajdonosunk, folyton azt mondogatta, hogy okvetlenül örmény faluba szálljunk meg; mert a kurd faluban sem nekünk, sem lovainknak nem kapunk ennivalót, hozzá még holminkat és lovainkat is reá adjuk. Kénytelen-kelletlen beleegyeztünk. Fél órai távolságra voltunk Pértág falutól; a falu körzetéből füst emelkedett, a kutyák irtoztatóan vonitottak, tompa moraj hallatszott a távolból. Végre beértünk a faluba; pokoli látvány: egy nappal előbb a kurdok a buza-kazalokat és széna-kalangyákat mind felgyujtották; a házak egy része, a kamarák, istálok is mind hamuvá lettek. Nyomorú állapot; a falusiak zokogtak,... fekete füst emelkedett ég felé.

Ok nélkül vigasztaltuk a falusiakat, könnybe lábbadt szemekkel távoztunk innen. Már éjszaka volt, midőn egy kurd-lakta faluban voltunk kénytelenek maradni, hol holminknak felét és még négy lovat elragadtak szállást adó gazdáink...

Oh kemenczémnek tűze! Pértág falut juttattad eszembe; igen, szemem előtt látom nemcsak e szerencsétlen falu leirhatlan nyomorát, a munkás földmívelő sirását, a nők jajveszékelését, az éhes gyermekek szívszaggató zokogását, hanem azon könyörtelen zábthikat, az adót és tizedet szedő azon rendetlen hivatalnokokat is, kik a földmívelés verejtékéből meghiztak ugyan, de most — miután a tűz mindenöket felemésztette, ingeiket akarták levetni...

Nem, nem, e sorok nem költöttek, hanem a mi honfitársaink valódi, szokott életének képét festik. Ötszáz év óta e tűzbe esve kinlodunk...

De nem nézek kemenczém tűzébe, mert annak lángja éget, kinoz engemet. Kezdek szobámban folytonósan sétálni, órákig járkálok; már elmult fél-éjszaka, kifáradva ágyamba buvok, a zivatar keblemben lassanként csendesedik...

* * *

Minő váratlan változás. A bárány és farkas együtt legelnek. Hámid szultán chán neve rokonszenvessé, népszerűvé lett. Az örmények elégedettek, a törökök nem zugolodnak, a béke teljes, a csendesség zavartalan. A magas Porta előbbi kormánya ki van cserélve; tudatlan, bosszús, dühösködő, erőszakos miniszterei eltávolittattak; igazságszerető, becsületes, jószivű emberek vezetik az ozmán kormány gyeplőjét. Bent az országban a vészfellegek eloszoltak. A hajó akadálytalanul halad előre a polgárisodás felé.

Az örmények elfelejtettek mindent; általános bünfeledés a politikai vétkeseknek tartott örmények számára. Százával térünk vissza a megújult Örményországba. Örömrivalgással fogad minket ezer meg ezer honfitárs; nincs vége, határa örömünknek. Ime hegyeink, völgyeink, ime ohajtott szüleink, rokonaink, barátaink, anyáink, kik egykor véres könnyekkel átkozták a szultánt és maradékait, most áldják őt... Ime a mi városrészünk, közeledünk házunkhoz, körülvéve számtalan honfitárstól. Egy-két perczczel előbb ohajtottam atyámat látni; de fájdalom! kezdik mondani, hogy az már a fekete föld alatt nyugszik. Mihelyt meghallotta, hogy egyetlen fia holtig tartó börtönre van itélve, ijedtében szive ketté szakadt. Anyám betegen várja visszaérkezésémet, hogy azután csendesen behunyhassa szemeit — örökre.

Minden fekete emlék, minden szomorú nap elfelejtve. Az előjogokkal ellátott Örményország óriási léptekkel halad előre, virul, erősödik; Kis- és Nagy-Ázsia polgárisodásának irigyletes központjává lett. Igazságtalanság helyett jog, a különbség helyett szabadság uralkodik; nincs különbség az örmény keresztény és az izlám követői között: egy és ugyanazon haza munkás testvéreivé lettek.

A mívelt városok vasútakkal, a falvak jó útak által közvetlen összeköttetésben vannak, az ország gazdag bányái bőven jövedelmeznek. A földmíves mezején biztosan és vigan dolgozik ekéjével, a juhok ellepték a legelőket; az ipar fejlődik, a kereskedelem virágzó; a pap az ő templomában, a mollá az ő imaházában nyugodt szívvel ajánlja fel imáját. Örményország Ázsia Svájczává változott. Érdeklődő idegenekkel telve vannak városaink szállodái.

Nemzeti nagy ünnepélyt, homeri ünnepet ülünk fővárosunk piaczán; minden központ képviselve van, a házak és útczák zászlókkal ékesítve; örmény hadseregek zenéje a piacz felé tart. Az éjszaki hadtest sárkányos zászlóval, a déli és nyugati oroszlános, végre a keleti az úgynevezett halhatatlan hadtest abroszos zászlóval.

A hazai szabadság első vértanúinak szobrát leplezik le; a fejedelmi szózat után nemzeti dalokat énekelnek, az ágyúk bömbölnek. A nagyszámú sokaság egetverő „éljen“ kiáltásaira — felébredtem...

Elaludtam volt. Kár, hogy csak álom volt.

Gájdzág-nak Brüsselből irt eredeti örmény czikke után.

Szongott Kristóf.

* * *

SZÉP ÁRA

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid. (Negyedik folytatás.)

MÁSODIK JELENET.

Samsit, előbbiek.

Samsit. (Mélyen meghajtva magát.)

Felséges asszonyom!

Semiramis.

Mi hirt hozál?
Halad a munka már javában
„Ilu isten kapuja“ [*]) épitésén?

Samsit.

Nagy Babylon királyi lakja kész,
Fellegbe nyuló fényes tornyait
Baal templomának is bevégezem.

Semiramis.

Derék fiu! jutalmad elnyered.

Samsit.

Legfőbb jutalmam felséged kegye!

Semiramis.

Mi terv növekszik lelked emlején —
Jó Samsitom, hol annyi meglepő
Nagy eszme nyert táplálatot — jelenleg?

Samsit.

Szerepemet immár bevégezém,
Ha nagy szivednek újabb vágya nincs.

Semiramis.

Minden kivánatom betöltve már.
Mit a művészet újja megteremthet:
Kezed nyomán, — mely társa lángeszednek —
Életre kelt a lomha szikla is;
S a csarnokok merész homlokzatáról
Bámészkodó csoportra néz alá;
Kik a világnak messze tájiról
Zarándokoltak e remek müvek
Árnyába és — betelve a gyönyörtől —
Meghalni vágynak látva e csodákat,
Miket az ész hatalma alkotott...
Mindenki élvez, csak magam vagyok
Elégedetlen Babylon falánál
Közönynyel nézve a világ-csodákat.
Nem lelkesit engem a nagyszerű,
Bármint ragyogjon rajta szellemed.
Csak a lehetlen megvalósitása,
Ez önti vérem új mederbe tán?

---

[*]) Ilu isten kapuja = Babylon.

Samsit.

E fogalom szintúgy viszonylagos,
Mint minden a világon, nagy királyné!
Lehetlen egynek, a mi más eszének
Csak könnyü játék.

Zoroaster. (Gúnynyal.)

Hát előtted
Mi a lehetetlen?

Samsit.

Anyagot teremteni.

Zoroaster.

Ki lenne olyan dőre, vakmerő
Ilyent kivánni véges ember-észtől?
Az istenek örökre önmaguknak
Tarták fel e jogot.

Semiramis.

Ezen kivül
Mindenre képes alkató kezed?

Samsit. (Önérzetesen.)

Mindenre!

Semiramis.

Úgy teremts egy talpalatnyi tért,
Mely égre, földre idegen legyen,
Hol a királynét megzavarni nem
Fogják az élet tarka gondjai:
Egy kertet ott a lég körében, melyen
A fáradt felleg nyugovóra szálljon,
És a hová a napsugár korábban
Elérkezik az — oly heven sovárgott —
Virágillat fürdőben kéjelegni.

Samsit.

Kegyes parancsod teljesítve lesz.
(Meghajtja magát, gyorsan el.)

Semiramis. (Ilímezve.)

S te Zoroaster, — a ki felhozád
A béke napját jós-szavaddal nagy
Assyriára — mit teszesz nevednek
Megörökítésére — szólj! — mivel
Foglalkozol e nap sugárinál?

Zoroaster.

Imádkozom és áldozok, királyném!
Mig lelkem arczod bájain mereng.

Semiramis.

E munka nem hoz dicssugárt reád.

Zoroaster.

De boldogságot, éltet, üdvöt ád.

Semiramis.

S feláldozod ezért a hírnevet,
Mi egyik ezredévnek ajkiról
A másra száll a végtelen időben,
Fennen dicsérve porló csontjaid,
Hogy hallatára harsogó szavának
Irigy leend reád az unoka,
Ki bár porod porát sem ismeré?

Zoroaster.

Feláldozom!... de áldozatnak ezt,
Ki mondaná, ha lényed ismeri?!
Oh, egy lehellet ajkad bíboráról
Drágább nekem, mint annyi hír, dicsőség,
Mi az egész nagy mindenségbe fér.

Semiramis. (Enyelegve.)

Eredj! hizelgő szóvitéz, hiszen
Csak ajkad él, de lelked és karod
Már rég halottak gondolatra, tettre.

Zoroaster.

Csak tetszhalottak, mint te jól tudod.

Semiramis.

Ha élvre hivlak: úgy feléledezsz
A tetszhalálból; ámde hogyha munka
Vár rád: való halálba sülyedsz.

Zoroaster.

Mondd, mit tegyek, hogy e balvélemény
Épületét lerontsa két karom?
Szerelmesem, jelöld ki útamat!

Semiramis.

Hol eddig a vad állatok se jártak:
Teremts útat a szekereknek ott,

Az ős-kövek szűz keblein keresztül;
Vagy kényszeritsd Eufrát habjait
Elhagyni régi megszokott irányok',
Körül-övezni Babylon falát,
És új mederbe folyni össze túl,
Melyből ezernyi kis csatorna-ágon
Termékenyitsék a tikkadt lapályt,
Áldást vezetve népeink közé.

Zoroaster.

Csak ennyiből áll összes óhajod?

Semiramis.

Válaszsz belőle tetszésed szerint.

Zoroaster.

Megfontolom a feladott talányt,
S ha meglelem nyitját: belé hatolva
Felforgatom a vád alap-kövét,
Mely ellenem szülemlett ajkadon.

Semiramis. (Nevetve.)

Gondolkodol?!.. hisz tudhatám is, hogy
E lomha had előzi meg fejedben
Az akarati elhatározást.

Zoroaster.

Gondolkodás a tettek hadvezére,
E hős vezér nyomán vonúlnak a
Nagy tervek a valósulás terére.

Semiramis.

Mikor?...

Zoroaster.

E perczben! Ég veled Semirám!
Míg kedvesed körödbe visszatér
Babért nyerendő kis kezedből. (El.)

Semiramis. (Álmirához.)

Menj!
Szólitsd elő a rableányokat!

Álmira. (El.)

Semiramis.

Eredj te gyáva, béke-hős! csatázni
Az elemekkel, addig én hímezve

Nagy terveim felett ábrándozom.
S mint a teve az éltető füvet,
— Mit egykor elnyelt, nyugovásakor
Szájába hozva újra összeőrli: —
Úgy én is a régen letünt idők
Emlékein táplálom lelkemet;
S elmult dicső csaták felett merengek,
Hol hősi vágyam elemébe' volt.

42

Kisebb közlemények.

Arménia és a magyarok királya. Igen tisztelt laptársunk: a nagyváradi „Tiszántúl“ irodalmi rovatában folyóiratunk legújabb füzetét behatólag ismertetvén, e nekünk oly kellemesen csengő szavakkal fejezi be a lapunkat méltató, terjedelmes czikkét: „...Pedig bizony jó lenne, ha „örmények királyá“-nak is nevezhetné magát az, kinek fölséges homlokát Szent-István koronája övezi! Addig is, míg ez álmot a művelt Nyugat után sántikáló magyar intéző körök megvalósitják, a legmelegebben ajánljuk a minden tekintetben kiváló keresztény vállalatot olvasóink figyelmébe.“ — A „Tiszántúl“-nak magyaros nyiltsággal közzétett szép „álmára“ viszhangul mi egy történeti praecedensre hivatkozunk, a mely a magyar nemzeti történetirás kútfőiben is olvasható. (V. ö. Szalay László „Magyarország története.“ I. kötet. 302 - 305. lap) miszerint hajdanában az Árpádháznak egyik tagja: jeruzsálemi (II-ik) András magyar király hasonnevű fiát, keleti keresztes hadjárata alkalmával Leo örmény király leányának jegyezte el, oly feltétel alatt, hogy annak idején az ifjú magyar királyfi (Endre herczeg) Leo örmény királynak örököse legyen Antiokhia fejedelmi székén; s csak Leo-nak közbejött korai halála akadályozta meg a két nemzet, (a magyar és az örmény) valamint a két királyi udvar közt a czélbavett házasság és trónöröklés által kilátásba helyezett szorosabb egyesülést! — A „Tiszántúl“ szép álmának van tehát már történeti előzménye is; még pedig a magyar nemzeti királyság korából.

Czetz tábornokról a „Magyarország“ következőleg emlékezik meg: „Ezt a nevet épp ugy ismeri minden magyar ember, mint akár a Klapka Györgyét. Czetz János is egyik hős tábornoka volt szabadságharczunknak, melynek lezajlása után elbujdosott. Hosszú idő óta Buenos-Ayresben él a negyvennyolczas idők egyik utolsó élő tábornoka. A hetvenhat éves öreg úr, Bem egykori jobb keze, úgy látszik nem a legjobb sorsban van. Haza intézett leveleiből, — mint bennünket értesitenek, — mély keserűség és honvágy szól. Szeretné itthon tölteni még hátralevő idejét, hogy aztán a haza földjében pihenhessen. Ezt kellene lehetővé tenni társadalmi mozgalom útján, vagy az állam segélyével, valami módon. Nem kell semmi egyéb hozzá, csak egy kis jóakarat, s talán a nyomortól mentjük meg dicső szabadságharczunk, messze idegenben sanyarú viszonyok között élő hős tábornokát!“ — Az általunk már évek előtt szóba hozott ügyhöz, részünkről ezúttal csak azon megjegyzést fűzzük, hogy az elaggott hős magyar-örményt talán megilletné itthon (milleniumi elismerés fejében) a Klapka György elhunytával megüresedett országos nyugdij?!

Báró Dániel Ernő válasza. Szamosújvár abból az örvendetes alkalomból, hogy urunk, királyunk a kereskedelemügyi minisztert bárói rangra emelte, üdvözlő iratot intézett a miniszterhez, ki a város iratára következőképen válaszolt: Szamosújvár szabad kir. város közönségének szives üdvözlete, melylyel az ő császári és királyi Felsége legmagasabb kegyéből személyemet ért legfelsőbb kitüntetés alkalmából, megtisztelt, őszinte örömet keltett szivemben. Szivélyes soraikban felidézvén a multak emlékét, midőn, mint magyar hazánk hű fiai megemlékezünk a régi időkről és a régi időbeli kötelékekről, — melyek az egykor elnyomott és hontalan, üldözött örményeket: elődeinket egymáshoz fűzték és párhuzamot vonunk a letünt idők és a jelen között, lehetetlen, hogy hálát ne adjunk a Mindenhatónak, a ki megengedte, hogy elődeink az új haza földjén megtelepedve, hiven megosztva új polgártársaikkal örömet és bánatot, e haza hasznos polgáraivá és minden időkben magyarokká lettek. Midőn kérem Szamosújvár város közönségét, hogy őszinte köszönetemet fogadja, vagyok kiváló tisztelettel Budapest, 1896 decz. 4. Báró Dániel Ernő kereskedelmi m. kir. miniszter.

Irodalom és művészet.

Gróf Csáky Albin Szepes-Mindszentről 1896. X. 24 ezeket a szép sorokat irta gymnasiumunk igazgatójának: Köszönettel vettem szives megemlékezésöket, mely a f. hó 29-dikére kitűzött felavatási ünnepélyre való meghivást tartalmazza; de sajnosan nem felelhetek meg ennek részint a nagy távolság miatt, mely bennünket elválaszt, részint pedig másnemű elfoglaltságom miatt. Minden esetre azonban lelkileg részt veszek az Önök szép ünnepélyéből, mely befejező aktusát képezi azon intézkedésnek, melyet évekkel ezelőtt miniszterkedésem ideje alatt úgy az egész közoktatás, mint Szamosújvár specialis érdekében elhatároztam.

Erzsébetváros monografiája. A testvérváros illusztrált monografiája, mit Ávedik Lukács irt, a napokban hagyta el a sajtót, 320 oldalra terjed, az okmánytár 136 oldalt foglal magában (320 + 136 = 456). Addig is, míg terünk és időnk lesz e szép munka bő ismertetésére, itt közöljük a tartalmat és a képek jegyzékét: 1. Előszó. 2. Szabad kir. Erzsébetváros helyrajzi vázlata. 3. Erzsébetváros népmozgalmi viszonyai. 4. Ebesfalva alakulása, hadászati jelentősége és gyarmatositása. 5. Ebesfalva, mint az Apaffiak birtoka. 6. Apaffi-emlékek. 7. Örmények az Árpádházi és a következő királyok idejében. Áni feldulása, menekülés a szélrózsa minden irányába. 8. Az örmények Ebesfalvára költöznek (Jobb lett volna ennek a fejezetnek „Örmények Ebesfalvára költöznek“ czimet adni, miután a bejött örmények nem mindnyájan ide költöztek). 9. Az ebesfalvi örmények első összeirása. 10. Tükördarabok a hazai örmények viszonyairól és jelleméről. 11. Az ó-templom. 12. Az ebesfalvi magyar templom. 13. Erzsébetváros örmény kath. főegyháza. 14. Erzsébetváros, mint az erdélyi örmények közigazgatási központja (Erzsébetváros nem az összes „erdélyi örmények“, hanem az erdélyi örmények nagyobb részének [Gyergyó-Szt-Miklós és Csik-Szépviz] volt közigazgatási központja. Maga szerző is nekünk ad igazat, midőn munkája 126. lapján ezeket mondja: „A jelzett községek is közigazgatás és igazságszolgáltatás tekintetében, Szamosújvár kivételével, az ebesfalvi főbiró joghatósága alá tartozván, Ebesfalva volt az intéző központ“). 15. Erzsébetváros önkormányzati szervezete. 16. Ipar és kereskedelmi viszonyok. 17. Az állami elemi fiúiskola, óvóda és ipariskola rövid története. 18. Az erzsébetvárosi zárda és leányiskola. 19. Görög kath. egyház. 20. Az ágostai hitvallásúak egyháza. 21. Görög keleti egyház. 22 Az örmények honfiúsitása. 23. Erzsébetváros az 1848/9. évi forradalom alatt. 24. Erzsébetváros képviselő-testületének kegyúri jogai és kötelmei. 25. Az erzsébetvárosi örmény családok 1708-tól kezdve maig. 26. Gymnasium. 27. Jótevőink. 28. Az ev. ref. egyházközség története. Milleniumi ünnepélyünk. 30. Befejezés. — Képek: Erzsébetváros látképe. Ávedik Lukács. Apaffy-kastély. Az ó-templom. Az örmény kath. főtemplom. Karácsony János plebános. A mechitharista templom. Sándor János főispán. Trajánovics János polgármester. Erzsébetvárosi árúház. Leányiskola. Csatt Margit (apácza). M. kir. honvédlaktanya. Dr. Wolff Bogdán. Ev. ref. templom. Ávedik Simon. Dániel Márton országgyülési képviselő. Erzsébetváros tervrajza. Erzsébetváros és határának térképe. Összesen 19. Kár, hogy a képek nem készültek jobb czinkográfusnál. A csinos kiállitás Todorán Endre derék nyomdatulajdonos kifejlett, versenyképes műizléséről tesz tanúságot.

Örmény püspökség. Kedves barátunk és derék munkatársunk: Merza Gyulának a mondott czím alatt közreadott igen érdekes füzetéről több lap szépen nyilatkozott. A „Nemzet“ egész tárczát hozott erről a füzetről. A megjelent lapnyilatkozatok közül mi itt csak kettőt közlünk. A „Budapesti Hirlap“ 321. számában ezeket mondja: Okos és szépen megirott füzet jelent meg ezen czímen Merza Gyulától. A füzet czélja ágitálni a mellett, hogy 1900-ban, a mikor Szamosújvár város alapitásának kétszázados jubileumát ünnepli, állitsák fel Szamosújvár főterén a város alapitó Verzár püspök szobrát és ugyanekkor iktassák be az újonnan viszszaállitandó magyar-örmény püspökség székébe a kinevezendő magyar-örmény püspököt. Különösen azért volna ez fölöttébb kivánatos, hogy a huszezernyi nép egy egyházfő vezetése alatt összetartassék, a magyar államhoz nem egészen hü nemzetiségek közt, hogy továbbá ne kellessen az örményeknek külföldre vinni theologusaikat pappá szentelés végett és hogy végül az örmény liturgia magyar nyelve magva legyen oly törekvésnek, a mely a magyar-katkolikusok ritusába is bele viszi a magyar nyelvet. Fölhivja a füzet a főrendiház és a képviselőház örmény tagjait, hogy interpellálják meg a kultuszminisztert: mi történt az örmény püspökség visszaállitása iránt még br. Eötvös József minisztersége idejében beadott kérvénynyel és a hazai örménység nevében intézzenek új felterjesztést az országgyüléshez és a kormányhoz. Az örmények kérelme kétségkivül sok méltánylást érdemel. — A „Magyarország“ 325 számában ezeket olvassuk: A magyarországi örmények — élükön Szamosújvár lakóival — mozgalmat inditottak az iránt, hogy a város alapitó Verzár Auxentius püspöknek emlékszobor állittassék. A kegyeletes mozgalom meginditójának, Merza Gyulának tollából most röpirat jelent meg, mely az örmény püspökség kérdését tárgyalja. A röpirat azt a törekvést szolgálja, hogy a multban létezett és így csak betöltetlen örmény püspökség újolag életre ébredjen, hogy ez által erős hazafias központja keletkezzék a most lankadó armenizmusnak. A röpirat szerint ugyanis a vallásfelekezetek legújabbkori történetében példátlan anomalia az, hogy a 20 ezer lélekszámot megközelitő magyar-örménység örmény szertartású plebánosai, tehát a törvénybe czikkelyezett örmény kath. egyház, latin szert. püspök fenhatósága alatt álljon, mint a mely főpásztor sem az örmény egyházi nyelvet, sem a liturgiát nem ismeri, sem az örmény papoknak felszentelésére kompetencziával nem bir. A röpirat végre oda konkludál, hogy a sajtó útján újabban napi rendre került és érdeklődés tárgyát képező gör. kath. püspökség létesitésének kérdésével kapcsolatban mi is újitsuk meg kérelmünket, hogy a kezdetben reánk erőszakolt, már közel 180 éves provizorium. illetve a latin ritusnak az örmény ritus felett gyakorolt jogtalan felügyelete végre már egyszer beszüntettessék.

Vámbéry előadása. Budapesten érdekes előadást tartott Vámbéry „Törökország bomlásának okairól.“ — leszámítva azon nála már megszokott elfogultságot, miszerint az izlám összeférhetőségét a czivilizáczióval és a haladással következetesen védi; nem egyszer a keresztény vallás rovására, — s mindenkor keseregve gondol a „Finis Turciae“ lehetőségére; melynek bekövetkeztével még a sokszor lenézett örmény nemzet is szabadsághoz juthat. — „Omnia jam fient, fieri quae posse negabas!“ ...

Közgazdasági élet.

Uj vasútvonal Erdélyben. A „Magyarország“ irja a székelyföldi vasúthálozat kiépitése ügyében a következőket: „Mint nekünk táviratozzák, a székely vármegyék gazdasági érdekeltsége fölterjesztést intézett a kereskedelemügyi miniszterhez a székelyföldi vasútak ügyében, s ugyan ekkor ismételten kérelmezte az apahida-marosvásárhely-héjjasfalvi összekötő vasúti vonalnak kiépitését.“ Az új vasút tervéhez azonban, nézetünk szerint, még az irány közelebbi megjelölése tekintetében is szó férhet és van tere a birálati észrevételeknek. A nélkül, hogy az érintett apahida - héjjasfalvi iránynak előnyeit és hátrányait szakszerű szempontok szerint az egyetemes birálat mérlegére helyeznők, s azzal szemben az országos és vidéki jogosult érdekek egybevetése mellett határozott elvi álláspontot foglalhatnánk el, — egyelőre csak illetékes megfontolás alá veendőnek jelezzük ama körülményt: vajjon az apahida - kocsárd - marosvásárhelyi már kiépitett vonalrészszel csaknem parallel új vasútterv (az apahida - marosvásárhelyi) helyett, nem volna-e sokkal indokoltabb, már a csatlakozási pont emporialis jelentőségénél fogva is, egy oly irányt fölvenni, mely a szamosvölgyi vasút szamosújvári pályaudvarából kiágazólag épp a közelebbről kiépitett állami köút főirányát követve, — csatlakoznék közvetlenül a székely fővároshoz, Maros-Vásárhelyhez, s innen folytatólag tovább a székelyföldi vasúthálozat egyik góczpontjához, Héjjasfalvához? Mindenesetre megfontolandó lenne, vajjon Szamosújvár legyen-e az új vasút kiinduláspontja, avagy Apahida?

Örmény telepítvényesek. A szófiai „Progress“ jelentése szerint a bolgár minisztertanács elhatározta, hogy mintegy 1000 örmény földmívest, a kik Anátoliából Konstantinápolyba menekültek és onnan Várnába jöttek, le fogja telepiteni Bulgáriában, s ennek keresztül vitele czéljából egy bizottságot fog kinevezni. Azon föltevésből indulnak ki, hogy a kivándorlók részére a földmívelésre alkalmas telkeket fognak Dobrudsának, a bolgár államhoz tartozó részében adományozhatni! E közlemény kiegészitéseül említést teszünk arról is, hogy sok örmény menekült, a törökországi események folytán Amerika felé vette az útját. Egy jövedelmező új iparág, (a szmirnai szőnyeg-gyártás) keleti örmény iparosok felhasználásával Magyarországon is meghonosítható lenne; söt a hazai (újvidéki) selyemgyártás fejlesztésére is alkalmazhatók lennének az ebben jártas kisázsiai örmény munkások.

Törökország pénzügyeinek rendezése. Párizsi diplomácziai és politikai körökből jelentik, miszerint a londoni orosz nagykövet közölte már az angol külügyi hivatallal a Törökország pénzügyi helyzetének rendezésére vonatkozó orosz-franczia javaslatokat; a melyeket úgy lehet tekinteni, mint Törökországnak az európai nagyhatalmak gyámsága alá helyezését. Arról van szó ugyanis, hogy az egész ottomán birodalom pénzügyi közigazgatását és különösen adóadminisztráczióját az államadóssági pénztárral egyesitik. Még nem tudják, hogy a szultán hozzájárult-e ezekhez a javaslatokhoz? — de az bizonyos, hogy e javaslatok is nagy politikai tervekkel, különösen a mindezideig csak a papiron maradt örményországi reformokkal állanak szoros összefüggésben.

Mi újság az örmény világban?

Az új örmény patriarkha. Ormánián Malathias, kit a török kormány által lemondásra kényszerített derék Iszmirlián Máté helyébe választottak patriarkhának, eredetileg, örmény szertartású róm. kath. pap volt. Rómában tanult. De midőn visszatért Konstantinápolyba, ellentétbe helyezkedett előbbi elveivel és erősen protestált a csalatkozhatlansági dogma ellen. Mikor aztán Hászun, az akkori örmény kath. patriarkha, az örmény kath. egyházba is be akarta vinni e dogmát, Ormánián egész családjával együtt a nemegyesült egyházba lépett át, a melynek most patriarkhája lett. Ormánian magas míveltségü ember. Doktora a theologiának, filosofiának és a jognak és tagja a római theologiai akadémiának. Anyanyelvén kivül beszél még törökül, francziául és olaszul, továbbá a latin nyelvet is jól tudja. Természetére nézve egyáltalán nem mondható zárkozottnak, hanem a világban forgolodó embernek modját, ki érdeklődik a társadalmi mozgalmak iránt is...

Az örmény keresztények érdekében a franczia kamara több tagja nagyszabású parlamenti vitát támasztott. Interpelláczíókat jelentettek be: Denis Cochin, de Mun gróf, Lemyre, Delafosse, Jaurès és Hulst, egyrészt azokról a kegyetlenkedésekről, melyeknek oly sok ezer örmény esett áldozatául, — másrészt pedig az általános keleti kérdés állásáról. — Legelsőbben Denis Cochin fejtette ki interpelláczióját. Ráutalt a berlini szerződésre; ez a szerződés reformokat követelt a török kormánytól, s már ez is azt bizonyitja, hogy Európa előre látta a borzasztó eseményeket. És mit tett Európa 1880. óta, hogy az örményeket megoltalmazza? Hiában kutatnók, mert éppenséggel semmit sem tett. Az örmények szenvedése és nyomora páratlan a világtörténetben, a törökök a legembertelenebb módon üldözték ezt a népet. A török által végbevitt mészárlás valóban vérlázitó volt; a rendőrség felfegyverezte fütykössel és bunkóval a csőcseléket és a török birodalom legfőbbjei rendelték el a vérengzést. A tömegnek nem kellett egyéb; ez a hitvány söpredék rávetette magát az ártatlanokra és sorra gyilkolta a védtelen asszonyokat, gyermekeket és aggastyánokat, a hitvány kormány nyomorult czinkosságának védelme alatt! A nagykövetek csillapitani akarták a nép dühét, de a gazok nem türték, hanem még jobban élesztették az aljas szenvedélyeket. — Denis Cochin után de Mun gróf szólalt fel, korholta egész Európát tétlenségeért, s a miatt vádolta a szultánt, hogy a vérengzésnek útját nem állotta. — Hubbard (radikális) ellenzett minden erőszakos intervencziót, s azon nézetben van, hogy Oroszország és Francziaország együttesen kieszközölhetnék a szultánnál a szükséges reformokat. — Hanotaux (a külügyminiszter) nagyszabású beszédben válaszolt az interpellácziókra, a melyben kijelenté, hogy a hatalmak csak egyetértő és együttes eljárással lennének képesek a törökországi állapotokon segiteni; s hogy most alapos kilátás van arra, hogy a hatalmaknak ezen egyetértése létre fog jönni! Végül a kormány nyilatkozata nagy többséggel helyeseltetett.

A magyar béke-egyesület — a székesfővárosban tartott nemzetközi békekongresszus alkalmával létrejött határozat következtében, — felkérte a nagyhatalmak kormányait: hogy az örmények védelmére, illetve üldöztetéseik megszüntetése érdekében lépjenek közbe. A fölkért kormányok közül az angol kormány volt az első, a mely a magyar békeegyesület megkeresésére válaszolt; s a melynek részéről Salisbury miniszterelnök a választ már megis küldte a budapesti béke-egyesület titkári hivatalához.

Tudósitás Bulgáriából. A „Balkán-ügynökség“ jelenti: Hivatalos adatok szerint a bolgár földre érkezett örmény menekültek száma közel 11.500-at tesz ki. Abból a körülményből, hogy e menekülők legnagyobb része a Fekete-tenger partján levő városokban megmaradt és nem vonul az ország belsejébe, — azt vélik következtethetni, hogy a menekülők Bulgáriában szándékoznak letelepedni. A menekülők nagy része mint teherhordó és tengerparti hajórakodó kapott alkalmazást Burgasz és Várna városok kikötőjében; a hol jelenleg a gabonakivitel igen élénk. Mások a bulgáriai lakosság önkéntes adományaiból, valamint Angliából érkező segélyadományokkal tartják fenn magukat. Valónak bizonyul, hogy a bolgár kormány — tekintettel arra, hogy a menekülők közt igen sok földmívelő is van, — hajlandó részükre a Dobrudsának bulgáriai részében művelhető földterületet átengedni.

Az örmények mészárlása. Ismeretes az az elkeseredett gyülölség, melyet az angolok a törökök ellen éreznek. Kifejezést nyert ez a gyülölség azokban a heves hangon tartott beszédekben, melyekben Glastone követelte Törökorság eltörlését. Most Amerikából küldöznek világgá nagy iveket, melyeken a legnagyobb részletezéssel vannak leirva az örmény kegyetlenkedések. Külön-külön sorolja fel az összes államok büneit, melyek a kegyetlenkedések eltürése folytán lelkiismeretüket terhelik, s arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a kereszténység igazának kivivásában az Egyesült-Államok csillagos lobogójának kell legelöl lobogni s akkor hozzájuk fog csatlakozni az egész keresztény világ.

A perzsiai kurdok betörést intéztek közelebbről Török-Arménia, illetőleg a ván-i tartomány területére; s ott féktelen pusztitást vittek végbe az örmény falvak lakosságán. E tervszerü rablótámadás hirére Örményországnak, orosz uralom alatt álló részéből, névszerint az Ararát közelében levő Ecsmiádzin-ból orosz csapat indult a feldult török terület felé, — de a sanyargatott örmények megoltalmazásától már elkésett.

Tudósitás Trieszttből. A „Budapesti Hirlap“ trieszti tudósitója irja: A közvélemény nehány nap óta nagyon fel van izgatva ama hir miatt, hogy egy Lloyd-gőzösnek kapitánya, a Lloyd rhoduszi ügynökének, s egyúttal osztrák-magyar konzuli ügyvivőnek rendeletére, több menekülő örmény családot kiszolgáltatott a török hatóságnak. A Lloyd igazgatósága meginditotta a vizsgálatot! Eddig tart a távirati tudósitás, — a mely remélhetőleg a magyar országgyülés előtt is szóba fog hozatni.

A török kormány most a magasrangú örményeket üldözi. Elfogadta Undsián Ápig efendit és Norádungián Háruthiunt, azt fogta reájok, hogy a forradalmárokkal állanak összeköttetésben. Nem tudott reájok semmit sem bizonyitani, de azért börtönbe vettette őket: így legalább nem kell visszafizetni azt a nagy összeget, melylyel a kormány ezeknek tartozik. Ugyanis a tengerészeti miniszterium az elsőnek 80·000 török aranynyal tartozik, mi 1, 900·000 frankot tesz.

A Bucarestben megjelenő „Adeverul“ czímü napi lap ezeket mondja: Ezerével menekülnek az örmények Konstantinápolyból. A nyomor, melybe az örmények estek, kimondhatatlan. Azok, kik tegnap gazdagok voltak, nagy családdal birtak, boldogok voltak, — ma szegények, árvák, özvegyek. Európa és Amerika minden országában látunk menekült örményeket. Németországban bizottságok alakultak, melyek ezen nyomorultakon akarnak segiteni. — Egy év alatt százezer örményt ölt meg a török és több mint kétszázezer menekült el a világ minden tája felé. És Európa ezeket az atrocitásokat látja és türi, mert a hatalmak közt nincs egyetértés.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Örmény menekültek.

— Armenian Exiles in Cyprus, by **Emma Cons.** (The Contemporary Revien. Dec. 1896. —

A legtekintélyesebb angol folyóiratok egyikének, a „Contemporary Revien“-nek legutóbbi füzetében eleven szinekkel és megkapó közvetlenséggel irja le egy angol hölgy, Cons Emma ama szerencsétlen vérrokonaink helyzetét, kik a mult évi konstantinápolyi kegyetlen vérengzések után vándorútra keltek, odahagyva tűzhelyeiket, melyeknek romjai között családjaiknak nem egy tagja vesztette el életét.

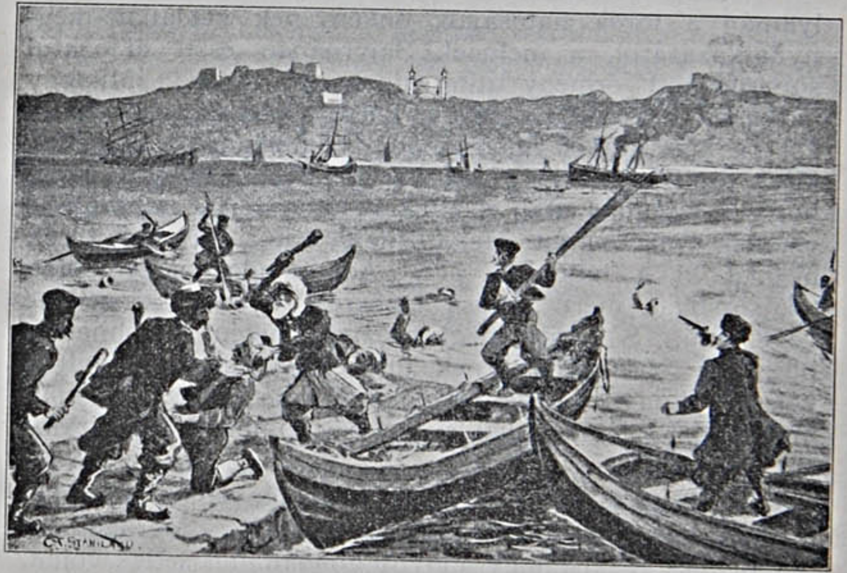

Örmény menekültek öldöklése a „Bosporus“-ban.

A hajóra, melyen Cons Emma a török fővárosból Cyprus szigetére utazott, mintegy száztiz örmény menekült szállt fel, nehányan a feleségeikkel és gyermekeikkel együtt. „A legtöbben úgymond utazónőnk, csak a török vagy az örmény nyelvet értették; nehányan azonban tudtak egy keveset angolul is s megrázó dolgokat beszéltek el. Meg kell emlitenem, hogy a borzalmasságok legnagyobb részét nem oly egyénektől hallottuk, a kik maguk szenvedték el azokat, hanem szemtanúktól, a kiknek semmi okuk nem volt a tulzásra. Egy hajóskapitány például elmondta, hogy maga látta, miként vagdalt szét darabokra egy örmény papot egy török tiszt. Többen a menekültek közül néhány óra alatt valának kénytelenek elhagyni az otthonukat, a nélkül, hogy idő engedtetett volna nekik a követeléseik behajtására vagy a vagyonuknak értékesítésére. Egy öreg nő elveszitette férjét és minden vagyonát, és most a hajónkon ismerőseihez jött Smyrnába, az első helyre, a hol Konstantinápoly elhagyása után megállapodtunk.“

Utazónőnk emlitést tesz elbeszélésének további folyamán a török hatóságok önkényének példátlan megnyilatkozásáról, a melynek Smyrnában esett áldozatúl sors-üldözött örmény utitársainak egy része. „Mintegy hatvanan közülök — négyen feleségükkel és gyermekeikkel — kiszállottak Smyrnában. Valamennyien el voltak látva török útlevéllel, „tesskary“-val. Értésünkre esett, hogy a kiszállás után elvették az útleveleiket s börtönbe vetették valamennyit. Megerősítette ezt a hírt egy török biró, a ki a hajónkra jött. Azt mondá: megérdemelték sorsukat, mert gonosz emberek, a kiket ki kellene végeztetni. S midőn megkérdezték, miként történhetett, hogy ily rossz embereknek útleveleket adtak, az volt a válasza, hogy Konstantinápolyból való elutazásuk után megmotozták a házaikat s azokban compromittáló iratokat kaptak.“

Utazónőnk teljes joggal és méltán vonja kétségbe a török biró ezen állitásának igaz voltát. „Merőben hihetetlennek látszik, hogy annyira gondatlanok lettek volna, hogy ily papirokat a lakásaikon hagyjanak, holott az útleveleik csakis török kikötőbe szóltak s nem hagyhatták azokkal el a török birodalom határait. Azt kell hinnünk, hogy a török hatóságok, nem merészelvén további vérengzések rendezését Konstantinápolyban, a hol rájuk vannak irányozva Európa szemei, útleveleket adnak az örmények egyes csapatainak félreeső török kikötőkbe, a hol aztán ismét bebörtönözik őket, és mitsem hallani

többet felőlük. Barátaik nem, csak az Isten és ellenségeik tudják, mi sors vár reájuk.“

Társaiknak gyászos sorsa mély levertséget szült a hajón tovább utazó örményeknél. „Ötvenegyen maradtak a hajón, folytatja elbeszélését utazónőnk; egy részüknek Beyrutba szóló útlevelük volt, a honnan tovább szándékoztak menni Örményországban élő családjaikhoz, a melyeket vissza szoktak hagyni, midőn Konstantinápolyban vagy más városban munkát keresnek. A midőn megtudták a matrózoktól, hogy mi történt Smyrnában, elhatározták, hogy nem szállanak partra Beyrutban, hanem Cyprus szigetére jönnek, ámbár messzire jutnak ekként a régi otthonuktól. Tartottak azonban tőle, hogy a törökök hajónkra jönnek a beyruti kikötőben s magukkal hurczolják őket, minthogy az útleveleik erre a kikötőre szóltak.“ Derék utazónőnk, hogy megnyugtassa szerencsétlen utitársait, beszélt a hajóskapitánynyal, a ki aztán ünnepélyesen s teljes határozottsággal kijelentette előttük, hogy ez a franczia hajó franczia föld, a melynek fedélzetére lépni nem áll hatalmukban a törököknek.

Cyprus szigetén, a mely, mint tudva van, a legutóbbi orosz-török háborúnak befejezése óta angol fenhatóság alatt áll, új otthont találtak sors-üldözött vérrokonaink. Utazónőnknek az a vélekedése, hogy az örmények odaköltözéséből jelentékeny haszna lesz a szigetnek. „A mennyire képes vagyok megitélni a viszonyokat, úgymond, igazat kell adnom azoknak, a kiknek nézete szerint Cyprusnak épen oly előnyére fog válni az örmények ottléte, mint a mily haszna volt Angliának az egykor oda menekült hugenottákból. Mert a legtöbben közülök ügyes mesteremberek, mert többen alkalmasak a még parlagon heverő tetemes földterületnek megművelésére s a meghonositására oly iparágaknak, a melyeket még senki sem üz, vagy a magasabb színvonalra emelésére ama kezdetleges módszernek, a mely egyes ipari foglalkozásoknál jelenleg gyakorlatban van.“

Dr. Molnár Antal.

* * *

Honvágy.

— Háj költeménye. —

Oh büvös dal, szent ének, égi kincs,
Melynek e nagy világon párja nincs,
Oh honi játék, mely betölt szivet,
Melyet feledni soha sem lehet.
Rátok gondolva szivem földobog,
Szememből könnyek' zápora fakad.
Lelkem szülőföldem felé siet,
Anyám, Örményhon! látni tégedet!
Hol a nap fényben úszik szüntelen
S e fény állandó, örök, végtelen...
Mily kedvesek magas hegycsúcsaid,
Szépen mosolygó gazdag völgyeid.
Boldog valék, mig mind ezt láthatám,
Boldogtalan most, hogy távol hazám!
S bár mindig látom tündérképedet,
Csak ábránd az, mit fest a képzelet!
Igy is veled van lelkem, bus szivem
Feléd sóhajt minden lehelletem...
Lehet feledni föld minden javát —
Csak egyet nem: az áldott szép hazát!...

Simay Gergely.

◆

Lönhárt Ferencz.

Harangzugás között vonult be Erdély püspöke egykori plebánosi székvárosába, Kolozsvárra a millenáris évben is, hogy a mintegy erdélyrészi katholikus parlamentnek tekintendő — kath. statusgyűlésén elnököljön.

Magas korát meghazudtoló fiatalos hévvel, lankadást nem ismerő kötelességtudással és főpásztori tevékenységének páratlan buzgalmával jött újra körünkbe az a nemesszivű főpap, ki a milyen alázatos szerénységgel viseli a püspöki süveget, éppen olyan szivós kitartással szolgálja kiterjedt egyházmegyéjének kulturális és hitéleti érdekeit is.

A 60-as évek közepén megürült kolozsvári plebánosi állásra, Ágoston Károly népszerű egyéniségével szemben, a városunkban akkor még kevésbbé ismert Lönhart kanonok is pályázott, ki — habár a hármas kándidáczióban első helyen Ágoston jelöltetett — a püspöki megerősitést megnyerte.

És ime, az új plebános, szerény fellépésével, szeretetreméltó modorával első sorban is ellenjelöltjének buzgó hiveit: a kolozsvári örménységet igyekezett lekötelezni.

Az egyházközség ügyvezetésénél örményeket alkalmazott, az úrnapi és húsvéti körmeneteknél a mennyezet hordására tekintélyes örmény kereskedőket kért fel, Urnapján egyik áliásnál nem ritkán örményül olvastatott az evángelium. Az örmény családokat előszeretettel látogatta: egy szóval valóságos örménybarátnak igyekezett magát feltüntetni. Ugyannyira, hogy az időközben gyergyó-szt.-miklósi lat. szer. plebánossá választott Ágoston Károly, állitólag maga is arra buzditotta eleinte elkedvetlenült volt pártfeleit, hogy nemes vetélytársát minden téren támogatni igyekezzenek.

Sokszor hallatszott itt-ott az a tréfás megjegyzés, hogy Lönhárt Ferencz annyira örmény befolyás alatt áll, hogy tán még örmény püspöknek is beillenék.

A büszkeség bizonyos nemével, de fájó szivvel vált meg hiveitől a szeretett főpap: plebánosi állásától, a midőn gyulafehérvári nagypréposttá neveztetett ki.

És gyermekkori kedves emlékeim közepette ma is kimagaslik lelki szemeim előtt az a megható jelenet, a midőn a bucsúzó Lönhárt, ünnepi talárban végig járva kedves hiveinek házait: boldogult atyámat is felkereste. Könnyes szemekkel ragadta meg egyik legőszintébb tisztelőjének a jobbját, s ha jól emlékszem, e szavakkal vett bucsút: „Kedves barátom uram, legyen meggyőződve, hogy Kolozsvárt elfeledni soha sem fogom, de ha valamit újabb állásomban is önökért, az én szeretett örmény hiveimért tehetek, mindig a legnagyobb örömmel állok rendelkezésükre.“

Az egykori tréfás „szálló ige“ csaknem beteljesült, mert Lönhárt Ferencz erdélyi püspöki minőségében — az örmény kath. egyházmegyének is főpásztora lett.

Egy pár év óta folyton a koadjutor-kérdése kisért, mert valószinűleg el sem hiszik, hogy egy közel 80 éves kort vállain hordó ember a püspöki állással járó kötelességeket akadálytalanul teljesithesse.

És ime, ezt megczáfolja maga a püspök, ki szeretett Kolozsvár városát — az eddigi szokással szakitva — már évek óta a státusgyűlés színhelyévé tette és sem aggkorát, sem gyöngélkedő állapotát nem tekinti akadálynak arra nézve, hogy a még zordrahajló időjárás daczára is főpásztori tisztét ne gyakorolhassa.

Az igazi főpapi erények e megtestesült példányképét, az alázatosság köntöse alatt dobogó hazafias szivet, a zajtalan jótékony munkásság és szünni nem akaró áldozatkész tevékenység e prototyponját, valamint erdélyszerte minden róm. kath. hivő: úgy az örménység is mindenkor őszinte gyermeki hódolattal ismerte el és üdvözli benne maiglan is. Hiszen Lönhárt Ferencz, mint egy önfeláldozó patriárka, úgy őrködik minden hivének egyházi érdekei felett.

⁂

Miután utóbbi időben az én csekélységem legtöbbet foglalkozott az örménység egyik, s talán mondhatnám — egyetlen egyházszervezeti ügyével t. i. az örm. kath. egyházmegye jelenleg még szervezetlen állapotával: szabadjon tehát ez alkalomból erre is kitérnem.

Ezt tehetem annyival is inkább, mert fel kell tételeznem, sőt nem is vonhatom kétségbe, hogy Lönhárt Ferencz irántunk, örmény hivei iránt eddig táplált rokonszenvét és atyai jóindulatát megváltoztatta volna.

S nem mellőzhetem, hogy közszeretetben álló főpásztorom nagy érdemei előtt meghajolva: egy irányában gyermeki odaadásnál rosszabbat soha sem tanusitó kis nép nevében, egyúttal jóságos atyai szivéhez is ne appelláljak.

Nemeslelkű püspök! hallgasd meg, örmény hiveid közel két évszázad óta ápolt s ezúttal is előtted feltárandó forró óhajtását.

Szerezd meg élted alkonyán magadnak és örmény hiveidnek a lelki öröm és a jótétemény ama kiapadhatatlan forrását, mely fölkent fejedet még életedben a halhatatlanság fénykoszorújával fogja övezni.

Légy Te az a latin szertartású püspök, a ki a közel 200 éves provizóriumot saját jószántodból megszünteted; légy te az a fenkölt lelkű főpap, a ki az örmény szertartást védőszárnyaid alól az azt megillető saját ritusabeli főpásztorának adod át.

Légy Te az a legnemesebb gondolkozású és legelfogulatlanabb egyházfejedelem, a ki ugy hazafias, valamint kath. szempontból egyaránt jogos törekvéseinket illetékes helyen kezdeményezni és támogatni egyúttal a leghivatottabb is vagy.

Egyik ritus sem lehet ellenfele, vetélytársa vagy pláne akadálya a másiknak, hiszen az egyetemes róm. kath. anyaszentegyházban ugy a latint, valamint az örményt is a pápa Ő Szentsége rendelte és tartja fenn egyházi nyelv gyanánt.

Bár elismerem, hogy igénytelen az én szavam, de vallásos mély meggyőződéssel emelem fel Hozzád gyönge hangomat; s ha nemes szived egy áldásos jótett gyakorlásától már előre feldobbanna: hidd el, hogy közel 20 ezernyi hazafias és magyarérzelmű kis nép áldása szállana feléd.

Az örmény templomok felszálló tömjénfüstje pedig az örök hála fohászaival emelkednék együtt a mennyek Urához.

Gyönge bár az én szavam, de önérzetesen elmondhatom, hogy őszinte hódolattal intézem azt Erdély püspökéhez, ahhoz a Lönhárt Ferenczhez, kinek nevét boldogemlékű édes atyám is mindig csak a legnagyobb kegyelettel emlitette. Igaz, hogy nagyfontosságú kulturális, tanügyi és közgazdasági kérdések fogják a státusgyűlést mindig foglalkoztatni, de ezek mellett is kérem az egybeseregleni szokott nagynevü notabilitások szives figyelmét és kegyes jóindulatát arra a kérdésre is kiterjeszteni, melynek kulcsa, az ujjászervezendő örmény kath. egyházmegye ügyét illetőleg, első sorban Lönhárt Ferencz erdélyi püspök kezében van.

Az ő egyetlen „legyen“ szavától függ, és akkor Lönhárt Ferencznél senkit e házában nem fog méltóbban megilletni az
„Ecce Sacerdos Magnus.“

Merza Gyula.

Egy szép kis örmény leány emlékkönyvébe.

Valami mély, lelki bánat,
Mint az aszály a virágot,
Bántja ifju lelkedet,
Ezrivel lesz még a réten,
Lomb, madár, de bennt a szivben,
Csak egyszer van kikelet.

Gyenge vagy te a bánatra,
Borut ifju homlokodra,
Ne vonjon még az idő,
Ha titkolod kirí jobban,
És abban a néma búban,
Van valami rémitő.

Sallak Róza.

A nemzetek közös jogai Jeruzsálemben.

Habár legtöbb szenthely nehány nemzet közös tulajdonát képezi, mégis a következő három hely csak egyedül az örmények birtokában van: 1) a Kaifás főpap háza fölé épült „Üdvözitő-zárda;“ 2) Annás főpap házának helye és az Arkhangyalzárda; 3) a híres Szt-Jakab-zárda. Itt lakott Jeruzsálem első püspöke, Szt-Jakab apostol fivére.

De menjünk át a közös jogokra.

A „Feltámadás“-temploma — itt van a szent sír is — három nemzet tulajdonát képezi: az örményeké, a görögöké és a latinoké. Mintegy 25 évvel ezelőtt újra kellett épiteni a templom boltívét; a mondott három nemzet helyett a kiadásokat fedezték III. Napoleon, II. Sándor és Abd-Ul-Áziz uralkodók. E nemzetek egyenlő joggal tarthatnak egyházi ünnepélyeket, isteni tiszteletet... a szent sír felett vagy közül a meghatározott időkben. Minden éjjel mondanak itt szent-misét; előbb a görögök, azután az örmények, végre a latinok. Egész éven át csak két éjszaka képez kivételt: nagy-péntek és a nagyböjt első hétfője; csak e két nap éjszakáján nem szolgálnak itt szent-miséket. A három nemzet közül állandóan benn lakik a „Feltámadás“-templomában nehány pap, diákon és kántor, — hogy az isteni szolgálatban fennakadás ne történjék. Van a templomban elég alkalmas helyiség, úgy hogy ezek a benlakók ott kényelmesen elférhetnek. E templom ajtait minden éjszaka — sőt nem ritkán nappal is — bezárják a török ajtónállók kivülről és a kulcsokat magukkal viszik — és így a szerzetesek a segédszemélyzettel benn maradnak. Régen havonként, később hetenként egyszer nyiltak meg e templom ajtai; most minden nap kinyitják azokat, sőt nap közben bármikor, ha a három nemzet három felügyelőjének valamelyike erre parancsot ad. De vannak esetek és napok, midőn a nyithatási jog kizárólag ezen, vagy azon nemzeté, akkor tehát a többiek bele nem elegyedhetnek. Igy nagyszombaton csak az örmények rendeletére nyitják ki az ajtókat, melyek előtt ezer meg ezer ájtatoskodó várakozik az örmény tolmácsra, ki személyesen megjelenvén — adja a parancsot.

A Szűz-Anya-temploma csak az örmények és görögöké; itt a latinoknak nincs semmi jusa. Itt a két szertartás papjai reggelenként egymás után miséznek. Ezek csendességben élnek egymás közt.

A bethlehemi templom is ugyan mind a három nemzeté; de a jászol felett csak a latinok, ellenben azon hely felett, hol Üdvözitőnk született, csak az örmények és görögök miséznek — mi nem egy ízben szolgáltatott okot az egyenetlenségre. Mintegy 20 év óta állandóan van ott két rendőr, kik közül egyik kivül, a másik belűl őrködik éjjel-nappal, nehogy valaki a rendet felbontsa...

Szongott Kristóf.

* * *

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid. (Negyedik folytatás.)

HARMADIK JELENET.

(Álmira a rableányokkal visszajő A rableányok egy hosszú szőnyeget hoznak, melyen himzett alakok láthatók. Előbbiek.)

Semiramis.

Hej, rableányok! fel, dologra gyorsan!
Az új királyi lak kopár, kietlen,
Megfázik a szem meztelen falának
Tekintetén, a bámulás helyett.
Ez égbe nyúló néma újszülött
Felékítése újjainkra vár.
Lám! meddig ért a munka lába már
A szőnyegen, melyen a hím-fonál
Régen bújósdit játszik egymaga.
(Második, harmadik rableány kiteriti a szőnyeget Semiramis előtt, ki egyenként vizsgálni kezdi a himzett alakokat.)
Melyik hímezte e kemény tusát,
Hol elefánt s oroszlán mérközik?

Negyedik rableány. (A csoportból előlép.)

A hindu lány, kegyelmes asszonyom!

Semiramis.

E jelenetnek szemtanúja voltál?

Negyedik rableány.

Jelen valék, még mint kicsiny gyerek
E rémitő látvány tanúi közt,
Most is remegve gondolok reá.

Semiramis.

Mondd el, miként történt e rém-eset?

Negyedik rableány.

Barangolánk a Ganges völgyiben
Atyámmal egy nap mért, miért nem?
Emlékemből az évek elmosák.
Egyszerre a szent folyam harsogását
Túlorditá egy rémitő üvöltés,
S visszhangozák a bérczi szikla-odvak
A vad harag e rengeteg zaját.
S hogy visszanéztem e hang nyomdokán
Ott látok egy iszonytató vadat
Nyitott szájjal felénk közelgeni.
A rémület lekötte lábainkat;
Már-már atyámat érte vasfogával
A vérre szomjas, hogy a sürüből
Egy elefánt bukkant ki ködgomolyként
S előbbivel véres birokra kelt...
Mily küzdelem volt! mint rohanta meg
Ellenfelét a nagy állat király!
És hogy recsegtek gránit-izmai
Az elefántnak e csapás alatt!...
De összeszedte rengeteg hatalmát,
S ormányával körülölelte ez
Bősz ellenét, mire egy új üvöltés
— Kigúnyoló a menydörgés zaját —
Reszketteté meg a lég oszlopait,
S az állatok királya ott hevert
Élettelen az elefánt előtt...
Ekkor atyámmal térdeinkre rogyva
Hálálkodánk a győzelmes vitéznek,
Ki visszaadta életünk neszét.

Semiramis.

S nem bánta a vad?

Negyedik rableány.

Oh, dehogy! Söt elkisért
Tanyánkra és családtagúl szegődött
Hozzánk, s bizonynyal most is ott van ő
Testvéreimmel játszva csendesen.

Semiramis.

Ez hát előtted a legkedvesebb
Minden teremtett lény között, leány?

Negyedik rableány.

Valóban ez királyné!

Semiramis.

Mesterin
Szövék alakját gyenge újjaid!
Derék leány vagy!... Hát e rózsatőn
Ki dolgozék?

Ötödik rableány. (Előlép a csoportból.)

A perzsa lány, királyné! (Meghajtja magát.)

Semiramis.

Gyönyör fog el e szép virág előtt.
Ilyennek éltet Persia sem adhat,
Mely bérctetőit örökös tavaszszal
S rózsa-erdőkkel koszoruzta meg:
Hogy szent legében őrület fog el
Az illatártól. (Int a szőnyeget tartó rableányoknak,
azok tovább vonják a szőnyeget.)
És a szép tevének
Melyik adá e vásznon életét?

Hatodik rableány. (Előlép.)

A baktra lány.

Semiramis.

Szép munka! Meglepőn
Vezetted a fonál vezéreit.

Hatodik rableány.

Népemnek e szent állatját szivem
Legtöbbre tartja minden lény között.
(Semiramis intésére a rableányok a szőnyeget
újból odább vonják.)

Semiramis. (Lelkesülten.)

Megálljatok!
(A rableányok megállanak.)
Itt isten újja járt!
E kép nem ember-agyban nyert
Fogantatást. Avagy ki birja így
Lefesteni egy férfi szent alakját,
Hogy homlokán a lélek tündököljön?
Hisz a teremtés sem tudott tovább

Haladni ennél alkatásiban.
Csak istenek tehetnek ily csodát.
Szólj, oh ki volt teremtőd ifju hős?!
Ki volt az isten, a ki létre hívott?
Hogy őt emeljem isteneim fölé.

Álmira. (Szerényen meghajolva.)

Én hímezém e gyenge vázlatot.

Semiramis. (Fokozodó hévvel.)

Mit gyenge vázlat? Ily tökéletes
Müvet halandó még nem alkotott!
Nézd! minden izma mily arányosan
Helyezkedett a törzs-oszlop köré.
Mily szép ez arcz, mily büszke homlokot
Árnyalnak ott be ébenfürtjei!...
Halántokán az eszmék tábora,
Mint a sasok, — ha nyugovóra szálltak
A sziklaormok szédítő csucsán —
Oly ünnepin pihen... E termetet nézd!
Megesküszöl, ha rá tekint szemed,
Hogy ereiben vérpatakja zajlik:
Meg, hogy szivében szerelem honol!...
És ezt te hímzéd?.. Te, hogy meggyalázd
Tenalkotásod becsmérlő szavakkal,
Mig én a lelked legkisebb parányát
Bálványozom nagy alkotásodért,
S megcsókolom mindenható kezed.
(Álmira kezét megcsókolja Semiramis.)
Ki istenek szerepkörébe lépett:
Valódi nagyság nem lehet szerény,
Midőn remekjét más csodálva nézi:
Csak a kontár pironkodik müvénél.

Álmira.

Kontár vagyok valóban, nagy királyné!
De oh, ne büntess meg hibám miatt,
Oh, légy kegyes! hiszen parancsodat
Akarta rabnőd teljesiteni.
Hiszen te mondád, hogy mi legbecsesb
Emlékeink közt, azt tegyük fel a
Tünek hegyére most. S mivel nekem,
A rableánynak nincs más ékszerem,
Díszt kölcsönözni a királyi lak
Kopár falára, mint emlékeim:
E drága kincset áldozám fel én is
Hogy ékesítse büszke csarnokod.

Semiramis.

Ez áldozat jutalmat érdemel...
De — szólj, — ki e hős élő képe mása
Testvéred-e, vagy eszményképed ő?

Álmira.

Testvérem ő, mivel ereiben is
Háik ősatyának tiszta vére forr;
Eszményem is, mert oly nemes vitéz
Nem lépte még át éltem útait.
Fájó gyönyörrel gondolok nevére,
S e fájdalomnak annyi méze van, hogy
Megédesiti rab-magányomat!

Semiramis. (Megöleli Álmirát.)

S mért fáj az emlék, melyet róla szöttél
Szivedben, boldog, rableány, miért?

Álmira.

Hogy nem magam vagyok csupán ez ábránd
Egyetlen élvezője a világon.

Semiramis.

Vetélytársad van tán, ki osztozik
Veled szerelmében, szegény leány?!

Álmira.

Vannak, kik osztozásra vágynak a
Nagy kincs felett, mit egyikünk se' bir.

Semiramis.

Többen?

Almira.

Egy hősi nemzet összes lányai.

Semiramis.

Hallatlan! És ő senkit sem szeret
A nagy tömegből, mely szivére vágyik?

Álmira.

Egyet szeret csupán az ég alatt
Nagy lelkének egész hevével!

Semiramis. (Sürgetve.)

S ez egyetlenegy?

Álmira.

A drága, szent haza!...

Semiramis.

Ki hát e hős, e rendkivüli férfi?
Kinek emléke alkotót teremthet
A rableányból; és ki, mint a nap —
A legsötétebb messzeségbe is —
Meleget és fényt küld sugáriban
És ő maga örökre jéghideg.

Álmira.

Ármenia királya: szép Árá!

Semiramis.

Szegény király, ha még nem ismeri
A szerelem mindenható tüzét!

Álmira.

Boldog király, ki egy kebel helyett
Egy nép szerelmét birja zálogúl!

Semiramis. (A rableányokhoz.)

És most jutalmúl a nap alkonyáig
Mulassatok a nagy királyi kertben
Áldozva a szabadság istenének.

Rableányok. (Újjongva el.)

(Kivülről behallatszik.)

Szabadság!... Szabadság!... Szabadság!...

Semiramis. (A rableányok után nézve.)

Ti boldogok! egyetlenegy szavamra
Mint lángra gyúla méla kedvetek,
Mit sorsotok hamuja eltakart.
Milyen magasra fellobogva ég
Az ifju lélek szent zsarátnoka,
Hogy a szabadság lelke rá lehelt.

(Kis szünet után.)

És én, ki felszitám e lángot, én
Fagyos kebellel állok fényinél,
Irigy szemekkel nézve a csapongást,
Mely játszian lepkéket üldöz; én,
Ki egy szavammal éltet adhatok,

Avagy halált népmillióknak; én,
Ki a szabadság napját hozhatom fel
A főre, melyet hosszas éveken át
Megöszitett a börtönök penésze:
Fényes lakomban nem vagyok szabad!
Egy szikla-sir lett e kebel, miben
Az akarat van eltemetve mélyen.
Mikor jövend el a feltámadás,
Hogy e halott is új életre keljen?...

81

⁂

Hübschmann perzsa tanulmányai, tekintettel az örmény nyelvre.

Hübschmann „Persische Studien“ (Strassburg, Trübner 1895. 2880. ára 10 márk) czimű jeles nyelvészeti munkája két részből áll. Az első rész (I. Beiträge zu Horn's Grundriss der neupersischen Etymologie) adalékokat szolgáltat Horn újperzsa etymologiai művéhez, a második rész (II. Neupersische Lautlehre) az újperzsa hangtant tárgyalja. Figyelemre méltó e mű örmény philologiai szempontjából is.

Az új perzsa nyelvtant először Vullers (Grammatica linguae persicae, Gissae 1870) és Darmesteter (Etudes iraniennes I. Paris 1883) tárgyalták nyelvtudományi szempontból. Horn Grundriss der neupersischen Etymologie (Strassburg, 1893) czimű művében, először kisérelte meg az elszórt etymologiai anyagot kritikai átnézetben összeállitani. Horn műve az illetékes kritika (Salcmann, Müller Frigyes, Mann) várakozásainak nem felelt meg és részben jogosan, mert igen gyorsan készült és ennélfogva sok hiány és hiba van benne. Azonban az egész munka még sem tekinthető elhibázottnak azért, mert hiányai is vannak. Hübschmann a nélkül, hogy szemet húnyna a munka gyengéi és hiányai iránt, azt egészben hasznos műnek tartja, mely az újperzsa nyelv tanulmányozását előmozditani van hivatva „Persische Studien“ 5—112 o. pedig adalékokat és helyreigazitásokat közöl az eredeti munka sorrendjében az emlitett kritikusok

pótlásainak beillesztésével Horn munkájához. Az örmény nyelv által szolgáltatott anyag részletes tárgyalását a már azóta megjelent „Armenische Grammatik“ első kötete szolgáltatja, melylyel mi is külön fogunk foglalkozni. E közleményünkben azonban ezt megelőzőleg, szemügyre veszszük a „Persische Studien“ örmény vonatkozásait.

1. Az örmény atás (olv. áthás) kölcsönszó (= K. Sz.) tűz Sebeos 27 o. = g. tas ‚tűz' Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft 36, 61. Újperzsa tas Firdusinál mindig ‚fejsze', nem ‚tűz' (Nöldeke.)

2. Örmény axor (olv. áchor) kölcsönszó = újperzsa axur ‚istálló', pehlevi axur vagy jobban ax*v*ar, kurd K. Sz. axór (Socin), áfghán K. Sz. axor, zend * ax*v*ara vagy * a-x*v*arena (* = következtetett alak.)

3. Örmény astar ‚eleség' K. Sz. (olv. ásztár) Vardannál 13. század = újperzsa astar ‚eleség' nem származik a törökből.

4. Örmény asop (olv. ásop, *p* = nyugati új örm. *b*) két kézirat váriánsa Chorenei Mózes 129, 12 s. apsop ‚zaj, zsibongás' mellett talán újp. asuftan ‚felindultnak, zavartnak lenni', asob zavar (afghán K. Sz. asob, asub ‚clamour, tumult-'hoz tartozik, pehlevi āsōp ‚confusion, tumult' bizonyosan összefügg vele. Iráni gyökér volna xsup (olv. chsup) szánszkrit ksubh mellett.

5. Örmény amič (ov. ámics) ‚főzelék' (eredetileg vegyiték = ragout) pehlevi kölcsönszó *mik-*mič iráni gyökérre mutat = indogermán mik² és mik¹ a szánszkrit miçra-ban (olv. misrá).

6. Örmény avar ‚zsákmány' = pehlevi avar ‚rablás' (avar vadunam ‚rabolni akarok'). Perzsa * avar ‚rablás' szóra mutatnak még mánd avar ‚kifosztás', afgh. avar ‚plunder, booby, pillage', avar kavul ‚to plunder' és bal. avar ‚spoil, plunder' kölcsönszók. Bugge véleménye az örmény avar szóról helytelen.

7. Az örményben előfordul ayen: (olv. ájen) śahr-ayen-pet, pars-ajen-pet Sebeos 70, 77, 79, O. perzsa czim v. ö. szir tahnun-ainbe. Hübschmann kérdezi, vajjon e szó újp. ayen ‚törvény, szabály, berendezés, erkölcs, szokás, mód' szóhoz tartozik-e, a mi = afgh. in ā' re-

gulation, institute 'stb, pazend ain ‚custom, law', aina ‚mode, mauner, kind' Hübschmann előtt nem világos ez ayin ‚Gesetz, Sitte, Art und Weise' összefüggése ayin = aϑin = adirin (Vullers) ‚egy város ünnepi disze' és adina ‚péntek' (afgh. K. Sz. adina ‚péntek', zsidó-tatár orine ‚hét' szóval.

8. Örmény apriśum, apreśum = újperzsa abreśum ‚selyem, pehlevi *apreśum, (*apreśum, *upareśumból). A szir szó is az újperzsából van kölcsön véve.

9. Az örmények az ólmot ‚fekete arɔ̇iɔ̇nak nevezik. Újperzsa arziz ‚ón-'t is jelent, az ólom tulajdonképeni neve surb. Eredetileg az ónt ‚fehér arziz'-nak, az ólmot ‚fekete arziz'-nak nevezték. Pehlevialak *arɔ̇iɔ̇.

10. Örmény ośnan (csak Eliśe 156, 11) megfelelhet teljesen újperzsa uśnan alaknak, melylyel visszamehet óperzsa *uśnana = zend *usnana-alakokra v. ö. zend us-sna ‚mosni' és śn: sn miatt, óperzsa vaśna = zend vasna, örm. vasn ‚miatt, ért'. Óperzsa *abiśnana, újp. *afśnan = örm. *uśnan, ośnan.

V. ö. újp. afśara = örm. auśarak, ośarak.

11. Örm. psak (nyug. újörm. bszág) ‚fejdisz, korona, koszorú', zend. pusa, pehlevi aparsar (= a fejen, vagyis) ‚fejdiśz, korona'. Újperzsa afsar ‚korona' = óperzsa *abisarah ‚a fej körül', a szanszkritban abhiɔ̇iras, de ‚a fejet igazitva vmi felé, fejhez forditva' jelentéssel.

12. Örm. anoiś (olv. ánois, nyug. újörm. ánujs K. Sz. ‚jószagú, izletes-kellemes, kedves' = újperzsa 1) nośʼ ‚grati saporis, suavis, dulsis' nośin kedves, jószagú és örm. anuśak ‚el nem muló, halhatatlan, örök' K. Sz. pehlevi anośak ‚halhatatlan, el nem muló' zend anaośa- ‚halhatatlan, pehlevi anoś ‚halhatatlanság itala' 2) újp. noś ‚aqua vitae, noś-daru, noś-giya ‚andi dotum', paz. anoś ‚antidote' Újperzsa anośa ‚üdv'! eredetileg = ‚légy halhatatlan.'

13. Örm. épastan ‚bizalom, menekvés' régi pehlevi apastan, talán a szánszkrit upasthana ‚szolgálat, tisztelet'.

14. Modern örm. badrinj = újp. badrang ‚varang, balang, ‚czitrom, uborkafaj v. ö. afgh. K. Sz. badrang ‚a kind of cucumber'. Ó-örmény varung ‚uborka, czitrom, öszi gyümölcs hangtanilag erősen különbözik pehlevi vatrang-tól.

15. Örm. patuar ‚előfal, külső mű = zend *paitivara, a szanszkritban prativara ‚ellenállás'. Az újperzsában bara ‚fal, sáncz', afgh, bara ‚mellvédelem'. LW = zend vára (painivara, fravara). Ebből származtatja Vámbéry a magyar ‚vár' szót, a mi elfogadhatónak látszik és érdekes adata a perzsa-magyar érintkezésnek. Ujabban a perzsa-magyar érintkezés kérdésével Munkácsi foglalkozott (Ethnográfia). A magyar vár, éppen úgy mint a magyar vásár, vasárnap csak régibb kölcsönvétel lehet, egyidejű az örmény (pat)uar és vaɔ̇ar ‚vásár' szavak kölcsönzésével, melynek ellenében a *b* szókezdet ujabbori. (v. ö. török bazargün ‚vasárnap'). Alkalmilag még visszatérek a perzsa-magyar kölcsönszók kérdésére. Munkácsi egyes állitásai túlmerészeknek látszanak előttem nyelvtörténeti és indogermán összehasonlitó nyelvészeti okokból. Egyidőben áltak tehát magyar és örmény őseink a közös perzsa kulturbefolyás alatt az őshajdan korban, s legnagyobb mértékben valószinű ezek alapján a magyar és örmény nemzet érintkezése már a magyarok őshazájában is. Ilyen formán a komoly tudomány is megerősiti bold. Lukácsy Kristóf szamosújvári örmény plebánosnak, „A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei“ czimű sok tekintetben még ma is érdekes munkájában foglalt állitásait, persze a Horváth István-féle faj- és különböző népnévegyeztetések elhagyásával.

— **Folytatása következik.** —

Dr. Patrubány Lukács.

„Szolnok-Doboka-megyei nők ezredévi emléklapja“.

Ezen czím alatt Veress Dezső, a „Szolnok-Doboka“ szerkesztője 78 ívnagyságú lapon egy igen szépen sikerült, gyönyörű illusztrált művet szerkesztett és adott ki. A derék munka idősebb báró Bornemissza Károly urnak, Szolnok-Dobokamegye érdemes főispánjának „az emberbaráti és közművelődési czélok kitartó munkásának és hathatós elősegitőjének“ van ajánlva. A diszesen kiállitott „Emléklap“ első lapját Ő Fenségének: József főherczegnek fölötte érdekes emléksorai foglalják el. Elől öt kép látható: gr. Csáky Albinné, Torma Zzófia, Zirzen Janka, az óvári torony és a tanácskő (Deésen), hat fénynyomatú csoportképen 247 nőnek arczképét közli. A közzé tett örmény nők ezek: id. Krémer Samúné, Voith Simonné, Voith Miklósné, br. Horváth Samúné, Szongott Kristófné, Pap Jenőné, Haragay Emánuelné, Haragay Jánosné, Bocsánczy Mártonné, Fejér Bogdánné, Wolff Bogdánné, Pap Mihályné, Szentpéteri Jánosné, Márkovics Jakabné, Serlegi Dezsőné. — Szamosújvárról a már említett két örmény nővel (Voith Miklósné és Szongott Kristófné) együtt hat nő arczképe van bemutatva: Bartalis Miklósné, Nagy Lajosné, Lörinczy Menyhértné és Váradi Lajosné.

Azon czikkekből, melyek „Asszonyaink áldása“ czím alatt vannak közölve, mi is közreadjuk egy nehány örmény asszonynak emléksorait:

Azt tartja az örmény közmondás. „Van ember, ki ezerrel felér és van ezer, kik egygyel sem érnek fel.“ Mire én: Legyen minden nő e hazában nő és magyar s igyekezzék úgy élni, hogy felérjen ezerrel, akkor Magyarország még sok ezredévet (millenium) fog elérni.
Szongott Kristófné Bárány Veronika.

*

Engedd oh Istenünk! hogy ezredéves szép hazánkban a boldog megelégedés angyala virraszszon, hogy mindenki — gazdag és szegény — élvezze a Te áldásod jótéteményeit és érezze magát boldognak e magyar hazában.
Bocsánczy Mártonné.

*

A magyar nő kedves kötelessége elhinteni a jövő nemzedék szivébe a honszeretet magvát, a mely egy új ezredévet biztosit e bátor nemzetnek. Haragay Emanuelné.

*

Öröm tölti be honleányi kebleinket, hogy Magyarország ezer éves fennállásának ünnepét elértük. Ez alkalommal legnagyobb ohajunk, hogy még sokáig virágozzék hazánk.
Haragay Jánosné.

*

Ezer éves multunk megtanit bennünket a hazaszeretetre. Boldog az a hon, melynek hazaszerető fiai és lelkes honleányai vannak. Voith Simonné Elekes Teréz.

*

Ezredéves multat teremteni s fentartani: férfi karnak női sziv segitett. Fejér Bogdánné.

*

„Szolnok-Dobokamegye közművelődési képe az 1896-dik évben“ czímű czikk elől azt mondja: Deés és Szamosújvár városok, vármegyénk e két közművelődési fókusa, külön czikkekben vannak méltatva... azután így szól: „Az örmény katholikusok 1358 számmal fordulnak elő, szintén az erdélyi püspök alá tartozván. Szamosújvári plebániájukkal részben e megyében fekvő belsőszolnoki esperességi hítközségek számát egygyel emelik. Bejövetelük alkalmával (1672-ik évben) schismatikusok voltak, de különösen Verziresk Oxendius és egy Sebestyén (nem Sebestyén, hanem Minász. Szerk.) nevezetü örmény püspökük által a Rómával való szent unióra léptek még a mult század első felében.“

A Szamosújvár városáról szóló czikket az emléklap számára lapunk szerkesztője irta; ebből itt a következő részletet közöljük:

A közművelődési intézményei 1896-ban.

Bármely szép épület falai darabokból vannak összetéve. Azok az adatok, melyeket alább sorolok fel, képezik városunk kulturalis épületének egyes becses darabjait.

I. A közművelődés közvetlen tényezői.

a) Iskolák.

1. Magyar kir. állami főgymnasium. Az idén nyilott meg a hetedik osztály. A beirt tanulók száma 260. A gymnasium I. osztályában van: 62, a II-ban 52, a III.-ban 40, a IV.-ben 30, az V.-ben 23, a VI.-ban 25 és a VII-ben 28 tanuló. Igazgató: Dr. Mártonfi Lajos; tanárok: Dömötör János, Esztegár Gergely, Feczkó János, Finta Ferencz, dr. Gopcsa Jakab iskola-orvos és az egészség tanára, Józsa János, Karsai Gyula, Novák Antal, Novák Gergely, Páll Bogdán, Szongott Kristóf, dr. Temesváry János; hítoktatók: Geazsa Titus, Hirsch József, Kovács Ákos.

2. Theologia. Növendékpap: 42. Az I. osztályban 17, a II.-ban 7, a III.-ban 10, a IV.-ben 8. Az igazgató Georgiu János. Tanárok: dr. Fábián Péter, dr. Domide Oktáv, dr. Gecze Sándor, Pordea László.

3. Tanitóképző-intézet. A beirt tanulók száma 71. Az I. osztályban van 25, a II.-ban 29 (kettő magántanuló), a III.-ban 17. Igazgató: Pápiu János; tanárok: Boros Vidor, Boer János, Sőcs László, Vajda Dénes. Pródán János aligazgató.

4. A városi fiú (nép-) iskola. A beirt tanulók száma 297. Az I. osztályban van 112, tanitja Zeffer Lukács; a II.-ban 80, tanitja Voith Gergely; a III.-ban van 60, tanitja Álexa Ferencz; a IV.-ben van 45, tanitja Esztegár Antal. Igazgató: Bárány Lukács, hít- és örmény nyelvtanitó: Kapatán Márton.

5. Városi leány (nép-) iskola. A beirt tanulók száma 210. Az I. osztályban van 72, tanitja Harmath Ilona; a II.-ban 56, tanitja Osztián Berta; a III. és IV-ben van 78, tanitja Balla Terka; az V. és VI.-ban van 4, tanitja Veress Károlin. Igazgató és hittanitó: Bárány Lukács.

6. Óvóda. Ebben az iskolában van összesen 26 fiú- és leánygyermek, tanitja özv. Csipkés Benedekné Korbuly Mária.

7. Kandiai vegyes iskolában van 25 leány és 27 fiú, összesen: 52; tanitó: Boer János.

8. A várban a fegyenczeket két tanitó tanitja.

9. Az ipariskolát, melynek 68 tanitványa van, a fiúnépiskola tanitói tanitják.

b) Templomok.

1. Örmény kath. plebániai templom, a híres Rubensképpel; vagyona 45 ezer frton felül van.
2. Salamon templom.
3. Árvaintézeti kápolna.
4. A temetőben levő kápolna.
5. A szentferenczrendiek zárda-temploma.
6. Püspöki kápolna.
7. Kandiai gör. kath. templom.
8. Ev. reformátusok temploma.
9. Izraeliták imaháza.
10. A várban levő különböző felekezeti templom.

c) Kaszinók.

1. Társalkodó-egylet. A tagok száma 78. Igazgató: Voith Miklós; titkár: Duha Kristóf; könyvtárnok: Páll Bogdán; pénztáros: Voith Gergely; gazda: Kopár Kristóf. A könyvtárban van 2200 db. könyv; a járatott lapok száma: 22.

2. „Kör“. Van 186 tagja. Igazgató: Esztegár László; titkár: Esztegár Antal; könyvtárnok: Esztegár Gergely; pénztáros: Kepri József; gazda: id. Esztegár Gergely. A könyvtárban van 533 munka 780 kötetben; a könyvtárnak 30 belső és 4 külső olvasója van. A járatott lapok száma: 18.

d) Szamosújvártt szerkesztett lapok.

1. „Armenia“. Tudományos havi folyóirat, januárban a XI-ik évfolyamba lépett. Megindulása óta (1887) szerkeszti: Szongott Kristóf.

2. „Szamosújvár". Szépirodalmi társadalmi és közgazdasági hetilap. I. évfolyam. Szerkeszti: dr. Fogolyán Tivadar.

e) Könyvtárak.

1. A társalkodó-egylet könyvtára (lásd feljebb).
2. A „Kör" könyvtára (l. feljebb).
3. A gymnasium könyvtára 1731 darabból áll.
4. A plebániai templom könyvtára.
5. A szent-ferenczrendi zárda könyvtára.

f) Levéltárak.

1. Városi levéltár.
2. A plebániai templom levéltára.
3. A szent-ferenczrendi templom levéltára.
4. A várban levő levéltár.
5. Káptalani levéltár.

g) Gyüjtemények

1. A gymnasium gyüjteményei:
   A) Fizikai és chemiai szertár 175 db.
   B) Földrajzi szertár 95 db.
   C) Ifjúsági könyvtár 189 da.
   D) Természetrajzi gyüjtemény 2900 db.
   E) Történelmi és philologiai gyüjtemény 681 db.
   F) Rajz-szertár 651 db.
2. A városnál levő archeologiai gyüjtemény.
3. Dr. Temesváry János tanár magán gyüjteménye:
   A) Kőkorszak: 160 db. csiszolt kőeszköz.
   B) Bronzkor: 94 db.
   C) Érmek; görög érem: 80 db., római korbeli: 1674; Árpádkori: 128; vegyes: 2600; 6 db. incunabulum (ősnyomtatvány).

h) Nyomdák.

1. Todorán Endre „Aurora" nyomdája.
2. Az egyházmegyei nyomda.

II. A közművelődés közvetet tényezői.

i) Püspökség.

Szabó János gör. kath. püspök, valóságos belső titkos tanácsos. Káptalan: Pápiu János, Georgiu János és Bene Sándor kanonok; a nagyprépost és két kanonok helye üres.

j) Fiú-árvaintézet

22 növendékkel; vagyona 100,000 frton felül.

k) Leány-árvaintézet (alakulóban).

Vagyona 60,000 frton felül.

l) Műkedvelő-társulat

7 alapitó és 23 működő tag; elnöke: Novák Gerő.

m) Dalzene-egylet.

Elnöke: Voith Miklós.

n) Fuvózenekar.

Elnöke: id. Czetz Emanuel.

o) Alapitványok.

1. A városnál két gymnasiumi tanuló (75 frtos), egy egyetemi hallgató, egy gazdasági tanintézeti és egy tanitónő-képzőintézeti tanuló számára, egyenként 120 frtos alapitvány van.

2. Az örmény kath. egyháznál két gymn. tanuló számára.

p) Hivatalok.

1. A városi tiszti kar. Polgármester: Placsintár Dávid.
2. Járásbiróság. Járásbiró: Gajzágó Ferencz kir. táblai biró.
3. Főszolgabiró: Nagy Lajos.
4. Adóhivatal. Adótárnok: Zoltán Béla.

kisérelték, — a hatalmak azonnali kényszeritő akcziojának jeladásául. Minden további lépés oly sokirányú, s egész lehetőségében át sem tekinthető fordulatok által van föltételezve, miszerint egyáltalán elfogadhatólag hangzik azon hir, hogy első sorban megint a a kabinetek egymás között beható eszmecserét folytatnak, a melyekben előbb azoknak mindkétrendbeli nagy csoportja, — vagyis a nyugati hatalmak és Oroszország egyrészt, másfelől pedig a hármas szövetség tagjai, — nézeteik teljes egyöntetüségére jutni törekednek.

VIII.

Oroszország.

Pétervár-ról irják a „Nemzet“-nek: A czár megengedte, hogy az egész birodalomban gyüjtést rendezzenek a Törökországból — Oroszországba vándorolt örmények javára.

IX.

Ausztria.

Bécsből irják a „Budapesti Hírlap“-nak: A konstantinápolyi nagykövetek a szultánnak határozottan kijelentették, hogy a hatalmak az ő reformjavaslatait csak úgy fogadhatják el, ha elszánja magát, hogy a reformok megvalósitására alkalmas embereket nevez ki. A nagykövetek azt is kijelentették, hogy mindannyian egyforma utasitásokat kaptak kabinetjüktől, s hogy a hatalmak követeléseiknek elutasitása esetében Törökországot európai ellenőrzés alá fogják helyezni.

X.

Magyarország.

Budapestről irják az „Ellenzék“-nek: Török politikai körökben (mint a Keleti Értesitőnek jelentik) nem kedves feltünést kellett az a hir, hogy egy magyar iró: Borostyáni Nándor Párizsban az ifjú török párt tagjai által rendezett banketten nemcsak hogy részt vett, hanem oly szellemű felköszöntőt is modott, mely általában helyeselni látszik az ifjú török párt törekvéseit, — s kifejtette, hogy az alkotmányosság, a népszabadság, a miniszteri felelősség, a parlament nyilvános ellenőrzése és a szabad sajtó azok az eszközök, melyek Törökországot mai zilált helyzetéből kiszabadíthatnák!

Kisebb közlemények.

Dr. Wolff Bogdán törzsorvos kitüntetése. Erzsébetvárosról kedvelt levelezőnk ezeket irja: Vizkereszt napján gyönyörü ünnepünk volt. Nemcsak a katonai pályának, hanem az orvosi túdásnak is elismeréssel koszorúzott ünnepe, az önfeláldozás müvének diadala.

Ugyanis ekkor tüzte mellére a honvédzászlóalj parancsnoka dr. Wolff törzsorvosnak a koronás aranyérdemkeresztet. Az ünnepélyt megelőző vigilián a városi papság szivből eredő szavakkal üdvözölte a nemeslelkü férfiút a szenvedő emberiség javáért oly hosszas idön át tett sikeres munkája miatt, üdvözölte a Kameller-alapitvány eredménydús kezeléseért, a lelkészkedő papság hivatásának előmozditásáért és a példányszerü családi életért; mire meghatottan válaszolt a kitüntetett. Vizkereszt reggelén a honvédlaktanya udvarát diszbe öltözött honvédség foglalta el és katonás, ügyes beszéd kiséretében feltüzte a parancsnok a koronás érdemkeresztet. 11 órakor tisztelgett a tanács és közönség; derék polgármesterünk velős beszéddel köszönté, ugyszintén a ref. lelkészi hivatal is. Délben a tiszti kar és polgári elem a legszebb nyilatkozatok között ünnepelte a poharak csengése mellett is szeretett városi orvosunkat, kinek hosszú életet szivünkből kivánunk. Eddig a tudósitás. Erzsébetváros egyik legderekabb, közbecsülésben álló ezen tekintélyes fiát a megérdemelt kitüntetésért szerkesztőségünk is melegen üdvözli.

„Mit várjunk a parlamenttől?“ E czím alatt, a vármegye hivatalos közlönye: a „Szolnok-Doboka“ irja: — „Az egyházak állami dotácziója is rendezésre vár; mert e téren követtük el eddigelé a legkiáltóbb igazságtalanságot. A protestans és a zsidó felekezetek kulturalis téren olyan állami feladatokat teljesitenek a felekezeti iskolák fentartásával, a mely faladatokat az államkormány korántsem könnyiti meg. Mig ugyanis a katholikus és görög vallásfelekezetek, az állam kegyelméből, elég bőséges dotácziókban részesültek, hogy azokból nemcsak templomaikat, iskoláikat tarthatják fönn, hanem vallási életük ápolására is tetemes anyagi segitségük van, — addig a protestáns felekezetek e tekintetben sokkal kevesebbet kaptak!“ — — Mellőzve ezen alkalommal egyéb megjegyzéseinket, csak is azt kérdjük a „Szolnok-Doboka“ vezérczikk-irójától: nem lenne-e szives megmondani, hogy az erdélyrészi örm. katholikus egyház, a mely hazánkban (még az általános vallásszabadság legújabbi törvénybeiktatása előtt) ugyancsak a törvényesen bevett, a többiekkel egyenjogusitott, történeti egyházak körébe tartozott, s a melynek autonomiáját az 1886. évi országos alaptörvény biztositotta, — mikor kapott az államtól, — kétszázados fennállása alatt, bármi csekély dotácziót? — jóllehet azt évi szerény huszezer forint összegben az erdélyrészi örménység egyházi önkormányzatának berendezhetése czéljából tényleg kérelmezte, — jóllehet továbbá, hogy a szamosújvári választókerület országgyülési képviselője annak idején, az állami költségvetési illetve, a vallás- és közoktatásügyi tárcza budget-jének tárgyalásakor e részben nyomatékosan felszólalt és első izben legalább évi tizenkétezer frt., utóbbi alkalommal még csekélyebb összeg (öt vagy hatezer forint) fölvételét kérte a törvényhozástól, — mindazáltal eredménytelenül; mert daczára a legtisztább elvi álláspontnak, miszerint a szintén kulturalis missziót teljesitő örmény kath. egyház nem lehet egyedül kizárva (a törvényesen recipiált történeti egyházak között) az állami segélynyujtás kedvezményéből; s daczára annak, hogy az akkori balközeppárt egyik elhunyt tagja pártolólag szólalt fel a kifogástalan inditvány mellett, — hangsúlyozván, hogy már csak az örménység hazafias érdemeinek némi elismeréseül is ohajtja, hogy az örmény egyház a költségvetésben, az államilag dótált egyházak sorában szerepeljen, — mindazáltal a képviselőház bölcsesége jobbnak látta akkor ismételten a szóbanlevő inditványt leszavazni; a mely azóta többé az országgyülésen szóba sem hozatott!

Kiigazitott hibás statisztika. Akart a török reformokat behozni. Gárin, Mus, Ván, Pághez és Jérzênga kerületekbe; de mivel ezen kerületekben is a mohamadánok vannak többségben, a reform elmaradt. Hazug statisztikájok azt mondja, hogy Gárinban van 501.000 mohamedán és 131.500 keresztény, Pághesben 254.000 moh és 135.000 keresztény, Musban 505.000 moh. és 69.000 keresztény, Vánban 241.000 moh. és 80.000 keresztény, Jérzêngában 840.000 moh. és 47.000 keresztény. Ezek a számok, melyek teljesen nélkülözik az igazságot és hazugságon alapulnak, sietünk helyreigazitani (Lásd „A törökországi örmények és szomszédaik“ czimü könyvet, mely 1890-ben Marseilleben az „Armenia“ nyomdájában nyomult.) Gárinban van (Pábert és Álásgérddal együtt) 390.000 örmény, 10.000 örményből lett kurd és 80.000 mohamedán; Pághesben 115.000 örmény, 20.000 örményből lett kurd és 30.000 mohamedán; Musban van 118.000 örmény, 25,000 török és 10.000 örményből lett kurd; Vánban van 194.000 örmény (Hékhárral együtt), 15.000 török és 41.000 örményből lett kurd; Jérzêngánban van 30.000 örmény és 22.000 kurd. Ezeken kivül több mint ¼ millió örmény él kivándorolva, kik csak a kedvező alkalmat várják, hogy hazájokba visszatérhessenek...

Strumph Antal armenista. Nagy vesztesége van az örmény nemzetnek és az irói világnak. Az armenista Strumph, ki a londoni Kholeds Szêkhul egyetemen a franczia, német és spanyol nyelvek tanára és a Londonban angolul és francziául megjelenő „Armenia“ segédszerkesztője volt, hirtelen elhalt (1893). Az örmény nyelv tanulmányozása Európában“ (Les Etudes armeniennes en Europe) czím alatt a londoni „Armeniá“-ban megjelent czikkei, — melyek örmény forditásban a velenczei „Pázmáveb“ és a tiflisi „Murds“-ban is napvilágot láttak, mély érdeklődéséről az örmény nyelv iránt tesznek tanuságot. A londoni „Armeniá“-ban saját neve alatt megjelent czikkein kivül a lap angol részét ő forditotta, miért viszonzásul Dseráz, a főszerkesztő, hetenként hat órán át őt örményre tanitotta. Még csak 48 éves volt, három évig tanult örményül. A temetés decz. 23-án ment véghez. A sirnál Dseráz Minász tanár mondott igen megható beszédet. — Velünk is levelezésben állott; megtanult magyarul, hogy megértse a mi „Armeniá“-nkat. Ne feledkezzék meg az örmény nemzet az ilyen derék armenisták emlékéről!

Örmény tanulók. Azon örmény tanulók közül, kik európai iskolákban tanulnak, jelen alkalommal csak a Jonghát helységből való Bedroszeán Háruthun nevü derék ifjúról teszünk emlitést, ki Rómában végezte az egyetemi tanfolyamot (bölcsészet) és 81 tanulótárs közt az első volt. Kitünő doctori oklevéllel távozott el az egyetemről.

Irodalom és művészet.

Nyilatkozatok Merza Gyula röpiratáról. Örmény püspökség. E czím alatt irta meg Merza Gyula röpiratát, melyben élénk lelkesedéssel egy örmény püspökség felállitásának napirendre hozataláról és e kérdésnek multjáról ir. Merza röpiratának szülőoka Szamosújvár ama mozgalma volt, melyet a város pár évvel ezelőtt Verzár Auxentiusnak, a magyarországi örmények első és utolsó püspökének felállitandó szobor ügyében inditott. A röpirat az örmények egyházi történetéről szólva, kimutatja, hogy az erdélyi római katholikus püspökség rájuk nézve helytelen és anomáliát képező fenhatóság, mert az örmények egy független, törvénybe czikkelyezett katholikus egyházat alkotnak, kiknek sem egyházi nyelvét, sem lithurgiáját, sem ritusát az idegen papság nem érti s papjainak felszentelésére kompetencziája nincs, ezért kénytelenek növendék-papjaikat külföldön felszenteltetni. A magyar görög-katholikusok is folyamodnak önálló püspökség felállitásáért, annál-inkább követelhetik ezt az örmények, kiknek szemében a mostani állapot csak 180 év óta tartó provizórium, tehát az ő püspökségüket csak reaktiválni kell. Kivánságukat támogatja nemcsak 20 ezret meghaladó számuk, de az 1868. XLIII. törvényczikk 16. szakasza is, mely az önkormányzati szabadságot s a jogegyenlőséget az örmény katholikus egyházra is kiterjeszti. Végül a röpirat a hazaszeretet meleg szavaiban az örmény püspökség pártfogására hivja fel az országot. („Magyar Hirlap“ 321. sz.) A hazai örménység jövője. Irta Merza Kolozsvár, 1896. A magyarországi derék örménység dolgaival foglalkozik az idézett czimü füzetke. A magyar örmények etnográfiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról ir; fejtegeti az utolsó örmény püspök, a Verzár-szobor megalakulásának jelentőségét és lelkes hangon tör lándsát az örmény püspökség visszaállitása mellett. („Magyar Ujság“ decz. 22. sz.) „A hazai örménység jövője“ czimmel egy kis füzetet irt és adott ki Merza Gyula, a melyben érdekesen fejtegeti a magyar-örmények ethnografiai hanyatlásának okait és azok orvoslását; lelkes hangon szól Verzár örmény püspöknek Szamosújváron felállitandó szobráról és részletesen fejtegeti az örmény püspökség visszaállitásának kérdését. („Alkotmány“ decz. 23. sz.)

A franczia lapok újabb időben igen sürün foglalkoznak örmény dolgokkal. Igy a „Revue des Revues“ novemberi számában a „Zejthuni hősök“ czím alatt egy igen érdekes czikket adott közre, melyben a győztes zejthuni örményeket rajzolja le. Ellenben a „Revue Blanche« czimü folyóirat egy szivszaggató czikket közöl az örmény menekülökröl, mit a „Dzághig“ (Virág) volt szerkesztöje Árság Csobánián irt.

Vásárhelyi Boldizsár milleniumi imája. Derék munkatársunk szép milleniumi imája és egyházi beszéde nyomtatásban is megjelent. Az ima befezö részét szó szerint mi is közöljük: „Népeknek és nemzeteknek hatalmas istene! áldd meg hazánkat javaidnak böségével, halmainkat, völgyeinket termékenyitö erövel, a munkálkodókat szorgalommal és kitartással. Adj világosssságot a mi értelmünkbe, nemes érzelmeket szivünkbe, hogy a mi cselekedetünkböl látszadjék meg, miként a te néped vagyunk; a mi fogyatkozásainkat csökkentsd. a bünöket távoztasd el körünkböl, hadd izmosodjék a szeretetnek munkája társadalmunkban s ebben erösödjék hazánk. Te, a ki megáldottad nemzetünket bölcseségben tündöklö vezérlö szellemekkel, állits, kérünk, élére továbbra is emelkedett lelkü, belátással biró ihletett férfiakat. Te a ki hatalommal és dicsőséggel övezted fel koronás királyainkat s adtál keblükbe népeikkel érzö atyai szivet, országunk javáért tenni kész akaratot: tartsd fenn továbbra is hatalmukat, dicsőségüknek fénye tündököljön nemzedékekröl nemzedékekre, atyai joságuk, országot boldogitó cselekedetük maradjon örök emlékezetben. Tartsd meg oh szeretetnek atyja most élő, felséges királyunkat, az ö királyi családját. Adj nekie fejedelmi erényekben bővelkedö esztendeihez még éveknek hosszú sorát, hogy királyi jogara alatt folyjon az igazság, szárnyaljon a tudomány és müvészet, terjedjen a felvilágosultság s fejlődjék az ipar és kereskedelem. Áldd meg oh örökkévaló Isten a te népedet, a mi magyar nemzetünket, hadd legyen állandó lakozása közöttünk a te ismeretednek, Krisztusunk örök kijelentésének s ebben az örök életnek.

Közgazdasági élet.

Lázár tábornok milliói. Bécsben nehány évvel ezelött halt meg Harnoncourt Felix gróf felesége, a ki férjhezmenetelekor atyjának, Lázár tábornoknak egész vagyonát örökölte. A grófnö ezt a vagyont, a mely mintegy hat millióra rugott, végrendeletében egészen a férjének hagyta, nem emlékezve meg kiskorú gyermekeiről, a kiknek a gyámja azonban nem késett megtámadni a végrendeletet. Lázár tábornok ugyanis azzal a kikötéssel tette leányát általános örökösévé, hogy a hat millió majdan leánya elhunyta után osztatlanul a gyermekekre szálljon. Ezt a feltételt a grófné nem tartotta meg. A pörben hozott első itélet felbontotta a végrendelet, az atya kikötését kötelezönek jelentvén ki a grófnére nézve. Ezt az itéletet hosszú és elkeseredett pörlekedés követte a férj részéről, a törvényszék végre is a gyermekek javára döntött és igy a grófnak le kellett mondani a hat milliós örökségről.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Vártánián József basa.

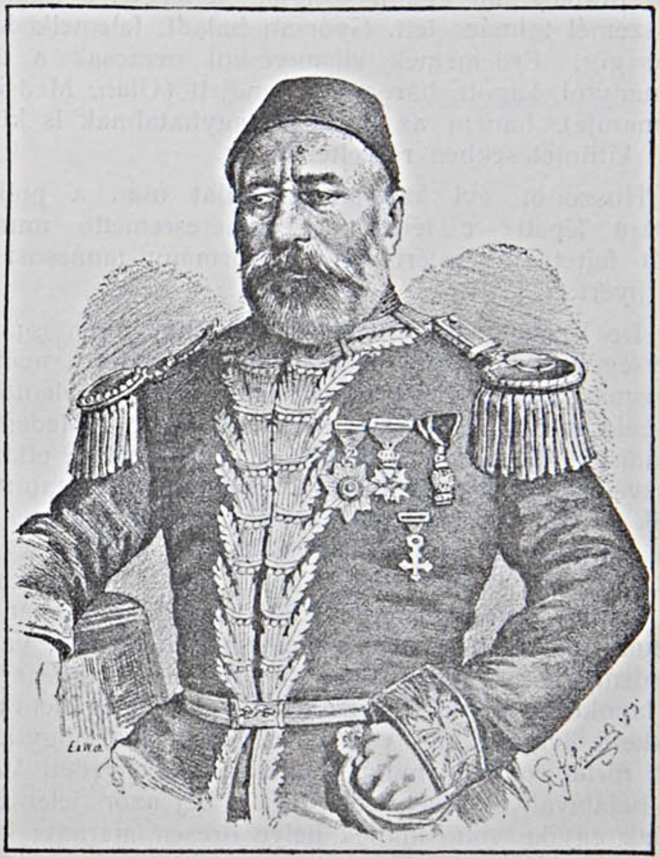

Egy magas állásban volt kiváló örménynek, ki 16 évvel ezelőtt vált meg a földi élettől, emlékét újitom meg. Vártánián József basa, ki közönségesen csak Vártán basa név alatt volt ismeretes, 1815-ben született Konstantinápolyban. Alig tizenegy éves volt, mindőn anyja őt a becsi mechitháristákhoz vitte. Itt az éles eszű ifjú nemcsak jól tanult, de mindenkinek szeretetét is megnyerte. Tanulmányainak befejezése után visszatért Konstantinápolyba.

Szülővárosában előbb tanitással foglalkozott; de 22 éves korában már állami szolgálatba lépett: a hadi tengerészetnél tolmács lett. Gyorsan haladt, felemelkedett a basaságig. Érdemeinek elismeréseul nemcsak a török kormánytól kapott háromféle rendjelt (Ulah, Medsidije, Oszmánije), hanem az európai nagyhatalmak is különböző kitüntetésekben részeltették.

Huszonöt évi katonai szolgálat után a politikai pályára lépett; e téren is elismerésreméltó munkásságot fejtett ki: miért bej és kormány tanácsosi czímet nyert.

De Vártán basa kitünt az irodalom terén is; tevékenységével, mit ezen utóbbi téren felmutatott, nemcsak az osmán kormánynak, hanem nemzetének is jelentékeny szolgálatot tett. Sok ideig szerkesztette a „Medsmuájê hávádisz“ (Hírfüzér) és később a „Therdsemánê efkheár“ (Közvélemény) czímű örmény betűkkel nyomtatott, de török nyelvű lapokat, melyekben számtalan alapos politikai, nevelészeti és tudományos czikket közölt. A „Mászisz“ czímű örmény lap, Vártán basa halála alkalmából, 1879. évfolyamának 2290. számában ezeket irja: „Azok, kik Vártán bejt személyesen ismerték, vagy a „Medsmuájê hávádisz“ és a „Therdsemánê efkheár“ czimű lapokban, melyeknek szerkesztője volt, megjelent tudós czikkeit olvasták, úgy vannak meggyőződve, hogy az osmán hírlapirodalom nagy veszteséget szenvedett Vártán bej halálával... Elvégre is Vártán bej azon jelentékeny férfiak egyike volt, kiknek helye üresen maradt; következőleg halála kipótolhatatlan veszteség az osmán hírlapirókra nézve, kik között az első helyet foglalta el.“

Valamint „Medsmuájê hávádisz“ czimű lapjában, melynek 17 évig volt szerkesztője, úgy önálló munkáiban is sokat tett szeretett nemzetének anyagi és erkölcsi előhaladása érdekében. Önálló művei közül különösen I. Napoleonról irt több kötetes munkájáról kell emlitést tennem. Irt szép örmény költeményeket is. Habár alapos ismerője volt a török nyelvnek, czikkeit mégis a nép nyelvén irta. Szabad ideje alatt örömmel foglalkozott

természettani és vegytani kisérletekkel; nehány találmányát még most is az ő nevéről nevezik. 1879. márcz. 28-án hunyt el 64 éves korában. Fényes nevét nemzete most is kegyeletes emlékezetben tartja.

Szongott Kristóf.

Bünhödés.

— Ighál. —

Rettegj török! lejárt napod,
Ki tegnap még foglyod vala,
Ma bátran szembe száll veled
Az örmények vitéz hada.

Aludta már a negyedik
Álmot, — s im most fölébredett,
Ki eddig kért, — rimánkodott,
Emel reád sujtó kezet.

Élelmezett öt századig,
Zsaroltad pénzét szüntelen;
Nem tarthatott örökké igy:
Mi sincs e földön végtelen!...

Simay Gergely.

* * *

Örményország fővárosa

a Bagratidák alatt.*)

I.

Áni romjait, melyeket az idő jobban megkimélt, mint Transcaucasia hajdankori emlékeinek bármelyikét, több európai utazó látogatta meg az utolsó évtizedek folyamán. Ker Porter dagályos leirása rövid időközökben három más honfitársát, Wilbrahamot, Abbott-ot és Holms-ot vonzotta e romokhoz, melyeknek állapotáról többé-kevésbbé részletes leirásokat tettek közzé. Majd Texier, Abich és Muravieff ismertették meg a hely szinén végzett buvárlataik eredményével a közönséget, a velenczei mechitarista atyák pedig Szárkiszián Nerszeszt küldték ki, hogy lemásolja mindazokat a feliratokat, melyek az egykori főváros emlékein láthatók.

---

*) Khanikoff N., Voyage a Âni, capitale de l'Armenie sons les Bagratides. (Revue Archeologique. Paris. XV-e année).

Ker Porternek nagy munkájában*) aránylag kevés részletet találunk Áni-ról. Elmondja, hogy rosz uton, melynek nyomai is alig voltak kivehetők a hegyes-völgyes talajban, oly ponthoz ért utjában, a melyről széles róna szélén észre lehetett venni a hajdankori város romjait. Türelmetlenségében gyors ügetésre inditotta a lovát, csakhamar meg kellett azonban győződnie arról, hogy dél és kelet felől hozzáférhetlenek a romok ama mély szakadék miatt, a melynek fenekén az Árpácsái vizei hömpölyögnek. Északról és nyugatról tornyokkal ellátott kettős falazat védte Áni-t. A nyugatnak tekintő falat három kapú törte át. A középső szoborművel volt ékesítve, a mely leopardot vagy oroszlánt ábrázol; a szomszédos tornyokon művészi faragású nagy keresztek láthatók. Ker-Porter az egész területet elboritva találta massiv kövekkel, gazdagon aranyozott oszlopok és oszlopfejek töredékeivel s Áni egykori fényének és gazdagságának egyéb nyomaival. Egyes pontokon, ugymond, fennállanak még a templomok oly állapotban, hogy alig nevezhetők romoknak. Ámde magánosan emelkednek a magasba, mint a városnak egyéb építményei is, a melyeket többé-kevésbbé megviselt az idő. A város nyugati szélénél megpillantotta Ker-Porter az örmény királyok palotáját s méltónak találta azt az egykori főváros nagyságához. Hossza, ugymond, elfoglalja majdnem az egész területet, mely a városfal és a folyó között elnyulik, mintha egészen külön várost alkotott volna a palota. Kivűl-belől egyaránt oly jó karban van, hogy a puszta leirás alig adhatja képét a faldísz változatosságának és gazdagságának s a finom kivitelű mozaikoknak, melyek a végtelen sokaságú terem padlózatát borítják. A város közepe táján Ker-Porter két hatalmas nyolczszögű tornyot talált, a melyek uralkodnak a szomszédos épületek, sőt a citadella fölött is, mely a város északkeletén, egy szakadék partjánál fekvő sziklán állott. Áni romjainak épitészeti szépségei által elragadtatva azt mondja Ker-Porter, hogy felülmulják mindazt, a mit valaha Angliának leghiresebb székes-egyházaiban látott.**) Különösen meglepte egy épület, a melyet vallásos jellegűnek mond. Kisebb a többinél, de az architecturának rendkivűli szépségeivel tűnik ki. Tőszomszédságában van az egyik nyolczszögű toronynak s boltozatán mozaik látható, fekete, vörös és sárga kövekből alkotott tiszta etrusk stylű szegélyzettel. Oszlopai s egyéb ékitései annyira jó karban vannak, mintha csak a legújabb időkben alkották volna az egész épületet. Az egyes házak, templomok, tornyok és erőditések is, teszi hozzá Ker-Porter, ritka tökélynek jellegét mutatják s mindeniken fekete kőből vésett s a falakba illesztett szent kereszt látható. „Eme jelvény mellett, ugymond, régi örmény irásjegyekkel hosszú feliratokat találtam, melyek a templomoknál az ajtókra voltak vésve; s nem mulasztottam volna el azok egynémelyikének leirását, ha nem gátolt volna ebben meg az éj-beállta s a rendkivűli hideg.“ (hőmérője 12 Réaumur-fokat mutatott o alatt). Leirását annak megemlitésével végezi, hogy láthatók még egy szép kőhidnak a romjai is, a mely egykor a szakadék mélyében hömpölygő folyón állott.

Wilbraham utazási munkájában***) két lapot szentel Áni romjainak. Elmondja, hogy a városba a főkapún keresztül ment, a mely fölött szobor-műben nehány különös alak (some curionsly sculptured figures) látható. Az-

---

*) Travels in Georgia, Persia, etc. I. kötet, 172—174. l.

**) — — surpassed any thing of the kind I. had ewer seen whetcher abroad, or in the most celebrated cathedrals of England.“

***) Travels in Caucasus, Georgia and Persia, 286—288 l.

tán felemlíti ő is, hogy mindenűvé fel van vésve a kereszt, hogy a még meglevő épületek keresztény templomok, egy török mosea, több fürdő és egy palota, melyről azt mondják, hogy az utolsó örmény királyok lakóhelye volt. Mindezen épületek az ékitéseknek gazdagsával és szépségével tünnek ki. Wilbraham megcsodálja különösen nehány boltívnek a gyönyörű mívezetű faragásait; hozzáteszi azonban, hogy ezek nyilván nagy gonddal alkotott középületek voltak, s hogy a magán házaknak sokkal szerényebb lehetett a külseje. Ő is számos, részben török, de főleg örmény nyelvű feliratot látott s avval fejezi be a leirását, hogy a templomok egyikének falain régi festmények nyomai észlelhetők.

Abbott kevés új adattal gyarapitja elődeinek Ániról való közléseit.*) Megemlékezik az üregekről, melyek az Ánit szegélyező folyónak a partjaiba vannak ásva, magasztalja a még meglevő épületeknek a szépségét és szilárdságát, aztán hozzáteszi: „Sok hosszú örmény felirat van a falakon; jó karban vannak s tigrisnek, lónak és egy férfiúnak alakját láttam föléjük vésve.“ Megjegyzi még, hogy négy-öt templom elég jó állapotban van s hogy több nap lenne szükséges a rajtuk levő örmény feliratoknak a lemásolására. Ő is látta a két tornyot, melyek török minaretekhez hasonlitanak. Az egyiken az örmény felirat fölé török nyelven nehány szó van vésve, a mi szerinte az örmény királyság fölötti török fenhatóságnak volt a jelképezése.

Holms a Bagratidák egykori fővárosának meglátogatása alkalmával azt találta, hogy sok tekintetben túlhajtottak Ker-Porter leirásának egyes részletei: Texier csak nagy általánosságokban emlékezik meg Ániról s a város külső falazatának a tervrajzát készitette el, a melyben semmiféle jellemző dolog nem található. Mindazon utazók közül, a kik Ánit meglátogatták, Abich nyujtotta a legszabatosabb képet a város fekvéséről és kiterjedéséről. A romokról tervrajzot készitett, a melyen megjelölte azok helyét; a fontosabb épitményekről részletes terveket vett föl, lerajzolta azok homlokzatait és architecturai ékitményeit, lemásolt több örmény és perzsa feliratot s pontos rajzot készített egy ékiratról.

Muravieff az utazási munkájában*) ezeket irja a Bagratidák fővárosáról: „A kozák őrháztól, mely Ánival szemközt egy magaslaton áll, teljes szépségében tárul elénk az egykori székváros. Alig vagyunk képesek elhinni, hogy puszta és elhagyatott. Mintha a közepén levő s valamennyi épület fölött uralkodó méltóságteljes székesegyház felnyitná az ajtait nagy néptömeg számára. Mellete az oldatainál levő két minaret, melyek egyike, teljesen elszigetelve, mintegy a székesegyház tornyának tünik fel, ámbár keleti stylben épült; a másik testéhez tapad az épületnek, a mely sziklák által szegélyezett szakadék fölé emelkedik. A székesegyháztól jobbra további templomok vehetők észre, a melyek egyike kerek, mint egy torony. Mögötte vörös kövekkel födött óriási erődítések nyulnak föl a magasba. S mi az a magányos épületrom a székeszegyház balján? Megkülönböztethetők benne félívezetek és fél-boltozatok, a melyeket mintha részben emberek alkottak, részben az idő lerombolt volna. Ez a citadella, ezek a Bagratidák palotájának termei!“

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

⁂

Margit.

— Egy Szamosújvártól elszakadt leánynak. —

Halott már drága jó anyád,
Te gyenge szép leány,
Ki esdne érted hát imát:
A hosszú éjszakán.

---

*) Notes on a tour in Armenia (Journal of the Royal Geogr. Society), XII. köt. 214—216 l.

*) Georgie et Armenie, III-ik kötet, 260—288 l.

Arczodon egyre hull a könny,
Kint egyre hull a hó,
Vadúl üvölt bele a szél...
— A sír beh lágy, beh jó.

Gyönge alakja megremeg,
Hisz olyan ifjú még,
S ölelő tárt karok között,
A szép arcz ujra ég.

Ha elhervad egy szál virág,
Messze hajitjuk el,
Ha elbukik egy szép leány,
Vajjon ki fogja fel?...

Lelkében elmult rég a nyár,
Kint ujra hull a hó,
S búsan zokog fel a leány:
Meghalni volna jó.

Sallak Róza.

Az új-esztendő Örményországban.

Bánattal s mély szomorúsággal gondolhatnak vissza az örmény új-esztendő napján a szegény örmények az elmult esztendőre. A szörnyű mészárlások, a melyeket a törökök Armeniában s Konstantinápolyban véghezvittek, ezer meg ezer örmény családot tettek tönkre. Mennyi asszony maradt özvegyen, mennyi gyermek árván s hány férfi lett bujdosóvá?! A kiket a sors odakötött a szétrombolt tűzhelyükhöz, a kik kénytelenek tovább is örökös rettegésben ott élni a kegyetlen mohamedán hordák közelében, forró könnyeket hullatnak azok most új-esztendejük küszöbén és siratják kedveseiket, a kiket az elmult rettenetes esztendőben elvesztettek, vagy a kik legnagyobb nyomorúságban a távol idegenben kénytelenek bujdosni.

Pedig egykor mily örömmel üdvözölte az örmény nép az új-esztendőt! Öröm-ünnep volt az náluk mindig, a melyre a családok tagjai bármily messzeségből is, de összejöttek, hogy együtt kérjék az Úr oltalmát a jövőre nézve s hálát adjanak az elmult esztendőben élvezett jótéteményekért. Az idei január 13-ikán csak sirhattak szegények, mert az öröm távol áll tőlük, de igenis fejük felett lebeg folyton az örmény vértől még párolgó jatagán.

Új-év napja, az ajándékok napja Örményországban. Nincs a családnak olyan apró vagy felnött tagja, a ki titkos örömmel ne gondolna a kedveskedő ajándékokra, a melyekben okvetlenül részesül. Az asszonyok, a legfösvényebb férjeket adakozóknak látják e napon, a kik készségesen vásárolják össze, a mit a családanya ajánl. Ugyancsak van kelete új-évkor Armeniában az apró csecsebecséknek, ékszereknek, gyülmölcsnek s egyéb édességeknek. A gyermekek napokkal az új-esztendő előtt lesik szüleiket s magukra nézve kedvező dolgokat iparkodnak kisütni azok rejtélyes suttogásaiból, mert az apróság jól tudja, miről tanácskozik suttogva az anya az édes atyjukkal. De hogy mi lesz az ajándék, az titok marad előttük új-évig, miután az a szokás, hogy ezt el nem árulják a világért sem.

Szilveszter estéjén minden háznál korán ágyba küldik a gyermekeket, mert új-év napján már hajnalban fönn kell lenniök. És az apróság oly szivesen fekszik le s álmában már megvalósitva látja minden titkos reménységét, a melyet az új-évi ajándékokra vonatkozólag magában táplált.

A szülők meg egész éjjel virrasztanak. Rendezik az ajándéktárgyakat, megteritik az asztalt, a mely csak úgy görnyedezik a sokféle étel alatt. A sütemények garmadájában ott diszeleg a kozinágh-dáláuzi, a legkedveltebb örmény csemege, a melynek új-ev napján a világért sem szabad hiányozni az asztalról. Ez a csemege nem egyéb mint mézzel erősen összefőtt dió.

Örmény felfogás szerint az új-esztendő csak a nap felkeltével kezdődik. A reggeli órákban minden családapa a legidősebb fiával kimegy valami folyóviz partjára, a hol minden irányba fordulva, forró imádságot küld az Úrhoz, áldását s kegyelmét kérve az új-esztendőre, aztán belemárt egy darab házi kenyeret a vizbe s megint imádkozik.

A kenyér-mártás általános szerencse-kivánságot jelent; a folyóviz közvetiti azt s miután minden családapa megmártja háza kenyerét a vizbe, a közös jókivánságok föltétlenül egyesülnek, ha máshol nem, hát a tengerben, a hova a viz végre is beleszakad. Az örmény olybá veszi a kenyér-mártást, mintha ez aktussal egyszerre barátságos kézszoritást váltott volna minden honfitársával.

A folyótól hazatérve, a családapa már felöltözve találja a családját. A gyermekek anyjukkal örömtelt szívvel futnak eléje, a mikor a családapa kézcsókra nyujtja a kezét s e szavakat mondja: „Snorhávor nor dári!“ (Boldog új-évet!) s ezzel szétosztja a megmártott kenyeret, a melyet a család rögtön elfogyaszt.

Ekkor megkezdődik az ajándékok kiosztása, a mi végtelen örömöt okoz a gyermekeknek. Nemsokára beköszöntenek a már feleséges fiai az apának s a többi rokonok, boldog új-évet kivánni az öregeknek. Mindegyik hoz ajándékot, de mindegyik kap is.

A családapa később eltávozik látogatásokat tenni, az anya pedig otthon marad fogadni a vendégeket. Egész nap tart a vendégjárás. Minden vendéget megkinálnak kozinághghal s egy pohár borral, a vendég-gyermekek meg czukorkákat kapnak.

Január 3-án, vagy 4-én (örmény számitás szerint) sajátságos házi ünnepély folyik le minden örmény háznál, a melyre hivatalos a család minden tagja kivétel nélkül. Ezen az ünnepélyen kell eldölni, hogy a családban ki lesz az év „szerencse-gyermeke“ vagyis kié lesz az új-esztendő boldog, szerencsés része.

A családanya nagy tortát készit, a melybe egy pénzdarabot tesz. Buzgó imádság mellett keresztet tesz a torta tetejére, aztán megsüti. Az anya s apa tudják, hogy a torta melyik részében van a pénz, de azt nem szabad elárulni.

Mikor aztán együtt van a család, az apa annyi darabra vágja a „dári“-t (esztendő), így nevezik a tortát, a hány tagja van a családnak s mindenkinek ad egy darabot. A ki megkapja a pénzdarabot, az lesz az év szerencse-gyermeke. Elképzelhetetlen az a boldogság, a mely a szerencsés gyermeket vagy ifjút eltölti, a mikor beleharap a kemény pénzdarabba. De meg is becsüli aztán az egész család. Dédelgetik, beczézgetik, mindenfélével kedveskednek neki egész éven át s úgy vigyáznak rá, mint a himes tojásra.

A szerencse-gyermek, ha már legény számba megy, abban az esztendőben föltétlenül megházasodik, a leány meg férjhez megy, mert a házasságuk szerencsés lesz.

Az apának azonban jól kell ügyelni, hogy a késsel ne érintse a pénzdarabot a tortában, mert ez azt jelentené, hogy az esztendő szerencsétlenséget hoz a családra.

A tavali új-esztendő alkalmával bizony roszul sikerülhetett a dári felvágása. Hogy mennyi szerencsétlenséget, búbánatot hozott a szegény örményekre, tudjuk. Mert hisz ki ne ismerné azt a rémes, véres krónikát, a melynek minden sorát vérrel irták meg Mohamed kegyetlen követői.

Vajjon mit hoz a szerencsétlen népre ez a mostani új-esztendő?...

Cselingárián Jakab.

Az örmény nők.*)

Felvillanyozott engem is a kiváncsiság, hogy részt vegyek a nők első nemzetközi kongresszusán Berlinben. Az események lefolyásáról elég bőven megemlékezett a napi sajtó s a szakosztály is több ízben vett tudomást róla ama kimerítő jelentésekben, a melyekkel a „Mária-Dorothea-egyesület“-nek hivatalból kiküldöttei beszámoltak neki.

---

*) „A Nemzeti Nőnevelés“ czimü tanügyi folyóirat 1897 évi ján. — febr. számából.

Engedje meg a tisztelt szerkesztőség, hogy ez alkalommal bemutassam egy ifjú örmény nőnek: Melik-Begláriáncz dr. tiflisi orvostudornak rövid, de tartalomban gazdag beszédét s aztán a magam megfigyeléseit is elmondhassam.

„Nálunk nem ismerik a nők mozgalmát európai jelentőségében, így szólt az előadó; mert nálunk nem kényszerült a nő arra, hogy megkeresse mindennapi kenyerét, a minek főoka abban van, hogy több lévén a férfi a nőnél, minden nő férjhez mehet s családjának élhet. A műveletlenek osztályában már 13 éves korukban kötnek házasságot a leányok. Nincs szükségünk tehát arra, hogy nőink gyárakban, hivatalokban, üzletekben dolgozzanak; mi nem ismerjük az örmény cseléd vagy szakácsnő, vagy dajka fogalmát s hála Istennek a nőknek ama fajtáját sem, a kiket a társadalom a „bukott“ jelzővel bélyegez meg. Még a legszegényebb pórasszonyt is megkimélik a durva földmunkától. Az örmény nő általában csakis családjának s háztartása ügyeinek él s épen a parasztasszony az, a ki házi teendői mellett művész kézzel szövi a Keletnek híres szöveteit. E munkakörében boldog s megelégedett; az örményasszony úrasszonya háza tájának s ő nem kiván egyebet.

Öreg anyáink korában a patriárkális viszonyok közepette a jobbmódú nők sem óhajtottak magasabb műveltséget. Irni, olvasni noha nem tudtak, de fiaikat gondos tanitásban részesítették s utolsó javaikat pénzzé váltották, csakhogy fiaikat egyetemre küldhessék. Nagy háztartását a nő önállóan értette vezetni, gyermekeit isteni félelemre szoktatta, szorgalomra s engedelmességre oktatta s családját — mely sokszor 30 tagot is számlált — békességgel kormányozta. Tekintélyét a családban legjobban ama körülmény bizonyitja, hogy a családapa s a család felnőtt férfitagjai nagyobb vállalatokba nem fogtak a családanya tudta s beleegyezése nélkül. Az örmény nő erkölcsi életét illetőleg mondhatom, hogy nőink valóságos őrangyalaik voltak családjaiknak s noha ma már nagyon megváltoztak a viszonyok, még ma is sokan vannak

olyanok, a kiket lelkük jósága, értelmük mélysége s erkölcsük tisztasága e patriárkális idő matrónáivá avat föl.

A midőn férfiaink még maguk is szükén voltak a műveltségnek, megelégedtek azzal, ha a családanya fentemlített tulajdonságokkal birt. De ma már alapjában nagy a változás. Az örmény férfiak 40 év óta keresik fel Nyugoteurópa s Oroszország gimnasiumait s egyetemeit, érdeklődnek Európa műveltsége iránt s eszményekben gazdagon térnek haza. Itthon is foglalkoznak művészettel, tudománynyal, politikával s feleségeikben értelmes barátnőiket keresik s a józan eszű nevelőnőt gyermekeik anyjában; várakozásukban azonban megcsalódnak s itt kezdődik az örmény nő kérdése. Az örmény férfiak dicséretére emlitem fel, hogy a jó feleség, anya és gazdasszony tulajdonságait nem keresik a tudatlan nőben, ellenkezőleg úgy vélekednek: minél műveltebb a nő s minél alaposabbak ismeretei, annál teljesebben végezheti elvállalt kötelességét s e felfogást még a kevésbbé művelt férfiak körében is tapasztaljuk. Ismételten emlékszem meg e tényről, mert Európában sokszor hallom ezt mondani: „Minek tanuljon a leány, menjen férjhez s nevelje gyermekeit.“ Ezt is hallottam már: „Az a kéz, a mely a bölcsőt ringatja, az kormányozza a világot is!“ Mondás e mondás mindaddig, a míg a kéz tulajdonosa élete válságos fordulatainál önállóság nélkül való!

Az örmény nőket a jobbmódú családokból 25 év óta küldik külföldre iskolába, különösen Oroszországba, Francziaországba, Svájczba. Sok száz látogatja a gimnasiumokat s vagy 20 jár egyetemre. Nálunk megköveteli a nők magasabb képzését, de nem a kenyérkereset czéljából. A nők oda törekednek, hogy tudományos készültség mellett legyenek anyákká. Vannak azonban tanitónőink s gyermekkertésznőink is s az iskolákat ezek vezetik, tehát nőink is részt vesznek a nyilvános életben.

A perzsa-örmény nő még a patriárkális idők viszonyai közt él.

A török-örmény nőről nem sokat mondhatok. Mit szóljak olyan nő helyzetéről s törekvéseiről, a kinek élete nem biztos? A kinek apját, férjét, fiát szeme láttára lemészárolják? Mi lehet az ő törekvése? Esd életéért s éhező árváinak kenyeret kér, mert sokszor erre sincs pénze.

Orvos vagyok s mint ilyen szükségét érzem annak, hogy elmondjam az orvosnő helyzetét Örményországban. Sokszor gyógyitottam már hazámban; nagyra becsülik nálunk az orvosnőt, két napi útról jöttek hozzám a betegek, pedig férfiorvost közelebb is kaphattak volna. Nálunk mindenki meg van győződve arról, hogy a nő jobban ért a gyógyitáshoz, mint a férfi. Nálunk a nő idegenkedik a férfiorvostól, de a férfibetegek is szivesebben hozzám jöttek. A betegek elfogulatlanok voltak s komolyan vettek engem s sohasem tapasztaltam mást, mint tiszteletet, hálát s bizalmat. A műveltek körében is jó szemmel nézik az orvosnőt és természetes jelenségnek tartják; nem csodálkoznak nálunk a nők képességei miatt s földieink még sokat elvárnak tőlünk.“

A hallgatóságnak tetszett a beszéd, engem azonban meg is hatott. Mennyivel gavallérosabb tehát az örmény férfi felfogása a nőről, mint a nyugoteurópai férfié! Tekintsünk a jövőbe: európai műveltségünkkel oda jutunk majd, ha a nő összes képességeinek felhasználásával kimeritjük erőit. Igazán mondom, jobban tetszik nekem az ázsiai állapot!

Az egész kongresszusról egyébiránt ezt a képet nyertem.

Egybegyült 1600 nő a föld kerekségéről sok művelt nemzet kiküldetésében s a kongresszusnak czélja az volt, hogy mindegyik feltárja nemének jaját-baját, kivánságát. Határozatot azonban nem hoztak, a mi természetes is, mert minden államban más a nő jelen jogi állása s minden államban más és más lesz a fejlődés a jövőben.

Nagyon érdekesek voltak ama tények, a melyek felemlitése bizonyitotta, hogy az egyes jogállamokban mi tekintetben nyomja el a törvény a nőt. Németországban pl. (hogy egyet is emlitsek) az asszony hozományával a férj rendelkezik. Mennyivel fejlettebbek a mi magyar jogviszonyaink s büszkélkedhetünk a művelt nyugat előtt

azzal, hogy törvényeinket őseink a nőre vonatkozólag igazi generozus felfogással s liberális szellemben alkották!

Az előadás nyelve javarészben német volt, ezenkivűl franczia, angol, olasz.

Az előadókon sokszor meglátszott nemzetiségük bélyege s a külsőségek megfigyelése is érdekes tanulmány volt nekem. Az egyik franczia nő vervvel beszélt s toalettjével remekelt; az egyik angol nő otthon prédikátor Isten házában s sok pózzal adta a szót; a németek mind alapos tudást és szónoki készültséget mutattak be; a mi magyarjaink igen ügyesek voltak, azonban meglátszott, hogy kellő időben nem kaptak utasitást küldőiktől s egymástól elszigetelten dolgoztak; nagy feltünést keltett azonban Róma város küldötte, a szép dottoressa: tolmácsolta egyebek közt az örök város üdvözletét ifjúságának bájosságával s én a ki szavát nem értettem, az én fülemnek beszéde csak zene volt.

Két hetet töltöttem úton Budapesttől Budapestig, útba ejtve Prágát, Drezdát, Berlint, Breslaut s helyenként megtekintettem az érdekes nevezetességeket. Csekély pénzért s kevés fáradsággal láttam egy nagy darab világot s élveztem azt a ritka szerencsét, hogy egy hétig a kongresszuson a világ legműveltebb nőivel társaságban voltam úgy a komoly tárgyalásokon, mint a vidám esték bizalmas beszélgetésein. Láttam, hogy a német nők nagy elnyomatása teremtette meg a nők első nemzetközi kongresszusát. Az ő szivósságuk adta meg a kongresszus kitünő szervezetét, az ő tapintatosságuk biztositotta a tárgyalások széles medrét s magas nivóját; az ő szorgalmukat bámultam s boldogitó emlék nekem, hogy a kongresszusnak tagja voltam.

Budapest. **Komáry Erzsébet.**

Szamos tündére.

Ki fog kisérni hát tovább,
Vagy egyedül bolyongom át
Az úttalan vidéket?

„Ne félj, a hit' világa int,
Egy-egy sugárt utadra hint;
Az elkisér majd téged.“

S ha remény lankad, jön a tél,
Borúl az ég, süvölt a szél,
S csak szivem' vágya éget?

„Lassan szived lecsöndesül,
A béke' árnya vesz körül;
Az eltakar majd téged.“

Ha távozál, — bármerre szállsz:
Tudom, hő keblet még találsz,
De szivem' nem találod.

„Csalit, bokor az én hazám,
Tárt karral fogad ifjú, lány,
Reám a tavasz vár ott.“

Megállj, maradj, egy perczre bár,
Hagyd végre tudnom: ki valál?
Kit álmaimért áldok.

„El, el, — ah, nem maradhatok!
Nevem ne kérdd. Már nem vagyok,
Csak voltam — *Ifjuságod!*“

Lunkai.

⁂

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid. (Ötödik folytatás.)

Semiramis.

E renyhe béke állja útját a
Feltámadás közelgő szellemének.

(Kis szünet után.)

El, te müve e túnya hadseregnek,
Fellengező reményim gyilkosa!

(Eldobja a himző rámát, letépi a fegyverekről az olajlomb-koszorúkat, rájok gázol. A rabnők által himzett szőnyeget indulatosan megragadja, de az arczképre pillantva lecsillapodik.)

Nem! ezt a képet nem szabad megölni!
De hasztalan is voln' a gyilkolás,
Ha nemzetét is meg nem semmisitjük,
Mert minden ember a szivében hordja,
Söt több is egygyel tán a kelleténél?
Oh, hős alak! tehát király vagy ott
A Kur vizének üde völgyein;
A Mászisz alján élő nemzedék
Benned imádja a király fiát,
Ki még Ninust is nyugovásra birta,
Bár a világ diadal-útja volt.
Csak egy volt, a ki fegyvert tőn elébe
Imára kulcsolt kéz helyett Ninusnak,
S ez egy atyád volt, te büszke Árá!...
Mért vagy király, mért nem vagy egyike
Rabszolgáimnak, hogy tehetnélek
Magam királylyá egy világ felett?
Igy mit tehetek érted én?... Csupán
Tisztelhetem e kép vonásait,
Hogy elhozzák körömbe hiredet.

(Elgondolkozik.)

De hátha?!... Hisz anyám nagy Derketó volt:
Egy isten-asszony; hátha nem lehetlen
Lányának az, mi másnak képtelenség?...,
Már eddig is a sors csodát csodára
Szött életem történetébe: vágyam
Nem ért vele, oly rendkivüli gyorsan
Rohant velem magas czélom felé.
Egy pillanat, s az erdők borzadályát,

— Hová anyám, mint csecsemőt kitett —
Elhagytam és Oannes nője lettem,
Ki Syrián uralkodott. Alig
Pihentem itt meg, újra vont odább
Ninus nejévé tett a végezet,
A nagy világ legelső asszonyává.
S most csüggedés lepjen meg e magasban,
Honnan az út a csillagfénybe visz?

(Kis szünet után.)

Nem!... Istenemre! ép, erős hitem,
Hogy megjövend e dicső pálya végén
A boldogság is, mit nem érezék még:
S a csók — melyért egy nemzet lányai
A vágy tüzében hasztalan epednek —
Ez ajkakon lesz első áldozat!

(Indulatosan toppant lábával.)

Birni fogom, mert birni vágyom őt!
Ha nem segitnek a jó istenek
E tervem útján: egy magam megyek,
Vagy a gonosz szellem hadát hivom fel
Segélyemül! Az ég, vagy a pokol
Vágyam vihar-zavarta tengerén
Előbb-utóbb ohajtott révbe visz.

NEGYEDIK JELENET.

Samsit, Előbbi.

Samsit.

(Zilált hajjal, nagy felindulást mutató arczczal sietve jő.)

Kész a sziget! kegyelmes asszonyom!
Már ott virit az ég és föld között!...

Semiramis.

Megőrülél?

Samsit.

Valóban a gyönyör, mit
E nagyszerü mű arczulatja ébreszt,
Az őrülés határáig ragadt.

Semiramis.

Miről beszélsz, rabszolga, én nem értlek?

Samsit.

Ott függ a mérhetlen magasba' — nézd —
Nyughelyeül a földre röppenő
Napfénynek, a nagy ég követjének,
Melynek meleg szárnyán az istenek
Áldást üzennek élet-útainkra.
Oh, mily magasztos, mily tündéri kert!
Mióta látom: testvéremnek érzem
Az istenek mindenható szivét,
S e kart rokonnak a teremtés
Életre keltő szent „legyen“ szavával.

Semiramis. **(Gúnynyal:)**

S mit alkatál rabszolga sarjadék?

Samsit, **(lelkesülten)**

Függő-kertet, miről eleddig a
Legvakmerőbb remény ábrándja sem mert
Eszmét foganni méhében — királyné!
Jer nézd! csodáld, borulj le lábaimnál!
Imádd az istent, a ki bennem él!

Semiramis. **(Indulatosan.)**

Te ronda féreg, lázadó poronty!
Igy mersz beszélni isten-asszonyoddal?
Elhord magad, szentségtelen porondszem,
Nehogy dühöm viharja felvegyen
S a semmiség sivár honába üzzön!...

Samsit.

Ez hát a hála, az elismerés?!

Semiramis. **(Ingerülten.)**

Rombold le tüstént függő-kertedet!

Samsit. **(Daczczal.)**

Kicsiny egy isten ezt kivánni tőlem.

Semiramis.

Lerombolom hát enmagam, megállj!

Samsit. **(Semiramis elé lép. Nyomatékkal.)**

Megöllek, hogyha ezt merészeled!

Semiramis.

(Egy kalapácssal a falon függő érczpaizsra üt.)

ÖTÖDIK JELENET.

(Fegyveres testőrök jönnek be, rohanva.)

Semiramis. (A testőrökhez.)

Fogjátok el e lázadó varangyot!
Dobjátok a legundokabb sötét
Börtönbe, hogy lakoljon rejtekén
Merényletéért élte végeig.

(Testőrök megfogják Samsitot.)

Samsit.

A testemet börtönbe dobhatod,
De szellemem bezárni nincs erőd!

(Testőrök Samsitot elviszik.)

Semiramis.

Ha most valaki harczra hivna fel:
Egyet od'adnék isteneim közül
Minden szaváért... Oh, csak egy világot
Leromboló harcz csendesíthet el
Oly indulat-vihart, minő ereimben,
E lánggal égő vér között zajong!...

HATODIK JELENET.

Samuramuth. Előbbi.

Samuramuth.

Dicső királyné, üdvözöllek!

Semiramis.

Oh, bár
Boldog rabszolganőnek mondanál
Inkább Samuramuth!

Samuramuth.

Hogyan e fény
E pompa, mit sokan irigy szemekkel
Csodálnak ott, a völgy lakói közt
Nem boldogit?

Semiramis.

E fény hasonlit a
Gyémánt hideg fénysugarához és
E pompa is csak olyan, mint midőn
A ravatal hideg lakóját

Díszszel veszik körül a gyászolók...
De mit jelent baljós tekinteted?

Samuramuth.

Midőn a hír sötét alakban száll át
A hon felett: illő hogy arczom is
E felleg árnyától borús legyen.

Semiramis. (Gyöngéden átöleli Samuramuthot.)

S mi hírt hozál? jó szellemem, ki mindig
Úgy eltalálod lelkem vágyait.
Tán bősz csatákról új regét szövél?
Mit oly gyönyörrel hallgat Semiram.

HETEDIK JELENET.

Phul. Előbbiek.

(Phul észrevétlen bejő, a háttérben megáll.)

Samuramuth.

Nyelvem lekötte a gyalázat árja,
Mely Mediában érte nemzetünket
(Phul felé mutatva.)
Elmondja Phul a hirt, ha tudni vágyol.

Semiramis.

Mi ez?... Te itt Phul? Mediában
Ki kormányozza tartományomat?

Phul.

A lázadás, hatalmas asszonyom!

Semiramis.

Hah!....

Phul.

Öless meg ám! de mást nem mondhatok,
Mint hogy kiűztek a méd-lázadók
Sergemmel együtt, ezt jövék tudatni.

Semiramis.

S van lelked e hirrel elömbe lépni,
S azt elbeszélni nyelved, ajakad?!
Oh, föld repedj meg; s nyeld el öt előttem!
Ne lássam itt gyalázatomnak ez
Élő emlék-jelét! Te ég szakadj le!
Égesd el arczát villámid tüzével

E torz-alakját isten képinek!...
Távozz szemem elől alávaló, te!
Ki a teremtőt meggyalázni jöttél
Világra!... Menj boszum dühétől
Véd a nyomor, mi lényeden elömlik.
Kisérjen útadon a szánalom
Árnyék gyanánt örökre!
(Phul el.)
Szamuramuth!

Samuramuth.

Várom parancsod.

Semiramis.

Menj, repülj sietve
A fővezérhez, vidd parancsomat,
Hogy harczra hivja fel a népeket!

Samuramuth. (Félre.)

Ah, régi vágyam teljesülni fog! (El.)

NYOLCZADIK JELENET.

Zoroaster. Előbbi.

Zoroaster.

Csókot királyné forrót, édeset!
Bevégezém nagy küldetésemet:
Eufrát árja új mederbe foly,
A régi ágyat habjai elhagyák.
Jutalmat érte!...

Semiramis. (Arczul üti Zoroastert.)

Itt a jutalom!
Hazug istenek czimborája te!
Ki jóslatoddal oly gyalázatot
Hozál reám, mit a nagy oceán
Le nem törölhet milljom év alatt.

Zoroaster.

Mit jelentsen ez?

Semiramis.

A béke végét,
S kegyem sugára alkonyultát
Reád hamis próféta!

Zoroaster.

Ugy?!.. Tehát
Feledted immár esküvésedet?

Semiramis.

Az eskü-szónak lenge szálait,
Mint pókhálót az őszi fergeteg
Széttépte a fékvesztett indulat.

Zoroaster.

Az eskü szent, s az istenek haragját
Vonod fejedre megszegésivel.

Semiramis.

Az istenek haragja nem talál meg.

Zoroaster.

Elér az ott a föld porában is,
Ha életedben elkerülheted. (El)

Semiramis.

Szegény ábrándozó!... Eredj, keress
Hivőt szavadnak egyebütt! A nép,
E szolga-nyáj talán hiendi még
Meséidet? Minket nem ámit el
A túlvilági képtelen valóság.
Mi oly hazát, melynek határa nincs,
Nem ismerünk el létezőnek; sem
Olyan királyt, kinek a kard nem árt.
Egy van csupán a föld lakói közt,
Kinek nem árta szablya, dárda még
És ez: Árá Ármênia nagy királya.
De majd leend sugár szememben tán,
Mely őt is egykor porba fekteti,
Mint annyi hős királyt, a harczmezőn.
S ha fegyveremmel megbüvölhetem:
Sorsát szivemmel sorsomhoz kötöm...
El veletek! ti régi istenek!
Mert őt teszem most helyetekre: Baal
Ő lesz, Mylitta meg magam leszek...
Fel hát csatára isten-asszony, fel!
Hódits magadnak férfit a világon;
Az isteni királyok korszakát
Újból varázsold vissza Chaldeába!

120

Hübschmann perzsa tanulmányai, tekintettel az örmény nyelvre.

II.

16. Az ó-örmény bazē, bazay ‚sólyom' (5. század) = óp. *bāz- (+- képző), pehlevi bāz.

17. Örm. bazpan ‚ököl, keztyü' (= karvédő) = újperzsa bāzūband, afgh. LW bāzūband ‚Arm-band,' kurd bāzbänd ‚karkötő, karperecz.' Kölcsönszó afghan bāzū pl. bāzūgān is ‚the side of a bedstead, the arm, the fold of a door' v. ö. újperzsa bāzū 1) kar, 2) ajtófélfa, kurd bāzk, bāsk ‚oldal, pipaszár.' Homályosak a bāzū helyett bāhū-ra visszamenő tájszólási alakok, v. ö. g. bāiband ‚Armband' (a felső kar körül, = újperzsa bāzūband, sīvend. baī ‚kar' baiband ‚Armband'. melyekhez chorasani-kurd bāhū ‚alsó es felső kar' is tartozik. Valjon afgh. bāū, bāhū (pl. bāugān, bāhūgān) ‚karkötő, ékszer a kézcsuklónál' és örm. bahuand, drága kövekkel kirakott női ékszer *bahuband-ból is ide tartozik?

18. Örm. varšamak ‚izzadságtörlő,' újp. bāšāma, vāšāma ‚az asszonyok fejkendője.'

19. Újperzsa bām ‚reggel' = pāzend bām v. ö. pehlevi hōšbām ‚daybreak' pāz. bāmdāď ‚dawn,' bal. gvarbām ‚szürkület.' Zend bāmya (a versben háromszótagú: bāmiya-) ‚csillogó, ragyogó, világos' = pehlevi bāmīk ‚ragyogó' és egyúttal ‚keleti.' Az örmények forditása szerint Bakl i bamik ‚keleti Balch' v. ö. újperzsa balx i bāmī.

20. Örm. vaver, vaver-akan ‚hiteles, érvényes' — újperzsa bāvar ‚hit, bizalom (afgh. KSz. bāvar ‚hit, belief, faith, confidence' bāvarī ‚faithful, trustworthy') és pāz. vāwar ‚credibly, belief', pehlevi vāwar (irva: vāpar) ‚credible'. V. ö. zend vāura- (vā-ur-a-ból) var- ‚hinni-'ből és újperzs āvarī ‚hiteles.'

21. Örm. kušt ‚has, lágyék, oldal' = újp. kušt ‚lágyék és örm. kust ‚vidék' (Moses, Földrajz 612—614) = pehlevi kust, kustak, pāz. kusta ‚oldal'.

22. Örm. brinj rizs = újperzs. birinj.

23. Örm. plinj ‚réz, rézpénz, pénz, ércz, sárgaréz' (5. század) = újperzsa birinj ‚réz (‚sárgaréz' Rosen Neup. Sprachführer 35 o.) Vullers szerént piring (fiatalabb) mellékalakja; kund pirinjok = birinj ‚bronz, barnaréz'. Az irániban idegen szó.

24. Örmény xarbuz kecskefaj ὄρυξ Deuter, 14, 5 = pehlevi xarbuz ‚szamár-kecske,' előfordul a szirben, és a babyloni talmudban is. Újperzsa buz az afghanban is KSz. baz ‚a he-goat, bza a she-goat' bōzīna ‚szattyán'.

25. Örm. vzurk, vzruk (Elišē 20, 5) = óperzsa vazrka ‚nagy', pehlevi vazrk, később vazurg, pāzend guzurg, újp. buzurg. Afghan KSz. buzarg ‚a saint, au elder an aucestor 2) great, venerable.'

...

26. Amint már Müller Frigyes észrevette, örm. KSz. bazmel ‚asztalhoz ülni' ἀνακλῖναι Márk 6, 39 stb. bazmakan ‚asztalhoz ülő, vendég' stb. újp. bazm, társaság, vendégség, lakoma' (Firdusi I 23, 13) afgh. KSz. ‚an assembly, a company, a banquet.' Ide tartozik újperzsa bazmgāh ‚a lakoma helye' bazma ‚angulus in loco compotationis.' Kérdéses, valjon a szó rokon-e szanszkr. bhaj gyökérrel. Ha eredeti jelentése ‚gyülekezet' volna, litvan bāzmas ‚tömeg, sokaság' és eredeti örmény bazum ‚sok' stb szavakhoz volna állitható.

27. Örm. KSz. pastar ‚takaró, szőnyeg' más elöljáróval az újperzsa bistar ‚ágy, szőrderekalj' szóval látszik összefüggeni.

28. Örm. KSz. band ‚fogság, tömlöcz' innen örm. bandem ‚tömlöczbe teszek', bandakan ‚fogoly' stb. = újperzs. band ‚Band (békó), rabláncz, zár, gát stb. = bal. KSz. band ‚békó, rabláncz. gát' = afgh. KSz. band ‚a fastening, imprisonment, arrest, captivity, a kuot, a bond, belt' stb. V. ö. újp. bandī ‚vinctus, captivus, bandīvān ‚custos carceris.'

29. Örm. baš és barš ‚sörény,' bal. bušk ‚lósörény,' pehlevi buš és afgh. vraz ‚sörény.'

30. Újperzsa bat ‚kacsa' (a perzsában, kurdban, arabban és szirben) eredetre és etymologiára nézve homályos. Az alban parE ‚lúdnak' újperzs. *pad felelne meg, orosz utka ‚kacsa' nem rokon (egyházi szláv aty, *ate Miklosich Etym. Wb. der slav. Sprachen 2240. = litván ántis, lat. anas, német Ente, görög νῆσσα.

31. Örm. bun ‚törzs, nyél' nem = újperzsa bun ‚fa' = zend vanā ‚fa,' pehlevi van, mert a középperzsából az ó-örménybe kölcsönzött *van itt is *van volna és nem bun.

32. Ennélfogva Hübschmann az örm. bun ‚törzs, nyél, eredet, alap, létalap, vég' szót egynek veszi pāzend, pehlevi bun ‚alap, gyökér, eredet. kezdet,' szánszit pudhua ‚alap, alsó rész, faalja, gyökér,' gör. πυθμήν ‚alap, fenék, alsó vég, törzsvég' szavakkal. V. ö. örm. nizakabun ‚lándsanyél.' = újperzsa bun i nēza lándsanyél, ellentét: nizakatēg ‚lándsaél.' Ha azonban bun régibb *budu helyett áll, akkor eredeti. Örm. p'unj ‚fűszár' nem tartozik ide, valamint újperzsa buna ‚raktár, podgyász,' bal. KSz. bunag ‚podgyász,' örm. bnak ‚lakás,' bnakem ‚lakom.'

33. Ha a ‚csókolni' és ‚szagolni' fogalmak egyesithetők (v. ö. szánszkr. ghná ‚szagolni, megszagolni, csókolni') Müller Frigyessel Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 7, 145 örm. hamboir (= nyug. újörm. hámpujr) mint KSz. óperzs. *ha(n)-bauda-ra és újperzsa bōsam ‚csókolok iráni *band-s-āmira (v. ö. bōi ‚szag' = zend baoidi) vezethető vissza.

34. Újperzsa a, ā, ī, ū, ō = pehlevi ak, āk, ēk, īk, oīk, ōk rendkivül gyakori képzők, az arsacida korszak újképzései talán néhány az óperzsában előforduló minta szerint (mint banda = pehlevi bandak = óperzsa bandaka ‚szolga' band mellett). Ilyen

formán újperzsa bahā ‚érték' = pāzvahā = pehlevi vahāk-ot nem kell indogermán ‚vesāko'-ra visszavezetni, hanem csak óperzsa *vabā-ra (szanszkrit vasna-). V. ö. újperzsa bāzu ‚kar,' örm. KSz. bazuk (nyugati újörm. lautverschiebung-gal: pázug), tehát arsacida korbeli pehlevi =*bāzūk = zend pāzu-, szánszkrit bāhu stb.

35. Örm. bah ‚kapa' (Bartholomae szerént = *bhrtrom), összehasonlitható újp. bēl, bīl ‚ásó'-val (Vullers szerént = ‚remus' is, Rosen szerént ‚lapát,' bēlcā ‚kapa, ásó' = val, melynek tájszólási alakjai bāl és berd, ha berd volna az eredeti alak. Hüěschmann azonban e szavakat nem tudja összeegyeztetni tájszólási alakjaikkal, bár a hangok tekintetében utal újperzsa pul ‚hid' szóra = gel, purd, kurd pire, purd, pēl.

36. Örm. parav ‚öreg asszony' (1 Timoth. 4, 7 stb.) = újperzsa pārāv ‚öreg asszony' Müller Frigyes W. Z. K. M. 7, 370 (= Wiener Zeitschr, für die Kunde des Morgenl.)

37. Örm. parkēn (Agathangelos és Levond 600. 7 s.) ‚sánczárok,' pehlevi *pārkēn (arabban fāriqin), újpersa pārgin ‚receptaculum aquarum.'

38. Pehlevi elöljáró pāt ‚ellen' ó-perzsa *pātiy előfordul a pasaxv szóban *patsaxv v. ö. örm. pat asxani ‚Antwort, felelés,' továbbá újperzsa, pāz pādzahr ‚ellenméreg,' újp. pādās ‚viszonzás' = pehlevi pātdahiš̌n; újp. bādafrāh, olv. pādafrāh ‚viszonzás, büntetés', pāz. pādafrāh, phl (= pehlevi) pātafrās; phl. pātrazm szavakban. Phl pātrazm = örm. báderázm), háború, ütközet, csata (v. ö. újp. razm, ütközet.' Ez elöljáró az avestában pāiti a pāitivāka ‚Gegenrede, Erwiederung, felelés' szóban, másutt paiti (paitivac stb.)

39. Örm. p'aterakim Patkanean szerént ‚szerencsétlenségbe jutni.' Valjon e szó újp. patyāra ‚calamitas' stb. (= pāzend patyāra ‚opposition, adversity,' adversáry, patyāraī ‚antagonisen, patyārainīdan, to afflict,' phl. patiyārak ‚opposition, adversity' zend paityāra ‚ellenkezés' = paity szóhoz tartozik, mely t hangja miatt az avestából kölcsönzött szó.

40. Örm. apuxt talán = aszalt. (nem-fōtt a-puxt) hús,' csak Num. 11, 32 fordul elő: apxteçin iurean,' apuxts = ἔψυξαν ἑαυτοῖς ψυγμούς ‚megaszalták (a fürjek) húsát (a levegőn)' és Magistros Gergelynél: Valaki egy békát talált és apuxtot csinált (megaszalta), halnak tartván azt.

41. Örm. Apruēz (= Aprvēz) = pāz. awarvēz. Müller Frigyes helyesen jegyzi meg, hogy az újperzsában parvēz ‚victor, felix, fortunatus' helyett *barvēz alakot kellene várnunk. Talán pērōz ‚victor, felix, faustus' befolyásolta?

42. Örm. pahrēz ‚böjt' csak Zak'aria Corcoreci-nél 14. század A. G. 274. o. (= Hübschmann, Armenische Grammatik) = újperzsa parhēz ‚megtartoztatás, böjt,' parhēxtan ‚magát megtartoztatni, phl. pāhrēδ ‚abstinence' ‚elővigyázat,' pāhrecēnd ‚óvnak, ápolnak,' pāz. pahrēz.

43. Örm. parik (gen. plur. parkac) PSt (= Hübschmann, Persische Studien) 40, A. G. 2280 ‚mesebeli lény' yuškaparik és hambaru mellett Eznik 97, 98, Philo, lin. ‚szirén' = phl. parīk ‚gonosz tündér,' újp. parī ‚tündér, angyal,' zd. pairikā gonosz női szellem.

44. Örm. պատշգամ patškam (variansok: patšgam, patšgamb, patškamb ‚szoba, terem, czella, emelet' PSt 41, A G 2250. az örmény szótár szerént (örm.) Velencze 1836—1837 cella porticibus addita, laterale cubiculum, vestibulum, porticus, area ante domum, προστάς Birák 3, 23, ἐξέδρα Ezech. 40, 44—46, El. 97, 15, Sb. 130, 4 s (‚az aranynyal diszitett terem'), újörm. = ‚erkély' = újp. paškam (piškam, baškam, biškam) ‚domus aestiva, aula, atrium, coenaculum, porticus' = óperzsa *pati-škamba-, v. ö. zend fra-skemba vd. 2, 26, utóbbi Geldner szerént ‚támasztó fal, Darmesteter szerént ‚un bâtiment avec balcon' tehát szintén ‚erkélyes épület'. A középperzsában *patškamb *paškamb lett, mielőtt pat (más mássalhagzók, mint s, š, c előtt) pai lett volna.

45. պողովատ potovat (potopat csak parthus szt Nerses történetében Mesrop paptól (örm.) X. száz. Velencze 1853, mindenesetre modern örm. potpat) ‚aczél' innen: potovatik ‚aczélból való' Sacharja 9, 13. Faustus Biz. 69, Sebeos 38, Mos. Katankatvaci, Albania tört. (Atvank', Paris 1860, Moszkva 1860 (örm.) VII. száz. az utolsó (3.) könyv IX—X száz. I, 321. = újp. pōlād, pūlād, ‚aczél' arabositva fūlāδ. phl. pōlāpatēn vagy pōlāfatēn ‚aczélból való.'

46. Örm. պան pan A. G. 221 sok összetétel második része (mint pahapan, pahakapan, patgosapan, partapan, partizpan) = ‚védő, oltalmazó' = újp.-bān, phl. pān, szánszkr. pāna-tamīpāna-ban, v. ö. zend rānapānō, šoiδrapānō nom. pl. ak képzővel bővitve; grapanak, pahpanak stb. v. ö. anguštvāna ‚Fingerhit, ujjvédő, gyüszű.' PSt 43 1) phl. pānāk = örm — panak, pāz pānā.

47. Örm. պատգամ patgam (i-a tő) A. G. 222, PSt 45. ‚szó, (Isten, a próféta) igéje, jóslat (az evángélium) szava, (a király) izenete Luk. 3, 4. El. 38, 23 F B, 245, Sb 29, 67 stb. patgamavor ‚követ' Luk. 7, 10, patgamavorim πρεσβεύω Ephes. 6, 20, 2 Kor. 5, 20 = újp. payām = paiγam ‚tudositás, izenet,' zend. *paitigāma-, phl. paitam, vagy pagtam? *patgam helyett ‚message,' aram. piδgam, emph. piδgāmā ‚parancs, rendelvény, szó. dolog stb. innen újp. payambar, pāyambar, paiγambar, paijāmbar ‚követ, próféta,' phl. paitāmbar (patgāmbar helyett ‚messenger' az emlitett örm. patgamavōr ‚követ.'

48. Örm. Պերոզ Peroz AG 67, PSt 45 perzsa király II. Jazkert ifjabb fia Elišē, Vartán és az örmények háborúja (örm.) Velencze 1859 V. száz. 153, 155, Lazar (Pharpi) tört. (örm.) Velencze 1873 V. száz. 325—534, Sebēos, Heraclius története, kiadta Patkaneán, Pétervár 1879 (örm.) VII. száz. Artsruni Tamás, Történet (örm.) Péterv. 1887. X. száz. 77 s köv. Mózs Katankatvaci

VII. sz. I, 101; Peroz a gardmaniak nemzetségéből (II Aršak örmény király alatt) Chorenei Mózes 233, stb. = perzsa Pērōz, gőr. *Περόζης, Περώζης*, szír. Pērōz, arab. Fairūz. Peroz jelentése Chorenei Mózes szerént 143: yatt'ot (nyugati újörm. kiejtéssel hághthogh յաղթող vagyis győző; piroses Ammian szerént ,bellorum victor' = újperzsa pērōz ,győző)' v. ö. phl. pērōzkar, păz, pērōzgar, ,győzedelmes,' újp. pērōzgar ,victor,' phl. pērōza ,győzedelmes.'

49. Örm. պէգ-pēš A G 230, PSt 45. = újp pēš ,elő,' păz. phl. pēš = bal. pēš: պէշասպիկ. պէշոպայ. pēšaspik ,előlovas, gyorsküldött, hirnök FB. 56. 7, Sb 56, 6 (pēšaspikk többes számban) = szir pēšaspīg ,előfutók' (kik itt, mint Sb. 56 leveleket hoznak a királytól' perzsa pēš ,elő.' asp ,ló' és īk képző, tehát phl. *pēšaspīk,

pēšopay = ,előmenő,' zaur p. ,előcsapat' Sb. 93, 21. = phl. pēšupăi ,a leader, chief, head', pěšupāk ,chief of a community' (község feje), pāz pēšawāi ,leader,' újp. pēšvā ,előlmenő.'

50. Örm. Tacik = phl. tācīk, újp. tāzi ,arab' (a mai örményben tádsik ,török') Tai-ból van képezve, mint újp. rāzī Rai-ból, újp. sagzī ,szák' = örm. sagcik = phl. *sagcīk *sakcīk helyett óperzss Saka-ból.

51. Տապակ tapak A G 252, PSt 46 ,serpenyő' (i-a tő) *τήγανον* Lev. 2, 5 stb, innen: tapakem ,süt' Jerem. 29, 22. = újp. tāba, tāva ,serpenyő,' arab tābaq, phl. tāpak, ,a frying pan,' bal. tāfaj ,oven.' V. ö. szánszkrit taptaka ,serpenyő.'

52. Örm. KSz. Թոշակ t'ošak (i-a tő) A G. 155, PSt 49, ritkán tôšak, vagy t'orsak ,eleség, ·útravaló, zsold, bér Judith 2, 9, Tobith 5, 22, Luk. 3, 14, 1. Kor. 9, 7, Róm 6, 23, FB. 235, 7 = újp. tōša ,eleség, útravaló,' bal. KSz. tōšaγ, tōšay ,ételadag, úti készlet.'

(Folytatása következik.)

Dr. Patrubány Lukács.

Magyar lapok szemléje.

— A keleti kérdésről —

I.

„Budapesti Hirlap:“

Visszatartható-e a mohamedánok újabb kitörése? Mit tehet a szultán? S mit érnek a reformok? A nagyhatalmak ősz óta tanakodnak, a czár körútján megállapodtak a békének s a török birodalomnak föntartásában. Novikov, Muravjev, Goluhovszki ide-oda jártak-keltek; a külügyminiszterek egymással tanakodtak, a nagykövetek hetekig értekeztek, s mikor tervük kész; a krétai vulkán okádja a tüzet, — s nagy földrengés van az egész török birodalomban!

II.

„Egyetértés:“

A mi igazi egyetértés a keleti kérdésre nézve a hatalmak között létezik, — az csak Oroszország javára és Oroszország vezetése alatt jő létre. Európai közösségről éppen csak annyiban lehet igazán beszélni, hogy ma valóban az orosz sas kiterjesztett szárnyai árnyékolják be egész Európát. Oroszország ellenében külön czélok követésére, önálló fellépésre már csak Anglia vállalkozik. Ha jól körülnézünk, felfedezhetünk egy homályos sarokban összehuzódna és tekintetét félénken elforditva, még valakit... Azt mondják, ez is nagy hatalom és Ausztria-Magyaorszság a neve.

III.

„Magyarország:“

Egy kis darab földön. az európai diplomáczia szemei előtt sem tudták vérengzés nélkül megvalósitani a reformokat Krétában pedig czivilizáltabbak a törökök, mint Ván környékén, a Libanonban, s az ázsiai török birodalomban. Ott valláshaborútól és a keresztények kiirtásától lehet félni. Ki hihet az egész török birodalomra kiterjedő reformok gyógyitó és megváltó erejében?!

IV.

„Magyar Állam:“

A nagyhatalmak láthatták, hogy évek óta meg nem szünik a lázadás a szultán birodalmában, s hogy a szultán hatalma szemben e forrongásokkal, semmire sem képes menni. A legtermészetesebb lett volna tehát a veszélyeztetett tartományokat, úgymint Macedoniát, Albániát, Arméniát és Krétát megszállani, mint Boszniát Ausztria és Magyarország vagy Egyptomot Anglia.

V.

„Alkotmány:“

Nem habozunk ismételni, nekünk föltétlenül érdekünk Görögország érdeke; mely egyszersmind a kereszténység érdeke is. Segitenünk kell azt a Görögországot, mely multjának dicsőségével beragyogja az egész világot, s a mely jövőjének nagyságával még erős szövetségesünk lehet. A Törökbirodalom élhetetlen s a kereszténység gyülölője! Még azt is elő kellene segitenünk, hogy Ázsiában is új államalakulások történjenek. A kinzott örmények függetlenitésével mi mindig elég támaszt nyernénk; mert bizonyára útját állhatnánk oly terjedéseknek, melyek csak a mi kárunkra emelhetnék más birodalmak erejét!

VI.

„Budapest:“

Lehet, hogy az érdekelt hatalmak abban egyeznek meg, hogy megosztoznak Törökországon, mint hajdan Lengyelországon, s ez esetben Ausztria és Magyarország előre nyomulnának — Salonikiig. A leghatározottabban ellenzünk minden megszállást; annyival is inkább, mivel Törökország megszünése esetén, a most megszállás alatt levő tartományokkal sem tudunk mit csinálni.

VII.

„Tiszántúl:“

A török fanatizmus roppant nagy tényező, melyre legkiáltóbbpélda Plevna harcztere, s ez a fanatizmus még nagyobb fokra hághat különösen akkor, mikor az ozmanság fővárosa: Konstantinápoly forog veszedelemben, s az is bizonyos, hogy a lófarkú zászlók és görbe szablyák ismét suhogni s villogni fognak a levegőben, — hanem ez legfeljebb csak azt fogja eredményezni, hogy a diadal drága lesz; de ha drága lesz is, mindenesetre meg lesz.

VIII.

„Hazánk:“

Ezidőszerint látszólag Berlinben dolgoznak a leghatalmasabban a béke fentartásán, s a hatalmak egyetértésének megerősitésén vagy talán létrehozásán. A nagykövetek tanácskozásait maga Vilmos császár vezeti s állitólag Görögországra nézve nem a legkedvezőbb irányban. Annyi tény, hogy ha a nagyhatalmak között a keleti kérdésre nézve teljes egyetértés egyáltalában lehetséges, úgy azt Németország, mint aránylag legkevésbbé érdekelt fél, a legkönnyebben hozhatja létre. Csakhogy erre nagyon kevés a kilátás!

IX.

„Nemzet:“

A magyar közvélemény tagadhatatlanul most egészen másképpen itéli meg Görögország sorsát, mint husz év előtt. Akkor teljes rokonszenvét birta az és lelkesedéssel vette körül küzdelmét, neheztelt az államférfiakra, a kik kényszeritő rendszabályokat alkalmaztak ellene és a török birodalom terebélyes, de rothadt fájának — hogy Andrássy szavaival éljünk — nehány ágát lenyesték, hogy több gond és életadó nedü juthasson a többire. Most mindenki látja, hogy Törökország újra husz évet pazarolt el, a nélkül, hogy a müvelődés természetes, de mégis akadályozott haladásán kivül, — az állami belső konszolidálásra nézve, csak egyetlen komoly rendszabályt létesített volna. Élt napról-napra, fatalisztikus közönynyel a jövő iránt és nem gondolva a következményekkel.

X.

„Ellenzék:“

Immár új hármasszövetség alakulásáról is beszélnek. Anglia, Ausztria-Magyarország és Olaszország között hír szerint már is megtörtént az egyezség az egyetértő eljárás tekintetében. Más oldalról meg Orosz- és Francziaország szintén együtt működnek eltérő érdekben mint az előbb emlitett három hatalmasság. Még csak Németország nem határozta el magát véglegesen, hogy melyik csoporthoz csatlakozzék. E tekintetben úgy látjuk, hogy Németország a középeurópai hatalmi csoporthoz fog inkább csatlakozni vagy is ahhoz, mely a háborús ügy békés kiegyenlitését és a statusquo fenntartását veszi czélba.

XI.

„Fővárosi Lapok:“

Ha megérezvén a halálos veszedelmet, Törökország a próféta zászlaja alá szólitja az egész mozlimséget s fölveszi az izlám létküzdelmét az öt Európából kiszoritani szándékozó kereszténység ellen; akkor egy háború küszöbén állunk, melynek időben és térben való dimencziói a népvándorlásra emlékeztetnek, vér- és pénzáldozatai pedig alkalmasak a hadviselő feleknek tönkrejuttására. Bár egyre halványodó pislogással még lobog a reménység lángja, hogy ez a nagy veszedelmes megpróbáltatás ezidő szerint el fog tőlünk mulni, — a katasztrófa kitörése nélkül!

XII.

„Kolozsvár:“

A mohamedán lakosság körében nagy elégedetlenség uralkodik, a mely most már alig visszafojtható módon nyilvánul és leplezetlenül, a szultán és kormánya ellen. A török állam nyomasztó válságos pénzügyi helyzete, a mely minden téren érezhető és a kereskedelmet és az ipart régóta nagy mérvben veszélyezteti, — valamint az ifjú törökök mozgalma, a melynek leküzdésére a kormányhatalom gyengének bizonyul, már hosszú idő óta keseriti az ó-hitü mohamedánokat; a kiknek elégedetlenségét azonban most a kis Görögország fészkelődése és a portával szemben annyi sikerrel kifejtett makacs ellentállása majdnem a kitörésig fokozza.

Kisebb közlemények.

Tudós nők Arméniában. Dr. Beglárián kisasszony, egy örmény fejedelmi származású családnak tudományosan képzett tagja, (lásd az „Örmény nők“-ről tartott igen szép felolvasását a jelen füzet 75. lapján) miután elvégezte Tifliszben a gymnasiumi tanulmányokat, Svájczba ment és Zürichben doktori diplomát nyert. Ennekutána Dr. Herschbaum Róza nőorvos mellett praktizált Salzburgban. Most régi vágyát megvalósitandó: saját költségén kórházat állit Örményországban. Azontúl is, hogy az épületet felépitteti, a saját orvosi praxisának jövedelméből akarja azt fentartani. A fenkölt gondolkodású örmény leánynak már 1892. évben nyilt alkalma orvosi képességeit kipróbálni, mikor még csak orvosnövendék volt. Az emlitett évben ugyanis Európa több részében kolerajárvány dult, s Beglárián kisasszony, habár akkor nem volt még felavatott orvostudor, tevékeny részt vett a kolera-betegek ápolásában. — Kivüle még hat örmény leány tanul Svájczban (és pedig Genfben); s egy másik földije — névszerint Ágopián kisasszony — a ki szintén Európában végezte tanulmányait, jelenleg a tifliszi leánygymnázium tanára.

Magyar konzul Tifliszben. Az újonnan szervezendő tifliszi osztrák-magyar konzulatus életbeléptetésével megbizott Ugron István, csász. és kir. kamarás — a „Magyar Állam“ értesülése szerint — legközelebbről indul újonnan rendszeresitett állomásának elfoglalására. Ugron ezelőtt több évig volt Ázsiában — nevezetesen Szmyrnában — söt Észak-Amerika egyesült államaiban is, mint az osztrák-magyar monarchia diplomácziai képviselője. Ugron tifliszi kiküldetése végett, — a mint az idézett t. laptársunk irja — gróf Zichy Jenő is sokat fáradozott.

Irodalom és művészet.

„A hónapok hódolata“ czím alatt két felvonásos ifjúsági alkalmi szinművet irt Gerlai Sarolta. (Ezen név alatt irta Bányai Gratiána, szamosújvári születésű és örmény eredetű apácza színművét, ki jelenleg az Eztergom-vizivárosi nőnevelő-intézetben tanit; ezt az álnevet is használja: egy örmény leány). E színmű, mely Esztergomban Laiszky János nyomdájából került ki, előadatott először 1896. okt. 30-án Vaszary Kolos herczegprimás névnapja alkalmából az Esztergom-vizivárosi érseki nőnevelő intézetben. Nyelvezete szép, csinos, sikerült dolgozat.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Besiktáslián, a költő.

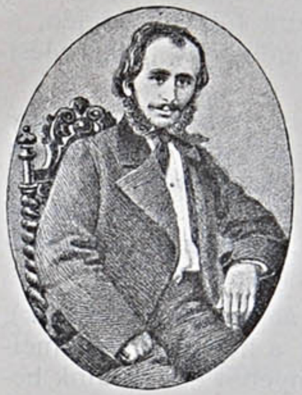

Mêgêrdics Besiktáslián egyike volt a legjelesebb s legrokonszenvesebb örmény nemzeti költőknek.

Olvasóközönségünk előtt is előnyösen ismeretes nehány költeménye, melyek magyarra forditva e folyóirat lapjainrégebben megjelentek.

Élet- és jellemrajzi adatokat szintén közöltünk már róla, ha bár akkor még arczképét nem birtuk. Az emlitett adatok forrásául egy tifliszi német iró, Arthur Leist, közleményei szolgáltak, a melyekben költőnk vonzó egyénisége meglehetősen ki volt domboritva.

Most, hogy immár arczképére is szert tehettünk, csak egy pár főbb mozzanat kiemelésére szoritkozva, kivánunk megemlékezni a rég elhunyt költőnek irodalmi működéséről; egyebekben a már közlöttekre utalva a magyarul olvasóközönséget, addigis, míg alkalmunk lenne újabbi átültetéseket eszközölni az ő ragyogó költészetéből.

„Jerk“-jei, vagyis az általa irt „dalok“ a keleti örmény szalonokban — főleg az ottomán főváros előkelő örmény köreiben — általános közkedveltségre és népszerűségre emelkedtek; s megzenésitve mindenütt széltében daloltatnak.

Mindazonáltal tán legszebb költeményének a „Zeituni ütközet“ czimű, hazafias szellemtől lángoló hősköltényét tekintik; a melyről e helyen is különösen meg kell emlékeznünk.

Besiktáslián-nak e híres költeményét magyar forditásban még nem birjuk, — de a török fővárosban, hol költőnk élt és dalolt, s az egész Keleten, hol csak művelt örmények laknak, mindenütt ismerik ünnepelt nevét és „Zeituni ütközetét.“

Az örmény haza iránti szeretete — Leist szerint — főleg azon dalaiban lép föl legjelentékenyebben, melyeket ő az 1862. évben irt, a zeituni fölkelés idején, s a melyekkel honfitársai körében rendkivüli lelkesedést keltett.

A törökök elleni ütközetben megsebesült örmény hősök leghőbb vágya, hogy az általuk kivivott győzelem hire eljusson övéikhez, Zeitun-ba. A „Zeituni ifjú" — a költemény főalakjának — anyja is, ki éjnek idején fiának holttestét keresi a csatatéren, elnyomja fájó érzelmeit, — s belevegyül a diadal zajába!...

Besiktáslián-nak (mint kiválóan lyrai költőnek), egy másik — a tavaszi hangulatot a honvágy érzelmeivel egybeolvasztó, szindús költeményéből — soraink befejezése gyanánt, álljon itt az utolsó vers-szak, egyik irótársunk forditásában:

„Szellő, madár, ha erre szállsz,
Arménia' pusztáin át;
S te kisded patakocska, bár
Iszap' homálya szállna rád:
Hazámból jösz, — siess felém,
Mint hü rokon fogadlak én!"

Sz. K.

Habozás.

— Kh. P. költeménye. —

Szívemben két érzés vivja bősz csatáját,
S érezteti velem hatalmának árját.
Sorsomnak gyeplőjét, — oh! melyiknek adjam?
Életem irányát, jaj melyikre bizzam?

Tündérszép hölgyemnek szemei gyujtanak,
Sem éjjel, sem nappal nyugodni nem hagynak,
Fogolylyá tették már szivemet, lelkemet
Od' adnám érette egész életemet....

Ám de bus hazám is sebeit mutatja,
Szabadsága veszve, zsarnok pusztit rajta,
Sirva mérlegelem, melyikre hallgassak?
Küzdelmem iszonyú, — szivem majd megszakad...

Isten veled lányka! bucsút veszek tőled,
Hazámért szenvedem e keserűséget,
Választásomnak bár mily nagy is az ára,
Hallgatok hazámnak vész kiáltására!...

Simay Gergely.

Örményország fővárosa

a Bagratidák alatt.*)

II.

Muravieff utleirásának második kötetében**) igen érdekes rajzát adja Áninak és környékének.

Miután hosszabb ideig gyönyörködtünk, ugymond, Áni látképében, leszállottunk az Árpácsái felé, a melynek meredek partjainál szintén láthatók régi épitmények romjai. A hajdani Áchurián vagy Árpácsái Áninak közelében foly két függélyes szikla között. Megérkezve a sziklás mederszélre, még egy emelkedést láttunk magunk előtt. Itt vannak szétszórva Áni bús romjai. Három emeletes mosea volt ennek a halomnak tetején, magas minarettel. Kalauzunk jobbra, a sziklák szélén vezetett ez épület felé. Utközben magas ivezethez jutottunk; hajdan kapúnak volt ez a része, melyhez a folyóra merészen rávetett s romjaiban még ma is látható híd vezetett. „Én Bágrád, Árkátzuni Záropái fia, emeltem ezt a kapút, mely Szent-Gergely kolostorához vezet az... esztendőben." Ez a felirat olvasható a magános kapún, — és a közelében, a szikla szélén, látható még ma is a Szent-Gergelyről elnevezett női kolostor. Vörös kövekből épült, az ecsmiádzini kolostor mintájára. Keletkezése az ezredik évbe, I. Kákig korába nyulik fel. Ez a fejedelem arra szánta, hogy családja tagjainak a temetkezési helye legyen. A temploma még fennáll, de valamennyi szomszédos épület romokban hever. Alant láthatók még a czellák s a sziklákba vésett üregek s valamivel feljebb a bejárója egy nyilt csarnoknak, mely hajdan a kolostor mellett vonult el s a folyóhoz vezetett, de a melynek boltozatai már bedöltek.

---

*) Khanikoff N., Voyage a Ani, Capitale de l'Armenie sous les Bagratides. (Revue Archeologique. Paris. XV-e année).

**) Géorgie et Armenie, 2-ik kötet, 272 lap.

Kissé távolabb, mély üreg szomszédságában, a melyet feneketlennek tart a nép, másik templomnak a romjai láthatók. Innen egy ösvény tetejéhez vezet a halomnak, melyen Áni fekszik. Az első épitmény ez ösvény mentén magában a városban egy pompás templom volt, arabeszkekkel ékesítve; elegans kapúja keleti stylű porphyr-oszlopzaton nyugodott. A kapún még látható a Megváltó alakja s a szent Szüzé egy alvó ember mellett, fölötte pedig a levegőben szárnyaló három angyal. A külső ivcsarnokon, melyet vörös oszlopzat tart, különös festmény nyomai láthatók: meztelen nők, alkalmasint furiák, kigyók által körülfonva. Nehéz megérteni, hogy ez a mythologiai symbolum miként jutott egy keresztény imaház benyilójára.

A templom belseje beosztására és festményeire nézve teljesen megegyezik a görög egyházakkal. A bejárattal szemközt Máriának alakja tünik fel, karjaiban a csecsemő Jézussal: alantabb az Üdvözitő, a mint az áldozatban apostolait részesiti. Legalól különböző szentek alakjai, a melyeknek görög nevei közül kibetűzhetni még a Miklósét, Leontiusét és az Aristagesét, Nagy szent Gergely fiáét. Az oldalfalakra ráfestették Jézus Jeruzsálembe való bevonulásának és Mária mennybemenetelének jeleneteit.

Görög és georgiai nyelvű minden felirat a templomban, a mely körülményt Örményország egykori fővárosában feltünőnek kellene találnunk, ha az oltárfal külsejére vésett ez a felirat: „Ez a templom Sáhinsáh atabeg-spasalar alatt, a 700-ik esztendőben (a keresztény időszámitás 1251-ik évében) épült“ fel nem világositana arról, hogy a templom létesitése arra az

időre esett, a midőn Áni a georgiai királyok hatalmában volt. Az atabeg-spasalar, Sáhinsáh (főnök, királyok királya) nevet Nagy-Szárkisznak az unokája vette fel. Atyjának, Zachariásnak halála után nagybátyjának, Jánosnak a gyámsága alatt maradt, ki a görög ritusra tért át s unokaöcscsének nevében ezt a templomot a szent Szűz tiszteletére emelte. A Mária mellett levő alvó ember, melyről imént emlitést tettünk, alkalmasint őt ábrázolja.

Nem messze ettől a templomtól a város keleti szélét jelzik egy óriási kapunak a romjai s a hozzá tapadó faltörmelékek. Ennek a helynek szomszédságában elszigetelt emelkedett ponton feltünő architecturáju kerek templom állott, a mely mindenik emeletének tizenkét ivével Omárnak jeruzsálemi moseájára emlékeztet. Belsejében is fenmaradtak a festmények nyomai Ott, hol az oltár állott, a Megváltót láthatni az arkangyalok által körülvéve, a többi fülkékben pedig a négy evangelistának és szenteknek képei. Valamennyi felirat örmény nyelven van szerkesztve; az egyik, melyet az ajtó fölé illesztettek, elmondja, hogy ez a templom Péternek a patriarchasága idejében, Szêmpád Jánosnak, Kákig király unokájának az uralkodása alatt épült.

Az út innen a hatalmas székesegyházhoz vezet, a mely Kákig királynak és nejének egy georgiai herczegnőnek a rendeletére épült. A közbeeső egész terület, a mely hajdan kétségkivül legszebb része volt a városnak, romokkal van elboritva. A székesegyházat Áninak valamennyi épitményétől megkülönbözteti nagy terjedelme és tiszta örmény stylje. A falakba vésett alakok helyettesitik itt a festményeket. A templom kupolája beomlott, de az erős falak daczolnak a földrengésekkel és az időjárás viszontagságaival.

Kákig király fényes palotája a templom közelében állott. Vajmi nehéz azonban a romoknak óriási halmazában megkülönböztetni a királyi lak nyomait. Magányos minaret emelkedik a helyén, mintegy tanújele a nagy pusztulásnak. Mögötte kerek templom látható, a mely teljesen megegyezik a Szêmpád által épitett imaházzal.

Nem messze a székesegyháztól a meredek folyampart szélén áll az a szép mosea, a mely már a távolból magára vonja az utazó figyelmét. Alkalmasint Áni első emírjének Manutse-nek az unokája, Phadlun épittette. Felső emelete megőrizte az egykori nagy disznek a nyomait. Hat jó karban levő vörös oszlop látható a moseának belsejében s tizenkét oszlop tartja a sakktáblaszerűen vörös és fekete koczkákkal boritott mennyezetet. Az oldalfülkéket s az oszlopok fejezeteit számos arabeszk ékesiti s a padlózatnak fenmaradt részei is sakktáblához hasonló rajzot mutatnak. A moseának ablakaiból megkapó kilátás nyilik az Árpácsái balpartján elnyuló széles rónára s magának a sziklákkal szegélyezett folyónak kanyarulataira.

A város déli széle felé irányozza az utazó lépteit s csakis erről az oldalról hozzáférhető tornyos citadella, melynek lábainál zajos csobogással egyesülnek az Árpácsái és az Álázá hullámai. Ott, hol az áradatuk legsebesebb, magános sziklán egy kolostor áll, melyet védett fekvése megóvott az emberek támadásaitól s az idő is mintegy elfelejtett ezen a puszta helyen. A citadellát erről az oldalról kettős fal védte, a mely tornyaival együtt romokban hever. E romok mellett lehet még három templomnak a maradványait látni, a melyek a falakon kivül voltak, mint egy jelképei a minden erőditésnél hathatósabb védelemnek. Az a halom, melyen egykor a citadella állott, romokkal van ma elboritva. Itt volt hajdan a Bágrátidáknak s Áni emirjeinek palotája. Csak három ivezet maradt fenn belőle, melyek közül a középső két emeletes. Diszitései hasonlók a Phadlun moseájában láthatókhoz, s meglehet, ugyanazon művész kezéből eredtek.

A letünő nap utolsó sugarai világitották meg Áni területét s a környező mezőket, a midőn Muravieff és társai a királyi várerőd rommaradványainak búcsút mondtak. Néma volt körülöttük minden, mint a sír. Csak az idegen utazóknak egymás közt folytatott beszélgetése zavarta meg a pusztulásában is felséges helynek temetői csendességét!

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

* * *

Mi a te fájdalmad?

Mi a te fájdalmad,
Tán erdő borúja?
Úgy én leszek rajta
Vigasz csalogánya.

Mi a te fájdalmad
Sötét nehéz felleg?
Jer forró szivemen
Ömölj ki, pihenj meg!

Mi a te fájdalmad
Elhervadt kis virág?
Forró e szív, éltet,
Reményt és üdvöt ád.

S volna bár fájdalmad
Örök seb élteden,
Az is begyógyul majd
Szerető szivemen.

Bányai Gratiana.

* * *

A hazai örmények létszáma és örm. kath. jellege.

A dicső multú, de már több mint 500 év óta leigázott öt millió lelket számláló örmény nemzetnek alig $2^{2}/_{5}$%-a alkotja az ugynevezett örm. kath. egyházat. Tehát a Rómával egyesült 5 érsekség és 14 püspökség alatt élő mintegy 120 ezer hivővel szemben ma is túlnyomóan örmény keletiek (luszávorcsnágán); azonban a gregoriánus vagyis Szt-Gergelyről elnevezett örm. kel. egyház a vele analognak látszó gör. kel. egyházzal nem tévesztendő össze. Sőt az ecsmiádzini katholikoszok a kath. anyaszentegyházzal bizonyos viszonyban lenni is látszanak, a mennyiben magukat Illuminátor utódainak tekintvén: jelenlegi főpátriárkájuk magát Krikor Luszávorics után időrendileg az 183-iknak vallja, s a hivek magukat „luszávorcsnágán" néven nevezik. A hajdanában független örmény állam egész a XIV. század elejéig ugyszólván a keresztény hit védőbástyájául szolgált, melyet már Kr. u. a második században megismert, azonban nemzetet és királyt csak Világositó-Szt-Gergely apostoli müködése téritett 305-ben Kr. u. a római kath. egyház kebelébe.

A nemzetek egyháztörténetében az örmény egyike az elsőknek, melyek a kereszténység tanait befogadták, és felekezeti különbség nélkül nemzeti apostolaként tiszteli ma is Illuminátort az a törzslakosság, melynek őstörténelme egész a Kr. előtti 3500-ik év mythoszi világáig, Jáfet dédunokájáig: Háikig nyulik vissza, mint a kit az örménység törzsatyjának tekint s országát róla Hájásztánnak nevezte el.

Örményország, ez a nemzeti királyság állotta utját annyi századokon át a pogány invázióknak, melyeknek végül maga is martalékává lett.

S már félévezred óta ázik könytől és vértől az örmény föld, az emberiség bölcsője, melynek Ararát hegyén a bibliai vizözönkor Noé bárkája megállapodott; és ime, a keresztény uralkodók napjainkig tétlenül hallgatják egy szerencsétlen nép vérlázitó jajkiáltását.

S ámbár Konstantinápoly két keleti és egy kath. pátriárkának a székhelye: mindazáltal e főpapok könyörületre inditó szózatai is a pusztában hangzanak el a mohamedánizmus fékvesztett gyülöletével szemben.

Az örm. kath primás (hivatalos czimen: a czilicziai pátriárka Ő Boldogsága) pláne még a schizmátikus testvérek lassan csillapodó bizalmatlansága miatt is nehéz helyzetben látszik lenni.

Nem régiben hire kelt, hogy XIII. Leo pápa Ázárián István Péter pátriárka primási főfenhatóságát az összes, más európai országokban élő — Reclus szerint mintegy 60000 — örménységre is kiterjeszti, de a kitört törökországi vérengzések, ugy látszik, hogy egyelőre e szép tervnek is utját vágták.

*

Az egységes katholikus jelleg hazánkban a 3 törvényileg is egyenjogositott szertartás körül csoportosul, s

bár a dogma szempontjából nincs is különbség, azonban az oltárnyelv, liturgia s egyes sajátságos egyházi szokások egészen elütő jellemvonást kölcsönöznek a hazai lat., gör. és örm. szertartású katholikusok egymástól teljesen különböző alapon kifejlődött egyházi életének. S ezek a külső formai eltérések adják meg az illető ritusok különleges jellegét is.

A beköltözött schizmátikus (eutychiánista) örményeket Verzár Auxentius apostoli helynök és fölszentelt örm. kath. püspök vezette vissza az egyetemes egyház kötelékébe, tehát a hazai örménység örm. kath. jellege magyar földön fejlődött ki s majdnem 200 éves kitartó küzdelem után ujra csak itt az erdélyi Kárpátok közt akar egy autokepál egyházi szervezet révén betetőzést nyerni.

Az örmény katholikusok egy nyilt sebe fog ezáltal orvoslásban részesülni, ha különálló és független püspöki székük betöltésére irányuló és törvényesen is elismert jogukat a rég megérdemelt állami támogatás mellett már végre valahára gyakorlatilag is érvényesithetik.

Magyarország mintegy tiz milliónyi katholikus lakossága, mint emlitettem, 3 ritusra oszlik fel u. m. a latin, a görög és az örmény szertartásra, mely két utóbbinak a hivei együttvéve az összes magyarhoni katholikusoknak csak $^1/_5$ részét képezik.

S habár a hazai örmények létszámát bizvást 20 ezerre tehetjük, mégis a legutóbbi népszámlálás alig 4000-ben állapitja meg azon örményszármazású honpolgárok számát, kik magukat az egyéni lapokon ilyenekül vallották.

Igen, de helyes-e ebből következtetni az örmények tényleges létszámának a megállapitására?

Bizonyára aligha.

Sőt még ha a népszámlálási lapokon az „örm. kath.“ rovat ott is szerepelt volna, mint a hogy eddig tényleg mellőzve volt, még akkor is hány meg hány örmény családot vezetett és vezetne félre a lat. szertartás eleinte kénytelen, később pedig megszokott használata, továbbá az elhomályosult örmény öntudat, a nemtörödés, és végül az álhiúság, mely örménységének, ha nem is eltagadására, de legalább elburkolására impulzust ad.

És ez a körülmény a legfurcsább világot vet egyes örmény elemek megtévesztett és ezáltal ősi leszármazásukat talán öntudatlanul lábbal tipró ferde gondolkozására. Hiteles források alapján be van bizonyitva, hogy a betelepüléskor már 3000 örmény család költözött be, ha pedig csak a minimumot és így a legkedvezőtlenebb számarányt veszszük alapul: akkor is legalább tiz ezerre kell tennünk a Moldovából Erdélybe bevándorolt örmény karavánt.

Azóta $2^1/_4$ század zajlott le az érzületben teljesen elmagyarosodott örménység felett, de mindazonáltal sem számottevő kivándorlásról, sem az örmény származású családok oly mérvű kipusztulásáról nem birunk tudomással, illetve hiteles adatokkal, mint a melyek e népfaj országszerte szétszórodott elemeit stagnáczióval vagy pláne megtizedeléssel fenyegette volna.

Hogy mennyire ingadoznak e téren a vélemények, abból is kiviláglik, hogy a különböző szakirók ugyszólván homlokegyenest ellenkező számadatokkal czáfolják meg egymás állitásait.[1]

Pl. Metzburg osztrák statisztikus 1830-ban az ausztriai örménységet 6000-re, a magyarhoni örmények számát pedig 7500-ra becsülte; Csörnig 1846-ban kiadott Ethnográfiájában a galicziai és bukovinai örményeket 5380, a magyarországi és erdélyi örményekèt pedig 12000 főre teszi.

Kőváry László „Erdély statisztikája“ cz. becses munkájában (Kolozsvár, 1847. 191 lap) igy ir: „Minthogy alig van falu, hol örmény ne lakjék, városainkban pedig a kereskedők belőlük telnek, számukat bátran tehetni 10000-re.“

Csákêdsián Efrem „Örmények történelme“ — Bádmuthiun Hájocz — munkájában (Bécs, 1872. 410 lap) Ausztriában 6000 és Magyarországon 15—18000 örmény lakosról tesz említést.

---

[1] V. ö. Armenia I. évf. 86. és 153 lap.

1887-ben pedig Gochlert Vincze dr. a „Rundschau für Geographie u. Statistik“ cz. folyóiratban közzétett értekezésében az egy milliót megközelitő európai örménység Ausztria és Magyarországon élő elemeit együttesen is csak 7500-ban állapitja meg. Gochlert adatainak hitelességére egyenesen ráczáfol a lembergi örmény konzisztorium 1891-iki hivatalos összeirása, mely 49 örmény papnak 3993 hivő felett való lelkipásztorkodását igazolja és egyúttal 907 nem-egyesült örményről tesz emlitést.

Ha már most ehhez veszszük a latin ritus szerint élő lengyelörményeket is, akkor bizonyára megtöbbszöröződnék ez az 4000-nyi népesség.

Az 1890. népszámlálás 3523-ban állapitja meg hazai örmény anyanyelvű hítfeleink számát, tehát így is az 1880-iki kimutatás 3320 lélekszámával szemben több mint $6^0/_0$ gyarapodásról lehet szó.

Ha tekintetbe veszszük a 48 előtti népszámlálási adatok megbizhatatlanságát, mit Keleti Károly statisztikusunk is megerősit, továbbá ha a két legutóbbi összeirásnak az örménységre feltünően kedvezőtlen eredményeit vizsgáljuk, nem csodálkozhatunk, ha Gopcsa László dr.[1] egyéb megbizható adatok hiányában, daczára az 1890. népszámlálás kimutatásának, mégis nyugodt lelkiismerettel megháromszorozza a hazai örménység hivatalosan megállapitott, de nagyon is sántitó statisztikáját. És így is csak ott vagyunk, a hol a mádi zsidó t. i. az örmények éppugy beköltözésükkor, valamint Kőváry szerint egy félszázad előtt, sőt a Pallas Lexikon szerint napjainkban is mindig és mindig csak 10000-en voltak, vannak és talán lesznek is az idők végeig.

Hogy a ritus használatának milyen nagy befolyása lehet az anyanyelv, illetve a nemzeti öntudat megtévesztésére, legjobban az a körülmény bizonyitja, hogy az oláh egyházmegyék görög ritusú magyar lakossága tiz év alatt 160000-ről felényire szállott alá vagyis oláhvá lett.[2]

---

[1] Lásd „Erdélyi Muzeum“ 1895 évf.

[2] V. ö. Denkó K. dr. „Asszimiláczió, reászszimiláczió és a magyar kultur politika“ (1897.)

Már most az örménységnek egyre növekvő szétszóródása is inkább csak a latin ritus szerint élhető örmények számát gyarapitotta, mint a mely körülmény e népfaj természetszerű szaporodási hányadát túlnyomólag egyenesen a magyar elem közé olvasztotta be.

Ebből kifolyólag az igazságot vélem megközeliteni, ha a még mindig nagyon pesszi-misztikus tizezernyi számarányt jóval magasabbal helyettesitem.

Minden elfogultság látszatának a kikerülése czéljából nem hivatkozom ezúttal kedvezőbb vagy pláne túlzott nyilatkozatokra, mert már is érzem, hogy tulajdonképeni thémámtól igen messzire elkalandoznék, de a midőn a hazai örménység „örm. kath.“ jellegéről akartam szólani, föl kellett emlitenem az elmondottakat, hogy rámutathassak az örmények hivatalos és tényleges létszáma közt valóban fennálló nagy különbségre.

Tehát az örmény anyanyelvűeknek s igy eo ipso örm. katholikusoknak összeirt és a magyaranyanyelvű és lat. szert. katholikusok rovatába került örménység egymásközti viszonyából kifolyólag nincsen kizárva, hogy oda ne következtethessünk, miszerint e hazánkat lakó népfaj hozzávetőleges létszámát legalább 15—20 ezerben ne lehessen megállapitanunk.

Az 1672-ben kompakt tömegben beköltözött moldovai örménység csak a szabadságharcz elfojtása után kezdett az elnéptelenedett anyaországbeli vidékek felé s így többek közt különösen a bánságba gravitálni, míg egyes örmény kereskedők leginkább Bécsben alapitottak üzleteket, kiknek utódai jobbára még ma is élnek. Az előbbiek, mint vagyonos elemek földbirtokot szereztek s magyar mágnásokká és gentrykké váltak, utóbbiak ellenben, mint szorgalmas kereskedők, vagyonra épen külföldi üzleteik révén tettek szert.

Igaz, hogy egy kis néptöredék számbeli erejének szétforgácsolását a legcsekélyebb elszóródás is gyengiteni szokta, mindazáltal azt nagyobb mérvben egyik rendbeli lakhely változtatás sem — a bécsi épen nem — ingathatta meg.

Hisz a magyar délvidékre települtek különben is a magyar korona területén maradtak s legfőlebb csupán az erdélyi örm. kath. plébániák lélekszámának az apadását okozhatták.

Különben a családi, rokoni és faji összeköttetések az Erdélyből kiköltözött és a hon maradt örménység között, ha az idők folyamán meg is lazultak, de napjainkig sem szüntek meg. Igy a kivándorlás, mint érv alig jöhet számba.

Felhozhatják némelyek azt, hogy a vegyes házasságok is apaszthatják az örmények számát, a mennyiben különösen a nem örmény férfival házasságra lépett örmény nő gyermekei az örménység köréből lassanként kiválnak.

Ez részben igaz, de ha azt tekintjük, hogy az ilyen házasságok alig csak egy öltő óta kezdenek nagyobb arányokat ölteni, ez a körülmény sem engedhet arra következtetni, hogy az örmények létszáma rohamosan megfogyatkozzék. Hiszen tudnék példákat felhozni, hogy az örmény származású nő nemcsak magyar vagy német nevű férjét és gyermekeit, de sőt unokáit is örmény hagyományokkal neveli, illetve veszi körül, sőt utódait előszeretettel ismét örmény egyénekkel is házasitja össze.

Tehát a mi elvész a réven, visszatér a vámon.

Pláne ismerek nem-örmény férfiakat, a kik még örmény nejük halála után is a családjukban meggyökeresedett örmény szokásoknak hódolnak, az örmény konyhát kultiválják és Szent-Gergely napját kegyelettel megünneplik.

Ha fordulnak is elő egyes esetek, hogy a vegyes házasság némelyeket kivetköztet az örmény szellemből, vagy pláne az utódokat végképen eltereli az ősi hagyományoktól: mindazonáltal ez még nem ok arra nézve, miszerint a számbeli apadásnál nagy súlyt kellene reá helyeznünk.

Legfontosabb és mindenesetre legszámbavehetőbb körülmény azonban az — elmagyarosodás.

Ennek a feltartózhatatlan hazafias tünetnek a természetes következménye az, hogy az örmény anyanyelvnek fokozatos térvesztése folytán ma már legfőlebb 50$^{0}/_{0}$ érti vagy beszéli őseinek a nyelvét, holott az állam nyelvét beszélő ugynevezett idegen ajkú magyar honpolgárok sorában az örménység első helyen áll.

Az elmagyarosodásnak az arménizmus rovására vagy legalább is meggyengitésére bekövetkezett ily páratlanul nagy mérvű befolyását egy részt az érzületben, de másrészt a szétszórodasban kell keresnünk.

Mindazonáltal, ha egyes elszármazott családoknál — elszigetelt helyzetüket tekintve — ugy vallási, valamint társadalmi viszonyok az örmény néprajzi együvétartozás szálait megis lazitották: a keblükben magukkal vitt kegyelet és gyermekkori emlékek még utódaikban sem halványithatták el teljesen faji tulajdonságaikat.

És mert az örmények nyelvben és érzületben egyaránt jó magyarokká lettek, sőt — nem szemrehányásképen mondom — talán fajuk iránti kötelmeiket, ha időlegesen nem is teljesithetik: ez nem ok arra, hogy őket azért jó örményeknek is ne tekintsük.

Az örm. kath. jelleg, ez a mindnyájunkat lánczszemenként összetartó és szét nem szakitható szellemi kapocs, ez az őseinktől örökölt vallási összetartozás lesz hivatva a hazai örménység összes elemeit ujra szorosabban egybefoglalni.

Ezért van legnagyobb szükségük az örményeknek egy külön püspökre, mint a kinek a kezeiben fognak összefutni az örm. kath. hivek lelki világának összes szálai.

S ezekből az összefutó szálakból csak ugy fonódhatik a magyar hazafiság és az örmény fajszeretetnek az egész örmény népet átövező erős köteléke, ha az örm. kath. jelleg legfényesebb jelképe, az örmény püspöki szék mielőbb betöltetik. Addig is a hazai örménység elemeit minden kézügyben eső eszközzel ez a megvalósitandó eszménykép van hivatva összefüzni. Azonban ma már, a midőn az örményeknek tiz év óta egy kitünően szerkesztett folyóirata és 2 év óta egy mindinkább fejlődő hetilapja van t. i. az Armenia és a Szamosujvár, a szellemi közösséget fentartani és ápolni czélozzák: ez a szempont is kedvezőbb elbirálás alá esik. Mert míg egyfelől ezen, hogy úgy mondjam, elsősorban „örmény“ érdeke-

ket szolgáló orgánumok, másfelől pedig maga a magyar sajtó is ujabb idő óta mind élénkebben tájékoztatják az ország közvéleményét az örménység tervbe vett alkotásai és ügyei felől.

Tehát a teljesen elszigetelt örmény családok is napnap után tudomást szerezhetnek az erdélyi örménység hazafias, de összetartásra buzditó mozgalmairól.

*

Ha már most elfogadjuk azt a föltevést, hogy tényleg közel 20 ezernyi, ha mindjárt szétszórt létszámmal is bir az örménység, az a kérdés merül fel, hogy vajjon azok, a kik közülük pap és templom hiányában a lat. szertartást követik, nem-e azért mégis csak örm. katholikusok?

A „Magyar Állam“ f. évi 40. számának egy Budapesten alakitandó egyházközség érdekében közzétett czikkelyéből a következőket olvastam:

„Az elmúlt évben megalakult ugyan a ruthén egyházközség. Irták is a lapok, hogy az erzsébetvárosi régi templomot fogják megkapni. Ez ellen azonban a hatalmas pártfogásokkal dicsekvő örmények azonnal akcziót inditottak, mondván, hogy a templom nekik kell.1)

Megjegyzendő, hogy az itteni örmények sokkal kevesebben vannak, mint a görög katholikusok s hogy szertartásuk sokkal kevésbbé különbözik a latintól, mint a miénk, s hogy végre rájuk nézve, kik az ó-örményt ugy értik, mint a latint, — a helyzet sokkal türhetőbb.

Nem akarok azonban az örmények ellen irni, de tény, hogy a baj nálunk veszélyesebb és az anomália, melyben vagyunk, hasonlithatlanúl képtelenebb.

Ő szentsége a pápa számos rendeletet adott ki, melyben az egyetemes egyház fejéhez illő módon határozottan kijelenti, hogy az egyház a keleti ritust minden időkre fenn akarja tartani a maga tisztaságában.

Erre nézve határozott parancsokat adott ki úgy XIII. Leo, mint elődje IX. Pius, hogy minden katholikus csak a saját szertartását kövesse s egyik ritusról a másikra a

---

1) Biztos forrásból a múlt nyár folyamán Budapesten ugy ertesültem, hogy ezt az ügyet Molnár Antal dr., Szamosújvár sz. kir. város orsz. képviselöje zajtalanul bár, de sikeresen munkálja.

hiveket átcsábitgatni, vagy pláne áterőszakolni senki meg ne próbálja...

Ha a saját görög ritusunkat elhagyjuk és Róma engedélye nélkül a latin ritusra átmegyünk, akkor is ellentétbe jövünk az egyház fejének akaratával, sőt egy okkal több okot szolgáltatunk arra, hogy a keletiek az uniótól idegenkedjenek, látva, hogy előbb-utóbb csak latinokká kell válnunk."

Ez a fontos és épen ez okból terjedelmesen idézett indokolás előbb feltett kérdésemre is a legvilágosabb és a legcsattanósabb feleletet adja meg.

Hiszen Krisztus helytartói minden kétséget kizárólag kijelentették:

„Quum rituum varietas in sua eademque fide catholica peculiare Ecclesiae militantis decus consistat, hujus varietatis in sua integritate conservatio rei catholicae interest."

Tehát a ki örmény eredetű és igy örm. kath. családból származik vagyis örmény nevet és vért örökölt, annak az ivadékai, ha szükségből más ritus szerint is éltek, mindazonáltal annyival inkább se veszithették el örm. kath. jellegüket, mert a ritus megváltoztatását a kath. egyházban első sorban maga a pápa tilalmazza.

Ennélfogva ilyesmi Róma különös engedélye nelkül nem hogy nincs megengedve, hanem egyszerűen törvénytelen is volna.

Ami pedig törvénytelen, az semmis. Hiszen ha ez nem áll, akkor miért keletkeztek az egyetemes római egyházban a különböző keleti ritusok?

A ritus fölcserélhetése könnyen arra a tévhitre vezethet, hogy a kath. szertartások között csak látszólagos paritás van, miből kifolyólag a latinizálástól való s még mindig el nem oszlatott félelem a keleti katholikusoknál csak növekednék; és ezzel nem a hasonló oltárnyelvvel élő szakadár fajrokonok közelednének az unióhoz, hanem megforditva, épen az egyesültek hajlanának a schizma felé. Már pedig ennek nem az előmozditását, hanem megakadályozását tüzte ki a pápaság legszebb feladatául.

Sőt épen az unio előbb-utóbb való megkönnyitése czéljából kanonizálta a Szentszék a latinnal egyenrangú görög és örmény liturgiát.

Ez a hitem és meggyőződésem vezetett, a midőn „A hazai örménység jövője" cz. müvemben (IV. fej. 13 lap) ezt a kérdést az örménységre vonatkozólag igy értelmeztem:

„A vallás terén is kötelességünkben áll lehetőleg mindig csak örmény papot venni igénybe, a hol pedig ezt nem tehetjük, igen is élhetünk a lat. szert. kath. egyház törvényei szerint is — a nélkül, hogy ez által örm. kath. jellegünket elveszitettük volna.

Sőt minap[1]) XIII. Leo pápa elnöklete alatt és a keleti nem lat. szert. kath. egyházaknak a róm. kath. egyházhoz való viszonyát szabályozó értekezlet eredményeként, a pápa Ő Szentsége egy enczyklikát is tett közzé, a melynek értelmében a keleti katholikusok és így az örmények is minden akadály nélkül visszatérhetnek, ha papjaik hiányában attól eddig megfosztva voltak — ősi örmény ritusuk használatához."

Sőt a pápai bölcseség ezt a rendszabályt még a papságra is kiterjesztette, mire élő példa, hogy a lembergi örm. kath. egyházmegye területén Secsepajnszki Károly, Vojdág Viktor és Tomasevszki Ede személyében maig is működő örm. kath. lelkészek, mint volt lat. szert. papok léptek át nem régiben az örmény ritus szolgálatába. Természetesen szemeim előtt első sorban az örmény plébániáktól elszármazott azon elemek lebegnek, a melyek városon a latin, oláh falvakban pedig esetleg a görög ritus szerint is minden aggály nélkül élnek és élhetnek, a nélkül, hogy nemzeti rituális jellegüket egy kényszer-helyzet miatt elveszíteni szándékoznák avagy abból pláne örökre kivetközhettek volna. Igazságérzetem azt sugallja, hogy az ad hoc nem érvényesithető jog végleges jogvesztést talán még sem vonhat maga után, s így a tényleges vallási gyakorlat az örm.

---

[1]) 1894. november havában.

kath. jelleg megszüntetésének nem is praejudikálhat. Tehát egyik ritusnak sem állhat jogában, hogy a más ritusbelieket, azért mert nála kénytelenek a lelkiekben vigaszt keresni. külön pápai engedély nélkül mintegy hallgatólag végképpen bekebelezetteknek tekintse.

Hiszen csak ennek az elvnek az érvényesülhetése nyujthat oltalmat a különböző ritusok szétszórt szigeteinek, mint a minő hazánkban az örmény szertartás. Máskülönben az egyetemes egyház kedvezőtlen viszonyok közt élő ritusai, illetve ezen ritusok ugynevezett diasporái egyenesen visszafejlődésre volnának kárhoztatva.

Ezt azonban a Szentszék sem óhajtja. Már most minek kell ebből következnie? annak, hogy mindazok az örmény származású hítfeleink, a kik csak latin misét hallgathatnak vagy csak latin papot vehetnek igénybe s egyáltalában csupán a latin egyház szabványai szerint élhetnek, azért még sem váltak tényleg latinszertartású katholikusokká, mert örmény ritusukat Róma engedélye illetve jóváhagyása nélkül vagy pláne tilalma daczára elhagyniok nem áll hatalmukban. Hiszen a mint a budapesti gör. katholikusok sem veszitik el gör. katholikus jellegüket, ha latin vagy schizmátikus templomba kénytelenek is járni, éppugy áll ez a szabály az örmény hivőkre nézve is. Ezen állitásomat igazolja a „Fővárosi Lapok“ f. évi 32. számában megjelent vezérczikkely következő passzusa:

„A görög ritusról a rómaira és viszont az áttérésnek helye most sincsen; mert a dogmák teljes azonossága mellett értelme sincsen. A görög katholikusok, a hol községük nincs, minden vallási aggály nélkül tanulják a r. kath. vallástant és áldoznak egy szín alatt.

Igy van ez például Budapesten a nem csekély számu g. kath. intelligencziánál, a minek mindenütt nem ritka következménye, hogy görög katholikus szülőknek gyermekei pápai engedély nélkül egyszerűen elanyakönyvelés és rituális megszokás alapján végképpen a római (latin) rituson maradnak.“

Analog helyzetben van a hazai örménység is, minélfogva az, a mi a latin és görög szertartás egymásközti viszonyára nézve szabály, ugyanannak ki kell terjednie az örmény ritusra is.

A keleti kath. egyházak liturgikus nyelvét a florenczi zsinat az áttéréskor használt nemzeti nyelvekben állapitotta meg, de ugyanakkor kizárt minden változtatást.

Igy kanonizálta a római Kuria időrendi egymásutánban a görög mellett a szyr-kald, a kopt, az ethiop, az örmény s valamivel később az ó-szláv vagy ó-bolgár nyelvet; ujabb időben pedig vagyis a XVII. század közepén az oláh liturgikus nyelvet.

Az „Alkotmány“ f. évi 18. száma „A liturgia nyelve“ cz. alatt ez irja:

„A római egyházzal egyesült keleti egyházaknak is van állandó stabilis nyelvök, a melynek megváltoztatását épen oly kevéssé engedélyezi a szentszék, a mint nem engedi meg a cserét és megváltoztatást az egyháznak latin szertartású részeiben.“

Amint annak idején a muszkaországi rutének nem nyerhették el az orosz liturgiát, éppugy az elmúlt években a pápa a zenggi egyházmegye néhány glagolit liturgiájú hítközség kérését is elutasitotta, a mikor azok a latin szertartás behozatalát kérelmezték.

Fentebbiekből kitetszik, miszerint nemcsak hogy a ritus-csere van tiltva, de még a liturgia nyelvének a megváltoztatása sem eszközölhető Róma beleegyezése nélkül; és pedig azért, mert jóllehet, hogy a nyelvcsere nem dogmátikus, hanem pusztán fegyelmi ügyet képez, mégis a pápa egyházfői jogkörébe tartozik.

A gör. kath. székelyek egyike-másika, ha neki már terhére vált az oláh oltárnyelv, hiába kiván róm. katholikussá válni, azt nem teheti, sőt csakis a schizma vagy a protestántizmus kerülő útján juthat a latin egyház kötelékébe.

Ebből is kitünik, hogy mennyire üdvös és a római pápák rendeleteinek is megfelelő törekvés az, a mely a hazai örménységet, mint ab ovo és így meg nem szünt örm. kath. jellegű népet, egy őt törvény szerint is megillető örm. kath. főpásztor lelki gondjaiba helyezendi vissza.

Hazánkban minden Róma által appróbált oltárnyelv illetve liturgia önrendelkezési joggal bir, tehát nem tarthat már sokáig az a jelenlegi ideiglenes állapot sem, a melynek az örmény püspökség helyreállitása van hivatva egyszersmindenkorra véget vetni. A magyar-görög katholikusok oltárnyelvének kanonizálása vagyis jobban mondva a magyar liturgia elvi kérdése most van Rómában döntés alatt.

Adja Isten, hogy a pápai bölcseség sok százezernyi hivő lelki óhajtását megnyugtathassa. Szerencsénkre nekünk 200 éves a jogunk az örmény liturgia használatára, mert őseink áttérésekor a Szentszék az ó-örmény nyelv ősrégi privilégiumát a beköltözött örménységre is kiterjesztette.

És ime — nem szemrehányásként hozom fel — míg a görög ritusu magyarok jóllehet, még approbált liturgiával sem birnak, mégis már 1873 óta Hajdu-Doroghon vikáriátust nyertek: addig a szintén nem kevésbbé hazafias magyar-örmény klérusnak egyetlen papja sincs közel két század óta még az *infula viselésére* is feljogositva.

Nincs a mi a nyájat összetartsa s ez segiti elő a latin ritusba való lassú átmenetet, holott a moldovai orthodoxhitű testvéreinket épen csakis az örmény püspökség révén lehetünk képesek az unionak megnyerni. Tehát Szamosújvártt, a katholiczizmusnak e délkelet felé kitolt magyar bástyáján Verzár Auxentius utódának lesz fentartva az a szent hivatás, hogy hazánk ritusában megszilárditott örménységét összetartsa és az örmény liturgia daczára Magyarország egyik leghazafiasabb magyar egyházának, az örm. kath. egyháznak vesse meg új alapját.

És ebben nem is lehet kételkednünk, mert nálunk az örmény leszármazás és az örm. kath. jelleg egy és ugyanazon fogalomnak felel meg, s a hányan magunkat örményekűl valljuk és érezzük, ugyanannyiunknak egyúttal az örm. kath. egyházmegye hiveiként is kell magunkat az egyházjog és törvények szerint tartanunk. Az örmény liturgia mintegy a latin és görög között foglal helyet, s a mennyiben egyiktől távolodik, ugyanoly mértékben közeledik a másikhoz. Már ha egyébért nem is, de csupán azon átmeneti és mintegy közvetitő jellegénél fogva az örm. ritus nagyon érdekes sajátságokkal van felruházva s ennélfogva annak megszilárditása és egyházszervezeti önkormányzata nemcsak rituális, de általános kath. szempontból is kivánatos. Egyaránt szép és nemes feladat vár tehát e tekintetben is az erdélyi r. kath. egyházmegye püspöki trónörökösére, *gróf Majláth Gusztáv* koadjutorra, kinek főuri származása, ifjúi hévtől duzzadó vallásos ambicziója, áldozatkész hitbuzgó előélete, nemkülönben a földi javakban is neki osztályrészül jutott tetemes vagyona és elfogulatlan igazságszeretete mindmegannyi biztositékot nyujtanak arra nézve, hogy az örmény püspökség eszméjét felkarolja, s annak Kelet felé irányuló misszióját felismervén: az autokefál örmény kath. egyház ujjáépitésével magának aere perennius örök emléket állitson. A midőn tehát Erdély segédpüspökét a hazai örménység is vallásos hódolattal üdvözli, egyúttal növekvő reménynyel tekint az *örmény püspöki süveg* (száhávárd) fölkelő napként tündöklendő áldásos sugaraira. Hiszen a közóhaj most még részben hamúfedte zsarátnokának újra kigyuló világánál fog a magyar-örmények itt-ott elhalványult örm. kath. jellege is az ősi püspöki tűzhelynél új életre lobbanni. Már pedig az ősi ritus e Veszta-tűzének ápolása illetve az örm. kath. püspökség föltámasztása nemcsak, hogy megfelel a hazai örménység legszentebb kötelmének, hanem egyszersmind egy hazafias népfaj összes életföltételeinek legvallásosabb megnyilvánulásaként tekinthető.

A saját szertartásától elszokott kisebbség, ha most még itt-ott tán a nemtetszés, közöny vagy pláne kicsinylés álarcza alatt passziv módon viselkedik is az örmény püspöki szék visszaállitását sürgető általános mozgalmakkal szemben: bizonyára nem csalódom, hogy majd az örmény főpap beköszöntő pásztorlevelének hivó szózatára a passziv ellenállók se vonakodnak sokáig és elébb-utóbb az örm. kath. egyház köré fognak csoportosulni.

Hiszen társadalmi rang és politikai állás mit sem fog ez által vesziteni nimbuszából, sőt az örménység köréből kimagasló előkelőségek sokkal nagyobb szolgálatokat tesznek magyar hazájuknak is, hogyha palam et publice örményeknek tartják magukat. Mert ha egy Karátsonyi gróf, vagy egy Dániel báró magát örm. kath. magyarnak vallja: egyúttal fáklyát gyújt azon hazafias ösvény megvilágitására, melyen valamint az örményeknek, éppugy a másajkú magyar honpolgároknak is nyitva áll az út a legmagasabb méltóságok elnyerésére.

Holott ha vezéralakjaink a magyar néprajzi közösségbe nyomtalanul beolvadva, őseik ritusát számba sem veszik: igaz, hogy hivatalosan néhány száz fővel megapaszthatják az örmények aránylag így is elég csekély számát, mindazonáltal származásuk révén és saját lelkiismeretük előtt mégis csak megmaradnak örményeknek.

Az örmény nemzetiség fogalmában és tudatában különben sem rejlik valami olyan folt, a mi az egyéniség tekintélyét, a személyi tulajdonságok értékét alászállitaná.

A vallásáért és állami függetlenségeért harczoló politikai örmény nemzet múltja és történelme egy nyitott könyv, melyet Klió egy hős költemény gyanánt örökitett meg.

Aztán beköltözött őseinkre is méltán csak büszkék lehetünk, hiszen neveik és a magukkal hozott családi ereklyék előkelő eredetre vallanak.

De mind ezektől eltekintve vajjon lealázó-e az, hogy vagyonukból kifosztva, becsületes munkához láttak s a kereskedelem, ipar és földmívelés terén érvényesült üzleti szellemük őket új tőke szerzésére serkentette?

Nem-e épen ez a körülmény szinte kétszeres tiszteletet érdemel, a midőn róluk megemlékezünk? Hiszen a legtöbb magasrangú és dúsgazdag hitfelünk épen az egyszerű, de vagyonszerző derék kereskedőknek köszöni mai jollétét. Le a kalappal az ilyen elődök előtt, kiknek emléke iránt az egész jelen nemzedék csakis a legnagyobb hálával tartozik. És itt eszembe jut dr. Herman Antal etnográfus barátomnak az „Armenia“ 100. jubiláris számában megjelent igénytelennek tetsző, de

mély tendencziájú czikkelye, mely jelképesen arra int, hogy ne tapossuk lábbal az ősök emlékét.

A kik nem emlékeznek reá, kérem, hogy olvassák el még egyszer azt a rövid néprajzi vázlatot, mely a mulandóság megkapóan rideg valóságát festve, azt ugyszólván kézzelfoghatólag teszi előttünk érzékelhetővé

S habár egy armenofil tudós kiméletes gyöngédségével, de félreérthetetlen közvetlenséggel ütközik meg a lembergi örmény székesegyház czintermének örmény feliratú sírkövekkel való kikövezése felett, s ezzel mintegy a hazai örménység fülébe is oda sugja a „memento mori“-t.

Tehát rázzuk le már egyszer mi is magunkról a fajunk életerejét emésztő ingadozás és közöny lidércznyomását, s férfias elszántsággal álljunk önzetlen szolgálatába az egyre hangosabban nyilvánulni kezdő népakaratnak.

Utóvégre is ez előtt mindnyájunk kötelessége meghajolni.

Tehát az örmény leszármazás pusztán ebből az okból is azt a feladatot rójja reánk, hogy eredetünk hagyományaihoz hivek maradjunk és a hazafias armenizmus ápolásával saját fajunk fenmaradását biztositsuk.

És ebben látom én az eddig alig figyelemre méltatott maroknyi örménységnek, hogy ugy mondjam, magyar nemzetpolitikai hivatását.

Ez nem nagyzási hóbort, mert általa az a nemzetiségek előtt példányképül szolgáló magasztos elv jut diadalra, hogy örmény nemzeti ritusa daczára magyarán élni és fenmaradni óhajt e hazában egy keleti néptöredék, mely a szálló ige szerint ma már csaknem „magyarabb a magyarnál“! Tehát másodrendű kérdéssé törpül az, hogy vajjon a magyar-örmények létszáma a tizenötezert túlhaladja-e avagy azon innen marad?

Ellenben felette nagyobb horderővel bir az a hazafias katholikus szempont, hogy bíboros egyháznagyjaink, mint a pápai tiarának szintén reménybeli várományosai, s hogy velük egyáltalán az egész magyar kath. főpapság csakis a Szentszék bölcs intenczióit követnék, ha a hazai örm. katholikusok önálló püspökségre törekvő jogosult mozgalmát magas pártfogásukra méltatni kegyeskednék.

Hiszen a több ezernyi oláhországi örménység uniálásának az előmozditása a magyar kath. klérus előtt sem lehet közömbös, pláné a mikor Szent-Péter utódjai is ex cathedra kinyilatkoztatták.

„Volumus, ut omnes catholici fiant, non ut omnes latini fiant.“

Végelemzésben tehát ujra meg ujra csak arra az eredményre jutunk, hogy a magyar-örmények közös örm. kath. jellegének s a vele szerves összefüggésben álló néprajzi egységének nemcsak egyedüli biztositéka s ugyszólván utolsó mentsvára és legfőbb összetartó ereje, hanem egyszersmind legtermészetesebb központja, sőt mintegy ragyogó koronája is elvitázhatatlanul semmi más nem lehet, mint az

„Örmény katholikus püspökség!“

Merza Gyula.

⁂

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid. (Hatodik folytatás.)

Harmadik felvonás.

Királyi palota. Ármávir várában Jobb felől trón, bal felől egy szobor látható. A háttérben oszlopok; az oldalfalakon fegyverek függnek, közbe-közbe harczosokat ábrázoló képekkel. Jobbra nagy ives ablakok, erkély. Alkony.

ELSŐ JELENET.

Csár. (Egyedül.)

Mért gyülölöm e férfit oly nagyon?
Talán királyi termetén merengve

Merültem el a gyülölet rideg
Posványiban, vagy fénye vette meg
Szemem világát?!... Nem tudom valóban!
De érezem, hogy lelkemen fagyos.
Sötét redő kel minden szó nyomán,
Mi róla zendül a tömeg között;
S a fénysugár, mely a szemekben kél,
Midőn alakja feltünik ragyogva
A nő-sziveknek bálvány-képeül:
Mind annyi kigyó, mely szivem felett
Vérfagylaló testével átvonul.
E gyülöletnek nincsen indoka,
Csak azt tudom, hogy mélyebb Ván vizénél,
S felzajlik olykor, mint a tenger árja,
Habár a bősz vihar lehellete,
Az enyhe szellő sem csapong fölötte.
Hisz Álmira, — ki érzeményeinket
Versenyre hivta egykor — eltünék;
S — a mit szivemben itt hagyott — az ür
Betölt a gyülölet sötét vizével,
S e nedv kicsordul olykor két szememből, —
Mint fájdalom-köny, hogyha látom e
Silány tömeg mint isteníti öt;
Ha hallom ez ízetlen üdvrivalgást,
Mely — Árá nevét övezve — gyakran
Visszhangozik a honi bérczeken.

(A trón elé megy, megvetőleg tekintget rá.)

Nem bánta bár e büszke trón soha,
Mégis lefújnám egy lehelletemmel
Az alvilágba, hol nevem szülemlett.
Milyen gyönyör voln' hogyha romba dőlve
Látnám aranyos, biboros falát!
Hisz életem napjának akkor érzem
Édes derüjét, hogyha gyász, vihar
Lepi meg a királyi csarnokot;
S mig nemzetem gyönyörben áradoz,
Ha itt a fény, a hir nagyobbodik:
Engem sötét bú, aggodal'm lep el.
Mert a kit ők oly lángolón szeretnek,
Én gyülölöm csupán azért, mivel
Nép-milliók szerelmi tárgya ő,
És gyülölöm, mivel jobb nálam ő!...

(Kivülről hallatszik.

Éljen a király!)

Csár. (Gúnynyal.)

Éljen a király!
Ordíts te czéda, szolga-sarjadék,
Ki jóra rosszra képtelen vagy. Ordits!
Tanitsd meg a vihart üvölteni,
Ha nem tudott eddig, kiáltásodra
Visszhangot ád a Csár kaján szive,
Miben minden jó ellenére lel —
Fennen kiáltva: veszszen a király!...
Bókolj előtte, — mint üres kalászok
Hajlonganak a szélvihar előtt —
Hizelkedő, tányérnyaló csoport!
Hogy görnyedő hátad legyen a létra,
Melynek fokán az istenek közé jut.
Nem hajlom én előtte meg, miként nem
Szélvész előtt a bérczi sziklaszál.
Ám törjön össze rémitő hatalma
Ezer szilánkra, roskadás között is
Csak azt kiáltom: veszszen a király!

(Az erkély ablakán kinéz.)

De erre tart a földi isten, a nép,
S ebfalkáitól környezetten. Félre
Ármány szövő Csár, mig a hódolat
Pártatlan árja itt elhömpölyög!...

(Jóbbra a mellékajtón el.)

(Kivülről harsona hang hallatszik.)

MÁSODIK JELENET.

Árá, Vadászok.

Árá.

Köszöntelek ti bajnok ifiak!,
Kik ott valátok a nap alkonyáig
Ajzott ideggel a király nyomában
A rengeteg hüs árnyain bolyongva, hol
Minden bokorból annyi rém lesett ránk.
Most térjetek a nyugalomra, mit
Kiérdemelt hü fáradalmatok.
Isten velünk! Jó éjt!

Vadászok.

Éljen a király! (El.)

HARMADIK JELENET.

Árá, Szárkisz.

Árá.

(Fegyvereit egyenként átadja Szárkisznak, ki a hátsó falra aggatja azokat.)

Nem járt ma senki udvarunkban Szárkisz,
Ki a királylyal vágyna szólani?

Szárkisz.

Tudtomra nem, királyom!

Árá.

A városokból gyors futáraink,
A hirnökök se jöttenek ma el?

Szárkisz.

Valóban nem, királyom!

Árá.

Ej, mi hát
A hir ma udvarunkban?

Szárkisz.

Semmi!.... E nap
Az eseményeket tekintve meddő.

Árá.

Csár sem jelent meg e falak között?

Szárkisz.

Több napja nem járt itt, ha jól tudom.

Árá.

Menj nyugalomra!

Szárkisz.

Tán elébb segélném
Az éji mezt uramra ölteni!

Árá.

Szükségtelen! Magam leszek, ha kell,
Szolgája énmagamnak. Elmehetsz.

Szárkisz. (El.)

Árá.

(Egy párducz bőrrel bevont kerevetre dől.)

Irtóztató csend, néma hallgatás
Minden szavamra nemmel válaszol,

Miként ha ez elátkozott napon
Küldötte volna a világra e szót,
— E ronda férget, mely reményeinknek
Új lombjait letépi mind örökké —
A tagadásnak gyáva szelleme!...

(Kis szünet után.)

Te Csár, te Góron és te Kúrián!
És annyi más, — kiket utána küld
Már század ízben útlan útakon —
Nem tértek-e meg végre valahára.
Zöld lombbal a Noé galambjaként
Fölékesíteni e szivár valót?
Oh, jöjjetek! oh, hozzatok felőle
Bár puszta hirt, ha öt a bújdosó
Szűz liljomot nem láthatom soha!
Hisz boldoggá tesz egy levélke, mely
Elébe röppent vándor útain:
Örömmel áraszt el a porszem is,
Min lába nyugodt; és gyönyörbe ringat
A harmat-csepp, mely a virág kehelyben
Nyomába húllt, hogy megremegteté
Lépéseinek szelid lehellete!...
Söt a ki öt erővel elragadta,
— Ha így hagyá el házi isteneit —
Az orv, ha itt voln' vigaszom lehetne:
Megáldanám erőszakos kezét,
Mit áldozatja forró könyei
Megszentelének zordon útain.

(Kis szünet után.)

Nincs, nincs sehol!... és mindenütt jelen van!
Lelkem szemének: Ararát havában
Alakja fénylik; a napsugarakban
Életereit pillantja meg szemem.
Oh, hányszor elmerengek egy-egy árny
Alakján — az ős-rengeteg között —
Mely termetét siet felölteni!
De hasztalan tárom ki karjaim
Ölelni öt, az árny tovább vonul;
S egy gyönge fény marad e puszta szívben:
Szelid emléke reszketőn csatázni
Kétségb'esésem gyászos éjjelével.

(Fel és alá járva.)

A mély sebet, mit nőm halála vágott
Bégyógyítá e lány büvös szeme,
De csak azért, hogy újra felmetéljék

A vén idő zordon poroszlai,
Az örömet legyilkoló napok;
S még égetőbb kínt hozzanak reám
A réginél, mi új szerelmi lángom
Áldó hevén elhamvadott vala.

(Kis szünet után.)

Oh, Álmira! hiába zengi ajkam
A szent remény vigasztaló szavát,
Ha csermelyek dalában hangodat
Felismerem, a móhlepett vadonban;
Vagy a tavasz szellője zengzetében
Lélekzeted vélem susogni: oh, csak
Újabb csalódás vár szivemre mindig,
S reményeim romján magasra szökken,
— Mint czédrus a Libánon ormain —
A hit, hogy egy van, a mit elveszítvén
Nem lelhetünk meg itt a földi létben
Többé soha, soha! s ez egy: szerelmi
Tárgyunk!... Ha koronát veszítünk
Kárpótol érte egy-egy fris babérlomb
Megkoszoruzva izzó homlokunk',
Midőn alatta nyugalomra tér.
Ha kincseket rabol el végzetünk:
Új kincset ád a föld kemény szive
Helyettök és pótolva veszteségünk;
Ha a hazának szent határait
Számüzetettként hagyjuk el: vigasztal
A hít, hogy egykor szebb hazát nyerünk,
Túl e világ muló határain.
De hogyha egy lényt, — a ki lelkeinket
Áthatja lelke minden érzetével —
Ragad ki a sors karjaink közül:
Oh, akkor, akkor nincs szivünkre gyógyír!
A síron túl is sajg e fájdalom!...

(Az ablaknál megáll, kis szünet után.)

Kunyhók szerény lakói, mint irigylem
Nyugalmatok!... Tí boldogan pihentek,
Míg a királynak lelke háborog;
S a zaj miatt nem mer leszállani még
Szemére a leghívebb jó barát,
Ki annyiszor elvitte lelkemet
Tündéri szárnyán vágyaim honába,
S bemutatá az örömöt, minek
Visszája él csak e kebel fölött!... (Szünet.)
De hogyha elmaradt a csendes álom:

Testvére itt, az ábránd és vele
Elmulatom a hosszas éjszakát,
S bevégezem a megkezdett művet:
Úgy is csak ő foglalta volna el
Lelkem szemét az álom tükörén.

(Szobrász-vésőt vesz kezébe, a szoborhoz megy, faragni kezd.)

Csak egy vonás kell lapjaidra még
És hirdeted te szikla mindörökké,
Kinek szivéért halt meg jó Árá!

(A faragást abban hagyja, a szobrot távolból szemlélgeti.)

Csodálatos mü! Szűzi termete
Az őz alakját versenyezni hívja!
Talán az erdő-szellem ihleté
Vésőm hegyét, midőn e lány alakját
Faragta ki a durva szikla érdes
Lapján, megáldva reszkető kezem,
Hogy nem irányza íjat a vadonban
Az őz alakját porba dönteni....
Csak Álmiráért volt e kimélet!...
S e habkebel a hableányok édes
Jutalma tán a kimélet miatt,
Hogy nem tiportam el a liljomot,
Ha a vizek partján merengve jártam.
Szép Álmira a berki szűz virágok
Testvére: oh, ki bántana tehát
Testvéreit a legbűvösb virágnak?...
Alattvalóit egy virág királynak?....

(Szótlanúl nézi a szobrot.) 141

Kisebb közlemények.

Dömötör János felköszöntője. Szamosújvár város hazafias közönsége a márcz. 15-én rendezett szép ünnepélyt közvacsorával zárta be. Azon sikerült felköszöntők közül, melyeket ekkor elmondottak, itt közreadunk egyet. Dömötör János államgymnasiumunk ezen becsült, tehetséges tagja mondotta ezt a maradandó értékü felköszöntőt: Tisztelt polgártársak! A történelem tanitja, hogy kicsiny államokat is nagygyá tett már fiainak odaadó hazaszeretete és viszont hatalmas nemzeteket is porba döntött már polgárainak rideg közönyössége. Azt hiszem méltó, hogy a mai nagy napon, habár csak futólag is megálljunk a történelem e tanitása mellett és keressük, milyennek kell lenni a jó honpolgár hazaszeretetének?!

Polgártársak! Szeretni a földet, melyen bölcsőnk ringott, csupán azért, mert táplál; ragaszkodni a röghöz, mely egykor az élet küzdelmében kifáradt testünknek csendes pihenést ad, csupán azért, mert megszoktuk, ez még nem hazaszeretet. Hiszen az oktalan állat is ragaszkodik a helyhez, mely szülte, táplálja, föntartja; mert a természet bölcs intézkedéseiből ott találja fel léte föltételeit. De szeretni egy földet, hol apáink sirjai domborulnak, nemcsak azért, mert mi is ott szüllettünk, élünk és keresünk egykor megpihenést; hanem szeretni, munkálni és ha kell szenvedni is érte, mert multjának minden szenvedése szivünkhöz nött, történelmének minden fénysugara büszkeséggel tölti el keblünket; mert jelenének boldogsága a mi boldogságunk, fájó sebei a mi sziveinket is vérzik; mert jövőjének aggodalmai a mi gondjaink is, kilátásai a mi reményeink is; ez polgártársak az igazi hazaszeretet. És hogy önök érzik sziveikben ezt az igazi hazaszeretetet, bizonyitja mai ünneplésünk. Hiszen azért ünnepelünk, mert erős a hitünk, hogy hazánk jövője mindaddig biztositva lesz, mig fiai Márczius Idusának szent örökségéhez ragaszkodnak. E nap örökségében sok nagy és dicső eszme maradt reánk, de e nap fényében is talán legtündöklőbb az a három csillag, melyet márcz. 15-nek ifjúsága bizonyára isteni ihletből nyert, mély, valóban prófétai bölcseséggel irt ama nagy napon zászlójára, hogy ez a három eszme: a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméje beláthatatlan idökig követendö vezéreszméje legyen minden igaz honpolgárnak. Mert polgártársak, csak ha e föld minden fia szabad, lehet a hon is szabad; csak ha a haza minden fia egyenlő lesz abban a munkában, mely hazánk virágzó föntartására minden polgár egyenlő kötelessége; csak ha a testvéri szeretet versenye egyenlő melegséggel dobogtatja meg minden honpolgár szivét a közös anya, a magyar haza iránt: csak akkor, egyedül csak akkor lesz e sokat szenvedett honnak boldog jelene és biztos jövője. Polgártársak! 49. évfordulóját ünnepeljük annak, hogy a magyar nemzet legdrágább közkincsét, a szabadságot, e föld minden fiával, mint vele egyenlöen osztozó testvérekkel önként megosztotta. És ime egy félszázad daczára ma is vannak e földnek oly hálátlan fiai, kik noha a magyarral egyenlöen élvezik a politikai szabadság minden előnyét, — sőt azzal a nemzet kárára vissza is élnek — még sem akarják az államalkotó nemzetnek utógondolat nélkül odanyujtott testvéri jobbját, hasonló testvéri szeretettel elfogadni. Nem kutatom most, hogy idegen befolyásból származó megtévesztés, vagy rút üzérkedés e szomorú jelenség oka; azt az egyet tudom, hogy sem az erkölcsi, sem a természeti törvények rendjével nem egyezik meg. De vigasztal ezzel szemben az a tudat, hogy ilyen megtévedt fia nem sok lehet a honnak. És ezzel a rút jelenséggel szemben, különös örömmel kell hogy eltöltse minden jó hazafi szivét, ha elgondolja, hogy van e hon lakói között egy kicsiny messze keletről ide telepedett nemzetiség, mely mióta e hon fiaivá lett, soha sem élt vissza a magyar nemzet bizalmával, soha árulója nem volt az új hazának és ma már minden egyes tagjában a legmegbizhatóbb és legrendithetetlenebb hive a magyar állameszmének! És a magyar nemzet ezen édes testvérei, kik vele egyformán szeretik a közös édes anyát: a magyar-örmények. Polgártársak! Hogy a magyar-örmények milyen édes gyermekei, milyen hü fiai lettek a magyar hazának, azt legszebben dokumentálja az, hogy e város polgársága évről-évre fokozodó lelkesedéssel ünnepli Márczius Idusánuk fordulóját. Ezt bizonyitja e város 200 éves történelme, minden intézménye, melyet a polgárság föntart, vagy a melynek létrehozásában közreműködött. Éltetem hát Szamosújvár hazafias polgársáágát! Éljenek!!

A „Contemporary Review“ angol havi folyóiratban Pamze mondja, hogy a történelem csak két esetet emlit, midőn egy egész népet pusztitottak könyörtelen módon. Egyik a keleti keresztények elpusztitása Diocletiák idejében a IV. században és a második az örmények jelen pusztitása. Czikkiró azt jósolja, hogy ezen utóbbi eset, vagyis az örmények elpusztitása is az európai nemzetekre nézve épp olyan szomorú következményekkel fog birni, mint az első. Az a föld, hol a IV. században az első eset történt, pusztává változott és azon néhány századon át majdnem minden élet kihalt. Most Abdul-Hamid alatt beállott a második eset. Iró nem elfogult az örmények iránt, sőt azt mondja, hogy az örményekben is vannak rossz tulajdonok; de az örményeket nem rossz tulajdonaik miatt büntetik, hanem azért, mert müveltségöket tovább fejleszteni akarják, mert védik emberiségi érdemeiket, emberi jogaikat; iskoláik számát szaporitják; követelik, hogy ők és nejeik tiszteletben részesüljenek. És ime ez az elemi jogkövetelés gyanút keltett a szultán titkos tanácsosaiban. Tekintve az örmények számára eszközölt gyüjtéseket, az iró kétségbe esve ezt mondja: „Ime ismét itt a tél. Az örmények éhesek és meztelenek. Vajjon nem jobb-e, ha engedjük őket hamar meghalni, hogysem megnyujtani azoknak haldoklását azon morzsákkal, miket nekiök nyujtunk.“

Irodalom és művészet.

„Szép Árá“ a magyar színpadon. A nagyváradi „Tiszántúl“ folyóiratunk legutóbbi füzetét ismertetve, Márton Dávid irótársunknak közlés alatt levő színmüvét következőleg méltatja: „Márton Dávid „Szép Áráját“ már volt alkalmunk dicsérni, most csak annyit mondunk, hogy megfelelő fényes diszletekkel, (Szemiramisz épitkezései,) s jelmezekkel, a költői nyelvezetü tragédia, fenomenalis sikert arathatna Budapesten! A külön lenyomatot mindenesetre elvárjuk.“

„Armenische Beiträge.“ (Örmény adalékok) czím alatt dr. Herrmann Antal és dr. Patrubány Lukács Budapesten német nyelvü folyóiratot inditottak meg, mely időhöz nem kötött füzetekben jelenik meg. Egy kötet 10 füzetből áll, ára 10 mark. Adalékok, megrendelések dr. Patrubány Lukácshoz Budapestre (I. Karátsonyi-utcza 6.) intézendők. A megjelent első füzet tartalma következő: I. Az örmények neveinek magyarázatai. II. Örmény istennevek. III. Escurse czím alatt három apróságot közöl. E szükséges vállalatot becses olvasóink érdeklődő figyelmébe ajánljuk.

Eredeti török oklevél-nek fényképészet útján eszközölt másával ajándékozta meg a napokban szerkesztőségünket a helybeli fegyintézet derék igazgatója: Vajna Károly. Az igazgató, ki lapunknak munkatársa, az eredeti fermánt leforditás végett elküldötte Budapestre Vámbéry Ármin tudós orientalistánkhoz, ki a fermanból a következő „Kivonatos forditást“ csinálta: „Ezen rendelet, mely 1768 október havában kelt (a Hidzsra 1182 évének hatodik hónapjában) s melyet az akkori német császári követ eszközölt ki Mustafa szultántól, arra vonatkozik, hogy miután Vártán János (örmény születésü) erdélyi kereskedő, ki Austria császárnőjének (Mária Thereziának) alattvalója, Iszlámbolban vagyis Konstantinápolyban vásárolt portékái után már megfizette a rendes vámot, s e lefizetésről a konstantinápolyi vámbiztostól tezkerét is kapott, két szolgájával s a vásárolt portékával hazájába visszatérni szándékozván, Moldván és Oláhországon átvezető útja közben semmi néven nevezendő akár vám, akár adó czimén leendő zsarolásnak alá nem vethető, söt a két államfél közötti szerződés értelmében, miután a vámot egyszer megfizette s arról elismervényt is kapott, szárazon és vizen egyaránt biztosan és bántatlanul utazhatik, mert bárminéven nevezendő vámkövetelés ezen szultáni rendelet s a közös megegyezés ellenére történnék.“ Ezen fermánból látszik, hogy a hazai örmények még a mult században is nemcsak kereskedelmi összeköttetésben állottak Kelettel, hanem évenként személyesen is elmentek Keletre. (Lázár Gyula gyergyó-szt.-miklósi gazdag kereskedő most is meglátogatja évenként egy néhányszor Konstantinápolyt.)

A budapesti nemzetközi müкiállitáson számos külföldi müvész vesz részt; a melyek sorában találkozunk egy világhirü örmény festőmüvész, az orosz udvari festő: Iván Ájvazovszky nevével is.

Közgazdasági élet.

Örmény gőzhajó-társaság. A Káspi-tengeren eddig két örmény gőzhajó-társaság hajói jártak: a „Mászisz“ és a „Thumánéáncz“ nevü társaság hajói. A két társaság egyesülni akart, de nem tudtak megegyezni abban, hogy az új társaságot melyik czéggel nevezzék el. A „Mászisz“ társaság, melynek „Áni“ „Széván“ stb. nevü hajói rég járnak a Káspi-tengeren, legfőbb részvényesei a Fitoján testvérek. Ezek tehát a társaság hajóit árúba bocsátották; igértek ugyan Thumáneánék a hajókért egy millió rudelt, de 1,250.000 rubelért egy orosz társaság vette meg azokat.

A földművelés érdekében. A zalathnai kénkovand-ipar részvénytársaság közhirré tette, miszerint a brassói kénsav és műtrágyagyár készitményeiből Szamosújvár és videke részére, Kincses Joachim, helybeli kereskedőnél, állandó raktárt rendezett be; hogy igy lehetővé tegye a hazai gazdaközönségnek, kicsinyben is, a legjutányosabb gyári áron szerezni be, kisérletezés czéljából, az említett gyár készitményeit.

Mi újság az örmény világban?

Politika egy családi ünnepélyen. Gladstone, volt angol miniszterelnök neje születés napjának évfordulóján, az angol-örmény egyesület küldöttsége tisztelgett Gladstone lakásán. Az üdvözlő küldöttség szónokának szavaira, az ősz Gladstone felelt neje helyett, megköszönve az átnyujtott emléktárgyat. Majd azután heves szavakban fakadt ki a török szultán ellen, s panaszainak felsorolása után reményét fejezte ki az iránt, hogy nemsokára jobb idők köszöntenek be a szegény örmény nemzetre!

Ingyenes konyha. Tiflisben a Veliáminovszki útcza Changhalamov-féle háznál ingyenes kogyha nyilott meg a Török-Örményországból elmenekültek számára, a hol minden nap tápláló ételt és egy font fehér kenyeret adnak minden egyes örménynek; ezenkivül nov. 6-ka óta minden egyes menekültnek hetenként 1 font czukrot és $^{1}/_{8}$ font theát adnak.

Rekviem a vértanukért. Párisban a Szent-Klothild-templomban misét mondott a nemzeti ügyért elvérzett örmények lelki nyugalmáért Menevesián atya, ki a bécsi mechitháristák szerzetének egyik jelentékeny tagja. A szentegyházban mintegy 1500 örmény volt jelen. Evangelium után örményül egyházi beszédet tartott. Beszédében azt is mondotta, hogy a törökök által megölt 200.000 örmény mind vértanú lett. A prédikáczió végén kérte a jelen volt francziákat, hogy legyenek az örményeknek segitségére.

Érdekes interwiew. Egy igen tekintélyes, a diplomata világhoz közel álló görög ember fogadta közelebbről a „Budapesti Hirlap“ tudósitóját, s a többi közt így nyilatkozott, a keleti viszonyok felől: — Én tavaly az olympiai játékok után Szmyrnába mentem és mit láttam? Egész Szmyrna és egész Kisázsia — a hol csak görögök laktak, — lázban volt és napról-napra attól tartottak, hogy konfliktus támad egyrészt Törökország — másrészt a görögök és az örmények között!

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Regény-irodalmunk úttörője.

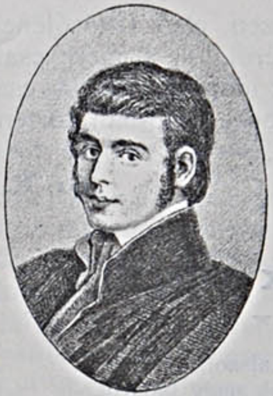

Ábovcán Chácshádúr.

Azon időszakban, midőn a híres Parrot, dorpáti egyetemi tanár, Arméniának orosz uralom alatt levő részét, illetőleg Transkaukáziát meglátogatván, az ecsmiádzini kolostorba érkezett, oly szándékkal, hogy az Ararát ormait megmászsza, — Ábovéán, — ki később „Örményhon sebei“ (Verkh Hájásztáni“) czimű hazafias szellemben irt irányregényével, s máig földeritetlenül maradt rejtélyes eltünésével is oly híres név tulajdonosa lőn, — szintén Ecsmiádzinba érkezett tanulmányai színhelyéről Tifliszből; s — mint életirója megjegyzi — épp azon gondolattal foglalkozott, hogy további kiképeztetése végett a velenczei mechitháristák szent-lázár-szigeti akadémiájára menjen, — a midőn Parrot tanár az Ararátra teendő expedicziójához egy, az orosz nyelvben jártas kalauz kirendelése végett, a „katholikosz“-hoz fordult; a ki e czélra kedvenczét, Áboviánt ajánlotta.

Parrot csakugyan az ajánlott örmény ifjúval tette meg a nevezetes útat, — s annak megtörténtével saját költségén magával vitte őt a távoli — Dorpátba.

Ez esemény döntő befolyással volt az örmény ifjúra, a ki új otthonában a német nyelvet teljesen elsajátitotta; mindazonáltal az európai szellem befolyása mellett sem szünt meg hazájának és nemzetének hű fia lenni.

Említett regényében is, mely az ő főmüvét képezi, az ázsiai örmény élet nyomorait és szellemi egyoldalúságát iparkodik feltüntetni. Cselekménye azon időre esik, midőn a mai eriváni kormányzóság még perzsa fenhatóság alatt állott, vagyis e század első évtizedére. — A regénynek úgy nyelvészeti, mint történeti, társadalmi és néprajzi jelentősége van, — azonkivül nemzeti szempontból is mély hatást ért el honfitársainál, a maga korában.

Az örmény regényirodalom ezen első úttörőjének, Áboviánnak sajátszerű eltünéséről, — a mely csaknem összeesik Petőfi eltünésének időpontjával, — csak annyit tudunk, hogy az eset Tifliszben, 1848-ban történt. Egy napon lakásáról kiment, — és többé nem tért vissza! **Sz. K.**

Ruben anyjának dala.

— Háj költeménye. —

Kelj föl Ruben! vitéz Ruben, rég alszol,
Hadd szóljak hazánknak sok nagy bajáról,
Áni ezer egyház-romja néz reád,
Mikor hozod helyre széthányt kőfalát?

Testvéreid uratlanul maradtak,
Keserves rabszolgaságba jutottak,
Kelj föl Ruben! vitéz Ruben álmodból,
Hallgassad a bus hangokat hazádból....

Gyászos szeme folyton folyvást könnyezik,
Segélyedet várja; mikor érkezik?
Földjét, vizét idegenek uralják,
Tönkre teszik maholnap már e hazát!...

Még Árárát, s Árákádz áll számodra;
Sziphán, Kerkur, Ván és Széván romokba',
Áldozatul estek a vad csordának,
Kitéve a kény-úrak ostorának!...

Király-elődeid mennyből figyelnek,
Értök bosszút karjaid mikor vesznek?
Kelj föl Ruben, vitéz Ruben álmodból
S szabadits meg a zsarnokok hadától!...

Fölkelt Ruben!.. Előre hát harczosok,
Vele együtt szabad utat nyissatok,
Kiüzni a nemzet ellenségeit
S fölépitni édes hazánk romjait!...

Simay Gergely.

◆

Örményország fővárosa

a Bagratidák alatt. *)

III.

Az egykori örmény főváros látogatóinak figyelmét különösen egy romcsoport vonja magára, melyet „a fürdők romjai"-nak neveznek, ámbár inkább hasonlit valamely palotának és templomnak egy épülettestet alkotó maradványaihoz. Alkalmasint az a márványkápolna volt, a melyet Szárkisz katholikosz épittetett szent Ripszima tiszteletére, midőn Ániba tette át s patriarchatus székhelyét. Még inkább leköti az utazó érdeklődését az egyetlen épület, a mely meglehetősen jó karban élte át ennyi század viharait. A város falához támaszkodik s emeletesen száll alá az Alazának partja felé. Homlokzata sakktábla-szerűen elhelyezett kőkoczkákkal van ékesitve. Nagy kapú vezet belsejébe az épületnek, a mely nyilván valamelyik fő-méltóságnak a lakóhelye volt, de már a külső városfalnál való fekvésénél fogva sem lehetett királyi palota. Muravieff ugy vélekedik, hogy a Páhlávuni-ak hires családjának a palotája volt, Váhrámé, a vitéz hadvezéré, vagy unokaöcscséé, Magistros Gergely herczegé.

A tornyokkal ellátott s vörös kőkoczkákkal boritott óriási városfalakat Szêmpád király épittette. Mély árkot is ásatott köréjök, melyek az Alazától az Árpácsái sziklás partjáig huzódnak s jóformán hozzáférhetlenné tették fővárosának egyetlen gyöngébb pontját. A falak mögött elterülő romtörmeléken keresztül amaz erődnek vette útját Khanikoff, a mely az Alaza és Árpácsái összefolyása által alakitott szögben emelkedik. Megállapodott útközben egy magas toronynál s annak közelebbi megvizsgálása arról győzte meg, hogy a torony egykor minaret volt. Itt találta az első perzsa feliratot, a mely ekként hangzott:

Khanikoff N. Voyage à Ani, Capitale de l'Armenie sous les Bagratides. (Revue Archeologique, Paris, XV.-e année.)

„Én, Kei sultán, Mahmud fia, Saur fia, Manutsard fia, őseimnek és gyermekeimnek üdvére, rendelem: A kölcsönösség, barátság és egyetértés öregbedjék közöttük. Megtiltjuk a birtokosoknak, hogy Abu-i-Maamran e moseája előtt juhakat és tevéket áruljanak. Isten haragja fogja megbüntetni azt az embert, a ki nem tartja tiszteletben e rendeletet. A Hedsira 595-ik esztendejében." (1198—1199.)

A felirat alatt örmény nyelven e szavak olvashatók:

„A kik ezt hűségesen megtartják, áldva vannak az Isten által."

Az áni-i nagy moseán öt feliratot talált Khanikoff. A legmagasabban fekvő s leghosszabb szintén perzsa nyelvű s gazdag diszitésű vésetekkel van ellátva, a melyeket erősen megviselt már az idő. Utazónk lemásolta ezeknek a töredékeit:

„Isten egyszerű a lényegében, a nyugalomnak osztogatója... Abu-Said-Bahadur, khán... királya a föld felszinének... A bölcs sultán, a világnak és a vallásnak nagyja... uralkodása legyen örökkévaló."

A további feliratok egyike három — perzsa, georgiai és örmény — nyelven van szerkesztve. A perzsát leginkább megviselte az idő. Csak ennyi vehető ki belőle:

„Az... 5-ik évben, Zakaria atabeg, fia az elhunyt..."

A georgiai ekként hangzik:

A 450-ik esztendőben én, Zakaria atabeg, megerősítettem ezt."

Az örmény pedig:

„A kik ezt hűségesen megtartják, áldva vannak az Isten által."

A várerődben nem talált Khanikoff semmi figyelemreméltót a Bagrátidák palotájának romjain kivűl. Egy kis templom eme romok közt gazdag mivezetű ablakszegélyzettel és vörös és fekete kőoszlopokkal volt ellátva. Alkalmasint ugyanaz, a melyről Ker Porter irja, hogy tiszta etrusk ékítésű vallási építmény („religious edifice, euriched with borders of the pure etruscan.")

Innen nem messze vette kezdetét az a falazat, a mely Ánit a rónaság felül védelmezte, s a mely a Muravieff által a Páhlávuniak palotájának vélt épületromokig nyulik. Emezek közelében a falba vágott kapú látható, a melyet később befalaztak. Meredélyes ösvény vonul innen le az Alaza partjára, a mely egészen át van lyuggatva üregekkel és barlangokkal. Háború idején alkalmasint menedék-helyei voltak ezek a barlangok az áni-iaknak. Nem messze a külső falnak a nagy kapújától, erre a kerek torony fehér falába vésett kufi feliratra bukkant Khanikoff:

„A kegyelmes és irgalmas Isten nevében megrendelte ennek a kerek toronynak az építését Manutsar, Saur fia, a nagy, a győzelmes, az ügyes kormányzó, a vitézek apja."

* * *

Időszámitásunk ötödik századában Áni kisebb várerőd volt, melyet 783-ban Ásodnak engedtek át a Gámszárágának. Királyi székhelylyé 961-ben lett, III. Ásod alatt, a ki több templomot emelt a városban; fia, II. Szêmpád pedig a tornyos külső falakkal látta el a várost. A Bagratidák 1045-ben átengedték a görögöknek, a kiktől csakhamar elhoditotta Alp- Arslan seldsukida sultán vagy jobban mondva a fia, Melik sah (1064). Ő aztán eladta a kurd eredetű Benni-Seddadoknak, kik a patriarchai méltóság visszaállitásával kezdték meg az uralmukat (1082.) Ekkor szenteltetett fel Pársegh püspök a keleti örmények patriarchájává. Abul-Sevar emirt 1124-ben elűzte Ániból Dávid georgiai király; az előbbinek fia, II. Phádlun azonban pár év mulva ostrommal visszafoglalta Ánit s megigérte, hogy nem fogja háborgatni keresztény lakosságát s meghagyja a patriarchai egyház kupolájára helyezett nagy keresztet. III. Phádluntól 1161-ben ismét elhóditotta a várost III. György király s Szárkisz örmény herczeget, Zachariás fiát nevezte ki a kormányzójának. Két év mulva ismét a muzulmanok kezeibe került; ostrommal vette be Arslán sáh. Még egyszer hatalmába ejté György király s Orbelián Ivánnak a kormányzására bizta; 1198-ban ismét a Beni-Seddadok hatalmában találjuk a várost, 1239-ben Tsarmagan mongol vezér vette ostrom alá s megalapította a Tsinguisidak uralmát, a mely csaknem száz évig tartotta fenn magát. A mit annyi pusztitó háború meghagyott Áninak egykorú nagyságából, rettentő földrengés semmisitette meg 1319-ben.*)

A mint ebből a rövid vázlatból is kitetszék, mintegy harmad félszázadon át musulman uralom alatt volt Áni. Nincs tehát semmi különös dolog abban, hogy a város romjai közt arab és perzsa feliratokkal találkozunk. A hódítók jobbára Khorasánból és más perzsa tartományokból jövén, kétségkivül sok perzsa telepedett meg Ániban is, s hozzájuk voltak intézve azok a nyelvükön irott rendeletek, melyeket a város falai annyi század viharai között megőriztek.

Áni musulmán történetirójának, Ahmed-ben Mohammed el Gaffary-nak könyvében egy szemtanú ekként irja le eme romboló viharok egyikét, Áni ostromát Melik-sah által a Hedsira 456-ik esztendejében (1064 Kr. után.)

„Melik sah-zadeh (királyfi, trónörökös) végre két folyamos, igen erődített s magas fekvésű városhoz érkezett. Nagy viztömeg vette körül és „Szűz-Mária székhelye“ volt a város neve s azt mondták, hogy ez a város egyike a keresztények által szenteknek tartott helyeknek. Előleges szemle után nyilvánvalóvá lett, hogy a lovasság nem közeledhetik a város falaihoz s a gyalogság nem mászhatja meg a kerek tornyokat. Mindez nagyon elszomoritotta a sah-zadehet... Másnap megtörténtek az ostrom előkészületei. Tutajokat készítettek, melyeken a gyalogság és a vitézek átmentek az árkon; nagy hévvel támadtak, de minden eredmény nélkül és sokan közülök megszüntek létezni. A sah-zadeh vakmerő bátorságot mutatott; testőreitől kisérve, a fal kerek tornyaihoz közeledett, a melyekből hurokra fogott köteleket kezdtek kivetni. Tartani lehetett attól, hogy nagy veszély fogja érni, de a Mindenható Isten megovta s eltávoztak a város mellől... Kétség fogott el s nem tudtam, mit tanácsoljak, midőn egyszerre záporesőtől követett forgószél támadt; az ég elborult, ugy hogy koromsötétség takart el mindent; nagy földrengés támadt, mintha elkövetkezett volna a világ vége. Midőn ujra kiderült, láttam, hogy az erődítéseknek keleti oldala az árokba szakadt; az összedült falak betömték azt ugy, hogy a katonák nehézség nélkül behatolhattak. Felgyujtották az összes templomokat és zárdákat s majdnem valamennyi keresztény musulmánná lett.“

---

*) Saint-Martin, Memoires sur l'Armenie, I. 111—114 l.

Dr. Molnár Antal.

A szamosújvári temetőben.

Zúg a szélvész a hegytetőn,
A temető fái között
Fájó szivvel zokogok én,
Kedvesem, sirhantod fölött.

Minden, mit az élet adott,
Mind az, mit én benned birtam,
Élteddel az én éltem is,
Ott van a mély, hideg sirban.

Rá süt a hold sirhantodra,
Azt gondolom szellemed hív,
Fölöttem susogja a szél:
Túl siron is érez a szív.

És nem fáj ugy már az élet,
Lelkemről tünnek az árnyak,
Enyhet lel a másvilágon
Ez a gyötrő-kinzó bánat.

Sallak Róza.

Az 1896. évi vizkereszt-ünnepe Tiflisben.

Amilyen homályos, komor volt az idei, épp olyan szomorú volt az elmult két új-év is Örményország minden részében. 1896. év első napjaiban személyesen magam voltam tanúja annak, hogy milyen nyomott hangulat uralkodott Tiflisz akósai között vizkereszt előtt és ezen ünnep napján! Az oroszok és örmények kerülték a találkozást, az örmények egymás között csak suttogva beszéltek és ha georgiaiak ismerős örményekkel találkoztak, ezt kérdezték:

— Igaz-e az a mit az emberek mondanak?

— Mi az?

— Hogy az örmények január hatodikán: vizkereszt napján az oroszokat és ezeknek hitsorsosait, a georgiaikat meg akarják támadni és felkonczolni?

— Képtelen badarság, mese!

És mégis az orosz hatóság is komolyan foglalkozott ezzel a hírrel. Azt hitték, hogy vizkeresztnapján a körmenet alatt az örmények meg fogják támadni az orthodoxokat: az orosz-georgiai körmenetet. Azért megtettek minden elővigyázati intézkedést, a katonaság is készenlétben volt. A legtekintélyesebb orosz, magának gróf Zichy Jenőnek is mondotta, hogy az örmények forradalmat terveznek; mely szavak annyira hatottak a grófra, hogy hajlandóbb volt a közlő, mint az én szavaimnak hitelt adni, ki úgy nyilatkoztam volt, hogy az egész csak mesebeszéd, koholmány, rágalom...

A vizkeresztnapi körmenet két részre osztotta Tiflisz lakosságát. Az egyik rész orthodoxokból állott: orosz-georgiaiakból és a másik örményekből. A körmenet útja a folyó partjához vezetett. Az orosz-georgiaiak a felső és az örmények az alsó parthoz mentek. Nagy kőhid választja el a két körmenetet egymástól. Az orosz-georgiak sorfalát a katonaság képezte, az örmények ellenben a zászlókkal kivonult iparosok sorútja között haladtak.

A rendőrség azt követelte, hogy a örmények jelen alkalommal tartsák meg a körmenetet templomuk kerítésén belül; azonban az örmény „katholikosz“ kieszközölte azt, hogy a rendőrség e követelésétől elállott. Nyüzsgött a nép mind két ponton.... Ágyúk dörgése jelezte, hogy a felső parton az orosz-georgiai vizszentelési ünnepély tetőpontját érte. Az örmények türelmetlenül várták végét az ünnepélynek. Végre egy pár gyenge puskalövés által ők is jelezték azt, hogy Krisztus keresztelésének ünnepélye nálunk is bevégződött. És azután ezen szavakkal: „Áldott Krisztusnak keresztelése“ (Օրհնեալ է մկրտութիւն Քրիստոսի: orhneál e mêgêrduthiun Kriszdoszi) egymást üdvözölve vigan, lassan, csendesen eloszoltak az örmények onnan, hol órahosszat térden állva imádkoztak. Könnyes szemekkel imájukat így fejezték be:

Տէր ողորմեա, Տէր ողորմ՛եա.
Տուր աշխարհին խաղաղութիւն,
Ազգին հայոց ազատութիւն.
Տէր ողորմ՛եա:

(Der voghormeá, der voghormeá. Dur áscharhisz chághághuthiun, ázkisz Hájoczh ázáduthiun. Der voghormeá: Uram irgalmazz, Uram irgalmazz. Adj a világnak békeséget, az örmény nemzetnek szabadságot. Uram irgalmazz.)

Igy végződött a tiflisi örmények koholt forradalma. A lapok csak hetek mulva közölték, hogy a félemletes hír névtelen irói el vannak fogva. Két georgiai és egy orosz volt, kiket a török konsul vesztegetett meg, mert fel akarta dúlni a szép egyetértést, mely a tiflisi oroszok, georgiaiak és az örmények közt létezett. De — hála Istennek! — nem ért czélt.

Cselingárián Jakab.

A meghalt gyermek.

Meghalt a gyermek
S a jó anyja
Éjjel és nappal
Ugy siratja.

De jő egy éjszakán,
Arcza oly halovány
És szól: „Nyugodjál im
Ég rendelésein.
Nézd kis halottruhám
Oly könnyázott anyám;
Nincsen nyugtom sehol,
Míg te nem alhatol.“

Eltünt a gyermek,
S a jó anya
Magzatát többé
Nem siratja.

Németből: **Gerlai Sarolta.**

⁂

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:
Márton Dávid. (Hetedik folytatás.)

Harmadik felvonás.

NEGYEDIK JELENET.

Csár. Előbbi.

Csár. (Észrevétlen bejő, félre.)

Szegény király, ma ébren álmodott
Újból, mint annyi hosszas éjszakán!
(Fenn.)
Légy üdvöz a kormánynyal, oh, király!

Árá.

Jer, jer, beszélj, leghívebb emberem!
Mit tudsz felőle?... Megtaláltad őt?

Csár.

Vérző kebellel kell jelentenem, —
Mert fáj királyom sajgó bánata
E szivben is: — minden hír néma lőn,
Hogy Álmira felől kikérdezém.

Árá.

Oh, jaj nekem!

Csár.

Jaj a hazának!, mert
Míg szép királya álmokat vadász,
S éhes szerelmi vágygyal egy leányt
Keres: az ellen ellepé határát.

Árá, (meglepetve.)

Ármeniában ellen?!... És te mondod ezt,
Kit küldetésed távol tarta rég?.....

Csár.

Annak köszönd e fájó hírt király!

Árá.

Beszélj világosan! ki vakmerő
Átlépni e hon szent határait?...

Csár.

Az Assyrok nép-óceánja és
Semiramis, Ninusnak özvegye.

Árá. (Hévvel.)

Ha feneketlen tenger: akkor is
Kisöpröm én e szemtelen hadat,
Hogy cseppje sem jut a mederbe bár,
Honnan kikelt e hont elönteni. (Csárhoz.)
Szólitsd elém a harczos ifjakat!

Csár. (Menet közben gunynyal, félre.)

A mit kerestél, megtaláltad, oh,
Szerelmes ifjú, hős király!... Az asszony
Jő, s hozza a násznépet is magával! (El.)

Árá.

Tehát ez asszony, ez a vészes örvény
— Ki annyi ifjut áldozatra vitt
Vad mámorában; — Ő közelg felém?...
Dühében lépte át e hon határát,
Hogy nem nyeré meg hü szerelmemet;
Hogy a követség, melyet érte küldött
Már harmad izben — itt e szent falak közt: —
Hő szív helyet gyalázatot talált;
És megvetést vitt vissza válaszul
Hős asszonyának.... Oh, tehát e nő
Haddal kivánja meghóditani
Szerelmemet, mit annyi igéret
Csábos szavával nem tudott elérni?!...
Jól van Semiram! Jer harczolj, csatázz!
Ha elbukom viharja közt a harcznak:
Hajolj felém — a holt megengedi —
S hintsd ajkaimra mérges csókjaid'!

ÖTÖDIK JELENET.

Harczos ifjak. Előbbi.

Árá.

Derék vitézim! nyomban menjetek
Csatára hívni fel a nemzetet.

(Harczosok el.)

Árá.

Keljen föl a legkisebb porszem is,
Mig e hazában idegen tanyáz.

HATODIK JELENET.

Csár. Előbbi.

Az ellen egy követje megjelent,
S kihallgatást kér Semirám nevében.

Árá, (félre)

Új alkuvás lesz!... (Fent.) Menj, bocsásd be öt!

(Csár el.)

A zsarnok asszony újabb eszközét
— Bár gyülölettel tölti lelkem el —
Fogadjuk úgy, mint jó barát hivét!

HETEDIK JELENET.

(Csár bevezeti a követet, maga az ajtóból visszavonul.)

Álmira, Árá.

Álmira.

(Lebocsátott sisak-rostélylyal.)

Az Assyrok királyi asszonya
Arám fiát köszönti általam!...

Árá. (A szoborra tekint.)

Nagy istenek! e képszobor beszél?!

Álmira. (A szoborra mutat.)

Honnan vevéd e szobrot, oh, király!?

Árá.

Szivem mélyéből. Ismered talán
Eredetijét? — szólj — ha láttad öt!
Jutalmad egy király hálája lesz.

Álmira. (Sisakja rostélyát felemeli.)

Ismerem-e?

Árá. (Hevesen átöleli Álmirát.)

Álmira!

Álmira.

Árá!

Csár. (Egy oszlop megül betekint, félre.)

Ümm!
Békekötés a háború előtt! (Visszavonul.)

Árá. (Gyöngéden átölelve tartja Álmirát.)

Álom vagy-e vagy képzetem merész
Játéka csak — beszélj — élő vagy-e?
Vagy eljövél az égi fény-házából
Kisérteni az érted könyező
Király szivét?...

Álmira.

Nem hallod-e e szív
Mily hangosan veri e pajzs falát?
Mikéntha vérem mindenik paránya
Csatára kelne lángoló honában
Testvérivel, hogy ö lehessen első

Ajkamra lépni, hogy megüdvözüljön,
Midőn érinti hajnal-ajkadat.

Árá.

Engem pedig egy láng-folyam ragadt el;
Gyorsan rohannak égő habjai,
Mik tengerekben nem fürödtenek még
Egy ismeretlen új világ felé.
És lelkem az égő habokban úszik,
Mióta itt vagy karjaim között.
Te fény! te büvszer! istenek varázsa!
Kinek tavaszt-szülő lehelletére
Feléledett a rég kihalt öröm,
E szivnek annyit siratott halottja.
Oh, légy velem örökre, drága lény!
Királyi díszem legszebb ékszere!
Nélküled a királyság koldusélet
Veled a kín, nyomor az üdv maga.

Álmira.

Édes szivem!... (Csend.)

NYOLCZADIK JELENET.

Csár. Előbbiek.

Csár.

Uram király! a hirnök
Kisérete kinn nyugtalankodik,
S — cseltől remegve hosszas elmaradtán: —
Tombolva kéri vissza e vitézt.

Árá.

Hadd, hogy dühöngjön a világ körültünk:
Nem hallja meg zaját ma nagy Árá!

Álmira.

Lásd, elfeledtem küldetésemnek
Czélját körödben nagy, dicső király!

Csár. (Félre.)

Való-e, vagy káprázat? E szavak
Oly ismerősek (Meglepetéssel.) Ő az, Álmira!

Árá.

Én meg feledtem, hogy király vagyok,
Hogy vállamon egy ország sorsa függ,

S e feledésben annyi élv, gyönyör van:
Mennyit nem adhat a mindentudás;
Mert a mivé teremte szép szemed,
Gúnynév ahhoz még a királyi czim is:
Boldog vagyok! Lelkem virága nyit!

Álmira.

Én boldogabb szerelmem, édenem!

Csár. (Keserü gúnynyal, félre.)

Legboldogabb pedig, magam vagyok! (El.)

Álmira.

Annyi gyönyör gyült e kebelbe, hogy
A lelkem is fáj édes terhitől!
De e gyönyört, mit teljesen először
Ma érezek körödben — édesem! —
Megmérgezi irígy adott szavam,
Mely zsarnokul a távozásra int,
Ha küldetésemet bevégezém!

Árá.

S mely küldetés mezében lépted át
E küszöböt? — oh mondd! — hogy teljesitsem
Rabszolgaként kivánatod szivem
Királya! Kérj akármit — esküszöm! —
Hogy teljesitve lesz kivánatod.

Álmira.

Ne eskügyél vaktában oh, nehogy
Eszküszegés terhelje lelkedet!...
Semiramis, ki Médiába vágyik
Vezetni sergét, mert a lázadás
Máglyája lángján ég hatalma: kér
Bocsátanád honunkon át hadát.

Árá (pár lépést hátrál).

Nem, istenemre azt nem engedem!...
Mért vágyik itt vezetni sergeit ha
Oly sürgetős az útja, hisz honából
A Cnydus mentén gyorsan ott terem.

Álmira.

Araxes ösvényén akar haladni,
Hogy lepje meg a lázadók hadát.

Árá.

E cselfogás engem nem ámit el:
Árméniát megvédem ellene,
Vagy sírt találok Árárát terén.

Álmirá.

Tudám, hogy ez lesz válaszod, királyom
Ismerve nagy, pyramis-jellemed.
S ha válaszod igenlö volna is:
Ellenkezöjét vinné Álmiràd
Küldöjének, Eufrát völgyébe.
Mint honleány... Lépj hát elébe bátran
Söpörd ki népét, azt a söpredéket
Thorgoma házából, ha vakmerön
Át merte lépni szent határait!
Most ég veled! (Indul.

Árá (Megölelve visszatartja).

Hová?

Álmira.

A hon határán
Nyugvó hadakhoz, Semirám elé
Hirül adandó válaszod szavát.

Árá. (Átölelve tartja Álmirát).

Mely igézet tartotta fogva lelkem.
Hogy meg se kérdém: merre bujdosál?
Mért hagytad el oly hütlen a hazát
Rosz gyermek! e mindent adó anyát?
Hogyan jutál a büszke nö körébe,
Ki Babylon falát emelteté, mely
Hirdesse, hogy nemét tagadta meg
E tigris-asszony romba döntve sok
Hon nyugodalmát, hiuság miatt:
Országokat hóditva fegyverével,
Népmilliók jogát tiporva szét.
Ádáz gyönyörrel, s mig valódi nöink
Beérik egy szerény családi körrel
Elégedetlen ő a fél világgal.

Álmira. (Kibontakozva az ölelö karok közül).

A szép tavasz egy enyhe reggelén
Eufrát partján, álmadozva jártam,
A karcsu liljomok között: midön egy
Naszád repült a sík habok felett
A part felé, hol egymagam valék.
Két nö-alak volt a naszád lakója

Nyájas mosolylyal üdvözöltem őket,
Mint engem a mező virágai.
S ki hitte, hogy a szent szabadban, hol
Jó és igaz lesz a gonosz kebelből,
Ha íhleték a berki szellemek —
Hogy ott is önzés, rút haszon-lesés
Dudvája nő az áhitat között?
Bevártam őket. Ámde mig csodálva
Csüggött szemem ingó naszádjokon:
Két durva kéz ragadt meg engemet,
Sikertelen küzdöttem ellenök; mert
Egy pillanatra elragadtak és a
Hajóban ringatott a regg szele,
Mely ott repült a sík babok felett,
Mig Babilon faláig érkezénk.

Árá.

Alávaló orvok ragadtak el!
S mily sors fogadta érkezésedet
A büszke fényes oszlopok között?

Álmira.

Egy szám levék a többi szám között:
Bús rableány, ki nem magának él.

Árá. (Csodálkozva.)

Te rableány?!

Álmira.

Úgy van királyom egy
Azok közül, kik a királyi lak
Fényét nevelni, összegyüjteték
A nagy világnak minden nemzetéből: —
Mert gyászos arcza, könyező szemek
A zsarnokok lakának ékszerei!

Árá.

Igaz!.....

Álmira.

Ott helyem a szegény rabok között,
Kiket a honvágy néma bánata
Idő előtt elaggaszt. Egy szegény
Mozgó virág vagyok, kinek virítnia
Az ég nem adta meg a táperőt,
Mit a kebel a honi földben lel.
De a ki a távol ködén keresztül
Szebbnek, dicsőbbnek látja a hazát,

Mint az, ki csókját rá lehelheti
Áldott porára szent határain.
Mert van gyönyör, van üdv a rabmagányban,
És van gyönyör a számkiüzetésben,
Mit idegen hazában szenvedünk.
Ez add erőt a zsarnokok hatalmát
Viselni gyenge, női vállainknak;
Ez ad erőt a nemzeteknek is,
Kiket a durva hódító tiport el
Életre kelni újra sirjaikból.
S tudod mi ez? — királyi férfiú!
Jobban tudjuk szeretni a hazát,
Az elhagyottat, mint ki benne él!

Árá.

Nem, nem! te rabnő nem lehetsz tovább.
Nem hiuság szól ajkamon, mivel
Rabul viended lelkem is, ha elmégy:
Ily lelkeket nem nélkülözhet a hon!
Te itt maradsz ékítni a királyi
Lakot: mert az örmény király lakának
Elégült arcz a legszebb ékszere.

Álmira.

És Semirám?

Árá.

Megvédlek ellene,
Ha a pokol hatalma lesz vele
Még akkor is, ne félj, szerelmesem!

Álmira.

S adott szavam? E szóba fektetém
Népem becsület-érzetét. Királyom!
Egy becstelen nő nem lehet körödben,
Ki a becsület éber őre vagy!...

Árá. (Rövid gondolkodás után.)

Igaz, igaz!... Térj vissza Álmirám!
Adott szavadhoz híven börtönödbe.
A szószegésnek gyönge árnya se
Szennyezze be gyöngytiszta jellemed,
E drága kincset. Légy erős hitedben,
Mert Árá a nyomodban lesz hadával:
Széttörni durva börtönöd falát,
Megbüntetendő porkolábodat.

Álmira.

Isten veled! Élj boldogul, királyom!
Áldás kisérje lépted szép Árám!

(Elindul, az ajtótól visszatér, megöleli Árát.)

Árá, (megcsókolja Almirát.)

Napfény legyen vezéred utadon!

(Álmira el.)

* * *

Negyedik felvonás.

Nyitott tábori sátor, a háttérben tábori székek, kerevet, elötte asztal láthatók. Az oldalfalakon fegyverek, paizsok, a hátsó falon egy himzett kép vannak elhelyezve. Reggel.

ELSŐ JELENET.

Semiramis.

(Harczi öltönyben, koronás sisakkal fején, a kereveten ül.)

Már harmad ízben tünt el a sötét
Baal hirnökének ébredésekor,
De hírt felőle nem hoz a korány
Fényes sugára, nem az alkonyat
Bíbor világa. Kétkedés fog el,
Hogy hol lehet a csalfa rableány?
Talán feledte igéret-szavát? (Hevesen feláll.)
Ha úgy!... Az istenekre mondom,
Még hamvain is bosszut áll dühöm!
De hátha jö, ha itt közelben van
És hozza hös királya válaszát?...
(Kis szünet után.)
Mit válaszolhat? Tán remegve
Kaput nyitand a hon határain
Az Assyrus seregnek; avgy talán
Ellenszegül? Oh vajha kardja várná
Megérkezésem, hogy legyen tanúja
A hösiségnek, mely ereimben forr!

MÁSODIK JELENET.

Assur, Előbbi.

Assur. (Fényes mágusi öltönyben.)

Virágillat veled!

Semiramis.

Napfény hozott!...

Assur.

Ma jóslatot még nem hüvelyezénk
A madarak reptéből, hős királyné!

Semiramis.

Valóban nem!

Assur.

Kiváncsi vagy tudom,
Mit rejt felőled a közel jövő.

Semiramis.

Oh éget a vágy!

Assur.

Úgy figyelj szavamra
Mit vágyna tudni hirsovár szived
Először is?

Semiramis.

Beszélj a rab felől,
Kit hös Árához külde bizodalmam.

Assur. (Félre.)

Hisz láttam is már visszatérni őt,
Megjóslani a multat nem nehéz.
(Fent.)
Rossz szellemek! hozzátok esd imám!
Segítsetek buzgó szolgátokon!
Mutassatok csak egy emlék-jelet,
Mely a jövő nyomába elvezet!
(Kis szünet után)
Ime, királyné! a madár-sereg
Hadunk jelképezi ez, óriás
Olajfán vesztegelve, mint magunk
E helyt: az a madár pedig, mely ott
A nagy tömeg felé evez: a rableányt
Jelenti: visszatér az is, miként ez.
Már utban van. Csak pillanatnyi türés
És megtudod királya válaszát.

Semiramis.

Assur! ha jóslatod beteljesül: —
Bár a gonosz szellemmel czimborálsz: —

Te lész korunk legelső mágusa!...
És hös Árá minő választ adott?

Assur.

Jó és gonosz van abban egyaránt.
A többit elbeszéli Álmira.
(A belépő Álmira felé mutat.) 18

* * *

Hübschmann perzsa tanulmányai, tekintettel az örmény nyelvre.

III.

52. Örm. K. Sz *տէգ* tēg AG 253, PSt 49. (i-a tő, gen. tigi) 'lándsa, dárda' Ján. 19, 34, tulajdonképen azonban a lándsa éle (nizak) megkülönböztetve a nyéltől (bun) 1 Kir. 17, 7, innen gyakran tēgnizaki és nizakatēg ,lándsaél', FB. 242, 11, 16, Chor. Móz. 30, nizak boloratēg, Chor. Móz. 82. = újperzsa tēj 'él, kard, penge' zend bitaeγa ,kétélű', bal. t'eγ 'éles, gyors', költ. — ,kard' (Geiger, Etym. 389 szám), afgh. KSz. tēj 'a sword' V. ö, szánszkrit tējas ,él', tigma 'éles ,hegyes.'

53. Örm. yuzem ,zavarom mozgatom' (a vizet Ján. 5, 4) AG. 199, PSt 51 yuzeal ,felindult' (embberről), melynek első jelentése 'keresem, vizsgálom' Ótest. ettől *յոյզ* yoiz 1. keresés, vizsgálat 2. felindulás = zend yaozaiti 'mozog, hullámzik' baal-juzaj ,to move', juzōx 'moving, the pulse', ujp. razmyōz ,harczvágyó' v. ö. örm. paterazm yuzel ,harczolni akarni' Zenob Taraun története (örm.) Vel. 1832 (VII—IX száz. Chalathiantz Gergely szerént) 25. u. o. 1—2 sor stb.

54. Örm. *ճար* cāv (hajlithatl). AG 188, PSt 51.' eszköz, segitőszer, menekvés' Chor. M. 56 o. 26 s, Katholikos János Tört. (örm.) Moszkva 1823 X. száz. Eusebius Krónika és egyháztörténete (örm.) V szász stb. carak ,eszköz, orvos-szer' Artsruni Tamás Tört. (örm.) Péterv. 1887 X. száz. s Nareki Gerg. (örm.) Vel. 1840 X. száz. Vardan Tört. (örm.) Vel. 1862, XIII. száz. = újp. cār ,szer', afgh KSz. cār ,remedy'. pāz. cār ,meaus, possibility' v. ö. újp. nācār ,segélynélküli, elkerülhetlen, kényszerült' (örm. ancār ,lehetetlen'), újp. cāra ,szer, menekvési eszköz, segitség, csel', phl. cārak' ,eszköz' ,szánszkr. cāra-eljárás'.

55. Örm. *ճաշ* caš (o-tő) AG 187. PSt. 51. ,reggeli, evés', *ἄριστον* Máté 22, 4 Luk. 7, 36; 11, 38; 14, 12 stb. Je *δεῖπνον* = örm. ɛnt'rik' (*ընթրիք*) cas-em ,enni' Kir. k, 13, 7 V. száz. cas-aker (ker = .essend') ,Esser' Vardan, Dan.)

V. ö. újp. cāšt, cāšta, cāštī ‚reggeli,‘ pehl. cāšt ‚morning meal‘ (šām ‚evering meal‘ mellett. Örm. c a š phl. cāš-ra utal.

56. Örm. ճաշակ cašak (i-a tő) AG. 187, PSt 51 Jelentése: 1) izlés, vizsgálás‘, *γεῦσις* Salam. 16, 20 Zsid. 6, 5. stb. 2. ‚pohár‘, csésze, folyadék-mérték‘ Ex. 25, 29 *σπονδεῖον* (Lév. 14, 10 *κοτύλη*), Num. 4, 7, *Πύανος* stb. cašekem ‚izlel‘ Zsid. 6, 4, 5, Mát. 16, 28 FB 223 stb.

V. ö. újp. cāšua kardan ‚gustare‘ cāsni ‚gustus, sapor‘, cašīdan ‚izlelni‘ casgar ‚előkostoló‘, skr. cašaka — ‚ivódedény, pohár‘ (a perzsából).

Örm. cašak phl. *cāšak-ra utal.

57. Örm. ճախարակ cascarak (i-a tő) AG 186 henger, *τόρνος*, caxarakajev (j = dz, nyugati újörm. czjev ‚alak‘) ‚csavart, gönbölyű‘ Ag., caxara, keay gör. *τορευτός* ‚üzöttmunkában‘ Ex. 25, 31 (gör. 30) Énekek én. 5, 14; 7, 2, mintha *τορευτό*: ‚csavart, esztergályozott‘ állana, caxarnake-em, kikerekit, esztergályoz hazzá ճախր PSt. 52 caxr ‚fondulás‘ cascr árnul ‘fordulatot csinál, harangol‘ Chor. M. 195, 18 Pseud., Kath. Ián. caxrēm ‚kering, magasan körben repül‘ El. 6, 15 s, Mal. Móz. I. 104, 14, Jerem. Siralm. 4, 19 (*ἐξέπιησαν*), Baruch 3, 17 (*ἐμπαίζοντες*), caxrumn festeggiamento‘ Laz.; utóbbi = újp. carx ‚ami körben mozog, kerék, rokka, forgás, kör, ég‘ stb. Osset. calx ‚kerék, (a hold korongja) afgh. carx ‚kerék‘, korong, forgás stb., zend caxra — ‚kerék’ skr. cakra — ‚kerék, korong, olajmalom, kör, (egy madár) keringése, körfutás, előbbi = újp. carxa ‚gyrus, orbis rokka‘, cahra ‚rokka‘, afgh. KSz. carxa ‚rokka.‘

58. Újp. cašm ‚szem‘ = cašma, phl. cašmak ‚forrás‘. Az örményben is ակն akn (indogerman szó) 1) szem, 2) forrás, semita ain szintén ‚szem, forrás.‘ [Ez az arab ain betűnek neve, mely eredetileg szemet abrázolt.]

59. Örm. ճամբար cambar AG. 186, PSt. 52 Lager 1 Kir. 13, 23; 14, 4, FB, 14, 6 (cambar banaki Sb. 49, 13 s. Chor. M. 122, 9 2, cambar (akanakap) ‘(nemeskövel ékitett) ékszer férfiak számára‘, gumartak ‚nyakék férfiak számára‘ mellett említve Sb. 65, 4, modern örm. cambarak ‘félgyűrűs láncz az ekén (Chácshádurean szerént.)

62. Örm. խարբզակ xarbzak AG 159, PSt. 54 ‚dinnye‘ Caxcax és Mechitár orvos Busabarut‘iun = ujp. xarbuza vagy xarbúza ‚dinnye‘, phl. xanbūzak Pāzend Peblevi Glassar 4, 1, mint phl. xarbucīnā magyarázata (phl. būcīnā ‚ubarka‘ szir szó. Tehát xarbūzak = ‚Szamár-uborka‘, Örm. xarbzak ebből *xarbūzak = phl. xarbūzak. E szamár jelentésű xar perzsa szó volna Munkácsi szerént a magyar ‚összvér‘ második része, mely a perzsa asp ‚ló‘ *xar ‚szamár, összetétele volua, mint perzsa kölcsönszó. A perzsa xar ‚szamár‘ szó (olv. chár) előfordul a xarazan, (խարազան) ostor, korbács ered. szamár - hajtó. v. ö. գաւազան gavazan (nyug. új örm. kávázán) ‚bot‘ ered. ökör-hajtó és a խարբուզ xarbuz szavakban. Utóbbi

perzsa xar szamár = zend xara és buz kecske, bakkecske‘ = zend būza, tehát szamár-kecske. Az asp ‚ló‘, perzsa szó előfordul: az ասպազէն aspazēn ‚lószerszám = újp. asp ló + zēn ‚fegyver készlet, (ասպակարականան) aspakarakakan ‚nomád’ = phl. asp ló + carak legelő + akán melléknévképző, ասպաստան aspastan ‚lóistálló, = zend aspostāna, phl. aspáshán, ասպատակ aspatak ‚betörös‘ = zend *aspotaka ‚betörés lovon‘ és ասպետ aspet (nyug. új. örm. ászbed) ‚lovag‘ kölcsön szavakban. Utóbbi = aspa-pati ló-úr. Az örm. Զարասպ Zarasp hegység is Asorestan-ban Chor. Móz 30, Sb. 94 = újp. Zarasp, Tōs fia Firdusi II. 810—811. V. ö. *Ζαριάσπα* Strab, *Ζαρίασπα* Ptol. egy város, *Ζαρίασπαι*, egy nép, *Ζαρίασπις* folyó Bactriaban = zend, zairi ‚sárga‘ *aspa ‚ló‘. Ugyszintén Համազասպ Hamazaso a Mamikoniak feje Laz. 103, Hamazaspean e H. és szk. Száhák leányának fia, szt-Várdán és szt. Hmayeak testvére Laz. 103 v. ö. El. 150, Chor. Móz. 256, FB. 242, Sb. 50, 143, Párthus Nerses (X száz) 68, 123, Thom. 71, 72. volna óperzsa *Hamāzāspa, *hamāza = skr. samāja ‚gyülekezés és aspa ló v. ö. zend. Habāspa *habā = skr. sabhā ‚gyülekezés‘ és aspa.

63. Örm. խրատ xrat AG. 162 (u-tő) ‚vélemény, tanács, intés, oktatás, rendreutasitás, büntetés Preud. 1 Kor. Salamon mond. FB, inneu xrat-em ‚tanácsol, int, oktat, tanit‘ Róm. 1 Kor. El. stb.; = újp. xirad ‚értelem, ész, belátás’ pāz. phl. xrad ‚ész, belátás, bölcseség, zend xratu — ‘belátás, bölcseség, ész‘, skr. krátu ‚megfontolás, tanács, belátás, ész, határozat, terv, szándék. E szó a mint skr. Krátu. zend. xratu mutatja indogermán tu-tő, a xrat kölcsönszó is ép azért u-tő. Az eredeti tövet az örmény egyes számú genitivus mutatja, honnan még hiányzik az örmény szóvégi törvények szerént az eredeti genitivus végzet. Igy lett az örményben a mostani utolsó szótag hangsúlyos, mely eredetileg utólsó előtti szótag volt.

64. Örm կուժ kuz (z = zs) AG. 173 PSt. 56 és 89 kanna, kancsó, 1 Kir. 3 kir. 4 kir. 4 kir. Jerem. - újp. kūz-a ‚kanna, kancsó, arab, KSz. kūz ‚kis kancsó, afgh KSz. kūza ‚an earthen vessel for water with a spont‘, óp. *kūzā.

65. Örm. խոստակք AG. 161 PSt. 56 xostak-k‘ (többsz.) ‚tulajdon-birtok‘ Mos. Kal = újp x vēsta ‚javak, birtok; hozzá խոստակդար xostakdar ‚az örökös‘ Orb. Istv. = phl. x vāstakdār ‚az örökös‘ Parth. Ners. tulad. ‚birtok-tartó‘.

66. Örm. խորտիկք xortik-k‘ (i-a tő, több. gen. xortkac) ‚étel‘ Gen. FB. = újp x vandī, étel‘ phl. x vartīk ‚broth, sup, zend x varəti ‚értel, evés-ivás.

Örm. (խորտակ) xortak ebben: xortak-em ‚darabokra zúz‘ Márk régi és gyakori szó = újp. xanda ‚kicsi finom, kis darab‘ (v. ö. xurd kicsi‘) innen török xurdelemek ‚kis részekre oszt‘ — pāz. xurdak ‚trifle, xundatum ‚legcsekélyebb‘, phl. xurtak ‚kicsi‘.

67. Örm. խոյր xoir (i-tő) AG. 160, PSt. 58. ‚fejék‘ κίδαρις, μίτρα, διάδημα Ex, Ezech Apc. Chor. M. Sb hozzá: xoir-arar ‚fejék-készitő‘ Chor. M. arta-xur-ak τιάρα Daniel, Sb. (de = ‚a sátor alfedezete is‘ Ex. Num. κάλυμμα) artaxurim ‚megkoronáztatni‘ (a mártyrkoronával) Kath. Ján. apaxur-em ἀποκαρόω Lev. = újp. xōi xōd ‚sisak‘, arab xūđa ‚sisak‘, osset, xodä, xūd ‚sapka, kalap‘, óp. xauda-figra xaudá-ban ‚hegyes sapkákkal, zend xaorđa ‚sisak, a syrben is. Az örmény kölcsönszók, melyek arsácida-perzsa đ. (lágy spirans, ejtsd z) helyett az örm-ben (cxr-et tüntetnek fel a legbiztosabbak és legérdekesebbek, mondja Hübschm. PSt. 58.

68. դժ -dz-mint az összetételek első része = zend duz-, duš, újp. duz-(diz), duš, pāzend duš-, phl. duš, óperzsa duš (ebben: dusiyāra — ‚rosztermés‘), a h = zend, pāzend hu-‚jó‘ ellentéte. Előfordul a következőkben: դժգունութիւն dzgunutiun ‚szinhagyás, halványulás‘ Evagr (5. száz) *dzgoin ‚szintelen, halvány‘-ból = zend duzgaona — AG. 141: դժխեմ dzxem ‚rossz, gonosz‘ Nisibi Jak. (5-száz.) Oskeberan, Apost. tört. (5 száz.), s ebből: dz — xemut‘iun rosszaság FB. = újp. duzxīm, dizxīm rossz jellemű Jird. pāz. dušxīm, phl. duštēm ‚evil-natured‘ (újp. xīm ’jellem, természet‘;

դժկամակ dzkamak (‚a ki nem akar‘) 1. barátságtalan, kellemetlen 2. haragos, felindult, dz — kamakut‘iun ‚elégedetlenség, harag‘ Osk. Ján. 2. Kir. FB, Nis. Jak. stb. = újp. dizkām, dizkāma ‚abstinens, iracundus‘, pāz. duškām ‚evil, disposed‘ (újp. kām, kāma ‚akarat, kivánság‘.

դժկերպութիւն dzkerput ‚iun ’csunyaság‘ Philo *dzkerp‘ idomtalan, csunyá‘-tól = zend duškəhrp (ellentêt hukəhrp ‚szép‘; dzbatd ‚szerencsétlen‘ (Cāxcāx-nál modern régibb dzbaxt helyett v. ö. baxt szerencse (nyug. újörm. pácht szerencse).

E minták alapján eredeti örm. szók előtt is: dzgoh ‚elégedetlen, goh ‚elégedett‘; dzmit ‚dicattivo umore, malvagio, afflitto Laž. ‚mit, mitk‘ ‚ész, gondolat‘; dzpatek ‚alkalmatlan‘ pateh ‚alkalmas‘ v. ö. anpáteh ‚nem illő‘; dzparišt ‚istentelen‘ = ambarišt.

Dz helyett nehányszor (különösen Osk. Mát. Jes. Pál lev.) tz fordul elö: tzgin ‚árát meg nem érő‘, gin ‚ár‘, tzgoh ‚elégedetlen, tzgoin ‚szinehagyott‘ és származékai. Az örm.-ben u nem utolsó szótagban nem hangzik, azért lett duz — dz, duš — dš, mely t‘š-be ment átl. t‘šnam — ellenség, és t‘švar ‚nehéz‘, Indogermán dus eredeti örm. t.

69. դպիր dpir AG. 145. PSt. 60. (gen. dpri, i-a tő) ‚iró‘, az Újszöv.-ben ‚irástudó‘ ‚Mát. innen dprapet ‚az irók (irnokok) főnöke‘ 2. Kir. El. stb. dprapet etreac ‚birodalmi iroda igazgató‘ Laz. dproc ‚iskola‘ (nyug. új örm. təbroczh) dprut‘iun ‚irás, irástudomány, irodalom, könyv‘ Jes., Dan. = ujp. dabīr, dibērī ‚iró‘ pāz divērī (olv. divīrī ‚writing‘, phl. d (i) pir ‚writer, secretary‘, dī (i) pīrīh ‚irás‘ d (i) pirān mehist

‚az irók (irnokok) főnöke‘ V. ö. szánszkr. KSz. divira, divira pati‘. Örm. dpir phl. dipir-re utal.

70. դրօշ drauš (u-tő és i-tő) AG. 146. PS. 61. ‚zászló‘ és ‚zászlóalj‘ (gund ‚Corps‘ és vašt között emlitve) El. Laz. JB, 2. Macc. Sb. = újp. dirafš ‚zászló‘, phl. drafs, zend drafsa ‚zászló‘. Hozzá draušakir ‚zászlótartó‘.

71. Örm. դարման darman AG. 238. PSt. 61. (i- és o-tő) ‚ápolás, ellátás, élelem, eleség‘ FB. Eznik, Mos. Kal. darman tar dma ‚gondoskodjál róla, ápold öt‘ Luk. darman-em ‚gondoskodni okiről, ápolni, gondozni‘ Luk. FB. Sb. xašn-a-darmank‘ κτηνοτρόφοι Gen. ‚baromtenyésztők‘ = újp. dar mān ‚orvosszer‘, phl. darmān ‚remedy‘ skr. dharman — ‚támasz, polcz, erősség‘.

72. Örm. դրուատ drvat AG. 146. PSt. 61. drvatīk‘ (többes sz.)-ban ‚dicséret, magasztalás, dicsöités, dicsérő beszéd‘. Chor. M, Osk., Mát. drvat-em ‚dicsérek, magasztalok‘ (yatags pitoyic = nyug. új örm. olv. hághákšsz bidajiczh a szükségletekről, V száz?) Nareki Gerg. X. száz; drvatakan stb. = újp. durōd ‚áldás, imádság‘ (Horn), ‚egészség, jólét, üdvözlés, imádság, dicséret, magasztalás‘ (Zenker), päz. drūđ ‚salutation, blessing‘, ‚peace, welfare‘, phl. drūt (vagy drōt) ‚health, welfare, prosperity, salutation, blessing‘, zend drvatāt (= druvatāt) ‚egészség‘. Örm. drvat *druvat helyett, mely a perzsában drūt, vagy drōttá vonatott össze. A jelentésre nézve v. ö. lat. salus egészség, salutare üdvözöl.

73. Örm. դէզ dēz ‚rakás‘ PSt. 63. skr. dēhi ‚hányadékföld, gát, sáncz‘, zduzdaeza ‚felhalmozodás‘, gör. τεῖχος, τοῖχος ‚fal‘. AG. nem emliti.

74. Örm. KSz. դաստակ dastak ‚kézfő‘ (újp. dasta ‚marok, markolat‘) afgh, dasta f. ‚a handle‘. AG. szintén nem emliti.

75. Örm. KSz. դժուար dzvar ‚nehéz‘ AG. 143, PSt 63 = újp dušvār ‚nehéz‘, phl. dušx vār, mely új képzés duš ‚nem, és x vār ‚könnyü‘-ből.

76. Örm. դմակ dmak AG. 144. PSt. 63. ‚juhfark‘ = újp, dum, dumm, dunb, dunba, dunbāl ‚fark‘, phl. dum, dumb, dumbak, osset dumäg, zend duma.

77. Örm. դժոխք dzox-k‘ (gen. dzox-oç) ‚pokol‘ = újp. dōzax, pāz. dōzax, phl. dōšaxv, zend duzah ‚pokol‘. Az örm.-ben dōzaxból *dazox és ebből dzox. lett.

78. Örm. դեհ deh ‚oldal‘ AG. 139. PSt. 64. újp. dih, dih‘ ‚falú‘ pāz. deh u. a. zend. danhu, dahyu, óp. nom. dahyauš ‚tartomány. V. ö. nzdeh, ‚idegen‘.

79. Örm. առատ arat AG. 107. PSt. 66. ‚bőséges‘, ‚adakozó, jóságos‘ (szemről) ‚jó, tiszta‘ = újp. rād ‚adakozó, phl. rat‘ liberál, bountiful, generous, skr. rāti ‚készséges, kegy, adomány‘.

80. Örm. ռահ vrah (i-tő) AG. 233. PSt. 66. ‚út‘ = újp. rvāh ‚út, pāz. vāh, phl. ras (= rāđ.)

81. Örm. ռազմ razm, ərazm (itő) AG. 233. PSt. 67. ‚ütközet, csata, csatasor‘ = újp. razm ‚ütközet, phl. razm. A zendben rasman ‚csatasor‘. Példa csata — csatasorra.

82. Örm. ճակատ cākat (u-tő) AG. 186. PSt. 66. ‚homlok' azután ‚első sor, csatasor, csata' = újp. cakād ‚koponya, csúcs'. phl. cakāt ‚csúcs'.

83. Örm. KSz. ռոճիկ rocik (i-a tő, gen. rocki) AG. 234, PSt. 67. ‚napi élés, élelem' = újp. rōzi ‚mindennapi kenyér' Pehl. rōcīk ‚a napi' újp. rōz, óp. ranca ‚nap'.

84. Örm. KSz. արոյր aroir AG. 111. PSt 68. ‚sárgaréz' = újp rōi ‚aes', phl. rōi vagy rōd, skr. lōha, ‚réz', egyhszláv ruda ‚ércz', lat. raudus. Örm. aroir és újp. rōi = arsacida rōd = óp. *rauda.

85. Örm. ձագ jag (ejtsd. dzág, nyug. újörm. czák) AG. 185. PSt. 68. ‚madárfiú' = újp. zāg ‚állat kölyke'. Az újperzsa alak arabosítva zāg vagy zāγ helyett.

86. Örm. զարիկ zarik AG. 149. PSt. 69. ‚auripigmentum (sárga kénarzén), arsenicum' = újp. arah. zarnīx, zarnīg V. ö zend zaranya, arany', a magyarban (mint perzsa kölcsönszó) ‚arany, újp. zar, zarr ‚arany' zarrīn ‚aranyból való'. Az örmény ռ = két r (rr). Modernörm zrinex. Pehl. zarrik = *zarnīk = zend zarenya — (zaranya.)

87. Örm. զարտագոյն zartagoin AG. 150. PSt. 69. ‚sárga virág, festeni való = újp. zand ‚sárga', phl. zart zd. zairita — és újp. gūn ‚szin', zd. gaona, tehát = phl. *zartgōn ‚sárgaszinü'.

88. Örm. KSz. Զրուան Zrvan AG. 42. PSt. 69. az őslény, kinek fiai Ormizd és Arhmn. Jelentése: ‚idő' = zend zrvan ‚idő', phl. zurvān pāz. zurvān ‚time'. Örm. Zrvan perzs. Zurvān vagy *Zsuvān. ra mutat; zd. zrvān zruvan-nak ejtendő.

89. Örm ժամանակ zamanak ‚idő, kor, alkalom' AG. 156. PSt. 69. régi és nagyon gyakori szó = újp. zamāna zamān ‚idő', pāz-zamāna, zamān, phl. zamānak, zamān.

90. Örm. զրահ-ք zrah-k (pl.) AG. 152. PSt. 69. ‚pánczél' = újp. zirih' u. a., phl. zrēh, zend zrāda, arab zarad.

91. Örm. զնդան zndan, zəndan AG. 151. PSt. ‚70. ‚börtön' = újp. zendān u. a. phl. zēndānpan ‚a gaoler'.

92. Örm. KSz. ժահր zāhr méreg AG. 156. PSt. 71 = újp. zehr. u. a. phl. pāz. zahr. (azaz zahr), zd. jaϑra.

93. Örm. սատար satar ‚csapat-vezér' = újp. sālār ‚főnök, vezér', pāz. sālār ‚a chieftain, leader, general', phl. sardār = óp. saradara.

94. Örm. սահման sahman (i-a tő) ‚határ', ὅρος' = újp. sāmān eszköz, rendezés, terv, czél, határ, phl. sāmān ‚a boundary-mark', argument, quality', pāz. ‘sāmān limit, argument. Ha az összeállitás helyes, phl. *sāhmān = óp, ace *ϑāxmān-am. AG. 235, PSt. 72.

95. Örm. սակ sak (i-tő) AG. 234, PSt. 73 ‚adó' = phl. sāk u. a., újp. sā = sāv u. a.

96. Örm. ապսպարեմ apsparem AG. 106, PSt 73 átad, rábiz, (apasparem) = újp. supurdan, supăram u. a. = phl. apaspāram.

97. Örm. սպառ spari: i spari ‚végig', anspar' ‚végtelen' stb. = újp. siparī, isparī ‚vég'. pāz. spur ‚perfect = phl. spurīk ‚complete', phl. spur ‚perfect', anaspurik ‚imperfect stb.

98. Örm. ասպնջական aspnjakan (j = régi ds, nyugati újöröm cs) vendég-fogadó ‚gazda' °ուխթիւն °uti'um vendéglátás' = pāz. pe^{hl}. aspanj 'a resting place, a lodging place', újp. sipanj. Phl. *aspinj^{a}kānra utal. AG. 109, PSt. 73.

99. Örm. սպուզել spuzel ‚halaszt', spuzumn ‚halasztás' = újp. sipōxtan. pr. sipōzam ‚aufschieben', phl. spōxtan ‚to thrust, nemove', spoz Aufschub stb.

100. Örm. սրսկ-եմ srsk-em AG. 241, PSt. 57 ‚megöntöz'. srskumn o és = iráni *srsk, újp. sirišk ‚csepp, könny pāz. srišk ‚csepp'.

101. Örm. Sebuxt = perzsa Sĕbōxt AG. 72 PSt. 78. na = perzsa sē = zend draya ‚drei' (három) és bōxt, örm.-buxt = zd, *buxta ‚megmentett.'

Dr. Pátrubány Lukács.

Kisebb kozlemények.

A magyarok származása. A történeti társulat febr. havi választmányi ülésén Thury József értekezését, mely a magyarok szávárti-ászfáli nevéről szól, Dézsi Lajos dr. olvasta fel. Bíborban született Konstántinusnál fordul elő az adat a turkokról (a mely néven a magyarokat érti), hogy azokat régente valami okon Szabartai-ászfáloinak nevezték, söt Persziszben letelepedett töredékük az ö idejében is még e nevet viselte. E név a mult század közepétől egész a mult esztendeig foglalkoztatta tudósainkat, a mikor az akadémiában Petz Vilmos, a „Századok"-ban Fiók Károly hozta szóba. Iróink mind Konstantinosznak ezen adatára támaszkodtak s most Thury kimutatja, hogy a magyarok e nevét öt nemzet irodalma ismeri s összesen tizenegy örmény és arab iróról beszél a Perzsiában megtelepedett töredékröl szjávorti, szévorti néven, a kik hosszú ideig fentartották önállóságukat s később az örmények hatalma alá kerülve Konsztantinosz serege ellen is harczoltak. A név jelentését Thury az örményből igyekszik megfejteni: szjáv, szév az örményben fekete, feketés, orti pedig fiú, tehát fekete fiak lett volna a magyarok régi neve; a mely megfejtést az is támogatja, hogy az orosz történetirók is beszélnek fekete magyarokról; a név másik részét, az ászfaloit görög szónak tartja s az egész nevet állhatatós, vagy erös fekete fiak-nak forditja. Ezzel kapcsolatban a rejtélyre is kiterjeszkedett, miért származtatják a mi krónika-iróink Nimrodtól a magyarokat s a rejtély megoldását abban találja, hogy Isidorius történetiró szerint, kinek művét krónika-iróink igen jól ismerték, a bibliai szereplők közül épen Nimrod volt az, a ki Persisben lakott és uralkodott, másfelől más források után azt is állitják, hogy a magyarok testvérei még korunkban is Persisben laknak, így kétrendbeli forrásunknak ez a meglepő találkozása nekik ékesszólóan hirdette, hogy csakis Persisben uralkodó Nimrod lehetett az őse az ottani magyaroknak.

Az erdélyi örmény püspökség. A „Tiszántúl,“ Szent-László vásosának politikai napilapja; folyóiratunk mult havi füzetéről szólván, a többi közt irja: „Merza Gyula egy terjedelmes czikkben tör lándzsát a fölállitandó örmény katholikus püspökség mellett, magának a Szentszéknek a keleti ritusokat pártoló encyclikáival érvelve. Örömmel tapasztaltuk, hogy a kérdésben legtájékozottabb lapjainkra, a „Magyar Állam“-ra és az „Alkotmány“-ra hivatkozott. Éveit s tendencziáját magunkévá teszszük; annálinkább, mert az új püspökség fölállitása az örmények katholikus öntudatát is emelni fogja!“

Érdekes oklevelek. Dr. Szádeczky Lajos a „Kolozsvár“ 292 számában (1896. decz. 23) ezeket irja: »Gyergyó-szt-miklósi városi levéltár. Tanulságosak főleg azok a mult századbeli oklevelek, melyek a bevándorolt örmények és az ős-székely lakosság egymásközti jogviszonyát szabályozzák, köztük 1744. ápr. 22: körülirása azon feltételeknek, melyekre a Gyergyó-Szt-Miklóson megtelepedett örmények a székelybirtokos község irányában magukat kötelezik.«

Egyetemi örmény hallgatók Németországban. Németország különböző egyetemein tanuló örmények száma a következő. Theologiát tanul Lipcsében 2, Berlinben 1, Heidelbergben 1, Bonban 1; összesen 5 tanuló. — Neveléstant tanul Lipcsében 1, Jenában 2, Münchenben 1; összesen 4 tanuló. — Nyelvészetet tanul Lipcsében 2, Strasburgban 1; összesen 3 tanuló. — Orvostant tanul Lipcsében 1, Berlinben 1, Halleban 1; összesen 3 tanuló. — Jogot tanul Lipcsében 1, Berlinben 1; összesen 2 tanuló. Irodalmat és történelmet tanul Lipcsében 2, Jenában 1; összesen 3 tanuló. — Természettudományt tanul Berlinben 3 tanuló. — Vegytant tanul Lipcsében 3, Heidelbergben 1; összesen 4 tanuló. — Géptant tanul Münchenben 3 és mezőgazdaságot Lipcsében 2 tanuló. E szerint Németország egyetemein tanuló örmények összes száma: 32.

Irodalom és művészet.

Hántesz Ámszoreá. Folyóiratunkkal egyszerre indult meg 1887-ben az örmény irodalom terjesztésében hangyaszorgalommal működő bécsi mechitháristák szerkesztésében egy tudományos, moralis és művészeti havi folyóirat: a „Hántesz Ámszoreá“ (Havi Szemle.) A kitünő illusztrácziókkal ellátott és csinos kiállítású szemle 32 nagy negyedrét alakú lapra terjed. Úgy a tavalyi, mint régebbi füzetei igen sok tudományos czikket hoztak — főleg Govrik Gergely mechithárista atya Hovhánnesz Ánéczhi álneve alatt — az erdélyi örményekről. Tizedik évfolyamában következő hosszabb tanulmányokat találjuk: A szépvizi és gyergyó-szent-miklósi örmény koloniák, 4 közleményben. — Történeti adatok Szászun-ról, 6 közl. — Az 1894. és 1895. évben megjelent összes örmény és idegen nyelvű, de örmény tárgyú művek jegyzéke, 7 közl. — A márás-i (e kerülethez tartozik a most keresztény kormányzó alatt álló Zeithun vidéke is) — örmény dialectus hangtani tanulmányozása, 4 közl. — Oghulluchián Joachim örmény orvos, 2 közl. — Az Ábgármonda Chorenei M. történelmében, 8 közl. — Jéghise történelmére vonatkozó megjegyzések, 4 k. — Byzánczi Faust történelmének tanulmányozása, 4 k. — Az erzerumi Szánászárián-gymnasium örmény kéziratainak jegyzéke, 4 k. — A Kaukázus hegyei között, 8 k. — A Hántesz Ámszoreá ez évvel XI. évfolyamába lépett. Előfizetési ára egész évre 4 forint. Czime: A la Rédaction de la Revue „Hantess Amsorea“, Vienne (Autriche,) VII/2 Mechitharistengasse 4.

Az örmény nyelv. Báleozián L. londoni örmény felkérte Müller Miksát, hogy mondjon véleményt az örmény nyelvről. Mire a nagynevü nyelvész a következő levéllel válaszolt: Oxford 1881. márcz. 11. Uram! Nem érzem magamat képesnek arra, hogy az elömbe tüzött kérdésre feleletet adjak. Ezen kérdés nemcsak az ó- és új-örményt, hanem mindazon nyelveket illeti, melyeknél a klasszikus nyelv átment az úgynevezett köznyelvbe. Önöknek nem egy nagy tudósra, hanem nagy költőre van szükségük, ki erre a kérdésre: „Milyen legyen az örmények jövő nyelve?“ így feleljen: »Dantera van Önöknek szükségök, ki a megvetett örmény köznyelv fejére tegye a királyi új koronát.« A míg ezt megkapják, a nyelvészek és akademisták nyilatkozatai csak arra valók, hogy zavart, egyenetlenséget idézzenek elő. Azonban az örményeknek kötelessége így nyilatkozni: »Mi utánozzuk őseinket!« és tartoznak e szerint is cselekedni. Ennek ideje most vagy soha! Alázatos szolgája: Müller Miksa tanár.

Közgazdasági élet.

Népszerű előadások. A földmívelés-ügyi ministerium támogatásával és a vármegyénkbeli gazdasági egyesület közreműködésével, az „Erdélyi gazdasági egyesület“ — a megye székhelyén — népszerű gazdasági előadásokat rendez; a melyeknek tárgyai a vidékünket kiválóan érdeklő gyakorlati mezőgazdasági kérdések tárgyköréből vannak meritve.

Mi újság az örmény világban?

A keleti kérdés, mint hozomány. Napjainkban, midőn a törökországi viszonyok rendezése oly sok gondot szerez a diplomatáknak s mikor a közeledő tavaszszal nemsokára Áfrikából — a középtengeren át — hazaérkező fecskéink csodálatos dolgokról fognak csevegni, a miket útközben a klasszikus görögszigeteken tapasztaltak: nem lesz érdektelen felújitani azon egykori miniszter jellemző mondását, — a ki leányát egy publicistához adván nőül, a menyegző előtt igy szólt leendő vejéhez: Leányom mellett hozományt nem adhatok ugyan, — de ime itt van a „keleti kérdés“; ha Ön életre való ember, abból bizton elélhet még száz esztendeig! —— A mint ma állanak a viszonyok odalenn Törökországban, alighanem végső megoldásához közeledik már a „keleti kérdés“, — s az egykori vőlegény (ily hozomány mellett) rövid pár év mulva nem valami irigylést keltő vagyoni helyzetbe juthatna.

A „Fővárosi Lapok“ diplomatája. „A szultán igéretei“ czím alatt a többek között ezeket mondja: Keressük a módokat, melyeknek révén pénzt és arravaló embereket szerezhetnénk, hogy megmentsék a török birodalmat a végpusztulástól. Mi közben Európa buzgón keresi a módokat, ime felmerül az örményeknek adandó kegyelem kérdése. Ezer és ezer szerencsétlen sinylik a számkivetétben és börtönben csak azért, mert örmény. Senki semmit reájok nem bizonyitott, de gyanús minden, a mi örmény. A kivételes bizottság hónapok óta dolgozik titokteljesen, vérszomjason eredmény nélkül. Európa utóvégre is megsajnálja a szerencsétleneket; hamár az összes örmények sorsának megvitatása olyan nehezen megy, legalább ezek a boldogtalanok ne szenvedjenek a végtelenig. És Európa kegyelmet kér részükre. Jön Cambon a franczia nagykövet, mint Európa megbizottja, a kéréssel, hogy az örmények kapjanak kegyelmet. A szultán azonnal megigéri. Párisban majd megbolondulnak az emberek a franczia diplomaczia sikerétől. Eltelik vagy két hónap, de kegyelmet nem kap senki. Hiábavaló volt a nagy öröm a boulevardokon. Jön Calice br., az osztrák-magyar nagykövet s megújitja a kegyelmi kérést. A szultán azonnal megigér mindent; már hogyne adna kegyelmet az örményeknek, midőn ilyen tiszteletreméltó urnak és egész Európának örömet szerezhet vele. Eltelik újra vagy két hét és a kegyelemnek se hire, se hamva. Ekközben visszaérkezett Konstantinápolyba Nelidof, az orosz nagykövet és elmegy ő a Yildiz-kioskba, hogy megsürgesse a már kétszer ünnepélyesen megigért amnestiát. A szultán természetesen nek is minden jókat kiván és igér, de továbbra se tesz semmit. A kegyelem kérdése ekképen még mindig elintézetlen. Pedig ehhez sem pénz, sem előmunkálat, sem egy száll ember nem kell; pusztán egy kis jóakaratra és Európa iránt egy kis tiszteletre volt szükség ... és az örmények már rég visszanyerték volna szabadságukat, a miért Európa hónapok óta könyörög. Tehát igazat kell adnunk az angoloknak, a kik az egész akczió kezdete óta hirdetik, hogy itt erőszak nélkül nem lehet semmire se menni.

Franczia-örmény társaság. Párisban franczia-örmény társaság alakult, melynek czélja védelmezni az örmény érdekeket. A társulat elnöke Sarmetán atya, kinek az örmények érdekében irt lelkes felszólalását magyar forditásban lapunk is közölte.

Érdekes interview. Egy igen tekintélyes, a diplomata-világhoz közel álló görög ember fogadta közelebbről a „Budapesti Hírlap“ tudósitóját, s a többi közt igy nyilatkozott a keleti viszonyok felől: — Én tavaly az olympiai játékok után Szmyrnába mentem és mit láttam? Egész Szmyrna és egész Kisázsia — a hol csak görögök laktak, — lázban volt és napról-napra attól tartottak, hogy konfliktus támad egyrészt Törökország — másrészt a görögök és az örmények között!

Örmény testvéreink segélyezése. Az „Alkotmány“ konstantinápolyi jelentése szerint a mult év augusztus havában Haszkiój-ben megölt örmény keresztények hátramaradt családtagjáit — özvegyeit és árváit — Monsignore Bonetti, konstantinápolyi pápai delegásus és Monsignore Ázárián, az ugyanott székelő „ciliciai“ örmény katholikus patriarkha, úgy pénzsegélylyel, valamint élelmi szerekkel és fütő anyaggal is bőkezüen támogatják.

Menekült örmények Oroszországban. A „Novoszti“ arról értesült Tiflisből, hogy negyvenezer örmény emigrans helyeztetett el orosz földön; még pedig huszonkétezer a Karsvidéken, — tizennégyezer a Fekete-tenger mellékén, — a többi Eriván környékén. Élelmezésükre Moszkvából és Asztrakán-ból érkezett élelmi-szer. Sok gyermeket megölt a hideg és az éhség.

Az örmény bebörtönözöttek szabadsága. A konstantinápolyi lapok ján. 6-iki számaiban ezeket olvassuk: „A fővárosunkban politikai vétségek miatt börtönbe vetett helybeli és vidéki örmények mindnyájan számra nézve négyszázötvenen szabadon bocsáttattak. Csak a halálra itéltek maradnak, kik valamely várba, ellenben az egyházi személyek a jeruzsálémi zárdába küldetnek.“ Most mi kérdjük, hogy ha Konstantinápolyban csak 450 volt bebörtönözve, akkor hol a többi 8550 fogoly, mert az európai lapok hivatalos források után azt irták, hogy a bebörtönözött örmények száma 9000?

Uj konzulatus. Ő Felsége elrendelte, hogy Täbriszben (örményül: Tavres), Perzsa-Örményország fővárosában, — s legnagyobb kereskedelmi központján, — egy tiszteletbeli, osztrák-magyar konzulatus állittassék fel. Täbris városa székhelye egy örmény püspökségnek is, valamint a perzsa birodalom egyik jelentékeny — az azerbeidsáni — tartományi kormányzóságának.

Örmény menekültek Bulgariában. Várnában mintegy 7—8000 menekült örmény van, kik Konstantinápolyból vagy a vidékről jöttek ide. Egy bizottság, mely örményekből és bulgárokból áll, gondoskodik a segélyre szorult örményekről. E bizottság tagjai közt van egy emberszeretö angol nő is: Frajzer kisasszony, ki egy épületet bérelt ki, melybe a menekült betegeket helyezték el. Ez a kórház még a törökök idejéből maradt nagy épület, melyben több mint 80 szoba van Ez a nagy épület tele van konstantinápolyi és vidéki családokkal. Ezeket a bizottság látja el étellel, itallal (thea, téj, kávé), fával. Egy városi hivatalnok mindennap ellátogat a kórházba. A város öt kerületre van osztva; a bizottság tagjai minden nap meglátogatják kerületeiket. Házról házra járnak és a szükölködö örmények közt ruhát, flanelt, vásznat, csizmát, fát, ételt osztógatnak...

Örmény kivándorlók Bulgáriában. Tizenkétezer örmény menekült érkezett Bulgáriába, a várnai és burgaszi vonalon. Ezen országban már régibb örmény telepitvények is voltak, föleg Filippopolban és Varnán, — s a bolgár kormány az új koloniákat a régiek mellé akarja letelepíteni. Segély-bizottság alakult, mely egyelöre a menekültek legfőbb életszükségletét biztositsa. A bulgár kormány és társadalom lehetöleg támogatni igyekszik az e részbeni törekvéseket. Munkásokat már is alkalmaztak a kikötöknél teherhordásra, s az örmény orvosok magukat rendes orvosi praxisra kérték bocsáttatni. Az egykori bolgár atrocitások idejében a Kisázsiába internált bolgár menekültek közt annak idején, oly inség uralkodott, hogy az üldözött bolgárok éhen vesztek volna el, ha az örmények nem segitették volna öket. Ezt akarják most a bolgárok meghálálni!

A szabad lábra helyezett Undseán Ábig. Konstantinápolyból decz. 10-iki kelettel azt táviratozzák a »Nev-York-Herald« czímű lapnak, hogy a szultán parancsára szabadon bocsátották Undseán Ábig efendit, ki három évre volt elitélve azért, mert állitólag pénzzel segitette a forradalmi bizottságot. A »Than« konstantinápolyi levelezöje is megerősiti e hirt, egyszersmind azt is mondja, hogy Undseán szabadságát a franczia nagykövet Cambon közbenjárásának köszöni.

Terv a háború megelözésére. Athén-ben az európai követek, az örmény nemzetiségü Onu, orosz követ lakásán konferencziát tartottak, a görög kormányhoz intézendő együttes jegyzék tárgyában. E jegyzékben a thessaliai határon összevont csapatok visszavonását sürgették. Hasonló jegyzék ment a szultánhoz is. A csapatok visszarendelésének e szerint egyidőben kellett volna megtörtennie. De mivel a háborúskodó felek ellenszegültek, — főbb kikötöiket zárlat (blocade) alá vették és kényszerrendszabályokat alkalmaztak ellenük.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

K. Papp Miklós.

1837—1880.

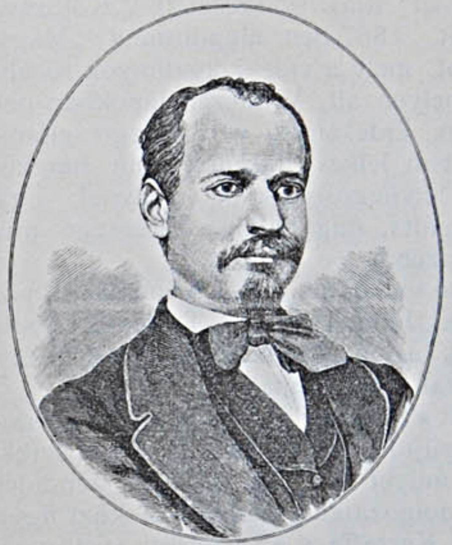

Nagy kiengesztelő a halál. Midőn áldozatára esnek a lét utolsó halvány sugarai, megaranyozzák mindazt, mi jó, mi nemes, mi tiszteletre méltó volt benne.

Minden egyéb elmosódik az élet titokteljes határvonalát átlépő alakon s tovatünik a megbántásnak, a sérelmeknek, miket az életben netalán elkövetett, emléke is lelkünkből. A mi megmarad, a buzgó törekvések, a tehetség s a hazafias munkásság iránti elismerésünknek valóban emberi érzése. „A halál sok mindent elfed,“ mondja a költő. Ezt az érzést a halál sem fedheti el.

A megemlékezésre K. Papp Miklósról, irodalmunk legújabb halottjáról ezen érzés indit. Ez készt, hogy most, midőn már kiesett kezéből a fegyver, mi is leeresztett fáklyával álljunk ravatala mellé.

Egy életerős, tevékeny férfi-élet halt el benne, mely megtanult küzdeni az élettel, s melyet a halál is csak hosszú küzdelem után tudott megölni. 1837. okt. 29-én született Deésen, jómódu örmény kereskedő családból. Első irodalmi kisérleteit a „Kolczsvári szinházi közlöny“-ben tette közzé. E lap 1859-ki évfolyamában jelent meg „A megtestesült fatum“ czimü beszélye. Az 1860-ik évfolyamban „Száz kancsuka egy csókért“ saját neve alatt, továbbá „Egy veszedelmes szép leány,“ „Tarka képek a régi jó világból," „Hogyan fogták hajdanában az ellenséget?" Nagy harang álnévvel. Később állandó munkatársa lett a „Korunk" czimü politikai hirlapnak, melytől utóbb a Dózsa Dániel által szerkesztett „Kolozsvári Közlöny"-höz ment át. 1867-ben alapitotta a „Magyar Polgár" politikai lapot, mely a vidéki közlönyök sorában kétségtelenül kiváló helyen áll. Mindezen lapokban nemcsak az erdélyi részek érdekeinek volt buzgó előmozditójuk, hanem általában lelkes, fáradhatatlan harczosa volt a haladásnak, felvilágosodásnak, melynek ügyét mindvégig hiven szolgálta, míg halálos betegsége miatt a toll ki nem esett kezéből.

Lapját az irodalmi vállalatok egész sorozatával hozta kapcsolatba. Ilyenek: a „Jónás Lapja," „Történeti Lapok," „Hölgyfutár," melyek az ő szerkesztése alatt becses termékei voltak a hazai irodalomnak.

Sikerrel müködött a történeti irodalom terén. Számos nagybecsű okmányt gyüjtött, sok érdekes történeti czikket irt s egy nagyobb müvet is „Az 1735-ki zendülés" czímmel. Történelmi dolgozatai s kiadványai közt figyelmet érdemelnek még: Karraffa s az eperjesi vértörvényszék; A fölségsértési pör Magyarországon 1795-ben; Egy rendőrkém az ifjak társulatában; Adalék a Lovassypörhez; Nehány lap Kossuth Lajos naplójából 1837. mart. 6—12.; Adalék Kossuth Lajos 1837-iki nótapöréhez; Id. Czegei Wass György naplója; Bölöni Farkas Sándor naplója; Nehány hadi törvényszéki itélet a Haynau korából; Egy menyegző a mult században; Egy érdekes adat az 1848—49-diki román népfelkelés történetéhez.

A szépirodalom felé vonzották leginkább hajlamai. Mint belletrista nem a compositióban tünik ki, hanem a keresetlen és magyaros előadás által. Ő nem vizsgálta mélyen sem az életet, sem az embereket, hanem megtudta találni a külsőségekben a jellemzőt és érdekest. A formák iránt sem volt kiképzett izlése, de naturalismusa sikerrel cultiválta a genre keretét. Önálló szépirodalmi müvei: „Régi képek a krónikákból; Tarka lapok az élet és történet könyvéből; Egy szép asszony története; Törvényszék otthon; Rab-asszony; Mit beszél a világ;

A vádlottak padján" czimü regényei. — Kiadta továbbá: Gr. Széchenyi István Blickjét; br. Wesselényi Miklós bünperét; Három orosz, három angol kalandjai Délafrikában stb. Nem csekély irodalmi érdeme többek közt az is, hogy az irodalomnak ő nyerte meg Teleki Sándor grófot, ki tárczáival gyakran fölkereste még legutóbb is lapját.

A színmüirással is megpróbálkozott, de itt aránylag kevesebb sikerrel. A színpad számára már a 60-as években dolgozott és „Bajszerző" czimű vigjátéka egy pályázaton mint második lőn kitüntetve. E téren újabb müvei: „Judit asszony," „Az ördög bibliája" népdrámák és „Absolon papa" czimű 3 felvonásos vigjátéka; az utóbbi három saját kiadásában meg is jelent.

Szóval vállalkozó szellemű, fáradhatlan tevékenységű férfiú volt; nagyobb utazásokat tett külföldön s a társadalmi életben is hévvel karolt fel minden jó és szép eszmét. Kolozsvár társasköreinek egyik legtevékenyebb alakja tünt el vele. Betegsége tüdőlobbal kezdődött. Még a mult ev végén a Szamoson dynamittal eszközlött robbantások alkalmával egy izben meghütötte magát; karácsony másodnapján édes anyja temetésénél ezt újabb hüléssel fokozta s ettől kezdve mind panaszkodott az oldalnyilalások miatt. Január 2-án kénytelen volt lefeküdni s orvost hivatni; a tüdőlobban aztán szerencsésen kiállotta a krisist, de január vége felé altesti bántalmakkal complikálódott betegsége, mikből csakhamar veselob fejlett ki. Ezek hevesen megtámadták a már is elgyengült beteget. A gyógykezelő orvosok aggodalommal nézték a különböző kórok lefolyása elé s igyekeztek minden eszközt felhasználni, melyet a tudomány rendelkezésökre bocsát. De hasztalan volt minden kisérlet. A beteg, ki az utóbbi időben iszonyúan szenvedett, már a két utolsó héten gyakran elvesztette eszméletét ugy, hogy még legbensőbb barátait, sőt rokonait sem ismerte föl. Különben annyira el volt készülve a szomorú kimenetelre, hogy már a „Proletárok" első előadása alkalmával táviratilag gratulálván Csiky Gergelynek, táviratát ugy irta alá, hogy: „Haldokló pályatársad." E hó 11-én végleg elvesztette öntudatát, s kezdetét vette a szivszaggató halálküzdelem.

12-én délben feladták neki az utolsó kenetet, az orvosok minden reményről lemondva eltávoztak. Délután 3 órakor bekövetkezett a katasztrófa, mely kioltá tevékeny életét. Özvegyet, sz. Szabó Pepi asszonyt, a kolozsvári színháznak másfél évtized előtt elsőrangú tagját, s négy kis árvát hagyott hátra.

E hó 15-én helyezték örök nyugalomra, Kolozsvár lakosságának nagy részvéte mellett. Sirjánál Szász Gerő tartotta a gyászbeszédet. „Az út, melyen haladott, — mondá az elhunytról — utazás volt a sziklás meredeken. Kő feltörte lábait, tövis megtépte ruháját, arczát, nem egyszer szivét is... de lelki szemeimmel látom e pillanatban is a férfiút, ki — ráparancsol önmagára, hogy lennie kell valamivé, s az akarat mindent leküzdő erejével lett az, hogy egy mívelt város állja körül sirját, egy ország emlékezik meg kidöltéről. Munkálkodott buzgón, fáradság nélkül, lelkesedéssel; és nemcsak irt, beszélt, de meghozta anyagi áldozatát is mindenütt, ahol a müvelődésnek, tehát a szépnek, a nemesnek szolgálhatott; igy egyesült benne az iró az emberrel.“ — Teleki Sándor gróf is szentelt a gyászszertartás napján nehány kegyeletes sort emlékének. Végezzük az ő végszavaival: „A ki magát önszorgalma által fel tudja küzdeni egész a világosságig, s a ki abból annyit sajátithat el magának, hogy másokat is felvilágosithat, az elmondhatja magáról, hogy: éltem. — Te éltél!“

Budapest 1880 febr. 22 8. szám.

„Magyarország és a Nagyvilág.“

Miért sirsz?

— Ch. K. költeménye. —

Csak koldus az, ki sir és kéreget,
Könnyekkel rabláncz széljel nem törik.
Oh Hájásztán! ne hullass könnyeket,
Ne keseritsd éltednek napjait.

Sirásodra megindult a világ,
Hegyormok is együtt sirtak veled,
Ám mi jó támadt ebből te reád,
Meggyógyitották sajgó sebedet?...

Tudom, hogy könnyeiddel a könyört
Akartad, — s hiszed is — felkölteni,
S nagylelküség helyett nyertél közönyt,
Hisz senki sem jött érted küzdeni!...

Dobd el kezedből a koldus-botot,
Átéltél már sok századot vele;
Ne használj többé kérő szózatot,
Ugy sincs ezeknek semmi sikere...

Az embert szerető nagy államok
Szép, néma csöndben nézik álmosan:
Miként pusztitnak rablók, gyilkosok, —
És elhiszik, hogy minden rendbe' van!...

Üres szavak és hiú biztatás,
Szereztek neked szégyent s megvetést;
Lásd' mit sem ér a sirás, koldulás,
Jutalmul nyertél tenger-szenvedést!

A tespedéssel hagyj' föl nemzetem!
Ragadd kezedbe éles fegyvered' —
Rohanj' a harczba villám-sebesen
S mutasd meg ottan hősi jellemed!

Honszeretet vezesse léptedet,
Legyen hős Vártán példánykép nekünk;
Világ hadd lássa fegyvertényedet,
Csak ugy lehet szabaddá nemzetünk!...

Simay Gergely.

Az örmény nyelv történetéhez.*)

I.

A classicus nyelvek története bizonyságot tesz arról a tényről, a mely talán az örmény nyelvnél jelentkezik leginkább szembeötlően, hogy eme nyelvek virágkorát hanyatlás követte. Ámbár az irodalmi vagy mesrobi örmény nyelvben az Arsacidák kora (melyet a rómaiak augusztusi vagy ciceroi nyelvének korával lehet összehasonlitani) az országra zúdult szerencsétlen események következtében igen rövid ideig tartott, mindazáltal meglehetősen gazdag kiváló művekben. Ez a mesrobi nyelv ama változások és átalakitások folytán, a melyeket későbbi századokban szenvedett, annyira ismeretlen s oly teljesen feledésbe ment, hogy viták és ellentétes felfogások tárgyát képezi még manapság is, a midőn fáradságos buvárlatok újra felszinre hozták.

---

*) Die Geschichte der classisch-armenischen Schriftsprache, von dr. Johann Thumajan (Verhandlungen des VII. Internationalen orientalischen Congresses. Arische Section, Wien, 1888.)

A legújabb buvárai több izben tettek közzé általánosságokat a nyelvről, azonban nem létezett annak megismertetésére szolgáló gyakorlati kalauz. Avval a szándékkal, hogy ezt a lényeges hézagot kitöltse, dr. Aidyn Arzén, a bécsi mechithárista congregationak főapátja meglehetősen terjedelmes grammaticáját adta ki a mesropi (classicus) ó-örmény nyelvnek. Munkájában behatólag fejteget különböző nyelvészeti kérdéseket és jelenségeket. Fejtegetései szolgáltak alapjául annak az igen érdekes előadásnak, melyet Thumáján mechithárista atya az orientalisták Bécsben tartott hetedik nemzetközi congressusa elé terjesztett a classicus örmény irodalmi nyelvről. Megvilágitja ez az előadás az örmény nyelvben századok során történt átalakulásokat s alkalmas a keleti irodalomba becsúszott anachronismusoknak az eltávolitására is.

Az ötödik században (405 táján) vette kezdetét a classicus örmény irodalom, egyidejűleg a teljes örmény alphabetnek a feltalálásával. Nagy Mesrobnak az alphabet feltalálójának és számos munkatársának a fáradhatlan tevékenysége egész tömegét hagyta hátra a nemzet számára nagybecsű műveknek, melyek stylje fokozatos emelkedést mutat az egyszerűtől a szépség legmagasabb fokáig.

Ámbár e művek legnagyobb része (eltekintve azoktól, a melyek teljesen veszendőbe mentek,) forditás, mindazáltal felette nagy a jelentőségük; mert az eredeti szövegekkel való összehasonlitásuk módot nyujt az örmény szavak értelmének pontos meghatározására s a nemzeti kifejezések ama sajátosságainak felismerésére, melyek

rendszerint az eredeti szövegtől való eltérésekben nyilvánulnak.

Eme classicus munkák és forditások gazdag sorozatából különösen kiemelendők: az ó- és újszövetségi szent könyvek kitünő átültetései, Esnik iratai, Aranyszáju szent János forditásai, Severinusnak (az örmény átültetés szerint Seberianusnak, voltaképen emessai Özsébnek) homiliái, cäsareai Özsébnek krónikája, stb. Felemlítendők továbbá az egyszerű, sallangokat kerülő stylben syriai szerzők után forditott munkák, nevezetesen syriai Ephremnek több kötetes munkája, a mely eredeti és valódi szerkezetében csakis örményül maradt fenn; valamint azok a dagályos irmodorú könyvek is, melyekben a nyelvi önállóság és sajátosságok leginkább domborodnak ki, ugymint: a Makkabäusok három könyve, Koriun, Byzanczi Faustus, Agathangelos, a szent Atyák életének egyes részei, stb.

Ezekben a kizárólag classicus munkákban megtaláljuk a legválogatottabb szavakat, azoknak szabályszerű képzését és valódi értelmét, a grammaticai szabályokat, a nyelvnek emelkedettségét és szókincsét sok synonym kifejezésben és számtalan kizárólag nemzeti kifejezési formában. Találkozunk továbbá az idegen nyelvektől teljesen és merőben elütő sajátosságaival az örmény nyelvnek s különösen a stylnek ama finom izlésével, a melyet eme korszakon kivül keresni egészen kárbaveszett fáradozás. Természetesen fokozatok mutatkoznak ezeknél az iratoknál is, de a lényegében egyöntetű valamennyi. S épen ez a fő ismertető jele a classicus ó-örmény irodalmi nyelv aranykorának.

Ezekkel a művekkel be is zárul a szerencsés mesrobi irodalmi korszak. A következő viszontagságteljes időkben más irók folytatják az örmény irodalom müvelését és pedig két irányban:

1. Egyik csoportja az új irói nemzedéknek, melyet ifjúkorában csak Mesrob oktatott, de a mely később jártasságot szerzett az összes görög tudományokban és a görögök közt nött fel, közvetlenül nagy mesterének halála után, ugy vélekedvén, hogy a görögnek minden

árnyalata nem található meg az örményben, oly módozatok kieszelését tüzte ki czélul, a melyek segitségével a hiányzót örmény elemekkel kiegészithesse. Ekként felette nagyszámú, a görögöt utánzó, részben képtelen újitás jutott be még a nyelvnek lényeges alkatrészeibe is, s másfelől mellőzésben részesült igen sok a nyelv eredeti jellemző vonásaiból. A classicus és nem classicus szavak közti válaszfal teljesen ledölt; a valóban nemzeti kifejezési formákat újakkal, önkényesen alkotottakkal cserélték fel s a görög képzésű szavakkal görög grammatikai és egyéb formákat is átültettek.

Ezekre az átalakitásokra támaszkodva kezdte meg működését az új irói nemzedék, a mely ekként mintegy újonnan feltalált nyelvnek lett a megalapitója. Ez az átalakulás az első forradalom az örmény nyelvnek történetében. Az irók közül, a kik végrehajtották s műveiket az ekként átidomult nyelven irták meg, névszerint csak Khorenei Mózest s Dávidot, a bölcselőt ismerjük.

2. Az iróknak másik csoportja egyidejüleg az előbbenivel folytatta a mesrobi irodalmat. Ámbár az emlitettük forradalom hatása és következményei ezeket sem hagyták érintetlenül s az előbbeni classicusok emelkedettségét nem is érhették el, mindazáltal a nyelvök meglehetősen tiszta és — ha nem is mindenütt — classicus. A leghíresebbek eme csoport tagjai közül: Elisäus, Phárbi Lázár, Mambré, Kiud és Mántáguni János, kik az ötödik századot, az örmény irodalomnak első szinterét berekesztik. A most említett irói csoportnál még sok nyomával találkozunk a régi classicus nyelvnek, különösen ama szavak helyes alkalmazása tekintetében, — a melyek a következő századok alatt már csak megromlott alakban jelennek meg.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

m. a.

Szenvedni és hallgatni.

Hogyha az éj óráiban
Könyet ont szemed,
Hogyha mélyen s örökre van
Sebezve bús szived:

Vonulj magadba csendesen
S szüdnek vigasztalás
Csak egy legyen bánat fia,
A néma hallgatás.

Ne vidd a nagy világ elé
Fájdalmid tengerét,
Ne panaszold el senkinek
Lelked fájó sebét!
Leghivebb barát e földön
Legyen bár im veled,
A szivnek békéjét csupán
Hallgatásban leled!

Ha itt némán szenvedni tudsz
És türni csendesen,
E földön és ez élten túl
Isten tied leszen!
Szelidséged feledteti
Az élet bánatát
És megnyitja bö jutalmul
A mennynek kapuját.

Isten bocsátá most reád
E szenvedéseket,
Miken reményid árbocza
Vajha nem törne meg!
Ne szólj! szenvedj és türj te szív,
De a világ elé,
Ne vidd soha fájdalmadat;
Legyen ez Istené!

Azért tanulj örökre hát
Némán lemondani,
Tanuld a bántalmazónak
Bünét bocsátani;
S míg mást a bánat földre sújt
Oh légy te ő vele,
Ne érezd azt, hogy szívsebed
Még bé nem heggede.

S kérded minderre ki tanit
Tégedet gyermekem?
Tekints, tekints az égre fel,
Csak ott van kegyelem.

A csillagok felől fakad
Az üdvnek sugara,
Egy fénye él szivedben is:
A szeretet s ima.

Németből:

Bányai Gratiana.

A zejthuni örmények.*)

„Földből nöttek ki a hősök,
S mint hajdan a dicső ősök
A vitézség drága árán
Küzdtek a jog s Zejthun várán.“

Merza Gyula.

Örményország már a bukás szélén állott, midőn Dsingizkhán és Oktáj uralkodása alatt a mongolok elfoglalták; belviszályok és a byzanczi görög császárok, meg a koniai szeldsukida szultánok támadásai dulták már régóta. Már el volt itélve e sorsra, mert képtelen volt az önvédelemre; egészen elenyészett tehát a zavargások között, ugy, hogy bukása végzetessé lőn.

Mindazonáltal jelentékeny számú örmény család menekült a pusztulás elől Kis-Ázsiából, kik azután Cilicia éjszaki részein telepedtek le; itt a Pákráduni örmény dynastiának egy Rupen nevű sarjadéka köré gyülekezvén, egy új örmény fejedelemség alapitását kisérlették meg, a Kr. u. XI. század vége felé (1080.) Ruben el is foglalt több várat és várost a görögöktől, s a honfoglalás munkájának folytatását örökségkép utódaira is átruházta. Igy növekedvén az új Örményország területileg és hatalomban, sikerült II. Leó alatt (1198), kit katonai erényei — és politikai ügyességénél fogva kora méltán nevezett „Nagy“-nak, keresztény királysággá alakitani.*) III. Coelesztin pápa ez időben a kereszténység egyik hatalmas védbástyájául ismerte el Kis-Örményországot.

De ez új ország is igen nyomasztó állapotban élt: a mamelukok, majd a tatárok és türkmenek intéztek ellene támadásokat. A Rupen-ház kihalta után a korona a Lussignanokra szállott, kiknek uralma alatt nehéz belküzdelmek emésztették az országot. A keresztes háborúk lezajlása után a pogányok minden oldalról megtámadták a ciliciai örmény királyságot. Az utolsó csapást az egyptomi mamelukok mérték reá, 1375-ben.

VI. Leo volt Kis-Örményország utolsó királya, egy, hadban és békében egyaránt jeles fejedelem, a ki legyőzetése után nejével, leányával és vejével együtt Márás-tól (a mai Aleppo török tartomány egyik kerülete, melyhez Zejthun is tartozik) 12 phárszáchnyi távolságra fekvő Gábán várába menekült, melyet kilencz havi ostromzár után éhinség miatt kénytelen volt föladni. Maga azután Saban egyptomi szultán fogságába (Kairóban) esett, a honnan hét év mulva kiszabadulván, Párisba ment, és ott fejezte be viszontagságos életét 1393-ban. Igy dőlt meg Kis-Örményország is, melynek lakói részben megölettek, részben elmenekültek. Előbb Jenidse-Kále közelében, egy olajfákkal borított domb tövében telepedtek le a menekülők; de a türkmenek elől innen is menekülniök kellett: 12 phárszáchnyi távolságra, a Taurus bérczei közé vonultak, hol maig is tartozkodnak. A törökök a nekik átengedett föld (Zejthun) nevéről „zejthuniak“-nak, azaz az olajfák országából valóknak nevezik őket.

Zejthun vidéke a mai Aleppo ázsiai török tartomány (vilájeth) Márás kerületéhez (szándsák) tartozik. Magában foglalja Zejthun fővárost, két nagyobb (köztük Hádsin városka is) és husz kisebb örmény falút, továbbá három török községet; e helységek a fővárossal együtt egy kis köztársaságot alkotnak. Lakosainak számát illetőleg nincsenek pontos adataink. 1863-ban hozzávetőleg 15,950 lakosa volt, kik között 14,680 keresztény és 1270 mohamedán; a keresztények 5—6000 fegyverest tudtak kiállitani. A „Leipziger Illustrirte Zeitung“ szerint 1895-ben az egész kis köztársaság az oda menekültekkel együtt körülbelöl 100,000 lelket számlált.

---

*) „Arménia,« lêrákir ázkájin, khághákágán jév ájlên. Marseille, 1896. — „Hêncshág“ (Harang), géndronágán orkán Hêncshágéán guszágczhutyián. London, 1896. — „Armenia“ magyar-örmény havi szemle. Szamosújvártt, 1896.

*) Azelőtt a byzánczi udvar souverainitása alatt állott.

A vidék nagyon hegyes, számos ékalakú és mély hegyszorossal; csak déli részén találhatni nehány hullámos fensíkot.

A vidék közepén, a Káder-hegy lejtőjén szük völgyben és középkori stylben épült a hasonnevű főváros: Zejthun, mely a vidék keresztényeinek minden üldözés alkalmával legkisebb jelre is menedékhelyül szolgál. Toronyként emelkedik egy hegy lejtőjén, két meredek partú hegyi patak között, melyek három oldalról veszik körül s a hegy tövében egyesülnek. A hegy tulsó oldalán átjárhatatlan sziklasor vonul végig. Zejthun e sajátságos fekvése sokáig daczolt a régi fegyverekkel; és e biztos helyzetükkel megelégedve a zejthuniak, nem használtak semmi egyéb eszközt erődítvényeik gyarapítására. A város fekvése oly meredek, hogy az egymás mellett csarnokszerűleg kiemelkedő házak úgy látszanak távolról, mintha egymás fölé volnának építve. A völgyből keskeny út vezet a városba, melyen a helybeliek kis lovai is alig férnek át.

A város négy negyedre oszlik, melyek egykor az egész vidéket kormányzó négy főnemesi család nevét viselik. Zejthun vidéke 1864-ig ugyanis négy kerületre oszlott, melyeknek mindegyike egy-egy herczeg (ischán) alatt állott. Ezek a Szuren Oghlu, Jeni-Düniá Oghlu, Jákub Oghlu (= Jakabffy) és Ser Oghlu családokban örökös méltóságok még az örményeknek a Taurus bérczei között való letelepedése korából veszik eredetüket. Hatalmuk, melyet mindig a családnak legérdemesebb tagja nyerhetett el, korlátolt volt. A herczegek ünnepélyes alkalmakkor a nép véneiből (kábá-dájê) gyűlést hivtak egybe, nevezetesen valahányszor a török törzsfőnökök visszaverésére szükséges módozatokról kellett tanácskozniok. Előlegesen a nép véleményét is kikérdezték és a tanács mindig szótöbbséggel döntött. Az igazságszolgáltatás joga egészen a herczegek kezében volt, kik ítélethozásuknál — törvénykönyvük nem lévén, — a józan felfogásra és saját belátásukra támaszkodtak. Az ítéletek végrehajtását azonban a pert vesztett fél szabadakaratára bízták. Semminemű kényszerítő eszközt nem használtak; a ki a reá kimondott itéletet önmagán végrehajtani elmulasztotta, azt az a büntetés érte, hogy panaszát többé nem hallgatták meg.

De ez állapotok sem voltak kielégítők; az érdekhajhászó herczegek néha zsarnokoskodtak is a népen; alattvalóik bosszúállók és zsákmányolók is voltak, a munkától elszoktak; de midőn a törökök elleni küzdelemről volt szó, vallási rajongásuk, hazájuk és függetlenségük iránt érzett égő szeretetük mindannyiszor tettre serkentette. Szivesen áldozták fel mindig vagyonukat, nyugalmukat, sőt ha kellett életüket is.

Gazdag ember kevés van Zejthunban. Három olyan család van, kiknek egy millió forintnál, és tiz olyan, kiknek huszezer forintnál több jövedelmük van; nagyobb része a lakosságnak alig szerzi meg mindennapi élelmét. A Berid-dághi ásványbányák 50 család tulajdonát alkotják; 2000 munkás dolgozik e bányákban, kiknek napi dija igen csekély. A lakosok a föld termékeivel táplálkoznak. A fensíkokon kevés szántóföld van, melyeken leginkább buzát és árpát termesztenek. A hegyeket szőlők és erdők borítják; sok helyen nagyobb mennyiségű vasat és rezet is ásnak. A lakosok egy része pamut- és dohánytermesztéssel meg szőlőtermeléssel is foglalkozik. Legelő kevés van, mert a rétek folyton ki vannak téve a fedsirlik*) pusztitásainak.

Kereskedéssel nem igen foglalkoznak a zejthuniak, mert mindenki saját házánál találja meg a szükséges élelmiszereket. A legszükségesebb ipari czikkeket is otthon készítik; így a hátultöltő puskáikat és pisztolyaikat is ők maguk állítják elő. Lisztszükségletüket azonban ásvány- és fafölöslegük értékesitésével kivülről voltak kénytelenek fedezni. E kivülről való függésük azonban sajnos! a töröknek Zejthunba nyomulását igen elősegitette.

---

*) A türkmenek számtalan törzsének egyike, melyet századok óta oly diadalmasan vert mindig vissza Zejthun.

A zejthuniak ide menekülésök óta szabadon és függetlenül tartozkodtak a megközelíthetetlen hegyek között. Századunk elején árulás és megvesztegetés folytán sikerült Bájázid Kálender pasának Zejthun két kerületét bevenni, mit a másik két kerület lakói tétlenül néztek. De midőn a győzelem után fosztogatni és zsarolni kezdte a népet, ismét egyesült a négy kerület és közös erővel sikerült is elszánt küzdelem után kivívniok függellenségüket, melyért mindig rajongni tudtak. 1828-ban Szulejmán pasa követelésére évi 150 forint adót igértek, a mi a zejthuniakra nézve nem volt valami nagy teher. Békében éltek tehát 1841-ig, a mikor ugyanis Kárdi kivette a türkmenek kezéből a márási kormányzóságot, melyet azután Konstantinápolyból kiküldött váli-k kormányoztak.

A zejthuni kérdés ez évben veszi kezdetét, midőn Márás első válija a törökországi adórendszert és az adó beszedésével járó mindenféle visszaélést Zejthunra is ki kívánta terjeszteni. A földadón (vergi) kivül pót-földadót (kámi-vergi) és a fejadón (chárádsi) kivül még katonasegélyt (jánei-ászkherije) is rótt reá. Nemsokára minden nemű adót megtadott Zejthun és jogainak megvédésére fegyvert fogott. Húsz évig tartó, elkeseredett harcz folyt mindkét részről; minden oldalról török katonák vették körül Zejthunt; majd visszavonultak. Midőn az örmény zarándokokat mindegyre foglyul ejtették a törökök, a zejthuniak ismét fegyvert fogtak és a tartomány (akkor Márás vilajeth volt) fővárosát, Márás-t megtámadták, honnan zsákmánynyal megterhelve tértek vissza Zejthunba.

E szenvedett vereség még ezután sem tartotta vissza a márási válikat követeléseiktől; 1852-ben fegyveres ellenállással fogadták a zejthuni örmények Zia pasát, ki a Zejthuntól követelt 1500 forintot katonái kiséretében akarta felvenni. Végre 1857-ben Chursid pasa vette ostrom alá Zejthunt, melynek lakói meghódolást színlelve egy müdir-t kértek a török kormánytól; 1858-ban meg is kapták. Ez volt az első török hivatalnok Zejthunban, kinek jogköréhez azonban csak az adó beszedése tartozott; minden egyéb ügyet az örmény herczegek (ischánok) elintézésére volt kénytelen bizni. Ezért 1859-ben ismét

megtámadták Zejthunt, de úgy ez, mint minden ezutáni támadás a törökök részéről sikertelen volt; a megközelíthetlen Zejthunt sohasem tudták elfoglalni

— A befejező közlemény jövő füzetünkben —

Voith Antal.

Az örmények műkincsei.

Előre kijelentem, hogy nem politizálok és nem az armeniai, vagy az Áráxes és Áchureán folyók közt élő (inkább szenvedő) örmény nemzetről lesz szó, hanem a jobb sorsra érdemes törzsnek egy parányi részéről, mely vérengző hitetlenek elől menekülve, a lovagias magyar nemzetnél keresett és talált védelmet.

Áldatlan harczok dulták az erzerumi gyönyörű fensíkot; perzsák, törökök támadták a békében és jólétben élő örmény nemzetet, szétdulva tűzhelyeiket, elhurczolva gyönyörű leányaikat s leölve vagy fogságra vetve a nemzet virágját. Majd az oroszszal egyesülve szétosztották maguk közt, mint valami hitvány árúczikket és erőszakkal igyekeztek őket őseik hitétől, nyelvétől és imádott hazájuktól megfosztani.

Ez iszonyú barbarizmus elől menekülve nehány ezernyi nép Magyarországban, de főleg az erdélyi bérczek közt talált új hazát és itt megtelepedve fejlesztette a magával hozott kulturát, s élelmességével, kifejlett intelligencziájával, nagy szorgalmával egyike lett a Magyarországon élő néptörzsek legkiválóbbjainak.

Hogy ne semmisüljenek meg szétszórtan, hogy ne veszszenek el nyomtalanul az assimilatió folytán, három várost és egy nagy községet (Csikszépviz) alapitottak, melyeknek Apaffy Mihály akkori fejedelem sok mindenféle jogokat biztositott. Szamosújvár, Erzsébetváros és Gyergyó-Szt.-Miklós ma is virágzó városok Erdélyben és habár kiváltságaikat eltörölte a legújabb kor, mely egyenjogokat biztositott a különböző, de egy hazában élő néptörzseknek; de mint magyar-örmény alattvalók most is kiváló helyet foglalnak el az erdélyi politikai, társadalmi és kulturalis életben.

Ők magyarok szívvel, lélekkel, nem akarnak kiváltságokat. Hű alattvalók, kik ép ugy áldoznak pénzt és életet, mintha Árpáddal jöttek volna őseik. Nincs hazafias vagy közczél, hol ne állanának az első adakozók közt, s nincs pálya, melynek ne adnának kiváló alakokat.

Az örmény népet egy történetirójuk így jellemzi: „Értelmesek, békeszeretők, fáradhatlanok, takarékosak, megbizhatók és idegenek irányában szerfelett előzékenyek.

Hibáikat nem kutatom. Hogy ne volnának, arról szó sincs. Ők is emberek bizonyara és nem mentek a gyöngeségektől; jó, hogy erényeik túlhaladják hibáikat! De hogy vendégszeretetök páratlan, annyi áll. Én egy szomorú eset alkalmával, midőn egy kedves halottat temettünk, — vettem igénybe, de nem fogom elfeledni soha a sok szivességet, melylyel elhalmoztak.

Szamosújvárt a Kis-Szamos jobb partjára a 17-dik században épitették a bevándorolt örmények és gyönyörű fekvésénél fogva egyike a legegészségesebb városoknak. Van állami főgymnasiuma, melynek alapitásához a város 3000,000 frttal járult, nagyszerű huszárlaktanyája, fegyháza, gör. kath. püspöksége (és talán nemsokára örmény püspöke is lesz), papnevelő és tanitóképző intézetek, kaszinó, zene- és műkedvelő-társulatok stb Templomai közül főleg az örmény nagytemplom és a Simaiak által épitett Salamon-templom érdemel első sorban megemlitést. A régi épületek közül nehányat megkimélt a kétszeri tűzvész, mely e szép virágzo várost oly kiméletlenül elpusztitotta. Ezek közt főkép a Placsintár polgármester tulajdonát képező Dániel-ház érdemel megemlitést, melyből a mostani miniszter Dániel Ernő is származott.

A nagytemplom segrestyéjében egész szekrények vannak tele azokkal a felséges templomi ékességekkel, melyeket az örmények még ázsiai otthonukból hoztak magukkal.

Püspöksüvegek, infulák, misemondóruhák, szentségalávalók, oltártakarók és egyéb ékitmények, mind oly

művészi kivitelű himzésekkel, hogy az újabbkor finnyás gyermekei is irigységgel vegyes bámulattal nézhetik meg. Szebbet (vagyis ilyent) a mai túlfinomitott izlés nem tud produkálni. A mély hít fönsége és átszellemült odaadás szükséges, hogy ilyen évekre terjedő lehelletszerű finomságokat létre hozzon az emberi tudás. Ma már a zárdák angyallelkű, végtelen türelmet tanusitó hölgyei ajándékozzák még csak néha Isten-házát hasonló dolgokkal. Az ideges nemzedék nem tudja nyugtalan lelkét oda lánczolni hetekre (sőt évekre) egy munkához. A változatosság, a villamos gyorsaság élteti a századvégi nemzedéket; nincs érzéke, vagy beleőrül a nagy alkotásokba.

De a nagy-templomnak s így Szamosújvárnak is nemcsak ezek a gyönyörű himzések a büszkeségei, hanem a fönséges Rubens-kép, melyet az imaház egyik fülkéjében féltő gonddal őriznek.

Igen bizony, egy valódi eredeti Rubens-kép Krisztus levétele a keresztfáról, melynél szebbet nem igen alkotott a nagy művész. A képen a főalakon kivül József és Magdolna alakjai csodálatos szépek, oly igaz fájdalom van kifejezve arczaikon, hogy önkénytelen könnyek gyülnek szemeinkbe és lelkünket, melyet a kor szelleme oly fásulttá tett, mély áhitat fogja el s térdünk önkényt hajlik meg az Igaz előtt.

E gyönyörű műkincsről keveset beszélnek az emberek, még kevesebben tudják létezését. Mint a féltve őrzött titkot takargatják a jó örmények, vagy legalább is nem hirdetik a világnak, mintha félnének, hogy valamely hatalom még elveheti tőlük. Szó sincs róla! Becsülettel szerezték; áldozatkészségükért, hűségükért kapták jutalmul, övék a dicsőség és tulajdonjog.

Ferencz császár a sok háboruskodás folytán gyakran jött abba a helyzetbe, hogy kénytelen volt alattvalói áldozatkészségét igénybe venni s ily esetben többször voltak segitségére az örmények. Mindig készséggel, bőkezűen áldoztak fejedelmükért s szerényen megelégedtek egyes kiváltságokkal a város (szab. kir. város stb.) és nemesi czimekkel a maguk részére.

Egy alkalommal a pénzhozó küldöttségtől kegyesen kérdi a császár, ha nincs-e valami különös kivánságuk, a mit teljesíthetne? Nincs-e valamire szükségük?

Az örményeknek élelmes eszük volt s nem utasitották vissza a fejedelmi jóakaratot, hanem egész alázattal kinyilvánitották, hogy nekik bizony volna egy igen-igen nagy kérésük. Ugyanis épen új templomot épitenek s abba kellene egy egyszerű oltárkép.

Oh csak egy oltárkép! Ez bizony elég kis kivánság és Ferencz császár sajátkezű utalványt adott a Belvederbe, hogy adassék át Szamosújvár képviselőinek az a szent kép, a melyet ők választanak maguknak.

És az örmények műizlését egy felséges Rubens kép nyerte meg, melyet az igazgató fájó szivvel csomagoltatott be. Inkább tiz mástól vált volna meg, mint ettől az egytől; de hát nem tehetett kifogást: a királyi szó, a királyi igéret szent.

Mikor a Belveder igazgatója jelentést tett a császárnak a dologról, rögtön a küldöttség után inditotta futárjait és kérte a visszahivott örményeket, hogy válaszszanak más képet, akár tizet, csak ezt, épen csak ezt az egyet nem.

— Vagy ezt Úram, vagy egyet sem, felelték a küldöttek — a mi templomunkat csupán ez az egy találja.

És mert a királyi szó adott szentség, Ferencz császár fájó szívvel ugyan, de fejedelmi nagylelkűséggel egyezett bele az elszállitásba ...és ma oly kincset képez e kép, a melyre ugyancsak büszkék lehetnek Szamosújvár polgárai.

„Ellenzék." **Harmath Lujza.**

* * *

Egy érdekes római sestertius.

Szamosújvár területén az eke, a munkás kapája, vagy a véletlen nem egy ízben római maradványokra vezet, melyek a világ egykori urainak míveltségéről és hatalmáról elég fényesen regélnek. E maradványok között leggyakoribb az érem, mint az akkori kereskedelmi élet főmozgató eszköze. Ilyen érmek ritka tavaszszal nem gyarapítják az egyes gyűjteményeket. A napokban a többek között azonban egy nagy bronzérem (sestertius) jutott birtokomba, mely ritkaságánál s különösen azon körülménynél fogva, hogy veretése a hajdani hatalmas örmény király, Tiridates személyével szoros összefüggésben áll, nagyobb mérvben magára vonja s felhivja figyelmünket.

Ez érem előlapján NERO. CAESAR. AVG. GERM. P. M. (azaz: a fölséges Nero császár, a germaniai, a főpap) szavaktól környezve Nero jobb oldalra néző, babérkoszorúzott feje, a hátlapon pedig PACE P. R. VBIQVE. PARTA. IANVM. CLVSIT. (= a római népnek mindenütt békét szerezve bezáratta Janus templomát) szavak kiséretében Jánus templomának kétszárnyu kapúja látható.

Svetonius történetiró elbeszélése szerint Janus templomának ezen, az érmeken is megörökített bezáratása összefügg Tiridates örmény király Rómában való látogatásával, kit midőn Corbulo 811-ben (Róma városának épitése után) fegyverrel legyőzött s arra kényszerített, hogy országát Nero, a császár kezéből hűbérül fogadja el, az örmény király Nero részéről a legszivélyesebb fogadtatásban részesült s — a mi e szörny-császárnál meglepetés számba is jöhet — midőn, mint legyőzött fejedelem a világbirodalom ura előtt térdeire ereszkedett, a császár őt fölemelé, megcsókolá s fejére koronát helyezett, sőt ez ünnepélyes hódolat megtörténte után, mintha a nagy római birodalom Tiridatessel együtt összes ellenségeitől is egyszersmind megszabadult volna, a Janus templomát is, melynek ajtai háború alatt nyitva valának, bezáratta.

A Janus templomának bezáratása Rómában a legritkább események közé tartozott. Livius, a legnagyobb római történetiró feljegyzése szerint, a templom felépítésétől kezdve századokon keresztül a folytonos háború következtében mindig nyitva volt s az actiumi utközetig csak egy ízben találhattak a rómaiak Janus templomának zárt ajtaira. Nero a Tiradates örmény királylyal folytatott harcz befejeztét s annak hódolatát birodalmára nézve tehát oly fontos eseménynek tekintette, hogy a háború-temploma ajtainak bezáratását azonnal elrendelte.

A római éremtan nemcsak ezen egy esetben érintkezik az örmények történetével; más római érmeken is a nagy ARMENIA nevével a római császárok korában ismételten találkozunk, azonban ennek bővebb tárgyalását más alkalomra tartom fenn magamnak.

Dr. Temesváry János.

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid. (Nyolczadik folytatás.)

HARMADIK JELENET.

Álmira. Előbbiek. Kiséret.

Álmira.

Megérkezém ezer veszély között.

Semiramis.

Mi hirt hozál rabszolga-sarjadék?

Álmira.

Harczot, viszályt, csatát!... Nem alkuszik
Az örmények királya hős Árá,
Ha nemzetére megy az alkuvás.

Semiramis.

Jól sejt! Hirének megfelel. Derék
Örmény király! majd szembe nézhetünk
Hol a halál is szembe néz veled.

Álmira. (Méltatlankodva)

Halál és hős Árá?!... Nem ismered
Úgy e nemes hőst felfuvalkodott!
Ha azt hiszed, hogy őt legyőzheted.
Ha harczterünk királyi vérre szomjas;

Nem ő leend az áldozat, hanem
Te lész gonosz bitorló, zsarnok asszony!
A szomjazó homokba véred ömlik
E hon terére, szégyen bélyegül,
Mig testeden az éhes dög-madár
Véresre marja ennenfajzatát.
Ezt érdemelted és el is nyered,
Te szégyen-folt az asszonyok nemén
Ha hős Árával szembe szállni mersz!...

Semiramis.

Bilincset e varangy kezére szolgák!
Ki igy beszél egy isten gyermekéhez.
(Szolgák gyorsan el.)
Ki tanitott e vakmerő beszédre
Rabszolga-faj!?...

Álmira.

Ki istenné teszi
A porszemekből alkotott halandót,
Ki nélkül még egy isten is szegény:
A szerelem!...

Semiramis. (Gúnynyal).

A szerelem? Hahaha!... (Szánakozva).
Őrült nyomor! ki tud szeretni téged?

Álmira.

Ha tudni vágyol: nézd e himzetet,
(A hátsó falon függő himzett képre mutat.)
Szerelmesemnek halvány képe ez!
(Szolgák a bilincsekkel visszajönnek).

Semiramis. (Álmira felé mutat).
(Szolgák bilincseket tesznek Álmira kezeire.)

Assur. (Félre).

Álljunk odább, nehogy kezünkre is
Kerüljön egy béklyó a jóslatért! (Óvatosan el.)

Álmira.

Csak ennyi súlya van bilincseteknek?
Nagyobbat, súlyosabbat adjatok!
Tegyétek rám a mindenség bilincsét,
Hogy szenvedésem méltóvá tegyen
Az érzeményhez, mely szivemben él,
S hozzá az ifjak legnemesbikéhez.

Te büszke, nagy királyné, zsarnokom!
Jegyezd meg ezt: a tiszta szerelem
A szenvedéstől vissza nem riad.
Nem az szeret valódi érzeménynyel,
Ki tiszta mézét élvezé csupán
A szerelem mindenható kelyhének,
Hanem csak az, ki metsző kinjáért is, —
Ha kell — mosolygva adja életét!...

Semiramis. (Ingerülten.)

Vigyétek őt e sátorok mögé,
Mig új parancsot adhatok felőle.
(Szolgák elvezetik Álmirát).
(Semiramis a himzett kép elé megy, merengve nézi).
Csatára kell hát szembe szállanunk,
A harczi koczka el van vetve már!
Oh miért nem érted meg szivem baját?
Te nagy, te hős, te dicső férfiu!
(Hosszasan nézi a képet.)

NEGYEDIK JELENET.

Csár. Előbbi.

Csár. (Assyr harczosnak öltözve óvatosan bejő).
(Félre).

A kémkedés igen jó hivatal,
Dúsan terem nyomában kincs, arany;
Általvető ez, melynek egy felét
Az ellen tölti meg, a más felét
Az, a kinek szolgálatában jársz.
Elő tehát a fél általvetőt,
Mely még üres, éljünk az alkalommal!
Közben talán megleljük Álmirát?...
(Fent).
Felséges asszonyom!

Semiramis. (Mozdulatlan állva.)

Ki háborit?

Csár.

Egy ördög, a ki hivatalt keres.

Semiramis.

S miben lehetne venni hasznodat?

Csár.

Tudok kutatni, mint az eb ha kell.
Ösvényre téritem a téveteg
Gyanút, hol a valóság rejtőzik.
Tudok hazudni, a mit elhiszen
Valónak a legügyesebb csaló is.
De tilkot is tudok ám tartani,
Ha szájomat kincscsel behantolod:
Szóval derék fiu vagyok nagyon!

Semiramis.

De hát ki vagy? Miért jövél elém?

Csár.

Kémkedni jöttem táborod közé.

Semiramis.

Honnan, kitől?

Csár.

Az ármáviri várból,
Mint a király leghivebb embere.

Semiramis. (Félig Csár felé fordul.)

Te ismered az örmények királyát?

Csár.

Jobban magamnál.

Semiramis.

Úgy beszélj felőle!

Csár.

Félek hahogy valót beszélenék:
Fejem fizetné meg az áldomást.

Semiramis.

Ne félj akármit mondasz — esküszöm! —
Nem éri azt e gyászos végezet.

Csár.

Hüm; hüm! bizony!... hát... hát... nohát!
Szeretnéd, hogyha csonka, béna volna?
Vak fél szemére, szarv a homlokán,
Agg ránczai súlyától görnyedezne?
Szóval, ha rútnak festeném alakját?

Semiramis. (Undort jelezve elfordul.)

Piha? . . . .

Csár.

De hát valóban mást nem mondhatok,
Minthogy honának legszebb férfia:
„Szép Árá“ népe között a neve!

Semiramis. (Hirtelen vissza fordul, kiváncsian.)

Valóban?

Csár.

Egy fővel magasb azoknál,
Kik nyomdokában harczra szállanak.

Semiramis.

És arcza milyen?

Csár.

Jaj, királyi hölgy
Lefesteni azt nem lehet szavakkal.
(A sátor nyilása felé lépve az égre mutat.)
Ha látod azt a barna felleget
A napsugártól bibor szinre festve,
Melynek közölte áttekint az ég
Két szép darabja: elképzelheted
A legmerészebb női képzelettel
Szép nagy Árá igéző arczulatját.

Semiramis.

Ne fesd tovább!... Elkábit a gyönyör.

Csár. (Bókolva.)

A mint parancsolod.

Semiramis.

Azaz: beszélj
Híven, ki birja a király szivét?!

Csár.

Szép Álmirán kivül, ki rableányod.
Nem tudja nyitját senki e talánynak.

Semiramis.

Oh, mily gyalázat!.. Hát való, igaz,
Mit e varangy szemembe szóra nyiltan.

Csár.

Bár égeti a szégyen arczomat,
Mégis valónak kell azt vallanom.

Semiramis.

Isten, vagy ember, vagy gonosz kisértet!
Akármi légy, ha elvezetsz a hős
Örmény-király körébe — ismeretlen: —
Tied leend királyságom fele!

Csár.

Ismerni vágyol őt?

Semiramis.

Rég ismerem
A hir szellőiből, mely Árarátról
Indulva átleng szép hazám felett.
Szent folyamaink is róla csörgedeznek
Büvös regét, a holdas éjeken.
Ismerni vágyom? Oh, nem, idegen!
Én birni vágyom őt, a szép királyt
És keblemen nyugtatni meg fejét;
Megsimogatni lágyan fürtjeit;
Éldelni véle a szerelmi mámort,
Mitől az életet magában rejtő
Bimbó kifesti himes szirmait.
Csókját kivánom ajka biborának
És ölelését: hősi karjain
Termékenyülni meg!... Vezess körébe!

Csár.

Nagy asszonyom! lehetetlen óhajod
Betöltenem. Mogorva hadfiak
Során bejutni hozzá nem fogunk
Bajnok-kerités védi Ármávirt.

Semiramis.

Lehetlen? Úgy tanácsolj, mit tegyek,
Hogy pillanatra lássam életemben?

Csár. (Rövid gondolkozás után)

Megvan királyné!

Semiramis. (Megöleli Csárt.)

Legnagyobb vagy ember
Az ég alatt!... Felelj, miként hiszed?

Csár.

Nemcsak hiszem, de biztosan tudom,
Hogy este itt lesz sátorodban ö.

Semiramis. (Hevesen megragadja Csárt.)

Beszélj! hogyan, miként?

Csár.

Ma megfullasztja
Kiváncsiságod minden tervemet.
(Semiramis elbocsátja Csárt).
Szép Álmira. . . .

Semiramis.

Ne emlitsd e nevet!

Csár.

Tehát a rablány ad találkozást
Királyi kedvesének sátorodban.

Semiramis. (Sürgetve).

És?!...

Csár.

Te fogadod helyette hős Árát.

Semiramis. (Tapsolva.)

Pompás!... Ha végre hajtod tervedet
— Assyria kincsekben nem szegény! —
Bármit kivánsz királyi asszonyától:
Királyilag betölti vágyadat.
(Nyaklánczát leveszi, átadja Csárnak.)
Fogadd ez ékszert foglaló gyanánt.

Csár. (Meghajolva átveszi az ékszert.)

Az alkonyat meghozza a valót. (El.)

Semiramis.

Ez est leend hát fényes reggelem!
Nem lesz sötét, ha nyugovóra száll
Baal, helyette lelkem napja jö fel
És új világot áraszt e kebelben.
(Harczi öltönyét leveti, egy tükör-paizs elött csinositja magát.)
Elő tí bájak, hóditó csatára!
Nagy próba vár reátok e napon!

Egész világot meghóditni könnyü,
De hogyha egy férfi egész világ:
Oh akkor összes fegyvereinknek éle
Elégtelen a hóditó csatára!...
Te szem! ha eddig napvilága voltál
A vágy tüzében égve sugarad:
Most a napoknak napja légy, avagy
Villám legyen legkisebb fényvilágod,
Mely gyújt, emészt a felleg éjjelében!...
Te arcz, ki annyi ifjut büvölél meg:
Büvöld meg a kellemnek istenét,
Hogy itt mullasson, mig az érczkebel,
Mit meg nem olda millió női szem
Felolvad egy varázs-tekintetedre!...
Te haj! ha eddig ében árnya voltál:
Terjeszsz sötétet most magad körül
S ne lelje meg ez éjben ösvényét
A távozásnak e kebel puha
Hő pamlagáról: hogy legyen rab itt
Örökre!... Fel csatára
Oh, kellemeknek igéző hada:
Ma diadal vár és nem elbukás!

ÖTÖDIK JELENET.

Samuramuth. Előbbi.

Samuramuth

Igy készül-e csatára a vezér,
Mig a hadoszlop indulásra kész?

Samiramis.

Új terv szövődött terveim közé.

Samiramuth.

Új terv? mi módon? Vágyom hallani.

Samiramis.

A női kellem első fegyverünk
S ha ez kurdarczot valla: akkor a
Kardot ragadja sértett hiuságunk.
Előcsatárom nékem is ma még
E szemsugár, s ez arcz leend. De jer
Ki a szabadba, elregélem ott
Miként esett e furcsa változás.
(Samuramuthot magával vonva el.)

HATODIK JELENET.

Egy haczos. (Bejő, kőrül néz.)

Nincs itt!... Hová tünt? Hol keressem őt?
Ej, ej! csak asszony ő is! Hasztalan
Ragyog fején fényes királyi dísz,
Feje nem ér fel egy paraszt fejével,
Melyről hiányzik a süveg. Szegény
Assyriának nincs királya, hogy
Ninus szemét álomra hunyta le!...
A hadsereg ott várja tétlenül
Az indulásra jelt adó parancsot
A szép poránytól fogva alkonyig;
Már-már alig bir véle a vezér!
S ő a királyné eltünik, miként
Szabad madár a fészkiről, csupán
E fegyverek adnak felőle hirt,
Mint a madárról tolla... Ámde mit
Jelentnek e nyitott edények itt?
(Egy edényt felveszen az asztalról, megvizsgálja).
Illatszerek. (Egy más edényt vesz kezébe.) Kenőcs...
(Visszateszi egy asztalra.) No hadvezérem!
Fúvass hadunknak újra pihenőt,
Mig a királynő — azt sem tudni hol —
Illatban fürdő festett hajzatával
Elbódit egy szerelmes ifju höst. (El.)

HETEDIK JELENET.

Árá (Csendesen belép.)

Hová ragadsz te őrült szenvedély?!
Ez ismeretlen ösvényen, talán
Vesztére törsz entemplomodnak is,
Azért hozál e durva had közé? Vagy
Álmamban bolygok itt, mint alva-járó
Ki öntudatlan szirt felett bolyong?...
Nem, ez nem álom! Álmirát keresni
Az ébrenlétnek üdve, fénye az,
S az öntudat legjobb alap-köve.
Az ellenek sötét hadoszlopait
Nem féli lelkem, bár ijesztve néznek.
Hisz itt velem a legjobb hadsereg:
A szerelem, mit meg nem semmisíthet
Az embereknek összes fegyvere.
S az alvilágnak minden réme... Oh!

Ha teste van az isteneknek: úgy
A szerelem e testnek szelleme!...
Oh, légy velem te szent, dicső talizmán!
Könyem, mosolyom, életem tied.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

207

Kisebb közlemények.

Leo pápa és a nemzetközi béke. A magyar székes fővárosban megtartott hetedik békekongresszus határozata következtében Leo pápa Ő Szentsége előtt irásbeli előterjesztés útján fejeztetett ki a nemzetközi békekongresszus köszönete azért, hogy a Pápa a világbéke ügyének előmozditásához hozzájárult. E levélre a szentatya államtitkárja — Rampolla bíbornok — válaszolt; kifejtvén, hogy a pápa elméjének és szivének egész hevével törekedett igazságot és békét teremteni a világon és a népeket közös kötelékkel családi egészszé egyesiteni. E müvét jövőben is folytatni fogja. Föltevését az a meggyőződés is megerősíti, — s e meggyőződés most már a legtöbb embert áthatja, — hogy minden kötelesség teljesitése és minden jogtisztelete alapja a czivilizált népeknek. Az erő törvénye után be fog következni az ész törvénye. Az igazi czivilizáczió egy új aerája fogja az emberi család legfőbb hivatásának elérését előmozditani.

Örmény szokás Romaniában. Minden ember nagy tettet nem vihet véghez, mert erre vagy alkalma, vagy képessége nincs. De arra már törekednie kellene minden embernek, hogy tegyen valamit a közjó érdekében. Romaniában az örmények között az a szép, követésre méltó szokás uralkodik, hogy ha éltében nem gyakorolhatott valami maradandó jótettet, legalább halála után hagy fáradsággal szerzett vagyonából az egyháznak, a templomnak, az iskolának vagy más közczélra. És így nemcsak a közjót mozdítja elő, hanem nevét is megmenti a feledékenységtől. — A foksáni örmények közt az a szép szokás uralkodik, hogy karácson és húsvét napján a szentmisében megemlékeznek a templom, iskola... alapitó őseiről, jótevőiről. Az emlékirat, mit az elhalt jóltevők lelki üdveért bemutatott miseáldozat alatt fenhangon elolvasnak, így szól: Uram Istenem! emlékezz meg véghetetlen könyörületességeddel a Te szolgáid: a mi őseink lelkeiről, kik a kiállhatatlan kinzások elől az ösi hazából Örményországból kivándorolván, előbb ide-oda vetődtek, később itt e városban: Foksánban telepedtek le, hol egyetértve szeretettel munkálkodtak, meleg buzgalommal épittettek két kö templomot, ellátván azokat szent edényekkel, papi ruhákkal és egyszersmind két örmény iskolát nyitottak számunkra, hogy ezekben ismerkedjünk meg a mi apostoli szent vallásunkkal, szertartásunkkal és hazai nyelvünkkel. — Emlékezz meg oh Uram Krikor Szárkisz és Zsámágocseán Sára lelkeikről, kik egy szőllőt és nagy kertet hagytak a szentegyháznak és a nemzeti iskolának. — Emlékezz meg Uram Hovhánnesz Krikor és nejének Borbárának lelkeiről, kik házukat és boltjukat hagyták a Ripszimaféle leányiskolának, hogy azok jövedelméből a tanitónök fizetése javittassék. Emlékezz meg Uram Ferhárd Szêrábionról, ki évenként 32 frankot hagyott családja, szülei és az ő büneinek bocsánatáért — a templomnak. — Adj Uram az egyházi és világi elöljáróságnak teljes egészséget, hogy az egyház felvirágoztatására és mindkét iskola előmenetelére munkálkodhassanak; adj a papoknak erőt, hogy lelki vigasztalással pásztorolhassák az egyház juhait; adj a tanitóknak türelmet, hogy nemzetünk gyermekeit vezethessék a tudományok tágas mezején, — és népünknek adj a kereskedésben sikeres előmenetelt. Végre Uram arra kérünk, hogy bocsásd meg a mi régi és újabb halottjaink vétkeit és tedd őket szenteid társaságában az örök élet részeseivé. . . .

Álcházov tábornok. Az orosz hadseregben szolgáló örményajkú nevezetes tábornokok utolsója is elhalt. Álcházov Jakab nov. 14-én meghalt Szent-Pétervárott 71 éves korában. Álcházov tábornok munkásságának nagy részét európai Oroszországban fölötte, de 12 évig szolgált szülőföldjén: a Kaukazusban is. Kodi nevü városban született. Az utolsó orosz-török háborúban igen vitéz tábornoknak ismertetett el. Mint vezér Ápcháziába küldetett, hol az orosz uralom alatt levő mohamedánok fellázadván, a törököknek nyujtottak segélyt. De az általuk elfoglalt Szochum-kálét visszavette. Ezen lázadás elfojtása után Örményországba küldetett, hol a híres Lázárián örmény tábornokkal együtt harczolt Áládsá-, Dál- és Kársnál történt jelentékeny csatákban. Sok érdemrendet kapott; mellét diszitettte a Sándor-Nevszki gyémánttal kirakott érdemrend is. 1894-ben az orosz hadi tanács tagjává neveztetett ki. Testét Szent-Pétervárról Tiflisbe vitték, hol a zárdatemplomban helyezték el örök nyugalomra. Az örmrny tábornokokkal: Loris-Melikovval, Der-Guhugásziánnal (Tergukasov), Lázáriánnal és Selgonigeánnal egy sorban nyugszik.

Irodalom és művészet.

Egy művész. Márkárián Chácshádur (Ghárá-Murzá) 1853-ben született Karaszu-Bázárban (Krim) örmény kath. szülőktől. Egykor e városban sok örmény lakott, kik közül most csak 400 család maradt. Chácshádur szülővárosában a mechitháristák iskolájában tanult. (Mivel Krim városaiban sok örmény kath. lakik, a mechitháristáknak nehány városban külön iskolájuk van). A középiskola tárgyait magánlag tanulta. Már mint kis gyermek nagy előszeretetet tanusitott a zene és ének iránt. Nyolcz éves korában már rendszeresen tanulta a zenét; tizenhatéves korában már tanitója volt

a zenének. Csak a zene és ének-müvészet terén képezte magát: specialista akart lenni; azért nagy szorgalommal gyüjtötte az örmény nemzeti énekeket, miket aztán hangjegyekre is tett. Eddig már sokat gyüjtött össze. Gyüjteménye e négy szakra oszlik: Nemzeti dalok, nép-, egyházi és lant-énekek. Márkárián tudja a módját annak, hogy miként kell szép dal- és énekgyüjteményével nemzetfeleinek lelkére és szivére hatni. Ének- és zenekara, mely három évig tartott Tiflisben hangversenyeket, nagy fogadtatásban részesült. Társaskara 40—50 személyből áll. Tiflisből, a bakui „emberszerető társaság“ nemzeti középiskolájához zenetanárnak hivta meg, hol szintén számos nemzeti hangversenyt tartott. 1886. ápr. 3-án tartott hangversenyének müsora: 1. „Der géczho z Hájsz“ (örmény Hymnus,) énekli Vártigián és a kar. 2 Ághotheá vászên miér (Imádkozz érettünk) játsza a zenekar; 3. Ászduádz, vor zájsz nor (Isten, ki ezt az új...) énekli a kar; 4. Krisztosz i mecs miér hájdneczháv (Krisztus, ki közöttünk megjelent) énekli a kar; 5. Szághmosz ászáczhek (Zsoltárt mondjátok) játsza a zenekar; 6. Min Ászduádz e (Egy az Isten) énekli a kar. A.) Általános szemle Pátkánián irodalmi munkássága felett, olvassa Khálámthár. B) A Világositó szazada, olvassa Kálêszdián. C) Költemény Kámár-Káthibától, szavalja Távtián. D) Egy darab Leo fájdalmából, Khálámthártól. E) Költemény Pátkániántól, Bedroszián. 7. Jégáv zsámánág (Eljött az idő) énekli a kar; 8. Páv e jéghpájrk (Elég testvérek), a kar; 9. Chump zinvorácz (A katonák dala) a troubadour operából; 10. Májr Árákszi (Az Árákszesz anyja) két hangon énekli Vártig és Sáhlámián; 11. Visd (fájdalom) a „Szávugh“ czímü szomorújátékból, a kar; 12. Vánéczhoczh chêráchujsz (a vániak öröme) Sálámián és a kar; 12. A zejthuniak, énekli a kar. — 1887. febr. 12-án adott hangversenyének müsorából is is ide irunk egy-két tárgyat: „Pámp orodán“ (örmény induló); Ov Hájgázunk (Oh Hájg maradéka); Vártánféle dalok. — Márkárián, ki Ghárá-Murza név alatt ismeretes, az Ecsmiádzinben használatos egyházi énekeket is mind hangjegyre tette. Szándéka beutazni egész Örményországot, hogy összegyüjthesse az összes örmény — népénekeket.

„Tiszántul“, ez a kitünöen szerkesztett, mindig tartalmas napilap, folyóiratunk legutóbbi füzetéről ezeket mondja: „Armenia“. Magyar-örmény havi szemle. Felelős szerkesztő és tulajdonos: Szongott Kristóf. Május, Szamosújvár. Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája. 1897. A tartalmas füzet először is a modern örmény regényirodalom úttörőjét mutatja be, a rokonszenves arczú Áboveán Chácshádurt, kinek költői egyénisége sokban hasonlit Petőfinkéhez. A tudományos értekezések közül kiemeljük dr. Molnár Antal czikkét, mely Ániról, a régi Örményország fővárosáról szól a Bagraditák alatt, valamint Patrubány Lukács tanulmányát, mely Hübschmann perzsa-örmény tanulmányairól ad számot. Egyes szavak örmény betükkel nyomvák, melyeknek csinos formájuk van. Márton Dávid „Árájáról“ rég megmondottuk nemcsak véleményünket, de desiderátainkat is. Bizton számitunk a külön lenyomatra. (Érdemes ügytársunk jól számit: meglesz a külön lenyomat. Szerk.) Az örmény ügyekre vonatkozó hírrovat gazdag, érdekes, változatos. A kitünő folyóiratot melegen ajánljuk magyar-örmény intelligencziánknak, de egyúttal mindazok figyelmébe, a kiket a magyarföldi ethnographia érdekel.“

Az „Ellenzék“ távirata: A nagyhirü orosz (nem orosz, hanem Oroszországban lakó örmény. Szerk.) festő Ájvázovszky Iván négy napi Budapesten való tartozkodása után Lembergen át visszautazott Szent-Pétervárra. Az agg mester a legnagyobb elragadtatással emlékezett meg a szivélyes fogadtatásról, melyet Budapesten talált. Rövid itt tartozkodása alatt sorra látogatta Benczur, Zala, Lotz és Strobl müvészeinket, megtekintvén mindenütt a magyar müvészek munkatermékeit. A szives vendéglátás annyira meghatotta a világhirü mestert, hogy a tavaszi tárlatra küldött öt nagyobb szabású képe közül a legjobbnak értékét a magyar müvészek segélyegyletének ajándékozta. A müvészt egy sereg magyar müvész kisérte ki eltávozásakor a vasúthoz.

Mi ujság az örmény világban?

A szultán politikája. A „Revue de Paris“ czimü kiváló franczia folyóirat a mondott czim alatt hiteles okmányok alapján kimutatja, hogy az örmények lemészárlása egyenesen a szultán parancsára történt. Berard Victor, a czikk irója ezeket mondja: „Ma Konstantinápolyban szabadabban beszélnek a szultánról, akár Párisban. A törökök urnak, a keresztények embernek nevezik; de valamennyien megegyeznek abban és nyiltan ki is mondják, hogy ő az okozója mindannak, a mi két év óta történt. Ő akarta, ő rendelte. „Az ur megengedte, hogy az örményeket megöljék.“ Ez az engedély közel 300.000 embernek került életébe, mert minden túlzás nélkül megállhat a következő számitás: 1894. júl. 1-je óta ötszáznál több örmény községet teljesen elpusztitottak, vagy részben feldultak. Konstantinápolyban és Szászunban több mint 6000 halott volt. Háromezerre emelkedett a halottak száma Malathiában, Diarbekirben stb. Ha 500-ra teszszük is minden község elesetteinek számát, mélyen alatta maradunk az átlagnak. Meggondolva, hogy 500 község sujtatott igy — ez a szám pedig hivatalosan állapittatott meg — legalább 250.000 halottról lehet szó. Hogy lehet az — végzi a czikk — hogy egy ember béke idején ilyen munkát végezhetett és hogy lehetséges az, hogy egész Európa mindezt nyugodtan nézte?“

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

A „Szép Árá“ szerzője.

— Márton Dávid. —

Mivel Csolnoky László dunaföldvári ügyvéden kivül, — ki VI. Leo örmény királyról irt (de nyomtatásban meg nem jelent) szinművet, — más magyar iró örmény tárgyú szindarabot nem irt, tartozó kötelességet teljesítek, midőn a derék Márton Dávid tanárnak, kinek gyönyörű nyelvezettel irt remek szomorújátékát folyóiratunk jelen füzete fejezi be, érdekes életrajzát közreadom.

Az 1850-ik év január hó 2-án született Csik-Szereda mezővárosban, Csikvármegyében földmíves székely szülőktől.

Mivel ama szép székely birtok, melynek jövedelméből — a családban fenmaradt hagyomány szerint — egyik ősc egy inséges év folyama alatt az egész város lakosságát ingyen ellátta gabonával és egyéb élelmi szerekkel, a rokonok között történt felosztás és főleg nagyatyjának, ki több ízben szülővárosa deputátusaként (követ) szerepelt, a közügyek terén kifejtett hazafias áldozatai következtében igen megrongálódott: nem csekély gondot okozott atyjának gyermekei neveltetése.

Annyival inkább fájhatott neki a szegénység, midőn négy fiú- és egy leányból álló gyermekein végig tekintett; minthogy semmit sem becsült annyira, mint a tudományos ismeretek kincseit.

— Nem adok én nektek fiaim egyebet, mint tudományt, éljetek meg abból! szokta volt mondogatni és egymás után sorban beadta a Csik-Szeredában akkor még fennállott határőrségi elemi iskolába — tanulni.

Ámbár mindent megtett arra nézve, hogy ifjú kora mulasztásait helyrehozza, jóllehet egyik mesterséget a másik után tanulta meg és azt kezdette folytatni, a melyiktől több hasznot remélt — miközben oly kiváló ügyességre tett szert, hogy magának minden szükséges czikket el tudott készíteni: mégis fájó szívvel bár le kellett mondania ama magas tervéről, hogy minden gyermekét a családban hagyományos literatus pályára kiképeztesse.

Igy történt, hogy két bátyját, kik közül az idősebb már a gymnasium 2-ik osztályát is elvégezte — habár kitünő szellemi képességöknek adták tanyújeleit — iparos pályára volt kénytelen adni.

Hasonló sors várt volna irónkra is, ha szüleinek figyelmét különösen magára nem irányítja az által, hogy titokban megtanult irni és olvasni.

Mikor be akarták adni az elemi iskolába, édes anyja így szólt Elek bátyjához:

— Fiú, nézd meg, ismer-e az öcséd vagy egy betűt?

A bátyja megvizsgálta annak rendje és módja szerint és azt jelentette, hogy:

— Édes anyám! ez tud nemcsak olvasni, hanem irni is.

Nagy reményeket ébresztett szülei kebelében, a minek eredménye lett, hogy a német iskola elvégzése után a csik-somlyói elemi iskolába, majd a gymnasiumba adták.

Mivel tanitói és tanárai meg voltak elégedve előmenetelével: anyai nagybátyja P. Dávid Antal szentferenczrendi szerzetes az erdélyi kath. statustól alapitványt szerzett számára, minek segélyével a csik-somlyói főgymnasium 7 osztályát elvégezhette.

Ez idő lefolyása alatt ábrándos természete nem egyszer bonyolitotta kellemetlen helyzetbe; de másfelől ennek köszönheti, hogy előtte, a nép egyszerű fia előtt megnyiltak a művelt társaságok ajtai s így nem egy maradandó kincscsel gazdagodott emlékeinek tárháza.

Gál Árpád — kitől első olvasmányait nyerte — még mint gyermeket pártfogásába vette s kieszközölte, hogy az örmény származású Száva Zakariás és Pototzky Kristóf vezetése alatt megalakult csik-szeredai műkedvelő társaság, tagjai közé sorozta Márton Dávidot is. Ennek folytán nemcsak arra nyilt alkalma, hogy elolvassa jelesebb költőink müveit, hanem egyik-másik szerepben ő maga is közreműködött.

A sikerek, melyeket, mint műkedvelő, a nyári szünidők alatt aratott a színpadon, a költészet és dal szeretete, olvasmányai — főleg Vas Gereben „A nemzet napszámosai“-nak vonzó példája, azon gondolatot érlelték meg benne, hogy a szinészi pályán kell boldogulását keresnie.

Ezekhez járult, hogy a csik-somlyói szentferenczrendi zárda egyik czellájában megpillantotta Álmirát, a mint szerzetes nagybátyja előtt köny-özön között kesergett édes anyja elhalálozása fölött...

Tettvágy kezdette dagasztani keblét. Még messze volt a pálya vége, csak a 6-ik osztályt járta volt ki. Hamarosan lenni akart valami. Igy történt, hogy a Györfy Antal szinésztársaságával eltávozott szülői köréből.

Ott működött pár hétig mint szereplő, mint sugó, mikor testvérbátyjának angyali szelidségű, művelt lelkű neje boldogult Szenkovics Rózália kérő szavaira visszatért kétségbeesett szülei körébe, hogy a tanév kezdetével a 7-ik osztályba beiratkozzék.

A következő 1871/72 tanévben alapitványa Kolozsvárra helyeztetvén át: a 8-ik osztály elvégzésére a piáristák gymnasiumába ment és ott nyert érettségi bizonyitványt.

Az 1872-ik évben megnyilván Kolozsvártt a tudomány-egyetem, a bölcsészeti tanfolyam hallgatói közé lépett és ott folytatta tanulmányait az 1874/5 tanév végeig. Egyetemi tanuló korában tetemesen megkönnyítette anyagi gondjait Csiky János kolozsvári kereskedő, ki gyermekei mellett 2 év lefolyása alatt nevelőnek alkalmazta, mely körben folytatott működése fejében Csiky úri házánál ellátásban részesült.

Mikor végül egyetemi tanulmányainak bevégzése után, állomást keresett: egy nemeskeblű barátja, — a ki akkor az erzsébetvárosi Ráfáel-féle gymnasiumnál, mint tanár működött, — Ávedik Simon állomáshoz juttatta. Az ő és unokatestvére Ávedik Lukács pártfogása folytán szabad királyi Erzsébetváros képviselőtestülete, nagy áldozatok árán fentartott városi gymnasiumához az 1876-ik év márcz. 10-én tanárnak választotta meg.

Itt élte le, e kedves, művelt városi közönség körében ifjú korának legszebb napjait...

1891-ik évben az erzsébetvárosi Ráfáel-féle gymnasium államosíttatván, 1891 áug. 1. kelettel az állami tanárok sorába átvétetett, s mint ilyen ott működött az erzsébetvárosi állami gymnásiumnál, míg nem 1894 márczius havában a magas tanügyi kormány bölcs intézkedése folytán a lugosi állami főgymnasiumhoz helyeztetett át.

Tanári pályáján, foglalkozott mellékesen az irodalommal is. 1881-ben kiadott egy füzet verset; 1885-ben „Szép Árá“ czimű tragédiájával részt vett az akadémia Teleky-pályázatán. Irt közben tárczaczikkeket az erdélyi lapokba és alkalmi költeményeket a fővárosi sajtó némely organumaiba is.

Az 1880-ik év július 28-án lépett házasságra Arbutina Helén-nel.

Áldja meg a jó Ég állandó egészséggel és hosszú élettel, hogy még sok hasznos szolgálatot tehessen a tanügynek és a magyar irodalomnak!

Sz. K.

* * *

Hullámok.

— P. G. költeménye. —

Háborgó tenger elmém, s a szivem,
Egy nyugodt perczet sem nyujt életem!
Nem ohajtom Apollo hirnevét,
Sem csalogánynak bájos énekét,
Nem fát, virágot, zöld virányokat,
Sem szép leánytól kegy-mosolyokat...
Ne nézz reám kurjongató tömeg,
Forditsd el tőlem vig tekinteted!...
Háborgó tenger elmém, s a szivem,
Egy nyugodt perczet sem nyujt életem!

Ha kéklő égen fényes nap ragyog,
S éjjel kigyulnak millio csillagok,
Ha erdő mélyén ara, s vőlegény
Meghitten ülnek szivükben remény;
Ha dús asztal mellett az emberek
Lakmároznak, s üritnek serleget,
El fog a fájó, kinos érzelem.
Ezernyi sebhely támad szivemen!...
S egy résztvevő sincs azt megkérdeni,
Miért nem tudsz velünk örvendeni?
Bus arczodon miért nincsen mosoly?
Játékainkban mért nem osztozol?
Oh távozz tőlem idegen sereg,
Nézd: nemzetem csak sir és kesereg!...
S a hányszor fölnyitám a sebeket,
Gyógyszer helyett szereztem új sebet!
Háborgó tenger elmém, s a szivem,
Egy nyugodt perczet sem nyujt életem!

A föld, a viz mind-mind oly idegen
Egyik sem enyhit szenvedésimen.
Oh hagyjatok kinlódnom egyedül,
Egem borúja hadd vegyen körül:
Tán egykor én is felhővé leszek,
Nálam tanyáznak majd a mennykövek:
Hogy szétzúzhassam a sárkány fejét,
Mely kötve tartja hazánk erejét!
Háborgó tenger elmém, s a szivem,
Mig nem látom szabadnak nemzetem!...

Simay Gergely.

* * *

Az örmény nyelv történetéhez.*)

II.

A ma forradalmi jellegű átalakulás után, melyről előbbeni közleményünkben megemlékeztünk, majdnem teljes nyugalom állott be az örmény irodalom terén s e korszak kevés számú irója egyes kisebb müveiben meglehetősen azonos nyelvet használ az elődeivel. Csak a nyolczadik század elején jelentkezik ismét nagyobb lendület az irodalom terén. Ám abban a korszakban, a midőn a közönséges örmény nyelv a classicusból lassanként kivált s a régi irodalmi nyelv nem volt többé minden egyesnek vele született tulajdona, az irók csak süppedékes talajon haladhattak előre, vagy pedig kénytelenek voltak tehetségükhöz képest önkényt alkotott szólásformákkal színezett, a görögöt utánzó nyelvet használni, a melylyel csakugyan találkozunk az akkori irók legtöbb munkájában, például Mámigoni Jánosnál a „Յաճախապատում“-ban, melyet sokan Világositó-Szent-Gergelynek tulajdonitanak, valamint Bölcselő Jánosnak és kortársának, Theodorusnak dagályos irataiban s a „ton Cräon“ czimű könyvben.

Ezt az időt még inkább hanyatló korszak követte (a IX-ik század végétől a XIV-ig), melyben a fenkölt irodalmi nyelv annyira lesülyedt s a közönséges örmény nyelv annyira feléje került, hogy egészen ezen a vulgaris nyelven irtak egyes müveket is. Mindazáltal észre lehet azt is venni, hogy egyes irók több-kevesebb sikerrel kisérleteket tesznek a meszrobi korszak utánzására. Emlitésre méltók egyebek között: Nagy Chosrov, Náregi Gergely és Ananias, Katholikos János és Lastiverti Aristakes történetirók, Ignatius és Sergius tudorok és a két — klaji és lamproni — Nerses. Ebből a korszakból származnak a sajátos nemzeti nyelvformában és méretekben szerkesztett egyházi énekek és hymnusok és több más eredeti és forditott mű.

Az irodalmi nyelv hanyatlását a tizennegyedik század folyamán második forradalom váltotta fel a nyelv történetében. A nyugati tudományosság gyökereket vert Örményországban s újabb átalakulást vont maga után a nyelvben is. Hiányait idegen nyelv utánzásával akarták pótolni, a mint ez már az ötödik században is történt. A különbség csak az volt, hogy most nem a görögnek, hanem a latinnak a közvetitésével hajtották végre. Ez az átalakulás eltávolitotta ugyan a közönséges elemet az irodalmi nyelvből, de megadta annak az utolsó kegyelemdöfést is, megtöltötte a nyelvet visszataszitó, természetellenes formáival a grammaticának és szóképzésnek. Számos munkát — jobbára forditásokat — ezen az absurd nyelven terjesztettek el, a mely három-négy századon át annyira uralkodóvá lett, hogy csakis ezt értették a Գրաբար, vagyis az irodalmi nyelv alatt. Csak egy kis része az iróknak igyekezett elkerülni ezt a barbárságot.

A mint az elmondottakból kitünik, három tényező idézte elő az irodalmi nyelvnek hanyatlását: egy természetes és két mesterséges, tudniillik: a közönséges nyelvnek az irodalmiból való természetes kiválása és elterjedése s az említettük két mesterséges átalakulás. A vulgaris elemet eltávolitotta a latinismus, ezt kellett cselekedni a másik kettővel is, hogy újra el legyen érhető a meszrobi nyelv eredeti tisztasága és elegantiája.

Az első lépést ebben az irányban a mult század közepe táján a két mechitharista-congregatio alapítójának, a nagy Mechithárnak egyik iskolája tette. Az V—XIII. századok irodalmának nyelvét fogadta el abban a vélekedésben, hogy a legutolsó átalakulás durva torzitásainak egyszerű mellőzésével el lesz érhető az igazi classicus nyelv, mert a tizenharmadik századig becsúszott hibákat és barbarismusokat még nem ismerték fel. Ez volt az első üdvős reactio, mely új és gazdag irodalomnak vetette meg alapját s olykor a valódi meszrobi nyelvnek csak a nyomdokait utánozva, századunk közepe tájaig működött tovább. Ebben a korban, midőn még a bibliaforditáson kivül jóformán ismeretlen vala az örmény irodalom aranykorának majdnem valamennyi kiváló alkotása, érteni lehetett azt a vélekedést, melyből Mechithárnak említett iskolája kiindult. A classicus nyelv annyira elmerült az évezredes átalakulások áradatában, hogy nem lehet csodálni, miként a késő utókor p. egyes pseudonym iratokat Izsák patriarchának vagy a nagy Meszrobnak és munkatársainak tulajdonitott.

---

*) Die Geschichte der classisch-armenischen Schriftsprache, von dr. Johann Thumajan. (Verhandlungen des VII. Internationalen orientalischen Congresses. Arische Section. Wien 1888.)

Mechithár másik iskolájának volt fentartva, hogy századunk közepe táján mélyreható buvárlatok segítségével új világot vessen arra az ösvényre, mely az igazán classicus nyelvet a nem classicustól elválasztotta, s szerencsésen keresztülvigye az örmény irodalmi nyelv reactióját. Ez az iskola felismerte a tiszta meszrobi nyelvet s alaposan kimutatta annak a századok során bekövetkezett változásait. S ennek megtörténtével kilépett az elmélet köréből a gyakorlati térre is s több oly munka látott napvilágot, a melyek pontosan utánozzák az irodalom aranykorának nyelvét.

Ez az újitás természetesen élénk ellenmondásával találkozott az örmény irodalom több akkori buvárának, a kik meg nem valósitható theoriát s eléggé meg nem okolt rendszert láttak benne. Ugy vélekedtek, hogy hiú erőlködés az egész s hogy hasztalan, sőt káros ez a válogatás, a mely az évezredes, tiszteletreméltó nemzeti irodalomnak nem válik diszére s nem csekély csorbát ejt annak óriási szókincsén.

Lassanként felismerték ugyan eme buvárlatoknak a realis eredményeit, de a classicus nyelv azért még ma sem foglalta el általános és kizárólagos uralmát az örmény irodalom terén. Az irodalmi nyelv ma is meg van oszolva két irányban. Az egyik pontos utánzása a meszrobi nyelvnek, a másik vegyüléke a tizenkettedik században használt irásnyelveknek, más szavakkal saját irodalmi nyelve a tizenkilenczedik századnak, de nem a hajdankornak!

m. a.

* * *

Az elhagyott örmény menyasszony dala.

Ha majd a napfényben tündököl a róna,
Mintha arany volna...

Ha majd vágytól üzve elmerengsz a tájra,
Őt keresve, várva...

Ha majd szép szeméből egy egész mennyország
Üdve ragyog le rád...

Hogy még lehet bánat ezen a világon,
Az neked ne fájjon...

De ha egy szép napon összeomlik minden
Remegő szivedben...

Könnyet csal szemedbe a hütlenné lett lány,
Gondolsz-e majd reám?...

Az én fájó lelkem örökös gyötrelme
Jut-e majd eszedbe?...

Sallak Róza.

* * *

Világositó-Szt-Gergely évfordulati ünnepe.

Hazai örményeinknek igen csekély száma van azon szerencsés helyzetben, hogy a kath. egyház kebelében, az isteni tiszteletnél szintugy, mint más egyházi tényeknél is az örmény nyelvet, saját ritusát megtartotta és az atyáktól örökölt szertartásokat gyakorolja. E szerencsében csak azok részesülnek, kik örmény szertartású lelkészek vezetése alatt, örmény parochiákban laknak; a nagyobb számú örmények ellenben más szertartású hivek közé elszórtan tartozkodván, örmény misét nem hallgathatnak...

E körülmény fájdalmasan érinti ugyan a távozók szivét; de azért keblökből a kegyeletet az ősök iránt, és ezeknek dicsteljes emlékét kitörölni semmi sem képes. — Im a távolban is készséggel sorakoznak atyánkfiai nemzeti apostolunk, Világositó-Szt-Gergely évfordulati ünnepét a honmaradtakkal együtt megülni! Minthogy azonban többeknek a jelzett örvendetes ünnepnap határozott idejéről, illetékes helyről, tudomást szerezni, nem éppen lehetséges, a t. Szerkesztő engedelméből becses lapja útján sietek mindenkit, akit illet, tisztelettel figyelmeztetni arra, hogy az örmény nemzet nagy apostolának, Világositó-Szt-Gergelynek ünnepe, mint mindig pünkösd szombatját követő negyedik szombatra van megállapitva, illetve az idén július hó 3-án fog megtartatni.

Ezen előzmények kiséretében szabadjon nagy szentünk csodákkal tündöklő élettörténetéből, melyre 1560 éves multú lepel borúl, főbb mozzanatainak felemlitésével is tisztelt olvasóinak kedveskedni.

Világositó-Szt-Gergely atyja Ánág, Okoh nejével és gyermekeivel, Örményországban királyi rokonánál keres s talál menedéket a perzsák elől. Okohnak itt néhány hónap mulva fia született, kit keresztény dajkája magával vitt Görögországba, hol, mint árvát, két éves korában megkereszteltette. A keresztségben Gergely nevet nyert; az árva gyermek keresztény nevelésben részesül, s meglett férfi korában Zsofia, özvegy nevelőanyja kérésére s ajánlatára megnősül. Családi életéből alig telik el két év és máris előkészületeket tesz arra, hogy végrehajtsa azt, mire nejével, Máriával elhatározták magukat. Ugyanis ez az idő alatt esett tudomására az, hogy atyja által elkövetett gyilkosságra, Örményországban bekövetkezett mészárlás szomorú következményeitől, az övéhez hasonló módon, csodálatosan, a király fia is kimentetett, s hogy ez a római legiok közt, Rómában feltalálható. Ekkor arra határozta el magát, hogy atyja bünének engesztelésеül a királyfi rabszolgájává lesz. Az elhatározást tett követte: Rómába ment, hol Tiridates szolgálatába állott

Nem sok idő mulva Dioclecián császár, Tiridátest, a bátor és rendkivüli erejéről nevezetessé vált hadvezérét, egy nagy tábor élén azzal a megbizással küldi Örményországba, hogy foglalja el atyjának királyi székét. Ez

valóban sikerül is neki: Örményország királya lesz. A pogányságban felnevekedett Tiridátes a perzsák ellen viselt harczaiból győzedelmesen térvén haza, a bálványoknak hála-áldozatokat mutatott be. A többek közt egy alkalommal Diánna istennő számára, kinek szobra Eriza városában volt, a csaták mezején felszedett zsákmányból egy koszorút készittetett és ennek átvitelével Gergelyt, ki ekkor már királylovászi rangot viselt és úrának legmeghittebb embere volt, bizta meg. — De Gergely királya parancsának nemcsak ellene mondott, hanem nyiltan kijelentette, hogy ő keresztény, neki egy Istene van az égben, ki az egész mindenség teremtője s fentartója; ő egyedül Ennek hódol és Ezt imádja. — S minthogy a királynak, sem szép igéretekkel, sem fenyegetéssel, nem sikerült kedvelt emberét hitében megrendíteni, őt különféle, időközönként megszakitott martiromságra kárhoztatta.

Daczára annak, hogy a kinzás s kinoztatás legborzasztóbb nemeit alkalmazták a hitében állhatatosan megmaradt Gergelyen, Istennek védő keze hű szolgájának életét mindezek közepette csodálatosan megtartotta; sőt kifürkészhetlen végzéseinek — czélja elérésében — a csodáktételében megmutatott hatalmát most azok ellen forditotta, kik, úgy szólván, nyiltan daczolni merészeltek a szent férfiú által hirdetett Mindenhatóval. — Igen sokan az ország előkelőbbjei közül s maga a király is gyógyithatlan betegségekbe estek; sőt ez utóbbi állati természetet öltvén, különösen a sertésekkel koválygott a szabadban. Eme leverő és gyászteljes körülmények közepette Choszrovituchd, a királynak szintén csodálatosan életben maradt növére, álmában nyert isteni kijelentésre, tudtokra adta a székváros lakóinak, hogy az elitéltek vermébe 14 évvel ezelőtt bedobott Gergely még életben van. Ki kell tehát ezt innen venni; mert csak ő képes az országra nehezülő csapásokat elháritani.

Napfényre került tehát a rég megholtnak tartott Isten küldöttje, kinek állhatatos könyörgései folytán látható módon gyógyultak meg a betegek, szigorú böjtöléssel egybekötött imáira Isten megszünteti a csapásokat, a szabadban tartott oktatásaira mind sürűbben s nagyobb csoportokban jelenik meg a hallgatóság és Isten kegyelme oly erőt kölcsönöz szavainak, hogy a király és családjának példájára, minden ellenállás s huzalkodás nélkül befogadják a keresztény tanitásokat és ezrenként járulnak a keresztség felvételéhez...

Nem az egyszerű szavakban foglalt Isten igéjének hirdetése, hanem az isteni akarat nyilvánulása, a Mindenhatónak ellenállhatlan ereje eredményezte, hogy az örmény nemzet rövid idő alatt a pogányságról lemond, ennek bálványait saját kezével ledönti s egymás közt vetekedve a romok felett az egy igaz Isten imádására szebbnél szebb templomokat állit fel. A mennyei hit világa Örményország minden részében s zugában már elterjedt; jótékony hatása, a szent férfiú főpapi vezetése alatt, már boldog s örvendetes napokat biztositott számára: mikor emez, a szentség hirében álló főpásztor, fényes méltóságát biztos kezekbe letéve, hivataláról lemond és magányba huzódik; hol minden szem elől elrejtőzve, barlangjában egyedül Istenével társalgott. Itt várta be ama boldogitó vég-órát, mely után ő, ki rendithetlen állhatatossággal hajózta keresztül a szenvedések tengerét, hűen töltötte be küldetését és megtartotta hitét, — olyan sóvárogva epedezett. Meghalt a nélkül, hogy valakinek tudomása lett volna haláláról! Három év mulva egy pásztor fedezte fel a szent testet, mely még egészen ép volt, s a romlásnak semmi nyoma sem látszott rajta. Később — mennyei sugalat folytán — Thortán nevü helységben temettetett el, hol sirja felett égi fényt láttak és csodák történtek...

Fáraó Simon.

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:
Márton Dávid. (Kilenczedik folytatás.)

NYOLCZADIK JELENET.

Semiramis. Előbbi.

Semiramis.

(Árát megpillantva meglepetve hátrál, majd közeledik feléje.)

Dicső király! légy üdvözölve itt!

Árá, (félre.)

Nagy ég! Hová jutottam?... Álmira?

Semiramis.

Egy ismeretlen mégis ismerős
Bús özvegy áll előtted, hős király!
Ki szellemed gyakorta üdvözölte
Szép álmai tündéri kertjében,
Ha elsuhant sötétlő szelleme:
Miként a bolygó a napok körül,
Bűvös világu szellemed megett...
Oh, láttalak gyakorta álmaimban!
És nem tudom e perczbe' sem — valóban —
Nem fényes álmam testesült-e meg
Benned te fényes, ifju, hős király!...

(Kis szünet után.)

Jer e kebelre, tárva áll előtted!
Te nemzetednek legnagyobb fia!
Te a világnak legszebb férfia!
Légy isten itt; mert emberek között
Méltó helyet magadnak nem találsz.

Árá.

Távozz kisértet! Hasztalan csalétek
A csáb, mi lényeden elömlik; engem
Nem ámit el a mézes áradat,
Mely ajkaidról dalt zenegve foly:
Védgát ez ellen szikla-jellemem,
S szerelmem: e zord szikla ékköve.

Semiramis.

Te nem hiszesz szavamnak szép Árá?
(Térdre rogy Árá előtt.)
Im térdre omlik egy tekintetért
És porba ejti koronás fejét
Assyria királya Semiram',
Ki annyi nép királyi hőseit
Már látta térdepelni életében;
Kik a szabadság egy-egy sugaráért
Bilincseik szavában esdekeltek,
Mely megcsörrent a reszkető kezen.
Nem, nem szabadság az miért könyörgök
Magasztos ifju! lábaid porában:
Rabság az — ah, — örökös, néma rabság!..
Fogadj körödbe bár rabszolga-nőül;
Legyen bilincsem hősi jobb kezed!
És börtönöm — ah börtönöm! — szived!...

Árá. (Félre.)

Oh, Álmira! be más szerelmi láng
Dagasztja lelked szent hullámait.

Semiramis. (Felemelkedve.)

Te nem felelsz imámra, istenem?!

Árá.

Feleletem a düh villámait
Lövellené minden eredbe szét;
És nem találna tápot a világon,
Melyen lehütse rémítő hevét
Bősz kebled asszony, hogyha önmagának
Esnék is ép marczangoló fogával.

Semiramis.

Így, így! beszélj! — kérlek, — s ha szép szavad
Nem születik számamra ajkadon:
Átkozz, gyalázz! az átok, a gyalázat
Áldás leend hangod zenéjében...

Árá. (Félre.)

Hiába bolyg a tömkelegben szét
Szemem sugára: nem találom őt.

Semiramis.

Hajolj felém a fenséges magasból,
Bár pillanatra légy enyém!

Árá.

Mászisz,
Mely ott az esthomályon átfehérlik, —
Nem hajtja meg fejét a völgy felé.
Elvesztené ekkép ezüst fej-ékét,
S e párta helyett durva sár-göröngy
Borítaná be büszke homlokát:
A homlokot, hová a felleg árnya
Borít homályt, ha megpihenni száll
Csúcsára néha bősz csaták után.

Semiramis.

Ha meghajolna az a büszke bércz:
Úgy felcserélné fagylaló havát
A völgy kebelnek érlelő hevén
Termő talajjal. E talajban majd
Táplálatot találna egy virág,
Mely színre, díszre versenyezni birna
Minden virággal, mely sóvárgva nézett
A mély lapályról fenséges csúcsára,
Oh szép Árá fogadd el e virágot:
Éretted égő láng-szerelmem az!

(Samuramuth a sátor hátsó függönyét félre vonva, betekint.)

Samuramuth. **(Félre.)**

Elérkezett a bosszú napja már
Turbékoló galambbá lett az ölyv.
(Visszavonul a függöny nyilásától.)
(A nyiláson át Álmira alakja látható.)

Árá.

Hiába kisért csábitó szavad
Szeretni téged nem tud hős Árá.

Semiramis.

Ha isten képe van szivedbe vésve
Szerelmi tárgyul: vesd ki onnan és
Egyszer pihenj meg e kebel fölött.
Egy ölelést, egy csókot adj csupán
Hálául érte Derketó leánya
Halálaig kéjed szolgája lesz!...

Árá. **(Meglátva Álmirát, félre.)**

Ő az!... Megyek!... Ne félj szerelmesem!
Széttördelem maró bilincsedet! **(Indul.)**

Semiramis. (Megöleli Árát.)

Ha nem ölelsz te: megölellek én
És nem bocsátlak el mig ajkadon
Emlékjelül egy csókom ott nem ég.
(Megcsókolja Árát.)
Boldog vagyok!

KILENCZEDIK JELENET.

Samuramuth. Előbbiek.

Samuramuth.

(Kezében tőrrel berohan, Semiramisnak irányozza a tőrt, Árá feltartja.)

E szó megöl bitorló!

Semiramis.

Gyilkos!...

TIZEDIK JELENET.

(Testőrök befutnak, körülfogják Samuramuthot.)

Samiramis. (Int a testőröknek.)

Vigyétek őt, a gyilkos életét
Oltsátok el tulajdon fegyverével.
(Árá el.)

Samuramuth. (A tört Semiramis elé veti.)

Tudom, hogy életem kezedben van
Mégis gyönyört ad az a tudat, hogy az
Örmény király, ki felszítá szivedben
A szerelem mindenható tüzét,
Kinek szivéért harczra kelt hadad:
Rablányodat szeretve elhagyott,
Midőn szived leglángolobban ég.
Élj boldogul sötét gyalázatoddal
Te meggyalázott, megvetett királyné!
E gúny-kaczajjal boldogul halok meg,
Mit sorsod ajkaimra csalt. Hahaha!
Samuramuth, Ninus első neje,
Átkot hörög fejedre gaz bitorló
Ha már megölni nem tudott vasa.

Semiramis. (Hevesen.)

El innen! el! szemem elől!... Vigyétek!
(Testőrök elhurczolják Samuramuthot.)

Samuramuth. (Visszafordul, gúnynyal.)

Élj boldogul örmény-királyné! hahaha!...
(Samuramuth, testőrök el.)

Semiramis.

Te büszke szív, ki párra nem találsz
A nagy világnak széles terein —
Csaták tüzébe fojtom lángodat.
Meghordozom a harcz kemény vasát
A félvilágnak összes terein.
És tombolok, mint észak vad viharja
Betöltöm a híg elementumot
Elszálló lelkek rémletes zajával!
Elő, ti hősi harczosok!
(Harczosok tömegesen gyülnek Semiramis körébe.)
Kétségb'esés vezesse nyilatok!
Ne nézzetek aggot, se gyermeket,
A nő-könnyek se hassanak ma meg!
Hogy a mi él, e hon virányain:
Holtan boruljon lábaink elé!
Mindent, de mindent duljatok, csupán
A nagy királyt kimélje kardotok.
Ha foglyotok leend a koronás:
Hozzátok őt elénk: majd mi teszünk
Törvényt felette!...

Egy harczos.

Mond: miről leszünk
Rá ismerők? hatalmas asszonyom!

Semiramis.

Ki legvitézebb lesz a harcz-viharban
Ármenia királya ő leend!...
(Kürthangok hallatszanak, Semiramis elől, harczosok utána el.)

Ötödik felvonás.

Terem, mint a harmadik felvonásban. Árá, Álmira, országnagyok, nép fényes harczi öltözetben

ELSŐ JELENET.

Árá. (Álmira mellett állva.)

Örmények! im, a harcz-vihar közelg
A rombolás emésztő tengerével,
Áldott honunkat elözönleni.
Az Ararátnak dús határain

Assyria mogorva zsoldosai,
Már eltemették a tenyészetet;
Fegyver zajával töltik el — mezőink
Felverve — a csend-ülte berkeket,
Hol eddig a vidám madársereg
Tanitgatá a földmívest dalolni;
S hol békességünk csend-ölében tegnap
A föld szivét dobogni hallhatók:
Egy sírhalom lön Ararát tere,
Melyben a csend, a béke van temetve...
S ki hozta ránk e pusztitó vihart?
Semiramis, e horda nép vezére,
Ki nem hazát, de hü szivet keres
Királyotok keblében, harczosok!
S mit el nem ére cselszövények által,
Sem csábszavakkal, — mik a Mászisz ormát
Lehizelegnék Ármávir tövébe:
Fegyverre bizta buja vágyai
Valósitását nemtelen szive.
De czélt nem ér erőszakos szerelme,
Mert hős Árá szivében egy lakik:
A hon, s ha volna még parányi hely,
Mit nem fog el közös anyánk szerelme:
Azt Álmirának szentelem lakúl.

Nép.

Éljen a királyi pár!

Árá.

Oh! hála érte hü vezéreim:
Hogy ajkatokról hallja a király,
Szárnyára kelni azt a drága szót,
Mely vágy alakban lelkében repes
Már évek óta: mint kalitba zárt
Bús csüggeteg madár. Oh hála néktek!
De most a szó oszoljon vágygyá,
Mint pára lesz a tengerek vizéből,
Ha habjai a napsütötte szirtek
Csúcsára dobva megtörettenek...
A hon veszélyben, és ha elbukik
Kényén a durva hóditónak: akkor
A szerelem, család s minden, mi szent
Rommá törik, mert házi isteneink
Mindenhatók, de csak szabad hazán.
A harcz borúja majd, ha szétfoszol
E fegyverek messze csillogó
Sugáritól, s a béke napja feljő:

Akkor lehet csak boldog a király;
Akkor üljük meg a királyi nászt,
Hogy egy világot betölt vig zajával
És fényivel... Most fel vitézeim
Mentsük meg e boldogtalan hazát!

Álmira. (A nemzeti zászlót felemelve)

Utánam a kiben Haik vére foly!

Árá. (Álmirához.)

Nem, nem! Te itt maradsz arám, szerelmem!
Elrémíti szived a harczi zaj.

Álmira.

Feledted-e, hogy asszony ellenünk?
Méltó vetélytárs csak magam leszek
A harcz-mezőn hozzá közöttetek.

Nép.

Éljen Álmira.

Árá.

Oh, védd meg öt hatalmas égi lény!
(Árá és Álmira után kivont kardokkal felemelt zászlókkal elvonul a nép.)

MÁSODIK JELENET.

Csár. (Az ablakon kinézve.)

Csak menjetek, ti hösi harczfiak!
A harcz terén babért aratni; mert
Nem lelkesit már engem a cser-ág,
Söt a mi részem volna benne — rajta! —
Oszszátok el! Legyen tiétek! Én
Nagylelküen tinéktek engedem!
Jobb itt hüselni, mint a nap hevében
Elvérzeni az ellen fegyverétől!...
Ha elbukik mindenható urunk
Az Ararát mezőin: engemet
Teend királylyá majd Semiramis,
S Árméniának én parancsolok.
A hódító királyi hölgy karán:
Enyém leend majd Álmira,
S csöppenhet egy dús tartomány vele
Szolgálatom jutalmául talán
Assyriában? hisz pazar kezű
A kéjjel jóllakott szerelmi vágy.

(A trónra ül.)

Jámbor teremtés a királyi szék:
Megtür magán gonoszt, jót egyaránt
Legyen fején korona, vagy süveg,
Vállát fedezze bíbor, vagy darócz.

(Gúnyos leereszkedéssel.)

Hü nép! Köszöntlek!... Kedvesen veszem
Ajkadról a jobbágyi hódolást!
Legyen jutalmad érte kegymosolyom.
De ám fizesd meg az adót elébb,
Mert a szegény királynak élni kell!
Élni bizony s dúsan pazarlani!
„Éljen urunk!“ rábőgitek tudom
Hitvány fajankók, ronda szalmavázak!
Mi lenne nélkülünk belőletek,
Ha nem ragyogna trónunk fénye rátok?
E trón, melyet ti alkotátok egykor
Népmilliók, midőn a gyávaság,
S a szolga-lélek frigyre léptenek
Egy új világ-csodát teremteni.
Méltó teremtmény ilyen istenekhez!...
Boldogtalanná lenne a világ,
Ha nem lehetne látni a királyt,
Ki felemészti, — mint a méh-here
Munkáitok édes gyümölcseit!...
De hagyjuk el a drága polczot immár
Nehogy az ellen — hogyha győzni fog, —
S e büszke várba megpihenni tér
Még itt találjon s véres fegyverével
Bele szegezzen a királyi székbe:
Meghalni még király helyett se vágyom.

(A trónról eltávozik, az ablakhoz siet.)

HARMADIK JELENET.

Szárkisz. Elöbbi.

Szárkisz.

(Gyorsan keresztül megy a termen, meglátva Csárt.)

Hogyan? te itt Csár, mig a honfikar
Halál-magot vet ott az életért?

Csár.

E szemrehányás téged illet elsőbb,
Ki húsz éveddel itt elrejtőzöl,
Midőn hazánk a harcz terére hív.

Szárkisz.

Oh, fáj szivemnek e gyanusitás!
Bár gúnyod éles kardja most az egyszer
Nem élivel, fokával üt sebet.
Eszembe hozva, hogy királyomat,
Kiért odadnám százszor életem,
Nem láthatom a harczi fellegek közt
Átfényleni, mint a had istenét;
S nem hallhatom mennydörgés-szózatát.
De megvigasztal a tudat: hogy itt is
Érette küzd agyam, szivem, karom.

Csár.

Nagy küzdelem trónján a vakmerő
Legyeket összefogni, irtani,
Nehogy vagy egy — mig harczol a király —
Megfoszsza trónjától kitüzve a
Bellázadás zászlóit Ármávirben.

Szárkisz.

A tréfa helyett inkább jer! segits
Felékesítni e terem falát;
Mert itt leend ma a királyi nász.

Csár.

Királyi nász?

Szárkisz.

Valóban! Álmira
És hős Árá urunk, — a boldogok
Nászt ünnepelnek e falak között
A győzelem napjának fényinél.

Csár.

Bár csillagocska tündökölne rájok,
Vagy annyi fény, mint a kis fénybogáré
A diadal reménylett napja helyett!...
De mást mutat a völgyi láthatár.

(Szárkiszt az erkélyhez vonja.)

Nézd ugy bomol szét szép hadunk sora,
Mint könnyü pára, hogyha a vihar
Észak felől rá felleget sodor
Hullám gyanánt, mely zordon méhiben
Tüzet-vizet kibékit, egybe olvaszt.

Szárkisz. (A harcztér felé fordulva.)

Forduljatok meg szétriadt sorok!
Futásotok egy nemzetet megöl!
S elveszti őt a földi létezők
Legjobbikát, ki ott küzd egymaga.

(Kis szünet után.)

Hah! millió rabszolga tör feléje,
De ő lerázza mindet önmagáról,
Mint égbe nyuló szikla a porondot,
— Mit rásodort a fergeteg dühe —
Földinduláskor... Mind ledönti őket!
Most egyre sürübb, egyre rémesebb
A rá közelgő ember-áradat!
Már ingadoz a parti sziklaszál!
Most vészesebb hullám borul reá!...
Oh, hős Árá! apánk!... segitsetek!...

(Gyorsan el.)

Csár. (Elégülten.)

Kardot se vontam, mégis én vagyok
A mai napnak hőse... Koszorút!..
Enyém a győzelem!... Az Assyrok
Rohanva jönek Ármávir felé!...
Csár! Csár! (Fejét elégülten veregeti.) te szellemóriás, te hős!
Mért nem tudom ölelni most magam?
S megrázni jobbját enmagamnak; mért nem
Borulhatok le lábaim előtt?...
Egy csókot adhatok csupán neked
Szerencsefi!

(Egy falon függő paizs lapján viszatükrözött arczképét megcsókolja.)

Légy üdvöz új király.

(Kivülről zavart kiabálás hallatszik.)

De jőnek ők!... Most félre Csár, a mig
Győzelmi mámoruk kipárolog!

(A baloldali ajtón el.)

NEGYEDIK JELENET.

Semiramis. Harczosok.

Semiramis. (Egy kerevetre rogy.)

Ily győzelemnél jobb az elbukás!
Egy millió itt, túl nehány ezer!
S győz az erőszak zordon istene...
A foglyokat!

ÖTÖDIK JELENET.

Egy harczos, Álmira. Előbbiek.

(Egy harczos bevezeti Álmirát.)

Im itt van egy királyné!
A legvitézebb valamennyi közt.

(Álmira hadi öltönyben lebocsátott sisakrostélylyal bejő, Semiramissal átellenben megáll.)

Semiramis. (Félre).

Ah! a király!

(Rövid ideig szótlan néznek egymásra.)

HATODIK JELENET.

Szárkisz. Előbbiek.

Szárkisz. (A harczosok mögül előlép.)

Kegyelmes asszonyom! (Mélyen meghajtva magát.)
Hallgasd meg a legyőzetett kérelmét.
Te nem lehetsz kegyetlen: arczodon
Minden vonás nap-fénye hirdeti.

Semiramis.

Minő kegyet ohajtasz nyerni tőlem?
Szólj, jó fiú, hogy teljesítsem azt.

Szárkisz

Engedd, hogy ott, a véres harczi sikon
Legyek az éjjel én is martalócz,
Hogy felkeressem azt a drága kincset,
Melynél becsesb e honban nem vala:
Dicső királyom vérező szivét.

Semiramis. (Álmira felé tekintve félre.)

Hű szolga volt! (Fent.) Fiu királyod él.

Csár. (Egy oszlop mögül kitekintve ijedten félre.)

Él?!... (Visszavonul.)

Szárkisz.

Ki mondja azt? hisz két szememmel
Láttam lebukni tomboló lováról.
Láttam, miként rombolta benne szét
A hősiesség fényes templomát,
E nemtelen vad csorda, melyet a
Pokolnak ajka szült e szép világra,
Szabad hazák, s népek hóhérjaul.

Bocsáss meg oh, hogy ily kemény szavam,
De veszve tudnom őt megőrjitő! (Zokog.)

Semiramis.

Legyen kivánatod szerint!

Szárkisz.

Fogadd
Hálámat érte jó királyné!

Semiramis.

Ifjú!
Ha feltalálod hozd elénk! Magam
Óhajtom őt a föld ölébe tenni.
Rangjához illő pompa lesz torán.

Szárkisz. (El.)

Semiramis. (Álmirához.)

Nemes vitéz, ki foglyul ejtetél
Mint sas-madár – ha szárnya összetört,
Mely felragadta a napok közé —
Méltánylom én a honfi bánatot,
Mely elborít, mint csillagot az éj.
Lépj közelebb! Mutasd meg arczodat
És mond: minek nevezi legnagyobb
Hős gyermekét a szép Ármenia!?
(Kis szünet után.)
Nem kényszerítlek! Néma bánaton
Erőszakot ki tenne vakmerőn?
Nyugogy... Pihend ki fáradalmaid
E pamlagon, mely régi ismerőd.
(A trónra mutat.)

HETEDIK JELENET.

(Négy assyriai harczos egy paizson Árá holttestét hozza, Szárkisz szomorúan követi. A terem közepén leteszik a paizst.)

Semiramis.

Való tehát a fájó sejtelem,
Mely lelkemet a győzelem hevében
Úgy megköté, hogy nem tudék örülni:
Halandó volt tehát a nagy király!..
Álmira felé mutatva.)
De hát ki ez?

Álmira. (Ráborul a ravatalra.)

Én mindenem! (zokog.)

Semiramis.

Szegény!
Szolgája volt bizonynyal a királynak,
Azért kesergi elbukott urát,
Kinek kezéből annyi jót remélt.
Hű szolga volt békében és csatán.
Ne félj vitéz! az udvaromba veszlek,
S kipótolom veszteségedet.
(Árá ravatalához megy)
Ha nem szerettelek voln' életedben:
E búcsú-csókot úgy is ajkidon
Áldoznám meg, te szép, dicső halott!
(Lehajol, Árát meg akarja csókolni)

Álmira. (Sisakrostélyát felvonva.)

Ne illesd ajkát bünös ajkaiddal!
(Feláll a ravatal mellett, parancsolólag néz Semiramisra)

Semiramis.

(Közelebb lépik Álmirához gyülölettől fojtott hangon.)
Te vagy kigyó?!
(Megvetőleg néznek egymásra hosszasan)
(Kivülről zúgás, kiabálás hallatszik)

Külső hang.

Hol a király?

Álmira. (Semiramishoz)

Hallod?
Gyilkos, megölted őt!
(Árára mutat.)

Semiramis.

E vád igaztalan! Egy millió
Assyr szavára elhiszed talán?
Én táboromnak megparancsolám,
Hogy a királynak védje életét.
Óh! mert szerettem és imádtam őt!

Álmira. (Sirva.)

Igen szeretted, mert a bösz vihar
A koronás tölgyet szeretheti,
Melyet ledönt vad ölelésivel,
Hogy porladozzon a füvek között,
Mik árnyain kerestek enyh-helyet.
Szeretted őt? és eltemetni vágyol:
Mint a fösvény elássa kincseit,
Hogy orv kezére át ne szálljanak.

Xisistratus is meggyilkoltatá
Szép kedvesét, hogy hozzá hű legyen
S te kérkedel még, hogy szeretted őt?
Úgy elhiszem, hogy Istent a világ
S nem ő teremté a világot. Úgy
Nem kétkedem a csalfa tanban, hogy
A szeretet az emberek között
Többet megölt már, mint a gyülölet.

NYOLCZADIK JELENET.

Vezér. Előbbiek.

Vezér. (Sietve jő.)

Nagy istenek!

Semiramis.

Vezér minő zaj ez?

Vezér. (Fuldokolva.)

A vár terén a foglyok széttörék
Bilincseik, hogy megtudák királyuk
Gyász-esetét, s a lázadás közelg.
E vad zsivajban él a holt király.

Semiramis. (Ijedten.)

Ez árulás! most mit tegyünk? Hadunk
A vár alatt tanyáz!

Vezér.

S a várkaput
Bezárta a dühöngő néptömeg.

Semiramis.
(Kétségbeesetten rohan a mágusokhoz.)

Segitsetek varázslók, mágusok!
Ha van varázslat, ima, báj-ital
Mozgásba hozni újra a szivet:
Adjatok e halottnak életet!

Zoroaster.

Új életet nyer hosszasabb idők
Után bizonynyal más alakban: ám
E perczben csak Baal isten adhat azt.
(Kinn növekedő zugás.)

Külső hang.

Királyunk hős Árá!

Semiramis. (Zoroasterhez rohan.)

Parancsolom!
Adj lelket e királynak mágusom,
Ha a tiédet küldöd is bele.
Hanem utána küldöm lelkedet
Az alvilágba... Nem lehet? Kérlek!
Könyörgök! Itt mindnyájan elveszünk.
(Térdre borul a mágusok előtt.)

KILENCZEDIK JELENET.

Csár. Előbbiek.

Csár. (Gyorsan eléjön.)

Ne félj, királyné! Itt van a segély!

Semiramis. (Csárhoz megy.)

Beszélj világosan.

Csár.

Tekintsd meg arczom,
S nézd nagy Árá halvány vonásait,
Nem látod-e, hogy arczvonásaink
Hasonlitók, mint két platánlevél.

Semiramis., (Csárt majd Árát nézi.)

És ha úgy találnám?

Csár.

Fegyverét, ruháját
Magamra öltöm (Árá falon függő bíborpalástját magára ölti, a koronát fejére teszi, a falon függő fegyverekből nehányat magához vesz.)
Igy királyi diszben
Mutassatok ki a tömegnek itt.
(Az erkélyhez megy. A lázadókhoz harsányon kiáltva):
„Nagy szép Árát életre csókolák
Az Istenek. Im itt van hősi nép.“

Zoroaster (Az erkélyhez vezeti Csárt.)

„Nagy szép Árát életre csókolák
Az Istenek. Im itt van hősi nép.“

Álmira.
(Az erkély felé rohan, harsányon kiáltva.)

Hazud! Ne higyjetek neki!

Semiramis.

(Álmirához rohan, tőrrel megsebzi.)

Külső hang.

Éljen a király!

Álmira.

(Ingadozó léptekkel a ravatalhoz megy, reá rogy.)

Egygyé leszünk örökre a halálban.
Szeretjük ott (Ég felé mutat.) egymást végetlenül.
(Semiramishoz.)
Temesd el őt a Mászisz oldalán!
A szent platánfák árnyas rejtekén.
Legyen honunk legszebb magaslata
A nagy királynak emlékoszlopa;
S hogy emlegesse ellen és barát:
Legyen e hegy nevéről Árarát.
Ha megteszed végső kivánatom:
Úgy áldani fogom véres kezed,
Mely orgyilokkal keblem átveré.
Oh! Ah! (Meghal.)

Csár.

(Visszatér az erkélyről, meglátván Álmira holttestét, eldobja a koronát, a királyi palástot letépi magáról. Álmirához megy, kétségbeesetten megrázza.)

Oh, Álmirám! szerelmem! Hallod-e?!
Éretted árulám el a hazát!
Teérted ölték fel királyi diszt:
Mindent, de mindent éretted tevék!...
(Rövid szünet.)
Nem hallja!... Meghalt!... Oh, jaj!... Átkozott
Legyen a kéz, mely elrabolta e
Fényes sugárnak ifju életét;
És a ki őt czéljában megsegéltem:
Legyek örökre átkozott magam!
(Álmira holttestére borul, sir.)

Semiramis (Csárra mutatva.)

Vessétek őt a várnak börtönébe!
Tespedjen ott, mint örökös fogoly,
Ki átkot szór királyotokra, mig
Bősz ellenünk halálán könnyet ejt.

Csár. (Térden Semiramishoz csuszik.)

Oh köszönet! oh hála érte jó
Királyi hölgy, hogy büntetést adál,

Hisz oly sötét bün nyomja lelkemet,
Hogy a pokol se tudja megtorolni.
Boldog leszek a rab-magányban: mert
Megérdemeltem büntetésemet.
(Megcsókolja Semiramis lábait. Szolgákhoz.)
Kisérjetek a börtönömbe már!
(Elől Csár, utána szolgák, el.)

Zoroaster. (Árát, Álmirát hosszasan nézi.)

Oh, mint tudátok ti szeretni hősök!
Tiétek a diadal holt szivek!
Szerelmetek örökre élni fog...

— Vége —

Kisebb közlemények.

A tiflisi örmények. Tiflis városának polgármestere örmény; a képviselőtestület 72 tagból áll, kik közül 62 örmény, közöttük 5 tábornok, 50 nemes és sok jeles katona, kik előtt nyilt csatatér s mögöttük az elhalt Mádátheán, Árgutheán, Der-Ghugászián, Lázárev tábornok. Tiflisben 45000 örmény lakik, tehát a város lakosságának fele örmény; az örményeknek 25 templomuk van, melyeknek egyike: a zárdatemplom, az anyatemplom; e mellett az egyházi elöljáróság és a consistorium. A zárdatemplom udvarában van Der-Ghugászián tábornok emlékszobra. A szobor déli oldalán örményül ez a felirás: Tiflis városa érdemes fiának alhadvezér (Generallieutinant) Árság Háruthiuneán Der-Ghugásziánnak. Az irat felett a tábornok mellképe nyilt szemekkel. Azt hinnéd, hogy most is azon mezők felé néz, melyek fegyvereinek dicsőségét hangoztatják. Lábai alatt fegyverek, feje fölött kereszt, fent kiterjesztett szárnyú sas, csőrében koszorút tart és nyugat felé tekint... Der-Ghugászián előtt Lázárev sírja, jobbról Ájvázovszki, továbh Efendiáncz József, ki 40.000 rubelt hagyott a Nerszesz-féle iskolának. Balról Selgovnigeáncz síremléke, melynek egyik oldalán nagy kereszt, keleti oldalán örményül és oroszul ez a felirat: Vezérőrnagy Pehrud Márdiroszeán Selgovnigeáncz. Nuchi 1837 Hászán-Gala 1882. A tiflisi örményeknek van püspökjük és 70 papjuk. Van „jótékony férfi- és nőegyletük.“ Van 8 elemi fiúiskolájuk, melyekben 1400 tanulót 22 tanitó tanit; 7 elemi leányiskola, 1000 növendék és 18 tanitónő. Ezeken kivül a Hovnánián-féle leányiskolában 250 növendéket 12 tanitónő tanit és a Káiánián-féle leányiskola 300 növendékét 15 tanitónő tanitja. A Nerszesz-féle 7 osztályú középiskolát (1823-ban fejezték be) 550 tanuló látogatja; itt 30 tanár működik. Valamint általában az orosz-örményországi, úgy a tiflisi iskolák is jók. 200-nál több tiflisi örmény ifjú látogatja a külföldi egyetemeket Van itt hat örmény könyvkereskedés, 4 nyomda. Tiflisben hat örmény lapot szerkesztenek. . .

Értesités a szamosújvári főgymnasiumról. Gymnasiumunk igazgatósága a következő értesitést küldötte be: A szamosújvári m. kir. állami főgymnasiumban, melynek f. évi szeptember hó 1-én a VIII-ik osztálya is megnyilik, az 1897/8 tanévre szóló beiratások már a f. tanév végén — és pedig június hó 30-ától július hó 5-ig (bezárólag) — fognak eszközöltetni s a f. évi szeptember hó elején csak abban az esetben vétetik még föl tanuló, ha az illető osztályban, melyre jelentkezik, még hely maradt fönn. A gymnasium első osztályába oly növendék léphet, a ki 1. születési bizonyitványnyal igazolja, hogy élete 9. évét már betöltötte; 2. bizonyitványt mutathat föl valamely nyilvános elemi iskola negyedik osztályának sikeres elvégzéséről, vagy felvételi vizsgálaton igazolja, hogy hasonló mértékű képzettséggel bir és 3. orvosi bizonyitványa van arról, hogy mikor volt utoljára beoltva. A többi osztályra való fölvétel az előző osztálynak legalább is elégséges bizonyitványa alapján eszközölhető, de más gymnasiumból vagy intézetből jövő tanulók születési és újraoltási bizonyitványt is tartoznak előmutatni. A f. tanév végén beiratkozó tanulók iskolai bizonyitványaikat a főgymn. igazgatóságánál hagyják s a fölvételi díj lefizetése mellett megkapják a jövő tanévre szóló rendes felvételi igazolványt. Ha az így beiratkozott tanulók a jövő tanév szeptember hó 4-ig (bezárólag) az illető osztályfőnöknél nem jelentkeznek, nemcsak a belépésre való jogosultságot, hanem a befizetett fölvételi díjat is elvesztik. A beiratkozásnak személyesen és a szülők, gyámok, vagy ezek helyettesének jelenlétében kell megtörténnie. Díjak. Fölvételi díj 3 frt. — Ifjúsági könyvtárra és az évi „Értesitőre“ fizetendő díj 1 frt. 50 kr. — Tandíj egész évre 24 frt, mely lefizethető négy részletben. — Az ének vagy a szabadkézi rajz — mint rendkivüli tantárgyak — tanulására önként jelentkező tanulók 1., illetve 4 frt. külön tandíjat tartoznak fizetni. Szegény sorsú szülők jó magaviseletű gyermekei, kiknek minden tantárgyból legalább jó osztályzatuk van, a tandíj egészének vagy felének fizetése alul mentességet nyerhetnek. Ez iránti kérvényeiket azonban egy évesnél nem régibb szegénységi bizonyitvány és utolsó iskolai bizonyitványuk csatolása mellett szept 15-ig és febr. 15-ig a főgymn. igazgatósághoz tartoznak benyujtani. Szamosújvártt, 1897 június 12-ikén. Dr. Mártonfi Lajos, kir. igazgató.

Hádsgádár bucsúhely. Szucsává (Bukovina) városától egy órányi távolságra fekszik Hádsgádár bucsúhely. E dombon fekvő templomot — mi az ani-i menekülteknek egyik buzgó emléke — az ősök azért hagyták az unokáknak, hogy nemzetiségüket és vallásukat őrizzék meg ezek is buzgón és változatlanul. E szentegyház már rég újitásra várakozott: megújittatta a szucsávai

egyház főgondnoka Prunkul Várteresz Gárábéd. E templom felszentelésének ünnepét mult évi szept. 11-én, vasárnap reggel tartották meg. A körmenet a szucsávai örmény templomból 8 órakor indult ki, mit nagy néptömeg követett; az idegen helyekről jött bucsúsok száma az ezeret meghaladta. A körmenet lélekemelő keleti énekekkel a hádsgádári templomba ért, a hol a helybeli egyházi személy Der-Ohán mondott szent-misét. Meg volt hiva a foksáni pap: Der-Keork is. Der-Ohán Mántáguni a nemzet multjáról és véres jelenéről szólott egyházi beszédében; e beszéd, mely egész nap beszéd tárgyát képezte, mély benyomást gyakorolt a hivőkre. Templom után asztalhoz ültek, volt külön „mádágh“*) is készitve. Ez nagyon hasonlitott ahhoz a szokáshoz, mit Örményország Mus városa Szt-Gárábed nevű templomában Boldogasszony napján követnek. Dicséretreméltó a szucsávai nemzetfeleink ezen eljárása, mely más országban is megőrzi az ősök jó emlékeit. Oh te Mus vidékén fekvő örmény vérrel festett Szt-Gárábed nevű templom, mely fiaid közül évenként ezer meg bucsús vendéget fogadtál szent falaid közé, — ma az ellenség feldult és romba döntött, és romjaid felett csak — baglyok huhognak!

Irodalom és művészet.

Majláth püspök és a katholikus irodalom. Az erdélyi róm. kath. „Irodalmi Társulat“ üdvözletére gróf Majláth Gusztáv segédpüspök a következő leiratot intézte a társulat elnökéhez, illetve választmányához: — Nagyságos társulati elnök úr! Mélyen tisztelt választmány! Apostoli királyi Felségének legmagasabb elhatározásából az erdélyi püspök úr Ő Excellencziája mellé segédpüspökké való kegyelmes kineveztetésem alkalmával a róm. kath. „Irodalmi Társulat“ nevében küldött szives üdvözlő soraikat köszönettel fogadtam. Ő szentségének, dicsöen uralkodó XIII. Leo pápánknak óhajával egyezőnek találom, a katholikus erők tömörülését, a melyre, — hogy az egyház ellen intézett támadások kellően visszaveressenek, — különösen napjainkban oly nagy szükség van. Ugyanazért az „Irodalmi Társulatnak“ működését mindig kiváló érdeklődéssel kisérendem. — Fogadja nagyságos elnök úr és mélyen tisztelt választmány tiszteletem kifejezését. — Komárom 1897. márczius hó 15-én. Majláth Gusztáv s. k.

Levél a szerkesztőhez. Szeretett barátom és munkatársam: Merza Gyula június 3-án Saint-Denis-ből a következő érdekes sorokat irta: Kedves barátom! Innen, VI. Leo temetkezési helyéről üdvözlöm az „Armeniá“-t. Szombat óta Párizsban vagyok egy nagyobb körútat teendő és ime ma elzarándokoltam egy fejedelmi martyr utolsó nyugvóhelyéhez. — Requiescat in pace! Isten veled. Merza Gyula.

---

*) A „Másdoczh“ (Örmény szertartáskönyv) szerint „mádágh“-nak nevezik az örmények azt a lakomát, melyben részeltetik a gazdagok a szegényeket — ünnepnapokon isteni tisztelet után.

Közgazdasági élet.

A szamosvölgyi vasut 1896 évi összes bevétele: volt 720.905 frt 69 kr., -- összes kiadása: 408.734 frt 68 kr, — maradvány: 312.171 frt 01 kr, mint tiszta üzleti fölösleg. Habár a kocsi-állomány eddigelé 443-ra emelkedett, mindazonáltal a forgalom örvendetes fejlődésére való tekintettel, a teherkocsik további szaporitása van kilátásba helyezve. Az elmult év alatt a szamosvölgyi vasút összes vonalain 404.200 útast szállitott; a személyforgalom emelkedőben van. A legutóbbi közgyülés felhatalmazta az igazgatóságot a Beszterczétől — Borgó beszterczéig vezetendő vasútvonal kiépitésére és az ezen vasútépitéssel kapcsolatos pénzügyi müveleteknek, a kormány által engedélyezett összeg keretén belül leendő foganatositására. Ezekután a bukovinai (vagyis a borgó-határszél — kimpolungi) csatlakozásnak megvalósulása is már csak rövid idő kérdése lehet.

Mi ujság az örmény világban?

A szultán és Gladstone. Gladstone a római „Pro Armenia“ czimü bizottságnak levelet küldött, melyben — a többek között — ezeket mondja: „Tudom, hogy mire képes az olasz nemzet rokonérzése és reménylem, hogy az egyesület legközelebbi gyülésén a szenvedő örmények érdekében e nemzet jó szivéhez fog appellálni. A szultán eddig hallatlan módon játékot üzött a hat nagyhatalommal és nem emlékszem rá, hogy Európa valaha ilyesmit eltürt volna. De bizom benne, hogy a bosszú és a számadás napja immár közel van.

„Pro Armenia.“ Olaszországban „Pro Armenia“ czím alatt az örmények ügyét támogató egyesület alakult, melynek már 18.000 tagja van, a kik között Crispi, Garibaldi Menotti, Imbriani és más kiváló személyiségek szerepelnek. Az egyesület koronként saját czime alatt olasz nyelven lapot is ad ki, mely kizárólag csakis örmény dolgokkal foglalkozó igen rokonszenves czikkeket közöl.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Issekutz Antal,

Déva város polgármestere.

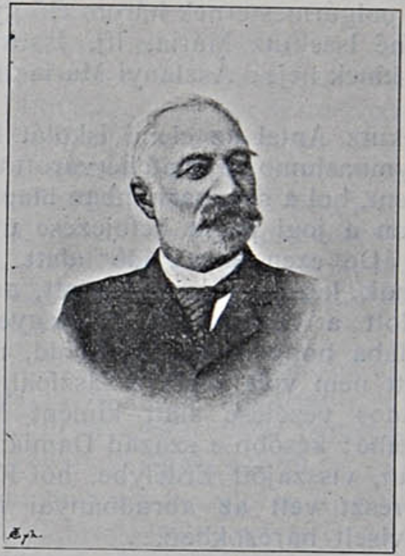

Magyarországon három vármegyének van ez idő szerint örmény főispánja és három városnak örmény polgármestere. A három főispán: Jakabfy Imre — Krassó-Szörényben, Dániel László — Nográdban és Lukács György Békésben; a három polgármester pedig: Placsintár Dávid (huszonöt év óta) — Szamosújvár városának, Buzáth Kámill — Beregszásznak és Issekutz Antal — Dévának polgármestere.

Ezek közül a jelen alkalommal a legutóbb emlitettnek arczképét és életrajzát ismertetjük meg e folyóirat olvasóival; míg alkalmunk nyilik egyenként bemutatni az előbb megnevezett főispánokat és polgármestereket is.

Idősb Issekutz Antal, Hunyadvármegye székhelyének, Déva városának polgármestere született Déván 1828. júl. 16-án. Atyja Issekutz Pál, Pécskán Aradmegyében és anyja: Lengyel Anna Déván született. Nagyatyja: Issekutz Márton, kinek neje Karátsonyi Mária volt; anyai ágon nagyatyja Lengyel Lukács, kinek felesége-

Capdebo Katicza volt. Az Issekutz család nemesi levele még 1848 előtt hirdettetett ki Hunyadmegye egyik közgyűlésében. A polgármesternek három élő gyermeke van: Csonka Józsefné Issekutz Mária, ifj. Issekutz Antal és Issekutz Béla, kinek neje: Ászlányi Mária még 1880-ban halt el...

Idősb Issekutz Antal az elemi iskolát Déván a szerzeteseknél, a gymnasiumot Gyulafehérvárott tanulta; innen Kolozsvárra ment, hol a seminariumban alapitványi helyet nyert; 1848-ban a jogi pálya befejezése után visszatért szülővárosába. De ezen „nagy idő“ alatt, mely minden arravaló honfinak kezébe fegyvert adott, nem vesztegelt tétlenül: beállott a (kolozsvári) tizenegyedik zászlóalj hatodik századába honvédnek. E század, mely a nehéz viszonyok miatt nem volt képes a zászlóaljjal egyesülni, Székely százados vezetése alatt kiment Magyarország délszaki megyéibe; később e század Damiánich hadtestéhez csatottatván, visszajött Erdélybe, hol Kemény Gábor vezetése alatt részt vett az abrudbányai havasokban a moczok ellen viselt harczokban...

Végig küzdötte a szabadságharczot. Azonban az absolut korszakban nem akart hivatalt vállalni, inkább beállott kereskedésbe — tanoncznak. Képzettségére való tekintettel egy rövid év alatt már segéddé lett, 1855-ben önálló üzletet nyitott Kolozsvártt Tutsek József barátja társaságában; 1858-ban megházasodott, Hátszeg város akkori birájának Ászlányi Antalnak Mária nevű leányát vette nőül; kinek reábeszélésére áttette üzletét Hátszegre. 1885-ban Déva városa a polgármesteri állásra hivta meg, mely állásában folyó évi júl. hó elsejéig polgártársainak teljes megelégedésére tevékeny, maradandó munkásságot fejtett ki a város anyagi és szellemi előhaladásának terén. Ekkor — eredménydús szolgálataira való tekintettel — saját kérésére megérdemlett nyugdíjba helyezte szülővárosa.

A Déván megjelenő „Hunyad“ czimű vegyes tartalmú megyei heti közlöny 1897. máj. 22-én közreadott 21. száma a nyugalomba ment derék polgármesterre vonatkozólag ezeket mondja: „Midőn a mi jó öreg polgármesterünk nyugalomba vonul, kötelességet mulasztanánk, ha ép oly buzgó, mint sikeres szolgálatairól meg nem emlékeznénk.

1885-ben foglalta el polgármesteri állását s midőn most azt saját elhatározásából elhagyja, senki sem vonhatja kétségbe azon állitását, hogy az ő korában nem birható meg már az a sokféle zakatoló munka. Jogot tanult 1848 előtt. Miután a szabadságharcz alatt hazafias érzéssel végezte kötelességét, kereskedői pályára lépett. Ezen működött addig, mig Déva polgármesterévé meg nem választotta. A polgármesteri székbe hozott lankadatlan buzgóságot és ügyszeretetet, hozott fáradhatlan tevékenységet és nemes hazafias érzést.

Polgármesteri működésének emlékét a jóravaló alkotásoknak hosszú sora fogja fentartani, a melyek mind arra szolgáltak, hogy Déva, ezen nemzeti őrszem, felemelkedjék és valódi várossá legyen

Ő kezdeményezte és vezette az új városház épitését. Nagy ügyességgel kieszközölte a főtéren állott romladozó kápolna eltávolitását. Felépittette a közvágóhidat, mely évenként behajtja a befektetett tőkét, sőt annak másfélszeresét. Jutányosan megszerezte a kincstártól a városi vendéglőket; ezeket kijavittatta, újra épittette. Megszerezte a vásárvámjogot és vezette a honvédlaktanya felépitését. Szervezte, a városnak alig észrevehető megterhelésével, a községi kisdedóvódát és kereskedő-tanoncz-iskolát. Keresztülvitte — a miről álmodni is alig merészeltünk, — hogy a város főbb utczái pompás faragott kőjárdával legyenek ellátva. Megszerezte a népkertet és a vár-oldallal összekötve olyan üdülő és sétahelyet alkotott Déva számára, a melyet nagyvárosiak is megirigyelnek. Igy röviden felsorolva is olyan alkotások, a melyek hosszú ideig fenn fogják tartani polgármesteri működésének emlékét.

Hogy társai is voltak a város fejlesztésében, a kik segitették törekvéseit, az nem von le érdeméből; mert ő volt a vezető, legtöbb esetben a kezdeményező. Nyugodt megelégedéssel tekinthet vissza polgármesteri szolgálatára; mert hazafias indulattal és ritka sikerrel végezte feladatait.

Már ez év elején bejelentette egyszer, hogy megsokasodott éveivel nem birja tovább a megsokasodott munkát: lemond. Akkor egyértelműleg pihenést és e czélból több havi szabadságolást ajánlott a képviselet. Ő azonban nem ment szabadságra, mikor oly sok a tennivaló; hanem most újolag és végső elhatározással kijelentette, hogy nem birja tovább: állandó nyugalmazást kér.

Nem kivánhatunk jobbat a városnak, mint azt, hogy ügyeinek intézésére találjon hasonló buzgóságú vezetőket ezután is. Ő pedig polgártársainak becsülésében élvezze sokáig a derekas munka által kiérdemelt nyugalmat!"

A „Hunyad" idézett méltányló szavaihoz még csak ennyit: Ime mint érvényesül a sokra képes örmény tehetség minden téren! Derék honvéd, ügyes kereskedő, példányszerű polgármester volt!

Szongott Kristóf.

Meddig?...

— Ch. H. költeménye. —

Ébredjetek, örmény ifjak,
Tétlen álmok tünjetek!
Rozsda-marta pályátokat
Tettre hivni — keljetek!

Örmény költő ne irj többet,
Fegyvert végy a kezedbe,
A lant többé nem segithet,
Rohanj' a harcz-mezőkre!

Örmény pap vedd a keresztet,
S vidd győzelemre a hont,
Vezesd az örmény hősöket
Mint vezette hős Leont!...

Örmény aggastyán emeld fel
Nemzetünk' lobogóját
S unokáidat vezéreld
Megmenteni a hazát!...

Örmény lányok, férfi ruhát
Öltsetek magatokra:
Fogadjátok el a csatát —
S törjetek a zsarnokra!

Örmény asszonyok vegyetek
Gyolcsot-vásznat előre,
Legyen elég készletetek
A harczosok' sebére!

És mindnyájan kiáltsátok,
Szabadság, avagy halál,
Csak elszántan harczoljatok,
Golyó — bátrat, — nem talál!

Győztes harcz, ha bevégződik,
Költő vedd a lantodat,
Pengess azon; újból, ismét
Szép nemzeti dalokat!

S te, a történet-irója,
Dicsőitsed az örményt:
Az utókor, hadd bámulja
Majd a fényes eredményt!...

Simay Gergely.

Örményország és a keleti események.*)

I.

Hónapok óta oly eseményeknek vagyunk szemtanúi világrészünk Keletén, a melyek visszahatását a következő nemzedékek is érezni fogják. A népek forrongásban vannak, felkelések törtek ki s vannak készülőben. A krétai keresztények ellentállása fegyverbe hivta Görögországot. S még csak pár hónappal ezelőtt is örményeket gyilkoltak Tokátban. Európa pedig folyton tárgyal és egyezkedik, hogy az általános conflagrationak elejét vegye.

---

*) Les Armeniens, les Cretois et l'Eurόpe, par Jean Psichari (Nouvelle Revue. Livraison du 1-er Mai. 1897.)

Az európai diplomatiának nem szabad eme tárgyalások közepette megfeledkeznie az örményekről, a keleti mozgalmak első áldozatairól. Nyugaton az a vélekedés terjedt róluk el, hogy tétlen resignatioval, joformán minden ellentállás nélkül engedték magukat felkonczoltatni. Egy jeles örmény tudós Csobanján Árság Örményországról nemrég tartott felolvasásában nyomós érvekkel száll sikra eme balvélekedés ellen. Midőn egész vidéket megszállnak a felfegyverkezett kurdok, nem lehet csodálni, hogy a meglepett lakósság küzdelem nélkül áldozatul esik. A görögök, a kiket harczias fajnak tartanak, szintén igen gyakran részesültek oly véres megtámadtatásokban, a melyeknél az ellentállás merő lehetetlenség volt. Nem lehet tehát csodálni, ha olykor nehány szerencsétlen örmény is mintegy önként hajtotta le fejét a túlnyomó ellenséges erő kardcsapásai alatt.

Az utóbbi időben ismételve megtörtént, hogy a nyugateurópai nagyvárosokba Keletről kisebb-nagyobb csoportokban örmények érkeztek. Munkát, tisztességes keresetmódot találtak, — s mégis bizonyos idő mulva elfogta őket a visszatérésnek sovárgó vágya, mert hirt vettek arról, hogy a szülőföldjükön ujabb felkelés készül, ment az övéikkel együtt ők is el akartak vérzeni. A leöldöstetésnek, a vértanúságnak valóságos örjöngése szállja meg nem egyszer az örmény nemzet sors-üldözött gyermekeit. S ez az érzés is egy neme a hősiességnek, az elszántságnak.

S aztán gondoljunk vissza arra, mily kitartó, mily bámulatos küzdelmet folytattak az örmények Zejthunban a török túlerővel szemben! Vitézségük előtt nem egyszer meg kellett hátrálniok a törököknek. Bizonyságot tesz erről magának Francziaország képviselőjének egy 1896. jan. 3-áról kelt sürgönye is a legujabb franczia „Sárga könyv"-ben: „A fényes porta, úgymond, ma a hatalmak követeinek a közbenjárását kérte, hogy megszüntessék Zejthun ellentállását. A hatalmakhoz való fordulás azokban a nyilván alapos hirekben találja indokát, a melyek szerint az ottoman csapatok vereséget szenvedtek."

A porta ügyei ekkor valóban rosszul állottak. Ez volt a pillanat, a midőn Hrátsiá, az örmény felkelők ifjú vezére győzelmet aratott a török helyőrség fölött, melynek ugyanazon Edhem pasa volt az ezredese, a ki a most lefolyt görögországi háborúban a török seregeket vezérelte.

Örményország nemzeti ébredéseit s annak egyes jellemző mozzanatait igen érdekesen irja le Bérand Victor „La Politique du sultan" czimű legujabb munkájában s megvilágitja azokat az a jelentés is, melyet Cambon 1894. febr. 20-áról a franczia köztársaság kormányához intézett. Az 1894. előtti események oly világosan vannak csoportositva ebben a diplomatiai okmányban, hogy annak kalauzolása mellett végig kisérhetjük az örmény kérdést alakulásának minden phasisában.

Az örmények is, mint a török uralom alatt levő többi nemzet, hosszú időkön át megadással türte a sok erőszakoskodást, a legnagyobb igazságtalanságokat. Elvégre fájdalmas panaszok, szívrázo jajkiáltások hatoltak át ama falakon, melyek mögött az elnyomás gyászos munkáját végezte.

Európát meghatották a szenvedések eme megnyilatkozásai. A berlini nemzetközi egyezményben elismerte annak szükségét, hogy „az örmények sorsa javitassék."

Ebben az időszakban „az örmény függetlenség eszméje nem létezett még, legfeljebb nehány Európába menekült tudósnak a lelkében." A nép nagy zöme nem kivánt egyebet, csak administrativ reformokat a török uralom alatt.

És mi történt? A franczia nagykövet jegyzéke így válaszol e kérdésre:

„A porta tétlensége megbénitotta az örmények jó szándékait. A megigért reformokat nem hajtották végre. A kurd-hamidie ezredek alkotása nem volt egyéb, mint a fosztogatásnak hivatalos szervezése Örményországban."

Igy történt aztán, hogy az 1887 táján mozgalom indult meg az örmények között. Bizottságok alakultak s bejelentették Európának, hogy a törökök megsértették a berlini szerződést. Ugyanekkor a nemzeti érzés és a szabadság eszméje át kezdte járni az örmény lakósságnak tömegeit.

A dolgoknak a fejlődési rendje tehát ez volt: Az elnyomás kegyetlen rendszere, az áldozatok tiltakozása, a porta tétlensége a reformok terén s a régi rendszer súlyosbodása. A nemzeti öntudat első felébredése a nép lelkében.

S ez a fejlődés tovább folyt.

A törökök, az elégületlenség provokálói, megdöbentve a nemzeti ébredés és a panaszhangok merészsége által, rásütik „az elégedetlenekre a forradalmárok, a tiltakozókra az összeesküvők bélyegét.“

Megnyilik a véres megtorlásoknak a sorozata. A törökök valóságos rémuralmat honosítanak meg Örményországban, egymást érik a letartoztatások, a fosztogatás, a gyilkosságok. „Szentesitik, ugymond Cambon, a mozgalmat, a melynek ez időtől kezdve vértanui vannak.“

S az események progressioja még tovább megy. Az elnyomás a tömeges lemészárlások alakját ölti magára. Mihelyt az örmények kétségbeesésükben tiltakoznak vagy felkelés tör ki közöttük, fegyveres erő vérfürdőbe fulasztja jajkiáltásaikat.

Fell kell vetnünk a kérdést: Mi az inditó oka ezeknek a mészárlásoknak? Hova vezet a vérengzések eme rendszere? S meg kell vizsgálnunk lelki állapotát a gyilkoló hatalomnak s szerencsétlen áldozatának, az örmény nemzetnek.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Elmulás és öröklét.

Szent karácsony' esttelén
Fölragyog a karácsonyfa, —
Újév' napján, reggelén,
Levelét már elhullatja.

Ily rövid az élet is;
Alig hogy fölragyog napja:
Földi létünk' fája is
Leveleit elhullatja.

De az idők' romjain
Uj időknek sarja éled;
S a századok' sirjain
Föltámad az örök élet!

Lunkai.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA,

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

ELŐSZÓ.

Ezen fontos tárgygyal előttem még senki sem foglalkozott. 1884-ben „A hazai örmények vezeték- és keresztnevei“ czím alatt adtam ugyan egy hiányos kis munkát közre; de azzal a magam elébe tűzött nemes czélt csak részben érhettem el. A rövid fél-esztendő, mit annak megirására fordithattam, még a rendelkezésem alatt álló anyag összegyűjtésére sem volt elégséges. De munkámmal, mint programm-értekezéssel a határidőre el kellett készülnöm. Öt hónapot az anyag-gyűjtés vett igénybe; azért a munka megirására és a nevek értelmezésére csak harmincz nap maradt... Uttalan téren jártam, hol lépten-nyomon nehéz, sőt néha leküzdhetlen akadályokkal találkoztam. Ezen akadályokat ilyen rövid idő alatt elháritani lehetetlen volt...

Azonban alig került ki sajtó alól dolgozatom, azonnal szorgalmasan folytattam az anyag-gyüjtés munkáját. Gondosan elolvastam a szamosújvári anyakönyveket mind; elmentem Erzsébetvárosra, Gyergyó-Szt-Miklósra, Csik-Szépvizre és ezen örmény helységek anyakönyveiből is a szükséges köteteket átlapoztam. Bő jegyzeteimet kiegészítettem azon nélkülözhetetlen adatokkal, melyeket Szamosújvár város becses levéltárában találtam. Akárhány nevet csak ezen gazdag levéltár, melynek több millióra menő iratdarabjait mind elolvastam, nyujtotta adatai segitségével értelmezhettem — helyesen.

Kivettem a szamosújvári kereskedő-társaság és timártársulat levéltáraiból az utolsó poros aktát is. Felhasználtam magán jegyzeteimet, sőt megkérdeztem legöregebb polgártársaimat is, hogy erre vagy arra a gúnynév jelentésére nézve mit mond a hagyomány. Szóval igyekeztem az ide vágó anyagot mind összegyüjteni. Nem hiányzik munkámból még 5—10 családnév sem; azért szerénytelenség nélkül elmondhatom, hogy e „Genealogia“ a magyarhoni örmény családnevek teljes gyüjteményét foglalja magában. A gúnynevek közül csak azokat vettem fel e műbe, melyekre irott adatot kaptam.

Munkám nem „bővített, javitott“ kiadása annak a műnek, mit 1884-ben irtam; e „Genealogia teljesen önálló mű. Ebben megmondom, hogy mi a jelentése minden egyes családnévnek, mely nyelv körébe tartozik a szó és minő átalakulást szenvedett. Munkám forrásmunka; azért a mit állitok, azt a mellékelt pontos idézettel azonnal be is bizonyitom. Nemcsak hivatkozom a forrásra, hanem adom a lap- és tételszámot is.

Nem a nyelvészek, hanem az olvasóközönség számára irtam; azért kerültem a száraz nyelvészeti meghatározásokat és az egyes nyelvtanokból csak annyit adtam, mennyi a tárgy megértéséhez elkerülhetetlenül szükséges. És ez a kevés, de elegendő nyelvészet is egyszerű, érthető módon tárgyalja a nehány kimaradhatlan grammatikai szabályt.

E családnevek jelentéséből világosan látszik, hogy honnan jöttek és minő út-irányt követtek őseink A hazai örmények ősei nagyobbrészt a királyszékes Áni örmény fővárosban laktak. (Szamosújvárt most is van egy örmény család, mely Ánéczhi [Ánérdsi] Áni-i, Ániból való nevet visel). „De a Pákráduniak 1045-ben Kr. u. átengedték e várost a görögöknek, a kiktől csakhamar elhódította Alp-Arslan seldsukida sultán vagy jobban mondva a fia Melik sáh (1064.) Ő aztán eladta a kurd eredetű Benni-Seddadoknak. Abulsevár emirt 1124-ben elűzte Ániból Dávid georgiai király; az előbbinek fia, II. Phádlun azonban pár év mulva ezt elűzte és ostrommal visszafoglalta Ánit. III. Phádluntól 1161-ben ismét elhóditotta a várost II. György király s (az örmény) Orpelián Ivánnak a kormányzására bizta; 1198-ban ismét a Beni-Seddadok hatalmában találjuk a várost; 1239-ben Tsarmagan mongol

vezér vette ostrom alá s megállapitotta a Tsinguisidák uralmát, a mely csaknem száz évig tartotta fenn magát. A mit annyi pusztitó háború meghagyott Áninak egykori nagyságából, azt rettentő földrengés semmisítette meg 1319-ben. Áni mintegy harmadfél századon át musulman uralom alatt volt. Nincs tehát semmi különös dolog abban, hogy a város romjai közt arab és perzsa feliratokkal találkozunk. A hóditók jobbára Khorasanból és más perzsa tartományokból jövén, kétségkivül sok perzsa telepedett meg Ániban.“ (Dr. Molnár Antal, Örményország fővárosa a Bágráditák alatt. „Armenia“ 1897, 135 lap.) Ez az oka, hogy a hazai örmények közt görög és annyi arab, perzsa, török családnévvel találkozunk. Miután a földrengés Ánit megsemmisítette (1319), az ősök Krimiába vándoroltak, hol tatárokkal (Khel...). és genuai olaszokkal jöttek érintkezésbe (Áffumi, Dragomanno...). Lengyelországban lengyel-orosz neveket vettek fel (Moroz, Voith ...) Moldva-Oláhországban kénytelenek voltak vagy román neveket fölvenni (Árzsintár, Csobotár ...), vagy neveiket románra forditani (Nyegrucz, Szoponár...). Magyarországban némelyek megmagyarosították neveiket (Bárány, Törös, Zolnai...), mások magyarra fordították (Farkas, Fekete, Mészáros, Szöcs...).

A beköltözött családok nagyobb része közvetlenül Moldva-Oláhországból jött be: ezek e hazában is többnyire megtartották családneveiket. Azok ellenben, kik Lengyelországból jöttek, családi neveik elejébe oda tették az „ilách, leháczhi“ (= lengyel) jelzőt, mely később teljesen kiszorította a családnév használatát. Ez az oka, hogy oly sok Lengyel nevü örmény család van e hazában. Ezek mind nem egy családnak tagjai, hanem azon különböző családok viselik a Lengyel nevet, melyeknek ősei Lengyelországból jöttek be. Azon családok, melyek más országokból jöttek, Chárib-oknak (= idegen, Peregrin) neveztettek. Ezek is nagyobbrészt elhagyták családi neveiket és most is csak a Chárib nevet használják.

Beköltözés alkalmával papjaink nősek voltak. Minden pap egy külön családot alkotott (Der-Ámirá, Der-Márdirosz, Der-Esztephán...). Később a családnév (Ámirá, Ágop, Márdirosz) elmaradt és mindenki, ki paptól (Der) származott, csak egyszerűen Pap-nak nevezte magát. Kutatásaim közben 22 pap családra akadtam; tehát a terjedelmes Pap-ok huszonkét családból veszik eredetöket. Ezek szerint a hazai örmények közt legtöbb a Lengyel, Chárib és Pap nevet viselő család.

Sok család azon országtól, helységtől, vagy várostól, honnan jött, nyert nevezetet (Persián, Urmánczhi, Gámenczhi, Bocsánczhi, Izmáelczhi...). Más családnak a méltóság, melyet viselt (emir: Ámirás, Merza...), az állás, melyet betöltött (Voith...), az árúczikk, mivel kereskedett (Csoribán = Pátrubán, Kámeller, Szábondsi, Trásztádsi...), a szolgálat (Esztegár, Zászlófi, Kapatán, Katona), az iparág, mit űzött (Ötvös, Szöcs...) adott nevet.

Némely családnév végén czhi (ճի) örmény képzőt látunk; ennek a képzőnek jelentése: i,...ból való; például Anéczhi: Áni-i vagy Ániból való, Bocsánczi: Botusán-i vagy Botusánból való. Ez a czhi képző a Lengyelországban lakott családok neveinek végén ki, szki alakot vett fel (Besenczki, Potoczki...)

Több családnév végéhez *i* vagy ián (ján) képző járult. Az örmény családoknak nem voltak vezetéknevei; azért keleti szokás szerint az örmények így nevezték egymást: Ászvádur Chácshádêr-i vêrtin: Chácshádur fia Ászvádur (Bogdán); Oszgihád, tuszdêr Szêhág-i: Izsáknak leánya Aranka; vagy a vêrti (fi) és tuszdêr (leány) elhagyásával röviden csak így: Iszáj Hárágái: Hárágának (fia) Iszáj. Legtöbb esetben a vezetéknév hiányát egy másik örmény névragozás egyes sajátitóesetének ián (ján եան) ragával pótolták. A Semirámiszszal megütközött Árá örmény királyt, kinek apja szintén Árá nevet viselt, a híres örmény történelemiró, Chorenei Mózes (I. könyv 15 fejezet) így nevezi „Áráján Árá“: Árának (fia) Árá, vagy Árá Árája. Ugyanez a jelentékeny iró (I. könyv 19 fej.) a mondott királyfit így is nevezi „Áráji vêrti Árá“: Árának fia Árá; miből látszik, hogy mind a két elnevezési mód már a legrégibb idő óta van az örmények közt

használatban. Keleten majdnem minden örmény családnév jánban végződik. Én e munkámban a legtöbb név végéről az ián-t, ján-t kihagytam; de a vég *i* sehol sem maradt ki. Valamint az i (ի), úgy az ián (ján եան) is örmény családnév képző; mindkét képzőnek jelentése: 'é, vagy...-nak, nek fia, vagy leánya. Van ilyen képzés is: Jakabfián, Lászlófiján, melyekben a vég ján fölösleg, mivel az azokban előforduló magyar fi szó már kifejezi azt, mit az örmény ján jelent. Ennyit tartottam itt szükségesnek elmondani; a többit megtalálja a szives olvasó vagy az egyes családnevek alatt, vagy a „Befejező rész“-ben. Művem három részre oszlik: I. Vezetéknevek, II. Keresztnevek és III. Befejező rész.

Még csak nehány szót! Azon jegyzeteimhez, melyeket 1884-ben adtam közre, tizenkét évig folyton gyüjtöttem a becses anyagot; 1897 január havában kezdettem az anyag rendezéséhez, a kidolgozáshoz. — Tudtommal nincs Magyarországon más munka, mely vagy az államalkotó magyar nemzet, vagy legalább valamely itten lakozó nemzetiség összes családainak genealogiájával foglalkoznék. De talán (?) hiában keresnénk ilyen tárgyú művet Európában is! Mert lehetetlen most egy nagy nemzet, mely oly sok idegen családot olvasztott magába, — minden egyes családjának genealogiáját megirni. Az ősök ethnographiával nem foglalkoztak; és az unokák most nem képesek azoknak mulasztásait — melyeket e téren követtek el — kipótolni. Én — nagy fáradsággal — megcsinálhattam, mert mi örmények e hazában aránylag kevesen vagyunk. A beköltözött örmény családok száma a háromezeret alig haladja meg. Ha én meg nem irom e szükséges munkát, az utónemzedék — merem állitani — alig ha megirhatja; mert nem lesz abban a kedvező helyzetben. Én megtehettem; mert — eltekintve minden egyéb kedvező körülménytől — a városi megbecsülhetlen levéltár udvaromban van.

Fárasztó munkámban hathatós segédkezet nyujtott nekem az a jutalmazó tudat, hogy e munkát nemcsak az ethnographusok, hanem a hazai összes örmény családok számára irtam. Nincs ember, ki ne szeresse családját. Ne találtassék örmény e házaban, ki meg ne szerezze e munkát, mely családjáról és rokonairól mind azt elmondja, a mit az akták és a hagyomány megőriztek. Művem külön könyv alakban is meg fog jelenni. Dr. Mály István orvos urnak (Kolozsvár) fogom azt ajánlani.

Szamosújvártt 1897. július 3-án Világositó-Szt-Gergely napján.

Szongott Kristóf.

I. A hazai örmények vezetéknevei.

Jelige: Ezen neveket a tulajdonosok (örmények) tiszteltté tették a becsületes munka, a hazafiság, a szorgalom, a haza, társadalom és egyház terén szerzett érdemekkel.

„Ellenzék“ 35. szám. Kolozsvár, 1894 február 11-én.

A. Á.

Angyal, a görög ἄγγελος-ból, értelme: hirnök. Moldován Gergely alias Angyal. Szam. ker. társ.1) iratai közt. A Moldován család egyik ágának gúnyneve. L. Moldován.

Antal, értelme: a megbecsülhetlen, a latin Antonius-ból. Pepi Antal-ián. Szam. Ker. IV. köt. 300 l. 1853. Kevork Ánton-ián. Szam. H. II. köt. 191 l. 95 t. E családnév előfordul Keleten is: Tháteosz Ándoneán. „Árevelkh.“ 1886. jún. 23. L. Ándon, Ánton, Ántonás, Diráczhu, Deák, Geron, Miron, Pághbáds.

Antalfi. Az Antalfiak örmény vezetékneve Ántonás; Ántonás magyarosítva Szamosújvárt először 1792. május 11-én fordul elő. Szam. Ker. II. köt. 733 lap, 92 tétel alatt ez áll: Michael Antalfi. Tisztelendő pater Miron alias Antalfi.

---

1) Röviditések magyarázata: L.=lásd; ha az l. szám után következik=lap; t.=tétel; köt.=kötet; I. II. III. IV., a szamosújvári kereszteltek anyakönyveinek kötet számait jelentik. Cs.-Sz.=Csik-Szépviz; Erzs.=Erzsébetváros; Gyergyó=Gyergyó-Szent-Miklós; p.=például; u. m.=ugy mint; Szam. Ház.=Szamosújvári házasultak könyve; jel., jelent.=jelentése; v.=vagy; am.=annyi mint; v. ö.=vesd össze; Szam. H.=Samosújvári halottak könyve; jk.=jegyzőkönyv; sz.=szám. Szam. Ker.=Szamosújvári Kereszteltek könyve. Szam. ker. társ.=Szamosújvári kereskedő társulat. Szam. vár. lev.=Szamosújvár városi levéltár. Erzs. Ker.=Erzsébetvárosi kereszteltek.

Szam. vár. lev. 1801—305 sz. A Miron család vezetékneve Antalfi (= Ántonás). Antal, Antalfi, Ándon, Ánton, Ántonás, Deák, Diráczhu, Esztegár, Geron, Miron, Pághbáds1) egy család. L. ezeket.

Apostol, a görög ἀποστέλλω (útra tenni) igéből képezett szó (ἀπόστολος), jelentése: hítkövet, hítküldér. Apostol Bogdán. Szam. vár. lev. 1736. összeirás. Az Árákhél örmény családnévnek magyar fordítása. L. Árákhél.

Ábkár, Ábágár az örmény աւագ այր (vitéz férfiú) röviditése: magnus, magnates; törökül agha. Christophorus Gorovej alias Ábágár. Szam. vár. lev. 1782. évi jk. febr. 19. ülés. Ábágár=Gorove. A Gorove család ezen ága kihalt. L. Gorove. Az Ábgár családnév előfordul Keleten is: Szdephánnosz Ábkár-ián, „Mászisz“ 1880. év márcz. 24. 2574 sz.

Ábrahám értelme: kiváló atya, a héber ab (atya) és rám-ból (kiváló). Vater der Menge, oder vieler Völker (Heise). Ábrahám, örmény család, Árság király és nagy Szt-Nerszesz napjaiban. Mechithár 234 l. Szent Ábrahám hítvalló és remete a Mezopotamiába kebelezett Edessa (örmény) város melletti Czidane nevű helységben tekintélyes és vagyonos keresztény szülőktől származott. Zsihovics, Szentek élete, II. rész, 207 l. A szamosújvári Ábrahám-ok Tákesz-ek voltak; az anyakönyv IV.. köt. 189 lapján ez áll: Márton Ábrahámi Tákeszián (Tákesz Ábrahám fia Márton); később a Tákesz nevet kihagyták

---

1) Az átirás (transscriptio) magyar; tehát minden hang úgy ejtetik ki, mint a magyarban; kivételt csak a következő hangok szenvednek, u. m. az ê a magyar közép e-nél erősebb, megvan ezen hang a román nyelvben; a ch úgy hangzik, mint a német Nachbar szóban a „ch“; a gh is torokhang, a ch-nál erősebben hangzik; a kh=a görög χ-vel p. χεὶρ, kéz; a ph=a görög φ-vel p. φίλος; czh=a magyar cz és h-val; a th=a görög ϑ-val p. ϑύρα szóban; ezen hangok jelölésére az örményben egy-egy egyszerű mássalhangzó szolgál. — Az örmény szó átirásakor a *d* helyett, *t* (Digrán=Tigrán; a németben is Dinte=Tinte), a *g* helyett, *k* (gáthoghige=katholikus, Gádár=Katalin), a *b* helyett, *p* (Bedrosz=Péter), a *p* helyett, *b* (Párszégh=Basilius) iratik és megfordítva; midőn idegen szó, örményre iratik át, *t* helyett, *d* (Diberiosz=Tiberius), a *k* helyett, *g* (Kenua=Genua), a *p* helyett, *b* (Boghosz=Pál) és a t. iratik.

és az Ábrahám keresztnevet kezdették vezetéknév helyett használni. Árisztágeszből a két első szótag (Árisz) elhagyásával lett Tágesz, Tákesz. Árisztágesz volt Világositó-Szent-Gergely egyik fia is. Mánug Mártoni Ábráhámi ájszinkhên Tákeszi: Ábrahám vagyis Tákesz Márton fia Emanuel. Szam. H. III. köt. 44 l. Martinus Ábrahám alias Tákesz. Szam. H. II. köt. 281 l. Ábrahám = Tákesz. Az Ábrahám család előneve: danczkai (Danzig) Pattantyús. L. Pattantyus, Peteláczhi, Petelei, Tákesz. Az Ábrahám családnév előfordul Keleten is: Gárábéd Ábráhámián. „Árévelkh“ 1886 jún. 24. 731 sz.

Ábu, arab tulajdonneveknél: atya, p. o. Ábu-Bekr: a szűz-atya. L. Csiky, Fátter, Hár-Uszep, Pápai, Popoi, Similovczhi, Somolovczhi, Totobej. Ábu kihalt család.

Ádsám. Ádsém (աճեմ) örmény ige értelme: növekszem (augeo). A latin augeo multidejéből (auxi) alakult az Auxentius, Oxendius név, mely utóbbiból az örmény Ángszend-et csinált. Ádsám = Ángszend, Oxend. Ádsám Nerszesz. Erzs. Ker. I. köt. 11 l. L. Angszend, Oxendius. Az Ádsám családnév most nincs használatban.

Áffumi. Az affumat román szó értelme: füstös, barna, feketeszinű; az örmény vêrti: fi. Áffum(at)i vêrti rövidített alakja: Áffumi. Antonius Áffumi. Szam. H. VI. k. 76 l. 1856. nov. 18. Van „Füstös“ nevű magyar család is. Dzêchov szévczhênél: füsttel feketíteni. ծուխ dzuch: füst, törökül: dud; ebből a Dud-utz családnév. L. ezt. Szévorti ánun dohmi, szérunt árn thêchákuni, vor gocsher Szévug gám Szévig: Feketefi vagy Fekete a neve annak a családnak, mely egy barnaszinű férfiú magzataitól eredt. Mechithár. Affumi = Dudutz = Fekete = Kárákás = Nyegrucz = Szévmitko. L. a négy utóbbi családnevet. E család neve Keleten: Szjévig (Fekete), Thuchig (Barna).

Ágop (Hágop) = Jakab. L. Ágopsa, Jakab. Ohánnesz Ágop: Jakab János. Szam. H. II. köt. 16 l. Báron Mêgêrdics Ágopián: Jakab ker. János ur. Szam. Ker. II. köt. 375 l. 2 tétel. Ápop mágánuámp Zsákotá: Jakab vezetékneve Zsákotá. Szam. Ker. I. köt. 3 l. 1714 aug. 23. A Zsákotá család vezetékneve Ágop. — Ágopin vêrtin Vászlovczhunê: Vászlovczhi Jakab fia. Szam. Ker. I. köt 52 l. 492 t. A Vászlovczhi család vezetékneve Ágop. L. Ágopsá, Bêrká, Jakabfi, Kopasz, Kovács, Vászlovczhi, Zsákotá.

Ágopsá (Hágopsáh). Ágop, Hágop annyi mint Jakab; sáh, perzsa szó, értelme: fejedelem, uralkodó, király; itt: úr. Ágopsá: Jakab-úr. Mint előrag a Sáhnázár és mint utórag az Ágopsá és Kirkorsá családnevekben fordul elő. (A németben is Herr-mann és Schönherr). L. Kirkorsá, Sáhnázár. Ágop Ágopsáján: Jakab Jakab. Szam. Ker. II. köt. 403 l. 47 t. Horopszime ághácshá Chácshigin Ágopsái Jákobfiján ginê: Jakabfi Kristóf úr neje, Ripszima. Szam. H. II. köt. 191 l. 191 l. 100 t. „Belső-Szolnokvármegyében: Szamosújvárt lakó Kritsa Jakab alias Ágopsa nevű becsületes örmény.“ Szam. vár. lev. Dombi László szolgabiró leveléből, 1733. máj. 22. Ágopsa = Jakab. E családnév előfordul Keleten is: Hágopcsánián Hovánnesz. „Mászisz“ 1880 évfolyam febr. 5. 2532 sz. A Hágopcsánián családnévből az első szótag (Há) kihagyásával lett a Gopcsa név. Tehát Gopcsa = Jakab. Az Ágopsá család egyik ága Jakabfi-ra magyarosította nevét. Gyergyó-Szent-Miklóson az Ágopsák mint Jakabfiak. Meráv Kovácsin Ágopsáin Vásilin tuszdrên: Meghalt Kovács-Ágopsa László leánya. Szam. H. II. köt. 5 l. 111 t. Ágopsa, mágánuámp Kovács: Ágopsá, kinek vezetékneve Kovács. Szam. Ker. I. köt. 34 l. 247 t. A Kovácsok Ágopsák. L. Ágop, Bêrká, Dájbukát, Gopcsa, Jakab, Jakabfi, Kopasz, Kovács, Márne, Vászlovczhi, Zsákotá.

Ágoston, a latin augustusból, értelme: becsületben gazdag. A Szent-István-társulat néhai titkára: Ágoston Antal is e családból származott. E családnév előfordul Keleten is: Okoszdinoszián Ándon. „Árévélkh“ 1887 évf. jún. 28. 910 sz. L. Belcsug, Chodsá, Dobál, Máli, Sánta.

Áján. Fejedelem: ἄρχων, princeps, törökül: áján. Örmény akadémiai szótár I. r. 864 l. — A nagyok, tanácsosok törökül: áján. Aucher 149 l. — A satrapát, a kormányzót, a helytartót az arab áján-nak nevezi. Bozádsián 23 l. — Ayan türkischer lebenslänglicher Vorsteher eines Amtes. Ayan-Birun, Herren des äuszeren, Ayan-Enderun, des inneren Hofstaates. Heyse 97 l. — Máriám

Ájáni Dzerig-i Iláchján: Áján-Lengyel Simon (leánya) Mária. Szam. H. II. köt. 464 l. 151 t. Ájánê, Cshárib Kirkorin vêrtin: Áján Chárib Gergely fia. Szam. H. II. köt. 1 l. 9 t. Áján = Chárib = Lengyel. L. Chárib, Lengyel.

Ájváz. Ájváh török szó, értelme: birsalma; örményül szergevil. Ájváz Kristóf kereskedő (Székely-Keresztur.) Chárib Ájváz. Erzs. Ker. I. köt. 90 l. 1743 év. Ájváz = Chárib = Lengyel. L. Chárib, Lengyel. Ez a családnév előfordul Keleten is: Ászvádur Ájvázián. „Mászisz“ 1879 évfolyam nov. 19. 2454 sz.

Áki (ագի) örmény szó, értelme: fark, far. L. Bocshig, Fark, Káprikoda, Kepri.

Ákoncz. Ἀκοντιστής görög szó, értelme: lándsa-dárdavető, Speerwerfer. Heyse, 12 l. Kirkori meghdeszi Mánugi Ákoncz ginê: Ákoncz-Mánug Gergely meghdeszi-nek felesége. Erzs. Ker. II. köt. 15 l. 21 t. Az Ákoncz-ok vezetékneve Mánug (Emanuel) és mivel e család őse látta a szenthelyeket, még „megdeszi“-nek is neveztetik. Csik-Szépvizen 1735-ben Ákoncz Péter maradékai Fark nevet vesznek fel; e család egyik ága 1789-ben Ákoncz nevét Szebeni-re változtatja. Ákoncz, Kövér, Mánug, Meghdesz, Voith egy család. L. Fark, Kövér, Lukács, Mánug, Meghdesz, Szebeni, Voith.

Álács. Álácsá török szó, jelentése: csillogó, fénylő, díszes, különböző színben pompázó. Szákojin vêrtin. Chácshjéreszê, vor mágánuámp gocshi Álács: Izsák fia Kristóf, ki vezetéknévvel Álácsnak neveztetik. Szam. H. I. köt. 8. l. 61. t. Az Álács család vezetékneve Száko (Izsák). Száko Álács alias Rátz: Álács Szákó másként Rátz. Szam. vár. lev. 1766 (Placsintár krida). Az idézetet igy kell érteni: Valamint az Álács, úgy a Rátz család vezetékneve is Száko. Az Álács és Rátz egy család. L. Rátz, Száko. V. ö. Issekutz.

Álexa, Álexa (Alexis, Alexius): a segitő, oltalmazó, a görög ἀλέξω-ból. Az Álexá-k, Álekszánosztól (Álekszíosz-Elek) kölcsönöztek nevet, ki Ephimiánosz Rómában lakó nagy fejedelemnek volt fia. Álekszíánosz, ki Krisztusért

önkényt vállalt szegénységet, isteni intésre oda hagyta a szülői házat, idegenek közé ment..., míg végre koldulva eljutott Hur örmény városba; innen azután visszatért ismét a szülői házhoz, hol ismeretlenül, sokat nélkülözve, mint koldus még 17 évet élt. Halála perczében ismertette meg magát. Holt teste a ravatalon csodálatos módon fénylett. Mechithár 235 l. Az Álexa család egyik ága Elekes-re magyarosította nevét. Anná márábéd tuszdêr Krikori Álexáin gám Papgergeli: Anna apácza Álexa Gergely vagy Pap-Gergely leánya. (Álexa Gergely örmény neve ez volt: Der-Kirkor Álexáián, melyből a vezetéknév — Álexa — elhagyásával csináltak Pap Gergelyt. Szam. Ker. III. köt. 428. l. máj. 12. — Pap László alias Álexa. Szam. vár. lev. 1737. — Pap vagy Álexa Joachim. A szamosújvári kereskedő-társaság 1840 évi iratai között. Álexa vagyis Pap Kristóf. Szam. vár. lev. 1813—628 sz. Pap másként Álexa Mária. Szam. vár. lev. 1832—13 sz. — Álexa István (Elekes). Szam. vár. lev. 1861. — Martinus Theodor (Der-Kirkor) alias Álexa. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. Gergely Dávid alias Álexa. Szam. vár. lev. összeirás. — Álexa Derderiáncz volt 1721-ben Szamosújvár város főbirája. — Álexa, Derder (Derderiáncz), Der-Kirkor (Pap-Gergely), Dondon, Pap, Perint egy család. L. Derder, Der-Kirkor, Dondon, Elekes, Pap, Perint. Az Álexa családnév előfordul Keleten is: Mátheosz Álexánián. „Mászisz“ 1880. febr. 28. 2551 sz.

Álbul, a Dsermág (Fehér) család neve. L. Dsermág, Fehér, Kápálb.

Álláhverdi arab szó: Istenadta. Az örmény Ászvádur család arab neve. — Nigoghos Álláhverdi: Állávcrdi Miklós. Szam. keresk. társaság 1724 évi iratai közt. E családnév most nincs használatban. L. Ászvádur.

Ámberbo. Ámberbuh perzsa szó, értelme: jó illatú (bene olens, svavis odoris), kellemes (svavis). L. Csinás, Ládif, Zerif. Keleten: Ámberdsián. „Árevelkh“ 1888. júl. 6. 1343 sz. L. Ámbrus.

Ámbrus, a görög ἀμβρόσιο-ból; jelentése: olyan kellemes illatú, mint az ambrosia nevű növény. Christophorus

Ámbrus. Szam. vár. lev. 1802. 1187 sz. L. Ámberbo, Govrik (Kovrig). Ámbrus, a Govrik család vezetékneve.

Ámbur. Ámur (ամուր, népnyelven Ámbur ամպուր) örmény szó, értelme: erős; tatár nyelven: emin. Megfelel a Constans, Firmus, Firmin, Firmián, Valentin (Bálint), Valerius neveknek. — Ángszend Ohánneszi Ámburián. Szam. Ker. II. köt. 452 lap, decz. 1. Joannes Oxendi alias Ámbur. Szam. vár. lev. összeirás 706 sz. A kihalt Ámbur család vezetékneve Oxendius. L. Auxentius, (Ángszend, Oxendius), Erős, Hászt, Kirkor, Maxin, Vastag, Verzár, Zachariás. Ámur és Hászd (հաստ: vastag) egy jelentésű (Örmény akadémiai szótár, II. rész 54 lap). Ámbur, Erős, Hászd, Oxendius, Vastag egy család.

Ámirái. Az Ámirá-i családnévben a végső *i* örmény sajátitóeseti rag, jelentése: nak, nek (fia, leánya). Ámirái Kájetánka. Szam. vár. lev. 1814. 81 sz. L. Ámirás, Ámirovics.

Ámirás=fejedelmes. Emir arab szó: úr, főnök, fejedelem, helytartó; nemes, szabad (ember). Az emir szónak egyesszáma umerá; ebből az ámirá. E család neve Moldva-Oláhországban Ámira-ás volt; a végső *ás*, a magyar *as* (os, es, ös) melléknévképzőnek a románba átment ékezetes alakja. (Például: mag-as, csin-os, — miből a román csin-ás.) Ámiráh Dánielián-t irták az erzsébetvárosi mechitháristák, az erzsébetvárosi tanács pedig ugyanazon irat mellékletére Emericus Dánielt irt. Szam. vár. lev. 1803—353 sz. Az Emericus (Imre) kifejezésére tehát az Ámiráh nevet használták az örmények. Moyses Ámirás alias Csontos. Szam. vár. lev. 1814. Az Ámirás család egyik ágának gúnyneve Csontos. Csik-Szépvizen az Ámirások Fojszá nevet vettek fel. L. Ámirái, Ámirovics, Csontos, Eránosz, Fojszá, Herczeg, Merza. Az Ámirás család egyik őse Nerszesz (Narses, Norszes) nevet viselt. Ezt hibásan Mózses-sel (Moizes) forditották. A Mózses-t a magyar még Mois-nak, Moisá-nak is mondja. A román a Moisá-t (Mozses-t) Mojszának hivja. A Mojszából csinált a gúnyolodó nyelv Fojszá-t. Fojszá=Mojsza=Mózses=Nerszesz.

Ámirovics. A vics szláv szó: fi. Ámirovics: Ámiráfi. Ámirovics Gergely. Szam. vár. lev 1812—1620 sz. E családnév most nincs használatban. L. Ámirái, Ámirás.

Ánászun. Ánászun (անասուն) örmény szó értelme: szótalan, néma. Ánászun Mihály. Gyergyó. Ker. I. köt. 1724. L. Chul, Dumblosz, Munds.

Ánániás héber szó, értelme: az Ur jövendőlése. Ánániás Mihály. Gyergyó. Ker. I. köt. 1724. Kihalt család.

Ánden. Ánten (անդէն) örmény szó, értelme: onnan a másik oldalról, más világból. L. Másvilági.

Ándon. Antalfi, Ándon, Ánton, Ántonás, Deák, Diráczhu, Geron, Miron egy család. L. ezeket. Az Ándon családnév Keleten is előfordul: Phánosz Ándoneán. „Árevelkh“ 1886. szept. 22. 805 sz.

Ándrulencz. Ándrul-encz (encz örmény családnév képző: nál, nél). Ándrulencz Katalin. Gyergyó. Ker. I. köt. 1737. L. Ándrus.

Ándrus, (Ándris, Ándreá, Ándreás, Andriás, Ándrul,) magyarul András. András: a bátor, a görög ἀνδρεῖος-ból. Chácshig Ándrusián. Szam. Ház. II. köt. 204 l. 16 t. Keleten is előfordul ez a családnév: Ándreászián Márdirosz. „Árevelkh“ 1886. júl. 20. 752 sz. Ándrusin vêrtin mágánuámp gocshi Korbul: Ándrus fia vezetéknévvel Korbulnak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 94 t. A Korbul-ok Ándrus-ok. L. Ándruléncz, Korbuly.

Ángár. Ángár (անկար) örmény szó értelme: beteg, gyönge. Ászvádur Ángár. Szam. vár. lev. 1807. L. Betá, Beteg, Betgi, Esztechno, Láptics, Mángárul, Nevelics, Stefánovics, Têzsár.

Ángszend. Ángszend (Auxentius, Oxendius). Ángszendin vêrtun vêrti, mágánuámp Bulbuk: Ángszend fia fiának vezetékneve Bulbuk. Szam. Ker. I. köt. 30 l. A Bulbuk-ok Ángszend-ek. L. Ámbur, Bulbuk, Dsirách, Erős Geron, Hászt, Kirkor, Máxin, Mediásczhi, Oxend (Gergely), Számtartó, Tűzes, Vastag, Verzár.

Ániéczhi. (Áni, város; czhi örmény képző: i, ból való): Ániból való. Az erdélyi örmények hiteles történeti adataink és hagyományaink egyhangú tanutétele szerint Áni városból származtak, mely város Nagy-Örményország Ararát középponti tartomány, Sirág nevű megyéjében feküdt és a Pákrádita-házbeli örmény királyok korában fővárosa volt Örményországnak. Lukácsi, 249 l. Ánéczhi. Szam. vár. lev. 1792—253 sz. — Az Ánéczhi családnév előfordul Ániérdsi alakban is. Christophorus Zacharias alias Ániérdsi. Szam. vár. lev. 1796—249. jk. sz. Az Ániéczhi (Ánierdsi) család vezetékneve Zacharias. — Josephus Ánierdsi alias Hororoj. Szam. vár. lev. 1797. 34 sz. Ebből a „Hororoj“ (horoiu román szó: harkály) gúnynévből a népetymologia „Hornoj“-t (hornu román szó, jelentése: kémény) csinált. — Jész Chácshig Uszephi Ániérdsu: Én Ániérdsi József (fia) Kristóf. Szam. vár. lev. 1804. 860 számú kérvényben, melynek boritékára kivül ugyanaz így irta nevét: Christophorus Hornuly. A Hornoj a Zachariás család szamosújvári ágának gúnyneve. Jész Uszeph Zádigi Ánierdsu: Én Ánierdsi Zádig József. Szam. vár. lev. 1783. A Zachariás család örmény vezetékneve tehát Zádig. — Ániérdsi alias Hornuly vagyis Zakariás Dávid. Szam. vár. lev. 1807. 397 sz. Ánierdsi=Hornoj=Zachariás=Zádig. L. Hornoj, Zachariás, Zádig.

Ánisor. A román sor kicsinyitő socska: acska, ecske. Ánisor: Annácska, Anikó. Az Ánisor családnév most nincs használatban. Az Ánisor-ok Gyergyó-Szent-Miklóson most Lázár-ok. L. Dsurdsovczhi, Pánicz.

Ánton. Sok jeles Ánton nevű fia volt Örményországnak, ezek közül csak azt a nevezetes Ántont említem, ki a thebai (Egyptom) remeteség feje volt. Holt teste, mely isteni jelentés következtében Justinián császár idejében találtatott meg, Alexandriában, (keresztelő szent János templomában) nyugszik. Mechithár, 241 l. Chácshig Ándoni. Szam. Ház. II. köt. 153 l. 35 t. E családnév előfordul Keleten is: Ándoneán M. „Árévélkh“ 1886 szept. 4. 790 sz. L. Antal, Ándon, Ánton, Ántonás, Deák, Geron, Miron, Págbáds, egy család. L. ezeket.

Ántonás=Antalos. Az Ántonás családnév végén az ás, a magyar as (os, es, ös) melléknévképző (láb, láb-as) ékezett román alakja. Uszep Ántonás. Szam. Ház. II. köt. 167 l. 148 t. — Ántonás alias Deák Péter. Szam. vár. lev. 1800. 854 sz. Antalfi, Ándon, Ánton, Deák, Diráczhu, Geron, Miron egy család. L. ezeket.

Ántonovics. A vics jelentése a szláv nyelvben: fi; Ántonovics: Antalfi. Ántonovits Ávedum. Szam. vár. lev. 1807. 677 sz. L. Antalfi, Ántonás, Ándon, Ánton, Deák, Diráczhu, Geron, Miron.

Árákhél (առաքեալ) örmény szó: missus, legatus, nuntius, apostolus; apostol, hítkövet, kítküldér. — Árákhél Bogdán. Szam. vár. lev. 1787. E családnév előfordul Keleten is: Szárkisz Árákhélián „Árévélkh“ 1886. okt. 21. 829 sz. Apostol. Az Apostol (Árákhel) kihalt család.

Ártmách. A török árthmák szót (jelentése: szaporodni, sokasodni, gyarapodni) a hazai örmények tarisnya értelemben használják. Káticz Márkul Ártmêchin tuszdrê: Ártmách Márk leánya Katalin. Szam. Ház. II. köt. 165 l. 116 t. Árthmách vagyis Gáborfi Miklós. Szam. vár. lev. 1807. 1459 sz. Az Árthmách család vezetékneve Gáborfi (Gábrus). L. Gáborfi, Gábrus, Hêbás, Karátsonyi, Tarisnyás, Trásztádsi.

Áruthun=Háruthiun. Áruthin Anna. Szam. vár. lev. 1793. — Isaacus Áruthin. Szam. vár. lev. összeirás. — Bogdán Izsák alias Áruthun. Szam. vár. lev. 1759. Az Áruthun család vezetékneve Bogdán L. Bogdán, Háruthiun.

Árvai. Az örmény vêrp (որբ) szóból alakitott Vêrpián magyar forditása. Árvai Péter. Szam. vár. lev. 1721-ben eszközölt összeirás 10 lap. L. Vêrpián. Kihalt család.

Árzsintár (így is: Ázsintár.) A latin (faber) argentarius román alakja: ötvös, ezüstmíves. Az örmény Oszgerics család román neve. L. Chászoján, Goldschmied, Marosán, Oszgerics, Ötvös. Az Árzsintár név most nincs használatban. E család Keleten Gumusián (gumus török szó, értelme: ezüst) név alatt is előfordul: Gumusián Háruthun. „Árévélkh“ 1887. márcz. 30. 961 sz.

Ástá. Ástá (gúnynév; e névben az s úgy hangzik, mint a magyar só szóban) a román asta (ez) szóból. Ástá Antal. Szam. vár. lev. 1820. — Osztián Antal alias Ástá. Szam. vár lev. 1799 év. Az Ásta család vezetékneve Osztián. L. Osztián.

Ászkricsencz. Ászkricsencz Cháthun. Gyergyó. Ker. 1746. Ász (այս) örmény népnyelven: ez; Ász-Kricsencz: Ez a Kritsa. L. Kritsa.

Ászján (Աշխան=աշխարհային) örmény szó: e világról való. (Ellentéte: Ánden-Másvilági). — Mákucz Ángszendi Ászján: Ászján Ángszend leánya Mariska. Szam. templom iratai közt. Kihalt család. L. Ázczhi.

Ászlán, Árszlán török szó, jelentése: oroszlán. Az oroszlán a perzsa, mongol nyelvekben is árszlán, a mándsuban árszálán. E családnév előfordul Keleten is: Szdéphán pásá Árszlánián. „Árevelkh“ 1886. dec. 21. 881 sz. Örményül: áriudz. L. Leon, Livonján.

Ászvádur, Ászduádzádur (Աստուածատուր) örmény szó, jelentése: Istenadta, Istentől adott; latinul Deus dedit, Adeodatus, Deodatus; németül Szongott; szlávul Bogdán; zsidóul Náthán, Nathanael, Jonáthán; görögül Theodor, Theodorosz; törökül Álláhverdi. Ághácshá Távit Plecsintár Ászduádzádurián: Ászduádzádur Placsintár Dávid ur. 1736. okt. 24. Szam. Ker. I. köt. 147 l. A Placsintárok azon ága, melyből Szamosújvár mostani polgárnagya: Placsintár Dávid származott, Ászvádur volt; a Placsintárok másik ágáról szólok alább Placsintár szó alatt. — Ászvádur, mágánuámp Kirkosá: Ászvádur, kinek vezetékneve Kirkosá. Szam. Ker. I. köt. 1716. sept. 5. — Szêhág Ászvádur mágánuámp Nêvêlics: Ászvádur Izsák, kinek vezetékneve Nêvêlics. 1724. Szam. Ker. I. köt. 32 l. — Ászvádur, vor mágánuámp gocshi Urmánczi: Ászvádur, ki vezetéknévvel Urmánczhi-nak neveztetik. Ezek szerint Áruthun, Bogdán, Kirkosa, Nevelics, Placsintár (egyik ág), Szongott és Urmánczhi család vezetékneve Ászvádur (Bogdán.) Ávedik Ászvádur. Szam. Ház. II. köt. 14 l. 254 t. — Bikhá Máriám bád. ághá Ászduádzádurin ginê: tekintetes Ászduádzádur urnak Mária urnő felesége. Szam. Ház. II. köt. 439 l. 4 t. 1808 év. — E családnév előfordul Keleten is: Hovhánnesz jébiszgobosz Der-Ászduádzádurián (Pákrevánti püspök). „Árevelkh“ 1886. áug. 24. 784 sz. — Előfordul Keleten Ászádurián és (Ászduá-) Dzádurián név alatt is: Keork Ászádurián. „Árevelkh“ 1886. okt. 18. 816. sz. — Árákhél ághá Dzádurián. „Árevelkh“ 1886. szept. 23. 806 sz.

Auxentius=Angszend. L. Ádsám, Ángszend, Oxendius.

Ávák (աւագ) örmény szó, jelentése: nagy, nemes (Nobilis vértanú ápr. 25.), εὐγενής (Eugen=Jenő,) ասպետ (Ászbéd=lovag.) Ávákáni (աւագանի): nobiles, proceres. — Ávák Cajetán. Szam. vár. lev. 1781. jk. — István Ántoni Ávákin vêrtin. Szam. Ház. II. köt. 257 l. 23 t. — Szárkisz Gáspári Ávákián Ibásfáloven: Erzsébetvárosi Ávák Gáspár fia Szárkisz (Sergius). Szam. Ház. II. köt. 68 l. 5 t. — Az Ávák nevet Keleten vezeték- és keresztnév gyanánt is használják. Márdirosz Ávákián. „Árévélkh“ 1886. aug. 23. 770 sz. (Itt vezetéknév). Ávák Gobigián, „Árévélkh“ 1890. évf. (Itt keresztnév). Az ávák-jérecz (աւագերէց: főesperes) összetett örmény szónak elő- és utórészét is használják Keleten vezetéknév gyanánt (Ávákián, Jéreczián). Hovhánnesz Ávák khához Mêgrián: Mêgrián János főpap (főesperes). „Árevelkh“ 1887. jun. 16. 1024 sz. — Van a Szamosújvár városi levéltárban (1742) egy irat, melyben Biáthá nevű örmény elismeri azt, hogy Ávák Nerszesznek hat aranynyal tartozik. A kérelem hátiratán már ez áll: Návák Nerszesz. — Mivel a beköltözés alkalmával már volt e hazában Novák nevű nem-örmény (tot) családnév (Novac román szó: Neuling, r. Neueingewanderte, újoncz, újonnan bevándorolt) az örmények is az Ávák, Návák nevet, Novák alakban kezdették használni. L. Ázbej, Edel, Novák.

Ávéd (Ávéd աւէտ) örmény szó, jelentése: üdvözlés, üdvözlet, (bonum vel laetum nuntium). A gyulafehérvári főgymnasium derék igazgatója: Ávéd Jákó is e családból származott. E családnév előfordul Keleten is: Ávedián. „Árévélkh“ 1886. jún. 11. 720 sz. — Szephán Ávediszián. „Árévélkh“ 1886. okt. 21. 829 sz. L. Ávedikh, Báká.

Ávedikh (աւետիք) örmény szó, jelentése: üdvözlés, üdvözlet, igéret. Clemens Galanus „Conciliatio ecclesiae armenae cum romana“ czimü művében Ávedikh-et Nuntiussal fordítja. Ászvádur Ávedikh. Szam. Ker. II. köt. 224 l. 89 t. — Ávedikh vári Nigolián (Աւետիք վարի Նիկօլեան): (Alsó) Miklósi Ávedikh. Erzs. Ker. II. köt. 3 l. 22 t. E szerint az Ávedikh keresztnév; de az utódok a Nigolián vezetéknevet elhagyták és az apa keresztnevéről (Ávedikh) nevezték el magukat. Az Ávedikh család vezetékneve Nigolián. L. Nigolián, Trásztádsi.

Ávedum, örmény szó, jelentése: hirdetés, hirül adás. Az annuntiatio beatae Mariae virgininis, gyümölcsoltó Boldog-Asszony napját a nép Ávedum-nak (Աւետումն) nevezi.

Ázád (ազատ) örmény szó: jelentése: nyilt, szabad, független, Liberalis, Liberat, Ázád = Franciscus, Ferencz = Emir (Ámirás, Merza.) Az Ázád családnév most nincs használatban. E család török neve khisizáde, melyből az izâde kihagyásával lett Kis. Kis Ernő az aradi vértanú e családból származott. Ázád alias Flora Izsák. Szam. vár. lev. 1845. Az Ázád család vezetékneve Flora. Ázád, Cshicshág, Frênkucz, Flora, Vártán, Várteresz, Virág egy család. E család már a külföldön nemesi (ázád) előjogokkal birt. L. Cshicshág, Flora, Vártán, Várteresz, Vertán, Virág.

Ázbej. Ászbéd (ասպետ) örmény szó: jelentése: lovas, (olaszul: cavaliere) lovas nemes, (törökül beg. béjzáde.) Az Ázbej az örmény áz- (niv ազնիւ) és a török bej(záde) röviditése. Az örmények az Ázbej szót Ferencz keresztnév kifejezésére is használták. — Ázbej Ángszend. Szam. Ker. III. köt. 16 l. 50 t. — Vászil Ázbejéncz. Szam. Ház. II. köt. 51 l. 57 t. — Jákub Ázbeján. Szam. Ház. II. köt. 430 l. 53 t. Betűáttétellel: Zádbej, p. o. Nigol Zádbej. Szam. Ker. I. köt. 146 l. Keleten csak bej alakban fordul elő: Nár-Bej (így is Nárbej) „Árévélkh“ 1886. júl. 12. 745 sz. — Ázbely vagyis László Jakab. Szam. vár. lev. 1821. 469 sz. A László család egyik ága Ázbej. — Ázbej vulgo Czánki Jakab. Szam. kereskedő-társaság iratai közt. Az Ázbej család egyik ágának gúnyneve Czánki és a másiké (Pát) Rácz. Az Ázbej családnak Erzsébetvároson lakó egyik ága nevét Károli-ra magyarosította. Ázbej Hohánnesz mágánuámp Gorovejéncz: Ázbej János vezetékneve Gorove. Szam. Ker. I. köt. 2 l. Ázbejin vêrtin mágánuámp Dsokêbin: Ázbej fiának vezetékneve Dsokêbin (Jótánczos.) Szam. Ker. I. köt. 32 l. 218 t. — Ázbej Hohánnesz mágánuámp Fêsfês: Ázbej János vezetékneve Fêsfês. Szam. Ker. I. köt. 9 l. 1715. Mivel mind a három Ázbej János, megkülönböztetésül az első Gorove, a második Dsokêbin és a harmadik Fêsfês melléknevet nyert, mely mellékneveket a volt Ázbej név helyett vezetéknév gyanánt használták. L. Avák, Ázád, Dsokebin, Czánki, Edel, Fêsfês, Gál, Gorove, Kál, Károli, Mosoroj, Lupul, Novák, Pát, Rácz, Volf.

Azbejfi. Deodatus Azbejfi alias Lupul. Szam. vár. lev., összeirás. Az Ázbej család harmadik ága Lupul (Gál = Kál, Wolf). L. Ázbej.

A zejthuni örmények.*)

II.

1862-ben Törökország erélyesebben igyekezett uralmát Zejthun fölé kiterjeszteni; régi előjogainak bizonyos részét el is kobozta s kirótt reá kevés adót (240 forint = 24,000 piaszter) is. Három év mulva Áziz pasa, márási váli a török szultán által kiszabott 240 forintnyi adó helyett 952 frt és 96 kr. évi adót és 11,720 frt 87 kr. adóhátralékot követelt a zejthuniaktól, kik e jogtalan követelést kereken visszautasították. A boszús Áziz pasa szorgalmasan kereste ezután az ürügyet arra, hogy a szabad Zejthunt leigázhassa. Az ürügyet nemsokára megtalálta; az örmények ugyanis kizsákmányoltak egy mohamedán falút, a mi kedvező alkalmul szolgált Áziz pasának arra, hogy a zejthuniak ellen felléphessen. Tizenháromezer (mások szerint huszonötezer) többnyire cserkeszekből álló basibozuk katonasággal készült Zejthun ellen. Áziz készülődéseinek hirére a zejthuniak küldöttséget menesztettek III. Napoleonhoz, kinek közbenjárására a viszály a két ellenfél között rövid időre megszünt.

A márási török előkelők csakhamar nagy pénzösszeget gyűjtöttek össze s buzdításukra megindult Áziz pasa serege Zejthun felé. Legelől az ulemák mentek, kik 200 zászlót tartottak kezeikben és egy dobozt vittek magukkal; benne Mohamed szakállából volt egy szál, mit a törökök szent ereklyeként tisztelnek. 300-nál több imám, hádsi, dervis és szofta hirdette a szent háborút a katonáknak és imádkozott fenhangon. Útközben iszonyú kegyetlenségeket követtek el két zárdában a cserkeszek; sok levágott örmény fejét küldték Márásba, hol azután a piaczon közszemlére tették ki. De midőn Zejthun megtámadására került a dolog, a törökök szerencséjében fordulópont állott be. Tömegesen jöttek elő a hős zejthuniak Szárkisz püspökük vezetése alatt, ki kezében a szent keresztet és szent evangeliumot tartotta; a püspököt négy pap követte, kik örmény egyházi hymnusokat („sárágán“-okat) énekeltek. Áziz nemcsak fegyvereik kiadatását követelte, de jelentékeny hadi sarczot is vetett ki reájok, mit a szabadságért rajongó zejthuniak ez alkalommal is megtagadtak. Tehát megütköztek; Áziz rendezetlen serege vereséget szenvedett és az elszántan küzdő örményektől való félelmükben futásnak eredtek. E véres csatában török részről 350-en (mások szerint 6000-en) estek el és 50-en sebesültek meg, míg a zejthuni örmények részéről a halottak száma csak 12 és a sebesülteké 20 volt.

---

*) L. „Armenia“ 1897. 172 lap. Június, 6 füzet.

Mindazonáltal drágán fizette meg e győzelmét Zejthun. A törökök öt kezest kivántak tőle, mit az örmények megtagadtak; erre aztán csel által kézrekerítették Zejthun négy herczegét, a kiket börtönükben később ki is végeztették. Ezzel megszünt a független Zejthun oligarchiai kormánya; lassanként török hivatalnokok helyeztettek oda a nemzeti ischánok helyébe. Nemsokára már török kormányzó (kaimakam) igazgatta Zejthunt, hol 1879-ben katonai laktanyát is építtetett a török kormány és erős fedezetet tartott.

De a századok óta függetlenséghez szokott zejthuniak nem tudták elviselni a nehéz rabigát. A reájok kivetett 5,000 forintnyi adó 1878-ban új fölkelésre késztette őket. A Jeni-Düniá örmény herczegi családból származó híres Bábig vezérlete alatt küzdöttek ekkor a zejthuniak a Kiámil pasa által vezetett basibozukok ellen, kik a maroknyi nép fölött csak fél győzelmet arathattak; a magas Porta csak igéretekkel volt képes Zejthun meghódolását megvásárolni. De ez igéreteit nem igen sietett a szultán teljesiteni is. Hasztalan sürgették az igéretek teljesitését.

Végre az 1895 szept. 30-iki konstantinápolyi örmény tűntetést követő örmény mészárlások hire Zejthunban is viszhangra találtak. Fegyveres erővel zárolták körül a zejthuniak az ottani kaszárnyát, melyben egy ezredes 400—600 katonával volt elhelyezve.

Ez alkalommal egy Názáreth nevű örmény parancsnok állott a 8—10,000 főből álló zejthuni örmény csapatok élén, kinek Ághászi, Hêrácshéá, Ábáh és Mêleh hêncshágista vezérek segédcsapataival a fényes győzelmek egész sorát sikerült a 25.000 főből álló török sereg fölött aratnia. E fölkelés negyedik havában Remzi pasa, a török csapatok vezére, kénytelen a szultánnal is tudatni katonáinak teljes vereségét és újabb segédcsapatokat kér a zejthuniak leverhetésére. De e körülmény a zejthuni fölkelés előtt meghajolni kényszeríté a hatalmas török császárt, ki ekkor az európai nagyhatalmak közbenjárását kérte. Nemsokára megjelentek az európai hatalmak aleppoi konzuljai Zejthunban, hol a fölkelőkkel megkötötték a békét; alkudozások és némi habozás után 1896 elején a következő szerződés jött létre a szultán és zejthuniak között:

1. Ugy a zejthuniak, mint az oda menekült falusiak, utasok és hêncshágisták teljes amnesztiát nyernek.

2. Zejthun és vidéke keresztény kormányzót kap, kit az európai hatalmak helybenhagyásával a szultán nevez ki.*)

3. A zejthuni rendőrség és csendőrség (gendarmerie), az adószedők és más állami hivatalnokok zejthuniakból szerveztetnek, illetve választatnak.

4. A zejthuniak adóhátralékai és kölcsönei (bákáje, mely 70—100,000 ozmán aranyat tesz ki) elengedtetnek, úgy szintén öt évig mindennemű adó alól fölmentetnek.

5. A zejthuniak kiadják a katonai laktanyából elfoglalt hadi szereket, oly föltétel alatt, hogy a szomszéd kerületek valamennyi török és cserkesz lakói lefegyvereztetnek.

---

*) Az újonnan kinevezett keresztény kormányzó, Jouvánáki efendi, görög származású.

6. Az európai hatalmak konzuljai a békeföltételek életbeléptetéseig Zejthunban tartozkódnak.

7. Az európai hatalmak Márásban (e kerület, melyhez Zejthun is tartozik, Aleppo vilájeth kiegészitő részét képezi) konzulatusokat állitanak fel, melyek feladata lesz Zejthun új közigazgatására felügyelni.

Voith Antal.

Kisebb közlemények.

A „Szép Árá“ irójának szép levele. Mélyen tisztelt Szerkesztő úr! Nagybecsü küldeményét kezemhez véve, nem mulaszthatom el, hogy kifejezést ne adjak legbensőbb hálámnak ama nemes érdeklődésért, melylyel szerény dolgozatom iránt viseltetni kegyeskedett... Sok szép és fényes emlékkel gazdagította a hazánkban élő, minden tiszteletet megérdemlő, nemes örmény nemzet életem-történetét. Kora gyermekségem óta igen sok kellemes perczre emlékezem vissza, a melyeket e derék nemzet fiainak és leányainak köszönök. A Gondviselésnek ők voltak velem szemben képviselői! Alig volt életemnek valami fontosabb mozzanata, a hol intéző, vagy döntő befolyást ne gyakoroltak volna sorsomra Háik gyermekei. Egyik az eltévelyedéstől mentett meg életem útain, a másik a szegény pályakereső ifjút állomáshoz juttatván személyemben — existentiámat biztositotta évtizedek hosszú során keresztül. Söt még akkor sem szünt meg reám nézve e derék nemzet kegye, midőn Erzsébetváros közönsége köréből eltávoztam. Mikor ugyanis irány- és vezető nélkül állottam az új idegen viszonyok között: előállott Krassó-Szörény-vármegye első embere, pártfogásába vett és lehetővé tette lelküzdenem gyámolitó jóakarata által ama nehézségeket, a melyek feltornyosultak előttem új helyzetemben... Azonban bárha el kell ismernem, miszerint soha le nem róható hálára köteleztek mindezen jeles, nagylelkü férfiak és nők maguk iránt: mégis kénytelen vagyok bevallani, hogy ama számtalan kegyességre, — a miket az örmények részéről élvezni szerencsém volt életem folyamán, a mélyen tisztelt Szerkesztő úr tette fel a koronát, midőn „Szép Árá“ czimü müvemet a nyilvánosság előtt bemutatni kegyeskedett becses folyóirata, az „Armenia“ hasábjain és midőn a külön lenyomat csinos, díszes példányaival engemet maecenasi bőkezüséggel megajándékozni és megörvendeztetni szives volt... Nem volt nekem örömöm az életben oly tiszta, oly nemes és nyugodt, mint az, a mit akkor éreztem, midőn mélyen tisztelt Szerkesztő úr nagybecsü ajándékát megpillantottam. Áldja meg az Isten e ritka, nagy öröm Előidézőjét minden javaival; pótolja ki a mindenek Úra ügyem gyámolitása közül hozott áldozatait! Nekem még csak reményem sincs, hogy fejedelmi áldozatait valaha viszonozhatnám... Midőn ujabban is köszönetet mondanék élvezett kegyeiért s kérném, hogy — habár müvemből a közlemények elfogytak — tartson meg engemet ezután is munkatársainak díszes koszorújában, vagyok a mélyen tisztelt Szerkesztő úrnak.

Lugos. 1897. julius 9 alázatos szolgája

Márton Dávid.

Irodalom és művészet.

Petőfi-szobra és az örmény nyelv. Lapunk szerkesztője a közetkező érdekes levelet kapta: „Mélyen tisztelt Szerkesztő úr! A Segesvárt f. év. július hóban leleplezendő Petőfi-szoborra gr. Bethlen Gábor elnök urnak az az igen helyes eszméje van, hogy Petőfi pár legjellemzőbb sora fölvésettessék lehető sok nyelven s így ebből az örmény nyelv nem maradhat ki. Egész bizalommal tehát oly kéréssel fordulok a m. t. Szerkesztő úrhoz, méltóztassék, mint különben is ismert Petőfi-forditó e pár sort magyar átirással, de örmény irással is, pár nap alatt a mondott czélra alólirthoz elküldeni:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért föláldozom
Az életet,
Szabadságért feláldozom
Szerelmemet.

Fogadja érte előre is legmelegebb köszönetemet s kérve a nyomtatásszerü tiszta irást, maradok a m. t. Szerkesztő úrnak kitünő tisztelettel, Kolozsvár 1897. máj. 7. Dr. Ferenczi Zoltán könyvtárigazgató.“

A hazafias felszólitásnak posta fordultával tettünk eleget. A fordítás örmény irással és magyar átirással a következő:

Ազատանք, սիրարկու	**Ázádánkh, szirárgu**
Պէտք է ինծ այս երկու:	**Bedkh e incz ájsz jérgu.**
Վասն սիրականիս կըզոհեմ	**Vászn szirágánisz gêzohem**
Կենդանութիւն,	**Géntánuthun,**
Վասն ազատութեան կըզոհեմ	**Vászn ázáduthján gêzohém**
Սիրելութիւն:	**Szireluthun.**

Örmény nemesek Horvátországban. Dr. Iván Vojnicic „Magyar-horvát nemesség és indigenatus“ czim alatt, Zagrabban 1896-ban kiadott czimertani munkájában, a horvát országgyülésen virilis joggal biró örmény eredetü magyar mágnásokon: a gróf Karátsonyiakon kivül még két örmény nemes családról lesz emlitést; egyik a Chel család (Chel, a Kopasz örmény család tatár neve), mely 1602-ben és a másik a Bosnyák család, mely 1752-ben nyert nemességet.

Közgazdasági élet.

A pénzügyminiszter nyilatkozata. Lukács László pénzügyminiszter a képviselőháznak legutóbbi költségvetési vitája alkalmával egy, főleg az erdélyi részek területére vonatkozólag, — de városunkra nézve is, nem csekély jelentőségű nyilatkozatot, illetőleg igéretet tett a régi sóskútak (sósforrások) megnyitása, s a közhasználatnak átadása tekintetében; — a mire nézve azonban megelőzőleg az általános adatok beszerzése mellőzhetlenül szükségesnek mutatkozik. A pénzügyi tárcza költségelőirányzatának képviselőházi tárgyalásánál szóbahozatván a régebben nyitva állott sóskutaknak a közönség használatára újból leendő megnyitása, — (ily sóskútak Szamosújvár határán is vannak) — Lukács pénzügyminiszter a következő nyilatkozatot tette: „A mi a képviselő urnak azon kivánságát illeti, hogy a korábban hatóságilag betömött sóskútak újból felnyittassanak, megvallom, hogy nincs tudomásom róla, hogy hol, melyik vidéken vannak ilyenek, — kész vagyok azonban ezzel a kérdéssel foglalkozni és a mennyire a körülmények lehetővé teszik, ezt a kérelmet figyelembe is venni." — Megjegyzzük, hogy e kérdés az országgyülésen már 1868-ban, Lónyay Menyhért pénzügyminisztersége idejében fölvettetett, — (éppen városunk egyik képviselője, Simay Gergely által) — akkor azonban az inditvány eredménytelenül hangzott el; s az ügy maiglan nem nyert kellő megoldást. Csak a jelenlegi pénzügyminiszter idézett nyilatkozata alapján remélhető, hogy a harmincz év előtt történt kezdemény végre kielégitő, sikeres megoldást nyerend.

Mi ujság az örmény világban?

Segély az örményországi inségeseknek. Éjszak-Amerikában a „The National Armenian Relief Commettee" gyüjtött 129.761 dollárt, a „The Armenian Relief Association" 25.377 dollárt, a „The Christian Herald" czimü armenophil hetilap 121.737 dollárt, az örmények külön 75000 dollárt gyüjtöttek örmény testvéreink felsegélésére; összesen tehát Éjszak-Amerikából 565.312 frt. 50 krt küldöttek Örményországba. — Nubár basa 5000 frankot küldött Ormánián patriarkhához, hogy ez a mondott összeget a konstantinápolyi szegény örmények közt oszsza ki.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Placsintár Dávid

Szamosújvár város polgármestere.

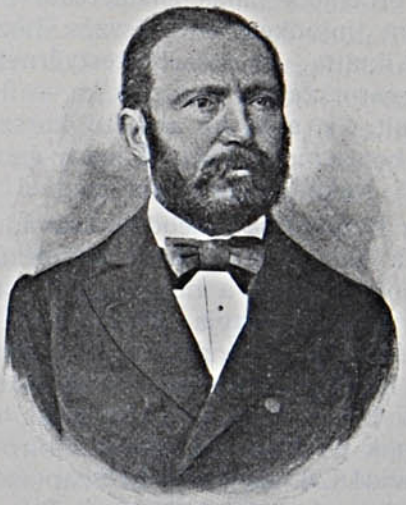

A jelen füzet hasábjain Placsintár Dávid polgármestert mutatom be irásban és képben. A kép (cliche) 1884-ből való fénykép után készült.

Midőn őseink 1672-ben e hazába jöttek, — Erdélyben, mely akkor még önálló fejedelemséget alkotott, elszóródva telepedtek le. Polgármesterünk őse: Placsintár János Gyulafehérvárt választotta lakásul, hol örmény parochia is alakult, melynek parochusa Budákovics Lázár volt. 1683-ban, midőn Kara Musztafa 200.000-nyi had élén Bécset ostromolni kezdette, Placsintár János, ki a város polgárságának soraiban fegyverrel védte Bécset, e város falai alatt hősi halállal halt el. Fiai: Lukács és Bogdán — atyjuk halála után — Beszterczére költöztek, hol cselédeikkel együtt a tatárok ellen védték e várost. Később városunk megalakulásának napjaiban Szamosújvárra jöttek lakózni. Itt senatorokká, egyszersmind Békés-Gyulán a kincstárnak nagy haszonbérlői lettek. A békésmegyei Pero János-féle lázadás elnyomásában mind két fivér

„nem kis tevékenységet fejtett ki.“ Miért III. Károly király Bécsben 1737. aug. 23-án kelt czímerlevelével „részint atyjuk emlitett vitézségének megjutalmazására, részint saját érdemeik hálás elismerésül“ nemcsak a fivéreket, hanem mindkettőnek összes hozzátartozóit a nemesek közé iktatta. Az idősebb testvérnek, kinek maradékai déli Magyarországba költöztek ki, — fiága Placsintár Györgyben halt ki, a ki az absolut korszak alatt Vadkerten hunyta be szemeit örökre. A leány-ág a Gyertyánffy, Dániel és gróf Nákó családokban még él.

Placsintár Bogdán (= Adeodát, Ászvádur) fia Joachim volt; ennek fia Kristóf a lembergi születésű Bogdánovics Annát vette nőül. Ebből a házasságból származott polgármesterünk édes nagyatyja: Placsintár Dávid nagykereskedő és városi kir. pénztáros, ki Karátsonyi Veronikával lépett házassági frigyre. Ennek fiától: Placsintár Gratiántól, ki Barta Katalint vette nőül, s ki 1848-ban városi tanácsnok és 1849-ben városi főbiró volt, született Placsintár Dávid 1826. szept. 14-én Szamosújvártt. Szülővárosában kezdette el az elemi iskolát és Beszterczén végezte; a gymnasium alsóbb osztályait Kolozsvártt és a felsőbbeket Gyulafehérvártt tanulta a tudós Lukácsi Kristóf mentorsága alatt. A bölcsészeti és jogi tanfolyamot Kolozsvártt fejezte be. 1846-ban felesküdött a kir. táblához tiszt. irnoknak; de atyja határozott kivánságára, ki tulajdonosa volt a nagyatyja, Karátsonyi Gratián által Szamosújvártt 1788-ban megnyitott reáljogú gyógytárnak, — a gyógyszerészeti pályára adta magát. A gyogyszerészetet 1851-ben végezte Bécsben, mely évben oklevelet is kapott. Ezen időtől kezdve atyja gyógytárában működött...

Később (1860) tagja lett a város azon képviselőtestületének (communitas), mely az absolutismus alatt hazafiságból önkényt lemondott; de 1863-ban az új képviselet, mely az 1847-iki alapon választatott meg, alszónokává (vice-orator) tette. Ebben a minőségben a communitástól azt a megbizást kapta, hogy dr. Gajzágó László és Hrobony Pál bizottsági tagok társaságában városunkban sétatért létesítsen. Ezen bizottságnak, mely örömmel fogott hozzá a kedves munkához, kipótolhatlan segédkezet nyujtott Mihály Ferencz dobokamegyei törvényszéki elnök és a szászrégeni születésű, alig 22 éves Hönig Samú nevű fegyencz. És rövid két év alatt (1863—1864) megteremtették az ország egyik legszebb sétaterét. E párját ritkitó sétatér, melynek szép, változatos beosztásán gyönyörrel legelteti szemeit az egész vidék, — ma az egész város üdülő-helyét képezi.

1863-ban jelentékeny részt vett pártjával, az úgynevezett „patika-párt“-tal abból a hazafias munkából, mely oda működött, hogy városunk olyan képviselőket válaszszon a „szebeni Landtag“-ba, kik be ne menjenek...

A képviselő-testület 1872. jún. 11-én tartott tisztújító gyűlése polgármesterré választotta Placsintár Dávidot. Filep Samú elnök-főispán a tisztújító-gyűlést bezáró beszédének ezek voltak a végszavai: „Ha az elvállalt kötelességeknek közmegelégedésre lett teljesítése után általános elégültség követendi a tekintetes tanács hazafias törekvéseit, senki sem lesz boldogabb nálamnál, kinek a szerencse jutott Önöket díszes hivatalukba ezennel bevezethetni. A Gondviselés Szamosújvár újonnan választott tisztikarát hosszasan boldogúl éltesse.“

És most tovább lapozom a mondott tisztújító gyűlésről 1872—986 szám alatt vezetett jegyzőkönyvet, melyből szó szerint ide iktatom a következő részletet: „Erre a csak most felesketett polgármester: Placsintár Dávid a maga és a vele együtt beállított (?) összes tisztikar nevében köszönetét fejezvén ki elnök-főispán ő méltóságának, a szervezés keresztülvitelében tanusított higgadt és tapintatos eljárásáért — és a nélkül, hogy nagyhangzású igéretekkel kivánná választóit ámitani, egyedül a jóakaratot és tiszta szándékot hangoztatva, melylyel új és nehéz pályájára lép, ünnepélyes fogadást tesz: hogy letett esküjéhez és multjához hiven, mint hazánk nagy fia Deák Ferencz elveinek szerény, de feltétlen apostola, igénytelen tehetségét minden körülmények között arra használandja fel, hogy a törvény és a városi közönség által megállapított s felsőbb helyen jóváhagyott szabályrendeletekben kijelölt korlátok között s azoknak teljes érvényt szerezve, a király, haza és egyesek java és boldogulása előmozdíttassék. Részéről az irányában, érdemetlensége daczára nyilvánult bizalmat meleg szavakkal köszönvén meg, kijelenti, hogy ő párt- és személyre való tekintet nélkül mindenkinek osztatlan szeretettel nyujt békejobbot, kérve az összes tiszti kart, melynek csupán együttes közreműködésétől tartja nehéz feladatát megoldhatónak, valamint választóit, hogy nagybecsű bizalmukkal csak is addig legyenek szivesek őt megajándékozni, míg arra méltónak találandják. Éljen a király, éljen a haza, éljen hazánk nagy fia: Deák Ferencz, éljen Szamosújvár város közönsége!“

Ez volt rövid, őszinte beköszöntője. Igy szólott, hogy azután még kevesebbet beszéljen. Inkább a tettnek, mint a szónak a barátja. A közgyűléseken is csak akkor szól, ha szükséges. — Polgármestersége kezdetén rendeztetett be a polgári kórház előbb hat, később tizenkét ágyra. — Megszerezte a városalapitó Verzereskul Oxendius örmény kath. püspök olajfestményű arczképének egyetlen fenmaradt példányát, mely most a tanácsház egyik termét diszesíti. — Inditványára a közgyűlés alapitványokat tett, melyeknek kamatait ma is szegény sorsú, jó magaviseletű, szorgalmas tanulók élvezik. — Kiköveztetett a város belterületének azon hátralevő része, mely még kikövezetlenül állott. — Hivataloskodásának ideje alatt jött be az állami út, mely azelőtt a város kikerülésével kinn a határon vezetett Deés felé. Ez a helyes intézkedés, mely régi városi közóhajt teljesített, 20000 frtjába került a városnak. — A „Szamos-völgyi vasút“ felépítéséhez 15000 frttal járult a városi pénztár. — Polgármesterünk ideje alatt költözött be a kényelmes és csinos laktanyába, melyre 204.000 frtot költött a város, a honvédhuszárság és épült fel főgymnasiumunk imposant minta-iskolája. — Értésére esett, hogy a kincstárnak kérői részjószága, mely városunkkal közvetlenül határos, — eladó. Azért egyik nyáron, szabadságideje alatt, Budapesten tudakozódott is a megvétel módozai felől; itthon pedig a közgyűlésen inditványt tett, hogy nagyobbítsa meg a város 120 holdnyi kérői birtokát a 400 holdat tevő kincstári birtokkal. Megvettük

30000 frton.*) — A város 1887-ben egy bizottságot, mely Placsintár Dávid polgármester, Simay Gergely kir. tanácsos, törvényszéki nyug. elnök, dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő és Bokros Elek ügyvéd személyeiből állott, küldött ki avval a határozott utasítással, hogy szüntesse be a város és a kincstár között a „szamosújvári dominium“ visszaválthatása tárgyában hetven év óta huzodó pert és — ha lehet — vegye meg az uradalmat örök áron. A bizottság, melynek a tárgyalás folyama alatt megbecsülhetlen segédkezet nyujtott br. Bánffy Dezső, Szolnok-Dobokamegye akkori érdemes főispánja, a dominiumot megvette; a zálogösszegen felül még adott a kincstárnak 200,000 frtot. A közgyűlés a bizottságnak hazafias fáradozásáért elismerést és jegyzőkönyvi köszönetet szavazott. És mily csodálatos az isteni Gondviselés! Épen ennek a Simay Gergelynek és Placsintár Dávidnak ősei szintén benne vannak abban a bizottságban, mely 1737-ben 90 esztendőre zálogba vette ezt az uradalmat. Ugyanis 1736-ban és 1737-ben Simay Gergely — a most említett kir. tanácsos urnak szépapja — volt a város főbirája.

Placsintár Dávid, ki a szamosvölgyi-vasút megindulásának napjaiban „a közügyek terén szerzett érdemei elismeréseül“ koronás arany-érdem-keresztet kapott, — 1859-ben nősült meg; mívelt neje: P. Ábrahám Polexina, a szilágysági birtokos P. Ábrahám Jánosnak és terpesdi Markovics Sárának a leánya. E házasságból két kedves leány született: Gizella, dr. Turcsa János cs. és kir. derék ezredorvosnak a felesége, Saroltát pedig Gajzágó Manó kolozsvári keresett ügyvéd vette nőül.

1849-ben választottuk az első polgármestert, addig a város feje „főbiró“ nevet viselt. A város főbiráját rendesen két esztendőre választotta meg, ki akárhányszor — közkivánatra — még egy vagy két esztendővel megtoldotta szolgálati idejét .... azután visszament ismét a senatorok közé. Csak Kovrig Tódor főbiró szolgált egy huzamban kilencz évig (1825—1833). Novák Márton majdnem 16 évig (1834—1849 jún. 15) és Jakabb Bogdán 12 évig (1849. júl. 10—1861 tavasz; 1861. május 29-én Simay Gergely a polgármester). Placsintár Dávid az idén júl. 11-én töltötte be polgármesterségének huszonötödik évét. Egyetlen egy elődе sem ült ennyi ideig a polgármesteri székben; kivánunk polgármesterünknek hosszú életet, erőt és állandó egészséget, hogy az eredményes tettek mezején is mulja felül elődeit!

---

*) 1872-ben városunk jövedelme 65000 frt volt ... és most 80000 frt.

Szongott Kristóf.

◆

Az örmény katona.

— *Várt.* —

Apját, anyját, oda hagyván,
Ment az ifjú messze, messze,
Derekán kard, fegyver vállán
Érkezik a harcz mezőre.

Hangzik a kürt, lő a fegyver,
Hős katonánk előre tör;
Sok halott már földön hever,
Harczosunk im sorokat tör...

Tigris gyanánt küzd egymaga,
Bele vegyül a nagy tüzbe,
Nem fél az örmény katona —
Páratlan a vitézsége...

Szabdal, vagdal jobbra-balra,
Sokaknak osztogat halált;
Mig az ellenség golyója
Utóvégre rá is talált...

Halálából nem a nemzet, —
Ellenei nyertek hasznot.
Egy vitézzel kevesebb lett
Folytatni az ádáz harczot...

Távol a hazai földtől —
Atyja, anyja nincs mellette,
Elszakadva övéitől,
Könnyet ki sem ejt érette...

S majd, ha eljön apja, anyja,
Megnézni a harcz színhelyét:
Nem hogy élve — de söt halva
Sem találja föl gyermekét!

Simay Gergely.

◆

Örményország és a keleti események.*)

II.

Alkalmunk volt érintkezni a legkiválóbbak egyikével azon örmények közül, a kiket a keleti vérengzések pusztitó viharai külföldre sodortak.

— Mi a czéljuk most önöknek? kérdeztük. Független Örményországot akarnak-e?

— S miért ne? válaszolta.

A függetlenségnek érzése sokkal tiszteletreméltóbb s a török zsarnokság sokkal gyalázatosabb, semhogy meglepett volna ez a felelet. Többet is óhajtottunk azonban tudni.

— Azt hittük, hogy önök beérik a rendes közigazgatás kivivásával s a Törökországgal való békés kiegyezéssel.

---

*) Les Armeniens, les Cretois et l' Europe, par Jean Psichari, (Nouvelle Revue, Livraison du 1-er Mai, 1897.)

— Igen, a mészárlások előtt ez volt az óhajtásunk; de a rettenetes vérontások után teljes szabadságot kivánunk, önkormányzatot Európának védnöksége alatt.

— S miként vélik ezt elérhetőnek?

— Százával, ezrével engedjük lemészároltatni magunkat, mindaddig, a míg Európa kénytelen lesz meghallgatni bennünket. S ha csak maroknyi örmény marad is, de legalább ők élvezni fogják a mi kiontott vérünk árán megvásárolt szabadságot!

A végsőig való küzdelemnek ebben az elszántságában megnyilatkozni látjuk a teljesen kifejlett nemzeti eszmét. Új ténynyel, új és hatalmas erővel állunk szemben, hatalmasabbal a diplomatia minden számitásánál és érdekénél. Avval az érzéssel, mely a nemzeteket teremti és fentartja.

Ez az érzés nem szerepel a diplomaták számitásaiban s kijátsza minden combinatiojukat. Pedig kézzelfogható dolgokban is megnyilatkozik. S Európa hasztalanúl zárja be a szemeit, hiában engedi patakokba folyni a vért. Ez az érzés a dolgok erejénél, a történelem törvényénél fogva létre fogja hozni az autonom Örményországot.

Nem fogják ezt megakadályozni a meg-megujuló kegyetlen vérengzések. Törökország ezekben is csak a maga sorsának végzetes utját követi. A mészárlásokat nem a mai korban találta fel. Hat évvel Konstantinápoly elfoglalása után már ezt tették a törökök. S a mi most Örményországban történik, annak volt évszázadokon keresztül gyászos színtere Magyarország is.

A törökök alig változtak meg azóta. Sőt ezen a téren még fejlődtek is, a mennyiben ma már kisebb időközökben öldösik le keresztény alattvalóikat, mert közelebb vannak immár a végpusztuláshoz.

Nem szándékozunk megújítani a diarbekiri, sassuni, zeithuni és konstantinápolyi mészárlások gyászos emlékeit. Bérard Victornak a sultán politikájáról irt nagyérdekű munkája („La politique du sultán“) ország-világ előtt nyilvánvalóvá tette azt, hogy ezeket a vérengzéseket a sultán akarta s a polgári és katonai hatóságok hajtották végre.

Csak egyik jellemző vonását emeljük ki az öldökléseknek. Nem az igazságszolgáltatás éreztette megtorló hatalmát azokkal, a kiket bűnösöknek talált. Nem a felkeléseket nyomták el, nem az volt a czél, hogy büntessenek, hanem hogy bosszút álljanak és terrorizáljanak.

Mahmud sultán, midőn gyanúsakká váltak előtte a janicsárok, a legegyszerűbb módját a védekezésnek abban találta, ha kiirtja valamennyit, az elsőtől az utolsóig. Csakhogy a nemzetekkel szemben nem lehet sikerrel alkalmazni ezt a rendszert. A történelem számos példával bizonyitja, hogy az ily kisérletek megkettőztetik a nemzeti érzésnek erejét. Az örmények életrevaló nép; a középtenger kereskedelmi forgalmának igen jelentékeny része a kezeikben van. S a diplomatia, ha kimélettel viseltetik nemzeti érzéseik iránt, saját honfitársainak az anyagi érdekeit is szolgálja. Azt sem szabad elfelejtenie, hogy az örmények hosszú századokon át az európai polgárisodásnak előőrsei voltak Ázsiában. S ki tudja, vajjon nem lesz-e a jövendőben is hivatásuk gátot képezni a legtávolibb keleti fajok előnyomulása ellen!

A diplomatia kicsinyleni, elhanyagolni látszik a nemzeti érzést. Pedig a hazafiság maga is nem egyéb, mint nemzeti érzés s mi lehet méltóbb feladat a diplomatiára nézve, mint ez érzés érdekeinek felkarolásával fejleszteni magát a hazafiságot.

S az egész keleti kérdés különben sem egyéb, mint az érzelem kérdése, a nemzeti öntudatoknak felébredése. Számolnia kell evvel az érzelemmel mindazoknak, a kik azt akarják, hogy a keleti események intézésében befolyásuk legyen.

A diplomatiának nincs egyéb törekvése, mint az, hogy a török birodalom integritásának tiszteletben tartásával elejét vegye az általános conflagratiónak. Pedig épen ennek a rettegett conflagratiónak kitörését sietteti a nemzeti érzések figyelmen kivül hagyásával. A nemzeti érzések hosszú időket fognak át, — a diplomatia ellenben csak a jelen pillanatnak dolgozik s meg van elégedve, ha valamely nehézséget huszonnégy órára sikerült leküzdenie.

Európa jövendője érdekében is bölcsen cselekednék, ha Keletnek eleven erőit szövetségeseivé tenné. Ha belátná, hogy hiábanvaló dolog szembe szállani a nemzeti érzéssel s hogy annak megnyerésével önnön érdekeit is legjobban szolgálja a diplomatia. Ha megszerettetné magát az örményekkel, Ázsiának legintelligensebb s legtevékenyebb népfajával, a mely Keleten a czivilisatiot képviseli s egyik jelentékeny tényezője lehet diadalának!

Dr. Molnár Antal.

* * *

Változás.

Amikor elváltam tőle, mosolygó volt, vidám,
És aztán hogy ujra láttam, búsan nézett én rám,
Halvány lett az arcza,
Megesett a szivem rajta,
Jaj a titkolt szerelemnek,
Végtelen a búja.

Szép örmény lány soh'se bánkodj, mit sem ér a bánat,
Kapsz szeretőt akárhányat, vágynak is utánad...
De olyan több nincsen,
Nem adok én másra mitsem,
Ha másé lesz, érzem, tudom,
Megszakad a szivem.

Sallak Róza.

* * *

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA,

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Első folytatás.)

Ázdczhi (աստցի): erről a világról való (v. ö. Ánden: Másvilági). Ászd (աստ) örmény szó: innen, hic, istic, törökül: burádá, bundá. — Ágop Ázczhi. Szam. vár. lev. régi kötelezvényben. — Ázczhi Chácsháduréncz Chácshig. Erzs. Ker. I. köt. 30 l. 1731. — Ázczhi Szêhágéncz Chácshig. Erzs. Ker. I. köt. 75 l. 174 t. Ezek szerint az Ázdczhi (Bundá, Burgyá) család egyik ágának vezetékneve Chácsháduréncz (Kristóffi), másiknak Szêhágéncz (Izsák.) L. Bogdán, Bunda, Burgya, Chácshádur, Szêhág.

B.

Balázs: az uralkodó, a görög βασιλεύς-ból. Az örmény thákávor, chonthikhár magyar forditása. L. Chontikhár, Szultán, Thákvor, Vászil. — Balás Imre örmény eredetü, de latin szertartású pap volt Gyulafehérvártt, hol 1822-ben a poesist tanitotta. E családnév most nincs használatban.

Balog. Balognak nevezzük azt, ki jobbkéz helyett mindent balkézzel tesz, pl. eszik, varr, fát vág. Balog máskép Buzeskul Sándor. Szam. vár. lev. összeirás. A Buzeskul (Budzeskul) család egyik ága Balog-ra magyarosította nevét. L. Buzeskul, Kok.

Balta. L. Báltá.

Báb (պապ) örmény szó, jelentése: nagyapa. Örmény akad. szótár II. köt. 599 lapon: պապ ի մեզ ասի հաւ ալ (báb i méz ászi háv ál: báb nyelvünkön háv-nak is mondatik.) — Bábê Bêczásê. Szam. vár. lev. 1736 év. — Bábun Chácsháduréncz Szdéphán. Erzs. Ker. I. köt. 32 l. 1732 év. A Báb család vezetékneve: Chácsháduréncz (Kristóffi). E családnév előfordul Keleten is: Bághdig Bábáián. „Árévélkh" 1887. máj 17. 999 sz. L. Ábu, Cheul, Fátter, Geinár, Hául, Pápai, Popoi, Totobej (=Patriczius, Patrik,)

Bábig (Bábik պապիկ) örmény szó, jelentése: nagyapa, (ig örmény kicsinyitő szócska, jelentése: ka, ke, acska ecske); tehát Bábig: nagyapácska. E családnév előfordul Keleten is: Vártán Bábigián. „Árévélkh" 1886 jún. 24. 731 sz. L. Báb, Kátênszusz.

Bádgéráhán (պատկերահան) örmény szó, jelentése: festő, pictor. L. Gárdsthiév, Kepus (Kipucz), Nágo, Náschárár, Nikos, Piktor, Zugráv. Bádgéráhán Zádig. Szam. Ház. II. köt. 2 l. 18 t. 1743. E családnév most nincs használatban.

Bághcsháján. Báchcse perzsa szó, jelentése: kert; örményül bárdez, têráchd, purászdán, dzághgoczh. L. Kertész. Bághcsáián=Hortulán (nov. 28). — Ászvádur

Bághcsháin. Szam. Ker. I. köt. 110 l. 1399 t. Diráczhu Ászvádur Bágcshá. Szam. Ház. I. köt 28 l. 274 t. E családnév előfordul Keleten is: Ávedisz Bárdizbánián „Árévélkh“ 1887. febr. 5. 917 sz.

Báhágián. Báhág (պահակ) örmény szó, jelentése: őr. felügyelő, custos, Vigil(ius), törökül: bekdsi. L. Begidsán, Bêrgár, Gergely, Pêndás.

Báhori. Báhri arạb szó, jelentése: tengerszinű, kék. Dzerig Báhorinê. Szam. Ház. II. köt. 77 l. 22 t. 1771 év. Kihalt család.

Bájáczi — Bányáról való, Bányai. Baie román szó: akna, bánya; czi (ցի) örmény képző: ...ról való. Bájá helység Romániában, a határszélen, közel Bukovinához. Az anyakönyvekben Bájáczi, később Báneo, Bánojián, Miklus Ferenczin neog bánéájin vêrtin: Nagy-Bányai Ferencz fia Miklós. Szam. Ház. II. köt. 187 l. 22. A Bányai család előbb Nagy-Bányán lakott és e várostól is nyert nevet. — Toder Bájáczhi ájlgérb Bányai: Bájáczhi Tódor máskép Bányai. Szam. Ház. III. köt. 50 l. 1842. febr. 2. — Bájáczhi Chácsko Nigol: Bányai Miklós Kristóf. Szam. Ker. I. köt. 93 l. 22 t. — Chácshig Bájáczhi Chutlubei. Szam. Ház. II. 34 l. 38 t. A Bányai család egyik ágának vezetékneve Miklós, a másiknak Chutlube és a harmadiknak Gáspár. Bányai Kristóf alias Gáspár. Szam. ker. társ. iratai közt. — Láthné alias Bányainé. Szam. vár. lev. 1845 év. L. Bájáczhi, Chutlube, Gáspár, Láth, Miklós.

Báká, török szó, jelentése: hír. Az Áved, Ávedik családnév török fordítása. Gyergyó. Ker. I. köt. 1765. E családnév most nincs használatban. L. Áved Ávedik.

Báltá, Balta helység Oroszországban. Mánug Toderi Ováneszián Báltái: Báltá Ováneszián Tódor fia Emánuel. Szam. Ház. II. köt. 20 l. 178 t. A Báltá család neve Ohánneszián (Jánosi). L. Balta, Beltegár, Ohánnesz, Záblu.

Bányai, a Bájáczhi család magyar neve. L. Bájáczhi, Hêskálá.

Bányász, magyar szó. Márdirosz Báneász: Bányász Márton. Szam. Ker. II. köt. 187 l. 59 t. E családnév most nincs használatban.

Bárándsi. Bárán (պարան) örmény szó, jelentése: kötél, dsi (török) készitő, csináló; bárándsi: kötélverő. Erzsébetvároson Bárándsi, Medgyesi egy család. Kihalt család.

Báránffi. Michael Báránffi. Szam. vár. lev. 1788 év 351 sz. A Báránffi családnév most nincs használatban. L. Bárány.

Bárány, örményül kárimisz (néha igy is Kárêmisz) jelentése: bárányhús, miből a hús kihagyásával lett Bárány. A Bárány családnév itt e hazában alakult a Bároncs névből. Martinus Bároncs 1767-ben a cs kihagyásával így irta nevét: Martinus Báron; 1768-ban ugyanaz így: Martinus Bárány és 1773-ban (Szam. vár. lev. 105. sz.) Martinus Bárány alias Kárimisz. L. Bároncs.

Bárányi. Bárányi János erzsébetvárosi kereskedő. Szam. vár. lev. 1818 év, 1400 sz. L. Bárány, Bároncs.

Bárchodár. A bájrákdár elferdített alakja, jelentése: zászlótartó. Az Esztegár család török neve. — Hovszeph Bárchodárián szamosújvári örmény pap (dr. theologiae 1748). — Melikh Luszigi Bárchodárián gám Szeferián ginê: Bárchodár vagy Szefer Lukács felesége Regina. Szam. Ház. III. köt. 466 l. 50 t. — Josephus Bárchodár alias Szefer. Szam. vár. lev. 1808. 891 sz. A Bárchodár család egyik ága Szefer. A Bárchodár családnév előfordul Keleten is: Mákár Bárchudárián. „Árévélkh“ 1866. szept. 23. 806 sz. Hazánkban a Bárchodár családnév most nincs használatban. L. Esztegár, Szefer, Zászlófi.

Bárlusz, gúnynév. Párilusz örmény köszöntés, jelentése: Jó reggelt! pári (jó) és lujsz (világosság) örmény szavakból összetéve. E család őse az örmény „párilusz“ köszöntést hibásan „bárlusz“-nak mondotta — és rajta száradt a „Bárlusz.“ Chácsko Bárluszi. Szam. Ház. II. köt. 24 l. 215 t. L. Párlusz.

Bároncs. Bároncz remete emléke márt. 25-én. L. Bárány.

Básániká=Bása-Niká=Básá-Niko: Miklós basa. Miklós helytartó. Az Edgár család török neve. Kihalt család. L. Edgárián, Fêsfês, Nigol.

Bátrin. Betrân román szó, jelentése: öreg. Bátrin az örmény Dzerig szónak román forditása. L. Dzárug, Dzerig, Simai, Simá, Simávon, Simon, Zárug, Zerich.

Bázár, perzsa szó, jelentése: vasárnap, κυριακή (Cyril), dominica (Dominicus, Domonkos). L. Cziriák, Dominik, Kritsa.

Beczás. A mult század elején lakott egy Gámenczi nevű örmény család Beregszász-on, mely később onnan Szamosújvárra jött lakozni. A szamosújváriak e családot azon város nevéről, hol lakott (a közép szótag kihagyásával, Be[reg]szász=Beszász, Beczás) Beczás-nak, vagy a végszótagról Szász-nak is nevezték. A Beczás=Szász család neve Gámenczi. — Dominikh Bêczás ájl gêrbiv Szász: Beczás máskép Szász Domokos. Szam. Ker. III. köt. 41 l. 106 t. L. Gámenczi, Szákszon, Szász.

Bedo, Bodó. A Bódog, Boldog rövidített alakja. Beatus, Mákár, Fortunatus. Kihalt család. L. Bódog, Chutlube.

Bedrosz, örmény név, magyarul: Péter. Péter (Petrus) jelentése: kő, szikla, a görög-latin πέτρα-ból. A magyar Péterfi, Petőfi, Sziklai és a szláv Petrovics családnév egy jelentésű. L Dsermág, Esztechno, Fehér, Fêdik, Kápálb, Petrásko, Petri, Petrovics. Csik-Szépvizen a Bedrosz-ok most Fehér-ek.

Begidsán. A Báhágián család török neve: bekhdsi; ebből lett: Bekdsián, Begidsán. A Szam. Ker. III. köt. 277. l. 90 tétel alatt ez áll: Miklus Begidsán, a lap szélén pedig ez: álj gérbiv Fekete: Begidsán Miklós, máskép Fekete. Tehát a Begidsán család egyik ága Feketének is neveztetett (1814.) — Thorosz vor mágánuámp gocshi Begidsánkh: Thorosz, ki vezetéknévvel Begidsánnak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 23 l. 134. t. A Begidsánok Thorosz-ok. — Trizsi Begidsán alias Sziév-Mitko: Begidsán máskép Fekete Terezia. Szam. Ház. II. köt. 268 l. Erzsébetvároson Begidsán, Cshár, Ördög egy család. L. Báhágián, Bêrgár, Fekete, Pêndás, Thorosz.

Belcsug. Belsug a magyarból kölcsönzött román szó, jelentése: bőség, gazdagság. Theodorus Sánta Belcsug és mellette örményül Todericz Belcsugi. Szam. vár lev. 1736. összeirás. Sánta Tódor alias Belcsuk. Szam. vár. lev. 1766. („Placsintár crida.“) A Belcsug család vezeték neve Sánta (=Dobál). Az Ágoston, Belcsug, Chodsá, Dobál, Gágh, Gêzducz, Máli, Sánta egy család. L. ezeket és Bisi. — Belcsug Bogdány alias Kristóf. Szam. vár. lev. összeirás. Belcsug család egyik ágát Kristófnak is nevezték. Chácskojin tuszdêr Belcsuginê: Belcsug Kristóf leánya. Szam Ker. I. köt. 61. l. 631 t.

Belelák. Belelák Tódor. E gúnynév most nincs használatban. Szam. vár. lev. 1852.

Beltegár, Bêltêgár. Băltac a török-magyarból kölcsönzött román szó, jelentése: balta, fokos. Baltegár, Beltegár, Bêltêgár=baltás, fokost-viselő. E család örmény neve Dágárávor (տապարաւոր), törökül: teperdár, Báltádsê. — Gájánná Báltágár. Szam. Ker. III. köt. 281 l. 110 t. — Vászil Bedrosz Beltegári vêrti: Beltegár Péter fia László. Szam. Ház. II. köt. 46 l. 49 t. L. Báltá, Biluska, Szappanyos,

Bêrbiár. A borbély, Barbier szónak román alakja. Keork Bêrbiár. Szam. Ker. II. köt. 385 l. 98 t. Kihalt család.

Bêrdul. Bord (պորտ) örmény szó, jelentése: kődök; ul román határozó szócska: az, a. Ohánnesz Bêrdul. Szam. vár. lev. 1794 év. L. Burik. Bêrdul (Burik) kihalt család.

Bêrgár. Bêrc a magyarból kölcsön vett román szó, jelentése: berek, erdő; bercariu: erdőcsősz. Hunfalvy a „Századok“ 1888. évfolyam 5. füzet 458 l. ezt mondja: „Az újabb rumenben talán már nincs meg a bêrc és bêrcariu.“ Megvan. — Bêrgár a Báhágián családnak román neve. Az 1721-ik évi összeirásban (Szam. vár. lev.) még így: Bêrku. — Ászvádur Bêrgár. Szam. Ház. II. köt. 96 l. 7 t. L. Báhágián. — Bêrgár Bogdán Anna, Szam. vár. lev. 1809 év 812 sz. A Báhágián, Begidsán, Bêrgár, Pêndás család vezetékneve Bogdán. L. ezt. A Bêrgár, Gyergyó-Szent-Miklóson most Polgár.

Bêrká, magyarból kölcsönözött erdélyi örmény tájszó, jelent báránybőrt. A magyar birka, apróbb, göndör szőrü, nemesített juh (v. ö. berke.) Isaacus Jakab alias Berke. Szam. vár. lev. összeirás. — Isaacus Ágopsa alias Bêrka. Szam. vár. lev. összeirás. Hágopsáin tuszdêr Bêrkáinê. Szam. Ker. I. köt. 52 l. 493 t. Jakabfi Izsák fizette ki 1737-ben a szamosújvári dominium árát. A nyugta alá ezt irta: Ես Իսայ Ակոբշայի: Én Jakabfi Izsák. Ezen nyugta hátára ez van irva: Իսային Պէրգային Թուղթըն է: Berka Izsák irata. Bêrká, az Ágopsa (=Gopcsa,) Jakab, Jakabfi család gúnyneve. Ágop, Ágopsá, Bêrká, Jakab egy család. L. Ágopsa, Jakab, Jakabfi.

Besenszki, a Bocsánczi családnév elferdített alakja. Bocsánczi=Besánczi, Besánszki, Besenczki. Besenczki Gádár, Chácshig Khoszái gin: Besenczki Katalin, Kasza Kristóf neje. Szam. Ker. IV. köt. 300 l. 1853 év. Cajetanus Bocsánczi egyazon iratban így is fordul elő: Cajetanus Betsánszki. Szam. vár. lev. 1799 év 1675 sz. L. Bocsánczi.

Beszter a német gut szó (jó) felsőfokából (best) alakított név. A Bournáz család egyik ágának gúnyneve. L. Bournáz.

Betá. A Beteg, Betá(g) rövidített alakja. Vászil Betáján. Szam. Ker. III. köt. 68 l. 93 t. L. Beteg, Nevelics.

Beteg, magyar szó; az anyakönyvekben így is fordul elő: Beteág, Betág, Bejteág, Bethág. Toder beteágê Bedroszi Esztáchnoján: Èsztáchno Péter fia Tódor, a beteg. L. a szamosújvári plebániai templom épitésére adott összegekről vezetett jegyzék 1753. évét. Ebből látszik, hogy Szamosújvártt egy más Esztechno Péternek szintén Tódor nevű fia volt; az első Tódor tehát megkülönböztetésül „beteg“ jelzőt nyert, melyet (Beteg) azután utódai a családnév (Esztechno=Stephanovics) helyett kezdettek használni. Nevezettnek fia már Beteg név alatt fordul elő: Bedrosz Toderi Beteági: Beteg Tódor fia Péter. L. Ángár, Betá, Betgi, Esztechno (Stefanovics), Láphics, Nevelics, Têzsár.

Betgi, a Bet(e)g-i (Betegnek fia) rövidített alakja. Bedrosz Betgi. A szamosújvári timártársulat iratai közt, 1802 év.

Bêzá. Bêzá(vor), bêszágávor (պսակաւոր) koszorús, mint a győző, mártir (Márton), király (Császár). Bêzávor=István (Stephanus). Bêzávor, a Stefánovics család örmény neve. A Bêzá(vor)=Stefánovics család a mult század első felében elhagyta a Stephanovics nevet és a család gúnynevét: a Nevelics („Beteg“) nevet kezdette használni. A Bêszágávor családnév előfordul Keleten is: Ávedum Bêszágián. L. marseillei „Armenia“ 1888 évf. jún. 27. 88 sz. — Vártán Bêzáján. Szam. Ház. II. köt. 155 l. 30 t. Ánton Bêzávor. Szam. Ker. I. köt. 177 l. 1957 t. L. Beteg, Nevelics.

Biáthá. Biáthi jezdán (török), κυριακόν, il tempio di Dio, az Ur egyháza. Biáthá=Domokos, Domonkos, Dominicus. L. Cziriák, Dominik, Gurjegh, Kritsa, Szêcshovczhi. A Biátha családnév most nincs használatban.

Bidin. Bidinea román szó, jelentése: sekrestyés, kántor. Bidin(ea)=Deák. E családnév most nincs használatban. Chácshig Bidinián. Szam. Ker. II. köt. 545. l. márt. 28. L. Deák.

Bihálovics. L. Bihul.

Bihár, Birár. Birár román szó, jelentése: serfőző, Bierbrauer. Kirkosá Birár. Szam. Ker. I. köt. 83 l. — Mánug Birárján. Szam. Ház. II. köt. 40 l. 53 t. — Vártán Bihárján. Szam. Ház. II. köt. 216 l. 1112 t. — Vártán Bihár-i. Szam. Ker. II. köt. 397 l. 110 t. A Birár (Bihár, Berár) család kihalt.

Bihul, erdélyi örmény tájszó, értelme: bival, hellenül bubalosz, latinul bubulus, csehül buwol, németül Büffel, francziául bufle. Bihul Lukács. Szam. vár. lev. 1821. 985 sz. A Turcsa család egyik ágának gúnyneve. Erzsébetvároson Bihul, Bihalovics, Chárib egy család. E család Keleten Komesián (գոմէշ örmény szó, jelentése: bival) nevet visel: Komesián Hámpárczum. „Árévélkh“ 1888. évf. 1372. sz.

Biluska. Bialusovka — Bi(a)lus(ov)ka — helység Oroszországban (Podolia). — Stephanus Bilus alias Szappanyos. Szam. vár. lev. 1804 év, 1589 sz. A Beltegár, Biluska, Krêszta (Keresztes), Krikor (Gergely), Szappanyos (Szábondsi) Ládai egy család. E család vezetékneve: Krikor. — Biliská Èszthephán: Biluska István. Szam. Ker. III. Köt. 421 l. — Mánug Sztephánin Biluskáin vêrtin: Biluska István fia Emanuel. Szam. Ház. II. köt. 482 l. 19 t. 1814 év. Krikor Krêsztái Biluskáján: Biluska Krêsztá fia Gergely. Erzs. Ker. II. köt. 42 l. 25 t. — Baluska magyar szó: Handbeil, kézi balta. L. Báltá, Beltegár.

Biró. Ioannes et Bogdán Biró obaeratores armeni. Szam. vár. lev. 1786 év, 367 sz. — Szêhág Chácshigi Birovján Szászvárosen: Biró Kristóf fia Izsák Szászvárosról. A násznagy Borbiró János (Ovánnesz Borbirovján); tehát a Biró családnév a Borbiro röviditése. Szam. Ház. II. köt. 179 l. 1800 év febr. 12. L. Borbiró.

Bisi, török szó, jelentése: híg placsinta. A Blid család török gúnyneve. — Ávedumê Gházárin Bisun vêrtin: Bisi Lázár fia Ávedum. Szam. Ház. II. köt. 152 l. 12 t. — Lazarus Belcsug alias Bisi. Szam. vár. lev. összeirás. A Belcsug család egyik ága Bisi. Bisi = Blid = Placsintár. L. Belcsug Blid, Placsintár.

Bizdi. Bêzdig (պզտիկ) örmény szó, jelentése: kis.{kicsi. Bizdi Ászvádur: Kis Ászvádur (Bogdán). Szam. Ker. I. köt. 61. l. 638. t. Bizdi Ágop: Kis Jakab. Szam. Ker. II. 252. l. Bizdi Chácshádur: Kis Chácshádur (Keresztadta, Crucedatus.) Bizdi Kápátán: Kis Kapatán. Ohánnesz Bizdi Krikori: Kis Gergely fia János. Osztián Christophorus junior: Chácshig Osztiáni Bizdigi. Szam, vár. lev. 1738. összeirás. Ezen idézetből is látszik, hogy bizdi (bizdig, bêzdig) = junior (ifjabb).

Blágá. Blagă román szó, jelentése: áldott. — Blága Ávedum. Szam. vár. lev. 1813. A Haraga család egyik ágának román gúnyneve. L. Haraga, Ortnádz.

Bleská. Pleş román szó, jelentése: kopasz. — Luszig Bleská. Szam. Ház. II. köt. 8 l. 67 t. — Mánug Chácskoi Bleskáján. Szam. Ház. II. köt. 40 l. 54 t. L. Dsecshegh, Gondág, Kendof, Kêndov, Khel, Kopasz, Szultán.

Blid. Blith (բլիթ) örmény szó, jelentése: placsinta. — Várteresz Blid. Szam. Ház. II. köt. 18 l. 407 t. E családnév most nincs használatban. L. Bisi, Placsintár.

Bobhok. Boboc román szó, jelentése: fi, fióka. Boboc de raţă: réczefi. — Bobhok gúnynév. Bobhok Jákub. Szam. Ker. II. köt. 718 l. 111 t. L. Rácz. A Bobhok családnév most nincs használatban.

Bocsánczi: Botusáni, Botusán helységből való. Botusán, helység a volt Moldovában. Joachim Bocsántzi. Szam. Ker. III. köt. 41 l. 6 t. — Christophorus Botsánski: és mellette örményül Botosáni Chácshig. Szam. vár. lev. 1766 év 66 sz. — Botosán Márton borbiró. Szam. vár. lev. 1769 év. Kebelei Nagy András leveléből. — Márton János alias Bocsánczi. Szam. vár. lev. 1747 év. E család vezetékneve Márton (Márdirosz.) Árinkh berbenczá ághácshá Ohánneszin vêrtêven Bocsánczi Száruchánínê: tagdíjt vettünk Bocsánczi-Szaruchán János ur fiától. Szamosújvári kereskedő-társaság iratai közt. E szerint Szarukán (Borbiró) = Bocsánczi. Bocsánczi, Márdirosz, Mártonfi, Szarukán egy család. — Ezt a nevet: Ászvádur Chácshigi Bocsánczu 1736-ban az összeirás alkalmával hibásan így forditották latinra: Christophorus Bogdán; így kellett volna: Bogdan (filius) Christophori Bocsánczi. Szam. vár. lev. Ugyanakkor ezt a nevet: Bizdi Márdirosz Bocsánczu hibásan így forditották: Martinus Kristóf (helyesen így: Christophorus junior Martini Bocsánczi). Hovszeph Dominiki Bocsánczki gám Komiczi vortin: Bocsánczi vagy Komicz Domokos fia József. Szam. Ház. II. köt. 484 l. 69 t. A Bocsánczi család egyik ágának gúnyneve: Komicz. Egy régi összeirásban ezt kaptam: Christoph Bogdán alias Bocsánczki; de ez csak ezen névnek röviditése: Christophorus Adeodati (Bogdán) Bocánczi: Bocsánczi Bogdán fia Kristóf. L. Borbiró, Komicz, Lába, Szarukán.

Bocshig (պոչիկ) örmény szó: far, faracska, kis ember. — Gyergyó-Szent-Miklóson Bocsig most Kis. Mánuság Luszigi Bocshigján. Szam. Ház. II. köt. 82 l. 24 t. E családnév most nincs használatban. L. Áki, Bogics.

Bocskás. Bocska (magyar szó) csöbörhez vagy vederhez hasonló víztartó edény fából. Bocskás = Kádár. Kihalt család. Erzsébetvároson Bocskás, Kozocsa egy család.

Bódog = Bedo. L. Bedo, Chutlube.

Bogdán szláv szó: Istenadta, Istenajándéka, Adeodatus, Theodorosz. Szam. vár. lev. 1780-dik évi iratai közt e név fordul elő: Stephanus Bogdány, mit a magyar jegyző (Berkai) Bogdán István helyett hibásan így forditott: László Bogdán. L. Áruthun, Ászvádur, Bêrgár, Bundá, Burgyá, Chácshádur, Kápdebó, Kirkosá, Nevelics, Placsintár, Szêhág, Szongott, Urmánczi.

Bogdándi. Dániel Bogdándi. Szam. Ház. III. köt. 63 l. 1851 év febr. 18. Bogdándi a Bogdáni névnek másik alakja. Az idézet helyes értelme magyarúl ez: Bogdánnak (fia) Dániel.

Bogdánfi. Krikor Bogdánfiján. Szam. Ker. II. köt. 1775. 440 l. 78 t. Szamosújvártt a Bogdánfi név 1775-ben fordul elő először; Gajzágó, Bogdánfi, Mártonfi, Lukács egy család. A Bogdánfi, a Gajzágó családból szakadt ki. 1782-ben, midőn a plebániai templom ledölt tornyát épitették, az 1782—198 számú akta szerint Bogdánffy Gábor volt a munkafelügyelő (inspector); ezt az inspectort az akkori biró (Դատէր Գրիգորի Ճիմայեան) Kápriel Gájszákoján-nak (Գաբրիէլ Կայսագօեան: Gajzágó Gábor,) a főgondnok: Dániel Miklós pedig a nyugtára irt sorokban Kápriel Bogdánfijánnak (Գաբրիէլ Պօղտանֆիեան Bogdánffy Gábor) nevezi. Szam. vár. lev. 1782. 198 sz. A Bogdánfi Dobál, Gáguch, Gajzágó, Izsák, Sánta egy család. Christophorus Bogdánfi alias Zsumerd. Szam. vár. lev. 1797. 102 sz. jk. A Bogdánfi család egyik ágának gúnyneve Zsumerd. L. Dsumerd, Gajzágó, Zsumerd. Erzsébetvároson Bogdánfi, Schuster, Tájvel egy család.

Bogdánovics, szláv szó (Bogdan+vics=Bogdánfi). Maria Bogdánovics. Szam. vár. lev. 1799. 582 sz. L. Bogdán, Bogdánfi, Gámenczi.

Boghosz, örmény név, magyarul Pál. Chácshig Boghoszián. Szam. Ház. II. köt. 491 l. 73 t. A Boghosz családnév előfordul Keleten is: Krikorisz árkhiebiszgobosz Der-Boghoszián. „Árévélkh" 1886 évf. okt. 15. 824 sz. Boghosz alias Pál János. Szam. vár. lev. 1801. 690 sz. Chácshig A. Kirkori Boghoszián gám Kesorián. Szam. Ház. II. köt. 290 l. 11 t. 1813 év. A Boghosz család egyik ágának gúnyneve Kesor. — Rozsi Kájtáni Boghoszián gám Kolczáin. Szam. Ház. II. köt. 245 l. 22 t. 1814 év. A Boghosz család másik ágának gúnyneve Kolczá. L. Hádsi, Kesor, Kolczá, Pál, Tul.

Boghoszfi. Joannes Boghoszfi. Szam. vár. lev. 1792. 133 sz. A Boghoszfi magyar neve: Pálfi. L. Pálfi.

Bogiát. Bogát román szó, jelentése: gazdag. Vártán Bogiát. Szam. Ker. II. köt. 201 l. 108 t. L. Ágoston, Belcsug, Chodsá, Jakabfi, Máli. Bogiát a Jakabfi család egyik ágának gúnyneve. A Bogiát név most nincs használatban.

Bogics. Jacobus Bogits. Szam. vár. lev. 1806 év 520 sz; de egy sorral lejebb „soror sua Anna Bocsig." Tehát Bogics=Bocsig. L. Bocshig.

Bokor. Bokhor a kos-csillagzat héber neve. Bokor, Csillag, Zuhál egy család. A Bokor családnév most nincs használatban. L. Csillag, Hurmuz, Zuhál.

Bor, boros magyar szó. Erzsébetvároson Bor, Szentpéteri egy család. Biró, Bor, Borbiró, Boros, Kinovián egy család. Ágop Bor-i. Szam. Ház. II. köt. 67 l. 14 t. 1767. L. Biró, Borbiró, Boros, Kinovián.

Borbiró, magyar szó; Márdirosz Ohánneszi Bocsánczu Borbirovján: Bocsánczi Borbiró János fia Márton. Borbiró a terjedelmes Bocsánczi család egyik ága. Szam. Ker. II. köt. 113. l. 85 t. Az, ki a borárulási jogot a várostól (Szamosújvár) kivette, neveztetett Borbirónak. Ághácshá Borbirovê ájszinkhên ághácshá Donigê Pátján: Borbiró ur vagyis Pát (Ázbej=Rácz) úr. Szam. vár. lev. 1772. — Ághá Borbirovên Toderásê Szthegárián: Esztegár Tódor Borbiró ur. Szam. Ház. II. köt. 19 l. 421 t. Ezek szerint a Pát és Esztegár család egyik ága is Borbiró. L. Bocsánczi, Esztegár, Pát.

Borcs. Borş román szó, jelentése: czibere. Gúnynév. Chácshig Borcsh-i. Szam. Ker. II. köt. 175 l. 202 t. Kihalt család.

Boritás, magyar szó, betakarás, befödés; v. ö. borit. Gombkötöknél lapos vagy gömbölyű zsinor. Doroth Boritásián. Szam. Ker. IV. köt. 227 l. A Nuridsán család egyik ágának gúnyneve.

Borocza, a Bor családnév kicsinyített alakja. L. Bor.

Boros. L. Biró, Bor, Borbiró, Kinovián.

Borsos, magyar szó. Szdéphán Borsos. Szam. Ház. II. köt. 469 l. 130 t. A Borsos (=Kiperdsi, Piperdsi) család kihalt. L. Kiperdsi, Piperdsi.

Bosnách, Bosnyák, Bosnyákország lakosa; szoros értelmében a déli szlávok egyik ágából való. Háruthiun Bosnáchján. Szam. Ház. II. köt. 28 l. 281 t. E családnév előfordul Keleten is: Thorosz Bosnáchján. „Árévélkh." 1886 szept. 24. 807 sz. Azt, ki Slavoniából való, vagy a szláv nemzethez tartozik, a török bosnách-nak nevezi.

Bostin. A tök (Kürbis; növénytan) román neve bostán; a török boszthán szó: kert. A Têtumdsi család román neve. L. Sogeldia, Têtumdsi.

Bovteá. Boftă román szó: púp. — Thorosz Bovteá-i. Szam. Ház. II. köt. 31 l. 8 t. Kihalt család.

Brásovczi: Brassai. Nigol Brásovczi. Szam. vár. lev. 1721. összeirás. E család Brassó városában lakott. Kihalt család.

Brêndzár, Brundzul. Brândia román szó, jelentése: turó. Brêndzár: turóárus. Máxim Brindzul-i. Szam. Ház. II. köt. 46 l. 92 t. Kájtán Brêndzárián alias Jolbeji. Szam, Ker. III. köt. 340 l. 107 t. Kájtán Brêndzárián alias Jolbej Luszig Simáján: Brêndzár Kajtán, máskép Jolbej Simai Lukács. Szam. Ker. III. köt. 340 l. 1817 év. Cajetanus Jolbej alias Brêndzár. Szam. vár. lev. 1811 év. A Samai családból szakadt ki a Jolbej család. A Simay család egyik áganak gúnyneve Brêndzár. A Brêndzár név most nincs használatban. L. Edêlbej, Jolbej, Simai.

Budách. Budák török szó, jelentése: ág, halom, örményül voszd. Donig Budáchjáncz. Szam. Ház. I. köt. 2 l. 7 t. L. Budákovics.

Budákovics=Budách. Budákovics volt Szamosújvár első plebánosa. Kihalt család. E családnév előfordul Keleten is: Butáchján. „Árévélkh" 1888. 1323 sz.

Budik? Ászvádur Budikh-i. Szam. Ker. II. köt. 600 l. 51 t. Kihalt család.

Budzát, buzat román szótól, ajakos, nagy ajakú, ajok. Sztephán Budzátján. Szam. Ház. III. köt. 5 l. — Moldovai Budzát Kristóf. Szam. vár. lev. 1731. A Budzát család vezetékneve Moldovai (=Moldován.) — Várterész Budzátján Ezgêrczhin. Szam. kereskedő társaság iratai közt, 1790. A Budzát, Budzeskul, Czárán, Edel, Ergêrczhi, Moldován egy család. L. ezeket. Ez a család nemes volt még a külföldön.

Budzeskul (Buzeskul, Buzesko) a Budzát név másik alakja. — Ákszend Budzeskul. Szam. Ház. II. köt. 8 l. 166 t. L. Budzát, Balog, Kok.

Bulbuk. Bulbuc román szó, jelentése: buborék. Az Ángszend család gúnyneve. Martinus Bulbuk. Szam. vár. lev. 1781. (Csáus krida). Bulbuk alias Makrai (Mákra) János. Szam. kereskedő-társaság iratai közt. A Bulbuk család egyik ágának gúnyneve Makrai. — Christophorus Geron alias Bulbuk. Szam. vár. lev. 1788 év 59 sz. — Joannes Christoph alias Bulbuk (helyesen Joannes Christophori Bulbuk). Szam. vár. lev. összeirás. Az Ángszend és Geron család egyik ága Bulbuk. L. Ángszend, Geron.

Bulgár. Jákub Bulgár. Erzs. Ker. II. köt. 84 l. 21 t. L. Bosnyák, Polyák, Tóth.

Bulik. (Bu)bulig (háv) örmény szó, jelentése: kuvik, bagoly. A Novák család egyik ágának gúnyneve. Ászvádur Bulikhján. Szam. Ker. III. köt. 256 l. 105 t. L. Novák.

Bulk, a Bul(bu)k rövidített alakja. Bulk Ángszend Szam. Ker. II. köt. 272 l. 60 t. L. Ángszend. Ászvádur Bulbuki (Szam. vár. lev. 1785. 269 sz.) a tanuvallomást így irta alá: Ես Ասվադուր Պուլքի (jész Ászvádur Bulk-i); tehát Bulk=Bulbuk. L. Bulbuk.

Bumbár. Bumbar román szó, jelentése: gombkötő. L. Boritás. Krikor Bumbár-i. Szam. vár. lev. 1782. 203 sz. E család most Gombos nevet visel.

Bunda. E család örmény neve աստէն (ászden: innen, e világról való), törökül: bundá. Chácshig Bundá. Szam. Ház. II. köt. 99 l. 66 t. L. Ázczhi, Bogdán, Burgyá, Chácshádur, Szêhág.

Bundádá=Bundá. Ászvádur Bundádá. Szam. Ház. II. köt. 77 l. 119 t. Christophorus Miklós alias Bundádá. Szam. vár. lev. összeirás. A Bundádá család vezetékneve Miklós. L. Miklós, Nigol. Bundá=Bundáda. A Bundá, Bundádá családnév most nincs használatban.

Burgyá. E család örmény neve ászd (աստ) törökül: burádá; ebből (Burdá) Burgyá. Andris Burdeáján. Szam. Ház. II. köt. 28 l. 565 t. Bogdán András alias Burgya. Szam. vár. lev. összeirás. A Bundá, Bundádá, Burgya család vezetékneve Bogdán. L. Ázczhi, Bogdán, Bundá, Chácshádur. Szêhág.

Burik, román szó, jelentése: ködök. Ászvádur Burik. Szam. Ház. II. köt. 268 l. 44 t. Kihalt család. A Bêrdul család román neve. L. Bêrdul.

Burkus. L. Ászlán, Cháríb.

Burnáz. Burun török szó, jelentése: orr; burnu kheszikh: pisze orrú. Ánton Burnáz. Szam. Ház. II. köt. 187 l. 24 t. L. Beszter, Fêszágán. E családnév előfordul Keleten is: Hágop Burnázján. „Árévélkh.“ 1887. 1100 sz.

Buslig (պուսլիկ) örmény szó, jelentése: rövidlátó (myops).

Burduhosz, a magyar potrohos szóból, jelentése: potroh; nagy, kövér, lelogó hasú, potrohos, pothos, pohos; v. ö. burdule (román szó). Krikor Burduhosz. Szam. Ker. II. köt. 318 l. 57 t. L. Hászt, Kövér, Vastag. A Burduhosz név most nincs használatban.

Butá. Puth, buth (բութ) örmény szó, jelentése: tompa, nem éles. Vászil Butáján. Szam. Ker. III. köt. 51 l. 101 t. Kihalt család. L. Kulmig.

Buzát. L. Budzát, Edel.

Buzeskul. L. Balog, Budzeskul.

Nyári levél.

Sokszor hallottam azt, hogy Szamosújvár városának van valami varázs-ereje. A ki egyszer ennek a városnak lakója volt, az viszszavágyik s nem birja azt felejteni!...

Most már én is tudom és átéreztem. Hisz mind az, a mit ott átéltem, jóra és szépre emlékeztet s mikor a sors távozásra kényszeritett, — fájt a válás érzete!

A távozás órája elérkezett, — a véghatáron a leáldozó nap sugarai még egyszer bearanyozták a hegyek ormait, — aztán reánk borult egy olyan nyári éjszaka, melyben a föld termékeny mezői illatos lehétől álomba merül a fáradt utas és újra átéli az elmult boldog időket! Én is így álmodoztam s úgy vagyok vele mint a gyermek, a ki ha elhagyja a szülői házat, szivébe zárja annak szép emlékeit!

De hát csoda-e ha szeretjük azt a várost? Hisz a velünk született hazaszeretet érzete és a szülőföldhez való ragaszkodás egyformán jellemzi az örményt és magyart!

Az örmény egyaránt büszke mind arra, a mit a közöshaza javára tesz és alkot s mind azt nemzeti jellegével oly példásan és ösztönszerüleg tudja összeegyeztetni, hogy ellentétbe soha sem keveredik. Miért nem érzik ezt úgy a többi nemzetiségek is?

Mindezt jól esik tudni s még jobban esik látni, hogy ezt a szép viszonyt az „Armenia“ mily öntudatosan törekszik művelni és egyszersmind ebben rakta le létjogosultságának biztositékát; mert nem egyszer tapasztaltuk, hogy a szépen szerkesztett vállalat nem csak az örmény, hanem a magyar nemzet történelmének is hasznos szolgálatot tett azokkal a becses adatokkal, melyeket örmény kútforrásból meritett.

Midőn tehát bucsút intek Szamosújvár felé, még egyszer szivemből üdvözlöm ott maradott lakóit s kérem engedjék, hogy maradjak velük érző polgára annak a kedves városnak, melynek hazafias és lelkes polgárai oly szépen őrzik és ápolják a kegyelet emlékeit! — Üdvözlöm újabb áldozatkészségükért, midőn ismét oly szép jelét adták fenkölt és nemes gondolkozásuknak, — mikor a Verzár püspök — a város alapitójának — emlékezetét szobrának létesitésével megörökitik!

Üdvözlöm az „Armenia“ szerkesztőjét, mint az üdvös célok megvalósitását előmozditó — szellemi munkást!

Harmath Domokos.

A hazai örmények.

Az erdélyrészi örmények hiteles történelmi adatok és hagyományok egyhangú tanúságtétele szerint Áni városából származtak. 1239-ben vettek innen bucsút a mostani hazai örmények ősei és éjszaki Kaukasiaban, Kazán és Asztrákan között Ákhszár vidékén telepedtek meg, hol szenvedések között 1330-ig maradtak s innen a kútfők által mindegy 40,000 örmény család 1330-ban átköltözött Krimiába, hol vendégszeretettel fogadtattak. Minthogy azonban az itteni török-tatár dúlás miatt többen az örmények közül is elvesztek, a megmaradottaknak futásban kellett menedéket keresniök. A menekülőket Lengyelország városai, Kámenic, Mohilov, Lemberg, Stanistáv stb. fogadták kebelökbe. Lengyelországból, nem lehet tudni, hogy mikor s miért, átköltöztek Moldvába, hol hét várost alapitottak; innen pedig szintén üldözve 1669-ben az erdélyi havasokba, onnan azután I. Apafi Mihály fejedelem engedelmével a havasok aljában levő helységekbe vonultak. E helységek voltak, Görgény, Petele, Bátos, Felfalu, Gyergyó-Szt-Miklós és Csik-Szépviz. A nevezett fejedelem az örményeket a belvillongások, a török és tatár-dúlások által megfogyatkozott országa benépesítése és a kereskedés előmozditása tekintetéből vendégszeretettel fogadta, kiváltságokkal és szabadalmakkal megajándékozta őket és lehetővé tette azt, hogy városaik: Szamosújvár (1726) és Erzsébetváros (1738) később a szabad kir. városok sorába emeltessenek. A kereskedésen kivül — minthogy az örmények az örmény helységeken kivül örökös földbirtokot nem vehettek, s csak zálogban, vagy haszonbérben tartottak földeket — a papi, katonai vagy orvosi pálya lett a legkeresettebb, mígnem 1840 elején az erdélyi országgyűlés honosítja őket; az 1848-iki vivmányok pedig az örményeket is végkép egyenjogúvá tették a haza minden polgárával, bárha előzőleg az uralkodók, köztük Mária Terézia, több örmény családot nemesi rangra emelt. Itt emlitjük fel, hogy 1729-ben mintegy 30—40 örmény család jött be az országba, s Ujvidéken telepedett le akként, hogy midőn a törökök 1739-ben Belgrádot elfoglalták, e város lakóinak nagy része: a kath. németek, görögök, szerbek és örmények Erzerumi Jakab vezetése alatt a török zsarnokság alól menekülve, a Száván és Dunán átkeltek, a szomszédos magyar földre jöttek át s Ujvidéken megtelepedtek; itt 1746-ban felépült templomukat felszenteltették, mely 1849-ben leégett. A felépitett templomot, 1891-ben ismét felszenteltették. Az újvidéki örmények a vallás révén szintén egy telepet alkotnak. És így ma öt telepe van a hazai örményeknek: Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyó-Sz-Miklós, Csik-Szépviz és Ujvidék.

Az erdélyi örmények, mint az örmény nem-egyesült (keleti) vallás hivei jöttek be e hazába Minász nevű püspökükkel, ki már 1649-ben Moldvában püspökük volt. Verzereskul Oxendius, ki kezdetben szintén örmény nem-egyesült volt, de később mint a „collegium Urbanum de Propaganda Fide“ római növendéke, hittéritő gyanánt Erdélybe küldetett ama feladattal, hogy az örményeknek a róm. kath. egyházzal való egyesülését mielőbb vigye keresztül. Verzereskul hat évi működése után 1690-ben keresztül vitte az egyesülést annyira, hogy még Minász püspök is áttért a kath. hitre és mint ilyen halt meg Erdélyben. Az egyesülés ünnepélyes ténye Lembergben ment végbe. Hogy az egyesülés szilárdul megtartassék, kérték a Szentszéket, hogy szentelje fel Verzereskult püspökké, a mi meg is történt 1691-ben, mikor is mint felszentelt erdélyi örmény kath. püspök visszatért Erdélybe és átvette az egyházmegye kormányzását. Verzereskul 1715-ben halt meg Bécsben. Utódául Stefánovics István doctort jelölte; Mária Terezia Theodorovics Mihály dr. szamosújvári főesperest nevezte ki; minthogy ezt a Szentszék meg nem erősitette, az erdélyi örmény katholikusok ideiglenesen az erdélyi róm. kath. püspök joghatósága alá kerültek s ma is ő a főpásztoruk, kinek azonban nincs meg a joga, hogy örmény papokat felszentelhessen. Ez a magyar-örménység egyházjogi sérelme 180 esztendő óta s rajta vannak, hogy az örmény püspökség visszaállittassék. A hazai örmények papjait ez idő szerint vagy a bécsi vagy a lembergi örmény kath. érsek szenteli fel. A hazai örmény kath. egyház önkormányzati szabadságát és jogegyenlőségét az 1868. évi XLIII. t.-c. 16 §-a állapitotta meg.

Az örmények főfoglalkozása a kereskedelem s ma sem kerüli el figyelmét az örménynek semmi olyan termény, a melyen — gondolata szerint — nyerhet valamit. Megvásárolja a székelytől deszkáját, gerendáját, léczeit; a szásztól és oláhtól a gyapjút és báránybőrt szedegeti össze s nagyban kereskedik azokkal. A marha-, ló- és juhkereskedést pedig kezdettől fogva nagy gyakorlattal üzi. A földmívelésnek e nép nem barátja annyira, hogy még saját földjét is idegennel dolgoztatja. A kereskedelem terén való jártasságával e faj csak életrevalóságát bizonyitja. Azonban az örmények szép észtehetséggel és társadalmi finom modorral is áldattak meg; ennek tulajdonitható főleg az, hogy a legmagasabb államhivatali, katonai, tanári, ügyvédi, mérnöki, orvosi, papi, irói és más pályán is a hazai örmények, egy más itteni népfajhoz sem hasonlitható kedvező arányban tudnak maguknak alkalmazást találni. Középtermetűek, vállasok, olajbarna arczczal, koromfekete hajjal, sas-orral és fekete szemmel birnak, mely jellegzetes vonások miatt különösen az örmény nők szépséget dicsérik. Heves véralkatúak, a mi visszatükröződik járásukban, taglejtésükben, beszédükben és minden mózdulatukban. Általában véve azonban csendes természetűek, komolyak, kevés beszédűek. Más népektől különösen ritka alkalmazkodó képességük által különbözteti magát az örmény. Ebből folyik, hogy csaknem hihetetlen könnyűséggel sajátitja el azon népek nyelvét, szokásait, hová a sors juttatja. E mellett az örmény kitartó a munkásságban, takarékos, vendégszerető s a közügyek iránt áldozatkészségig melegen érdeklődik. Polgári és demokráta-érzelmeit, szokásait csak akkor vetközi le, ha magas állásba jut. Családi élete mintaszerű; nagy gondot fordit gyermekei nevelésére... Még csak az örmények hazafias szellemét emlitjük fel, mely nem egy tábornokot adott a hazának az 1848-iki önvédelmi harczban s az absolutizmus járma alatt a magyar érzelem elfojtására intézett törekvésekkel szemben nem egyszer szállott sikra.

Dr. Gopcsa László.

Nyilt levél Márton Dávid főgymnasiumi tanár urhoz.

Gyergyó-Szent-Miklós 1897 aug. 23.

Igen tisztelt Uram!

Önnek, az „Armenia“ augusztusi füzetében megjelent, a mi kedves Szerkesztőnkhöz intézett, becses sorai olyan hatást gyakoroltak reám, hogy ezt nem birom

magamba fojtani; bátor leszek tehát ennek e helyen kifejezést adni nehány szóban.

Én is — miként Ön — itt a Székelyföldön láttam meg először a napvilágot s gyermekkorom óta megszilárdult lelkemben az a hít, miszerint a székelyek nem éreznek rokonszenvet az örmények iránt. És ime Ön igen tisztelt tanár ur, képes volt nehány szóval megingatni lelkemben e balhiedelmet, anélkül, hogy erről bár sejtelemmel is birt volna.

Azokért az elismerő, magasztaló, szép szavakért, melyekkel Ön az örményeket elhalmozta, mindig, valahányszor az „Armenia“ vagy más lapok hasábjain becses nevével találkozom, jól-eső érzéssel szivemben fogok Önre gondolni.

Szives üdvözlettel kész tisztelője:

Kritsa Klára.

Kisebb közlemények.

A szamosújvári m. kir. állami főgymnasium 3. évi „Értesítője“ az 1896/97. tanévről. Közli dr. Mártonfi Lajos kir. igazgató. A jól szerkesztett „Értesitő“-t, mely tiz fejezetre oszlik, érdekes mennyiségtani értekezés nyitja meg, mit »Egy, az érintőre vonatkozó planimetriai feladat“ czim alatt Novák Antal tanár irt. A II. fejezet a tanárok, hítoktók- és tanitókról szól; az igazgatóval együtt 13 tanár, 6 hítoktató és 2 tanitó müködött ezen intézetnél. A III. fejezet a bevégzett tananyagot közli. A IV. fejezet elmondja, hogy mivel gyarapodtak a szertárak. Az V. fejezet czime „Jótékonyság“. E fejezetben A. alatt előbb az ifjúsági segély-egyesület szabályai, melyeket a magas kormány 1896 évi november hó 24-én 57046 szám alatt jóváhagyásával megerősített — vannak közölve. B. pont az »Alapitványok«-ról szól. A Bogdánfi Etelka-féle alapitvány alapitó oklevelét egész terjedelmében közlöm: „A közelebbről elhalt nagybátyám, Bogdánfi Gergely aradi lakos, a szamosújvári magy. kir. állami fögymnasiumnál, néhai boldog emlékü, forrón szeretett leánya: Bogdánfi Etelka nevére egy szerény alapitványt ohajtott tenni. 200 az az kétszáz forintot o. é. hozzám küldött azon kijelentéssel, hogy ezen alapitványtökének évi kamatjából egy, a szamosújvári magy. kir. állami fögymnasiumba járó örmény szertartású rom. kath. szorgalmas és jó magaviseletü tanuló segélyeztessék. Nagybátyám közbejött halála után én, mint ez ügyben teljes megbizottja, a következö oklevelet állítom ki: 1. Alapitványtöke fejében a szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium igazgatóságánál a mai napon 200 az az kétszáz o. é. frtról szóló 85 számú szamosújvári takarékpénztári betéti könyvecskét 1895 júl. 3-iki kelettel teszek le, azzal a rendeléssel, hogy ezen alapitvány „Bogdánfi Etelka-alapitvány“ nevet viseljen és a gymn. igazgatósága által kezeltessék. 2. Ezen alapitvány évi kamatjából minden tanév végén, a tanári testület gyülésében hozott határozat alapján a szamosújvári magy. kir. állami fögymnasiumba járó — osztályra való tekintet nélkül — a legszorgalmasabb és legjobb magaviseletü örmény szertartású róm. kath. tanuló ifjú jutalmaztassék. 3. Ha valamely tanévben — a tanári testület itélete szerint — ezen jutalomra érdemes örmény szertartású róm. kath. tanuló ifjú nem lenne, akkor ezen alapitványnak ez évi kamatja a szamosújvári magy. kir. állami fögymnasium segélyegyesületét illeti. 4. Ha valamely tanévben a szamosújvári magy. kir. állami fögymnasiumban örmény szertartású róm. kath. tanuló nem lesz, azon évi kamatból a tanári testület itélete szerint — a legszorgalmasabb és legjobb magaviseletü róm kath. tanuló jutalmaztassék. 5. Az alapitvány számadási kivonatai a magy. kir. vallás és közoktatásügyi miniszteriumhoz bemutatandók lesznek. 6 Jelen alapitó levelet három példányban állitván ki, jóváhagyás után egy példány a nagyméltóságú magy. kir. vallás és közoktatásügyi miniszteriumban, egy a szamosújvári magy. kir. állami fögymnasium igazgatóságánál őriztessék, egy példányt magam részére kérek. Kelt Szamosújvártt 1896. jún. 7. (P. H.) — Novák Gergely s. k., állami fögymn. r. tanár. — Előttünk: Dr. Temesváry János s. k. tanú. Bogdánfi István s. k., tanú. — Ezen, főgymnasiumunkhoz kötött alapitványon kivül,, intézetünk 13 tanulója, mint a szamosújvári „Világositó-Szt.-Gergely-árvaház« növendéke teljes ellátásban részesült Hét tanuló élvezett ösztöndíjt. — A tanév első felében az egész tandíj fizetése alól föl volt mentve 45, a féltandíj fizetése alól 32 tanuló. A tanév második felében az egész tandíj fizetése alól föl volt mentve 48 és a féltandíj fizetése alól 16 tanuló. — E. Jutalmak. Jobb tanulóink megjutalmazására a következő szives adományok folytak be: 1. A szamosújvári takarékpénztár részvénytársaságtól 14 frt. 2. Dr. Fábián Péter theol. tanártól egy drb körmöczi arany egy jó-magaviseletü és előmenetelü növendék megjutalmazására a vallástanból tanusított jó előmenetelért. 3. Todorán Endre könyvkereskedőtől 1 drb arany a legjobb magaviseletü, legjobb előmenetelü és szegény sorsú tanuló megjutalmazására. 4. Voith Miklós ügyvédtől 1 drb körmöczi arany a legjobb előmenetelü és magaviseletű tanuló megjutalmazására. 5. Nagy Lajos főszolgabirótól 10 korona a legjobban szavaló növendék megjutalmazására. 6. Kovrig Simon alorvostól 6 korona a növénytanból legtöbb előmenetelt tanusító V. osztályú növendék megjutalmazására. 7. Könyvjutalmakat ajándékoztak Lámpel Róbert könyvkiadó czég 5 drbot, Drágomán Antal segédlelkész 3 drbot, Esztegár Gergely hittanár 3

drbot és dr. Mártonfi Lajos igazgató 1 drbot. A VI. fejezet, melynek czime »Adatok a tanév történetéhez« a többek közt ezeket mondja: »Főgymnasiumunk alakulásának lefolyt 3-ik éve ép oly küzdelemteljes munkával nehezedett vállainkra, mint a megelőzők. . . Ily nehéz viszonyok között csak az a biztató remény edzette meg már-már csüggedő erőinket, hogy naponként láttuk: miként emelkednek intézetünk új épületének falai s miként kerül tető alá főgymnasiumunknak az a nemes izlésben épült pompás palotája, mely mintaszerü berendezésével és felszerelésével már legközelebb igazi otthona lesz magasztos feladataink megoldásának... A jövő tanévvel intézetünk VIII. osztálya is megnyittatván, az ekként szükségessé váló 3 új tanári állomásra a kinevezések már megtörténtek. — Az alapkőletétel 1896. október 29-én ment végbe. Ünneplésünkön oktatásügyi magas kormányunk képviseltette magát, lejött körünkbe országgyülési képviselőnk, megjelentek a megyei és helyi hatóságok és testületek képviselői és ott volt csaknem teljes számmal Szamosújvár városának mindkét nembeli közönsége. Oktatásügyi kormányunkat Kuncz Elek kir. tanácsos, tankerületi kir. főigazgató képviselte, kinek a vasúti pályaudvaron történt fogadtatása után, a piaczi főtemplomban megtartott istenitisztelettel kezdődött ünnepélyünk. Azután a főgymnasium csinosan földiszített új épülete elé vonult az ünneplő közönség, hol Placsintár Dávid polgármesternek kormányunk képviselőjéhez intézett üdvözlő beszédére, Kuncz Elek tankerületünk főigazgatója válaszolva, különösen kiemelte azt az áldozatkészséget, melyet Szamosújvár város közönsége főgymnasiumunk létrehozása körül tanusított. . . . Az alkalmi beszéd elhangzása után a következő szövegü okmány helyeztetett el az alapkőbe: Üdv az olvasónak! Szamosújvár szabad királyi város közönsége az 1893. évi ápr. hó 25-iki közgyülésén elhatározván, hogy magyar hazánk 1000 éves állami életének méltó megünneplése és megörökítése czéljából, az eddig általa fentartott örmény katholikus városi gymnasiumot főgymnasiummá leendő kiegészités végett teljesen állami ellátásba és kezelésbe bocsátja, egyszersmind kimondotta, hogy az épitendő főgymnasium részére egy, az oktatásügyi kormány által választandó telket ajándékoz, az épület felállítási költségéhez egyszer s mindenkorra 100.000 frttal, az intézet fentartási költségeihez pedig minden évben 9040 frt 62 krral járul hozzá. Szamosújvár városának ezen nemes és hozafias áldozatkészségét méltányolták az oktatásügyi kormánynak az idő szerinti vezérei, nevezetesen gróf Csáki Albin és a nyomába lépő báró Eötvös Loránt miniszterek s az utóbbi által 1894. évi decz. 17-én megkötött szerződés alapján I. Ferencz József királyunk uralkodása idejében és dr. Wlassics Gyula vallás és közoktatásügyi minisztersége alatt felemeltetett ez épület 1896-ban, Magyarország állami életének 1000-dik esztendejében, mikor is az oktatásügyi miniszterium államtitkárja Zsilinszky Mihály, a középiskolai ügyosztály főnöke dr. Klamarik János miniszteri tanácsos, a kolozsvári tankerület föigazgatója Kuncz Elek kir. tanácsos, Szolnok-Dobokamegye föispánja báró Bornemissza Károly, az intézet igazgatója dr. Mártonfi Lajos, Szamosújvár város polgármestere Placsintár Dávid volt. — Az épületet Alpár Ignácz budapesti müépitész tervei szerint Reményik Károly mérnök épitette a régi nagypiacz helyén 1896. évi márcz. 19-től kezdve. — Ezen okmány az épület alapkövébe 1896. évi okt. 29-én helyeztetett el. — Isten áldása legyen az intézeten, annak létrehozóin és a létrehozók késő maradékain.“

A sziámi király európai körútja emlékezetünkbe hozza Lipót kir. föherczeg nyolcz év előtti, keletindiai útját; melyen a föherczeget egy magyar-örmény hazánkfia: Márkovics Márton tengerész-kapitány, (a Theodorovics János, volt huszti, később beregszászi kir. törvényszéki elnökének sógora) kisérte. A sziámi király fővárosában, Bangkok-ban fogadta a föherczeget és kiséretét; a kik között Márkovics hazánkfia a tengerészetet képviselte. Kitüntetést is nyert a sziámi királytól, s épp nevenapja volt, midőn az indiai koronás érdemrendét megkapta. Mint akkoriban Mármaros-Szigeten lakó rokonaihoz irt levelében emlité névünnepe alkalmából a „Márton-ludak“ egész csoportja került, régi hazai szokás szerint, a vágóhidra, hogy a föherczeg és a környezetét képező társaság tagjai keleti vendégszeretettel megünnepeltessenek. Márkovics-kapitánynak Sziám-ból haza irott levelei, valamint a levélboritékok is, praeparált falevelekből készültek s az ottani élet különböző jeleneteit és alakjait ábrázolták. Bangkokban a király nemcsak barátságos ellátásban részesitette előkelő és magas rangú osztrák-magyar vendégeit, — hanem még ajándékokkal is kellemes meglepetést szerzett látogatóinak.

Mi ujság az örmény világban?

Ormánián pásztorleveléből. A konstantinápolyi nem-egyesült örmény patriarkha kiadott szép pásztorleveléből egy-két sort mi is közreadunk: A szent hít az, mit nekünk az első Világositók adtak, mit Világositó-Szt-Gergely terjesztett; ez üdvöziti lelkeinket, ez vigasztalja sziveinket; ez emeli fel imáinkat az Istenhez, kitől mennyei áldás száll le mi reánk. A hít az, mely minket az ország polgáraivá tesz és mely testi életünket lelki életté változtatja s mely a muló fájdalmak közepette tartós vigasztalást nyujt...

A „Neue Freie Presse“ egyik száma mondja, hogy a bécsi örmények egyik jelentékeny tagjának: Lázárovics Gergelynek unokaöcscse Lázárovics János, ki tanulmányait a bécsi felsőbb iskolákban végezte, magas államhivatalba jutott. Adjon Isten derék nemzetfelünknek egészséget, hogy idővel magasabb fokozatra emelkedhessék...

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Az augustus 18-i bombamerénylet Konstantinápolyban.

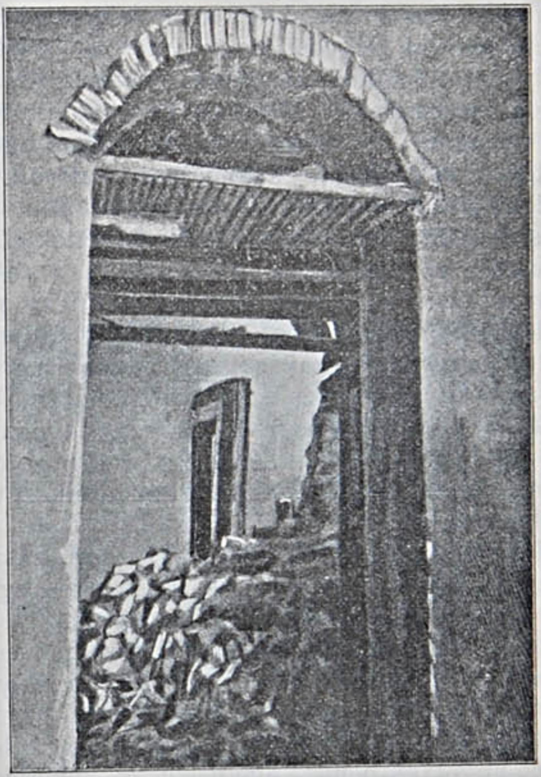

A merénylet szinhelye a bombavetés után.

— A londoni „Graphic“ rajza. —

Néhány héttel ezelőtt, épen a mi dicsőségesen uralkodó királyunknak születése napján szenzáczios esemény zavarta föl nyugalmából Konstantinápoly lakosságát. A porta nagyvezéri departementjában, délutáni három órakor épen minisztertanácsot ült a kormány a nagyvezér elnöklete alatt, midőn egyszerre rettentő dörej rázta meg az épület falait. Közvetlenül ama helyiség alatt, a hol a minisztertanácsot tartották, bomba robbant fel s egy pár embert megölt, többeket megsebesített, ajtókat, ablakokat és épületfalakat megrongált.

Óriási zürzavar keletkezett. A miniszterek szörnyen megrémültek. Azt hitték, hogy a török-görög béketárgyalások lefolyásával elégedetlen „ifjú-török“ párt követett el merélyletet. Csakis a hadügyminiszternek, Riza pasának s a belügyminiszternek, Memhud pasának volt elég bátorsága kimenni, a hivatalnokokat megnyugtatni s a sebesülteket kihallgatni. Csakhamar kiderült, hogy a merényletet az elnyomatás és üldöztetés által kétségbeesésbe sodort örmény összeesküvők követték el. Még aznap elfogták az állitólagos merénylőt s a rákövetkező napokon mintegy százötven örmény férfiút és nőt, a kik közül legalább ötven igen valószinűleg tagja a titkos forradalmi comitéknek. Lakásaikon, melyek szerte vannak szórva a város európai és ázsiai negyedeiben, bombákat s azok készitéséhez szükséges robbanó anyagokat találtak. A gyanúba vett örmények közül egy, Vártán, kit a „Rue de Pologne“-ban akartak letartoztatni, önkezével vetett véget életének.

A letartóztatottak közt volt a „Troság“ (zászló) titkos bizottságnak két vezető tagja is. Az egyiket egy homokszállitó vitorláshajón fogták el, a másikat, Hánumján Szárkiszt, a bizottságnak alighuszonhárom éves elnökét, a galatai Tulumba-utczának egyik étkező helyiségében. A szerencsétlen ifjú egyike a legműveltebb örményeknek, anyanyelvén s a törökön kívül tökéletesen beszéli a görög, franczia, angol és német nyelveket is. Hosszabb ideig tartózkodott Franczia- és Angolországban s legutóbb Oroszországban. Ott kapta a titkos bizottságtól azt az utasítást, hogy a merénylet idejére jelenjék meg a török fővárosban.

A bizottság utasitásait a konstantinápolyi „végrehajtó tagok“ egy Száhág nevű gazdag örmény útján vették, a ki az Ainali-Tseszme utczában, az angol nagykövetség tőszomszédságában lakott. A rendőrség megmotozta a lakását s több forradalmi iratot talált, Száhág maga azonban már nehány nappal előbb gőzhajóval Odessába

utazott el. Megmenekült a rendőrség kezei közül a forradalmi comiténak egy másik vezető tagja is, kinek a perai Aleoni-utcza első számu házában volt a lakása.

A török kormány nem ismételtette ezúttal az ártatlanoknak azt a tömeges lemészároltatását, mely a mult esztendőben előfordult hasonló merénylet alkalmából vérfürdővel árasztotta el Konstantinápoly utczáit s az egész czivilizált világban oly méltó felháborodást keltett. A rendőrség meghagyta a lakósságnak, hogy senkit sem szabad bántani, s a mohammedánok nem is követtek el semmiféle erőszakoskodást. Hogy a fogságba hurczolt szerencsétlen vérrokonainkra mi sors vár, nem nehéz elképzelni.

m. a.

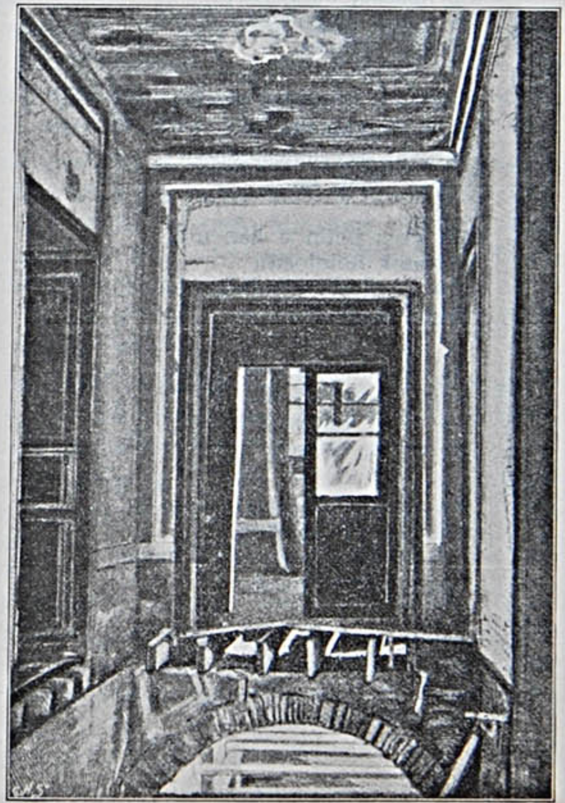

Folyosó és szoba a robbanás közelében.
— A londoni „Graphic“ rajza. —

A szem.

— Castell. —

Egy épület homlokzatán
Két ablak diszeleg,
Azon keresztül a világ
Ki- és benézeget.

Festő szünetlen ott honol
S varázs-ecsetje kész
Lefesteni mind azt, a mit
Teremte égi kéz...

Ez szögletes, amaz kerek,
Ez hosszú, az rövid;
Ki tudná megnevezni mind
Alakját, szineit.

Büvész a festő és csodás
Az ő müvészete, —
Tárgyát egy lencse-alakú
Üvegre festi le.

Mit érez benn a ház ura,
Föltünik homlokán
S a ki előtte elhalad,
Meglátja ablakán...

Ha örvendez az ur maga,
Vagy bánat éri őt, —
Az ablak tükrén látni a
Keservet, örömöt.

Ha az idő szép és vidám,
Fénylők az ablakok;
De ha vihar van, fagy, havaz,
Legott homályosok.

És ha az élet véget ér,
Halál rá gyászt borit;
— Több fény már úgy se kell neki —
Az ablak eltörik!...

Simay Gergely.

Luszinián Leo síremlékénél.

Diderot azt mondja, hogy mindnyájan egy halálos betegségben szenvedünk és ez az élet; de az sem szenvedhet kétséget, miszerint a halál az egyéni lét kikerülhetetlen tragédiája. És annál fölségesebb az élet elmulása, annál ragyogóbb a nemlét gloriája, minél nagyobb a szellem, mely porhüvelyéből kiröppen.

Ha végigjárjuk a világvárosok muzeumait, megtekintjük a nevezetesebb szobormüveket, történeti emlékeket és épületeket, mindenütt a szellemóriások dicső emlékezetével találkozunk.

Nagy férfiak, ha életükben nagyok is voltak, de egy-két öltő távlatán át még egyszerte megnőni látszanak, a századok pedig nemcsak hogy megtizszerezik nagyságukat, hanem legendaszerű dicsfénynyel övezik a személyük iránt késő unokák által táplált csodálatot.

Ez a csodálat a vallásos rajongással párosulva már eleve szentté is avat egyeseket, s a néphiedelem és képzelő-erő elérhetlen magas félisteni piedesztálra emeli a köznapiságból kivetkőzött vezéralakokat, a földi salaktól megtisztúlt legjobbjainkat.

A halál az a rosta, mely az emberanyagot a gyarlóság polyvájától megtisztitani törekszik.

Igy kerülnek fejedelmek, hadvezérek nagy szónokok és tudósok s a toll és müvészet korszakot alkotó bajnokai haláluk után a halhatatlanság birodalmába.

A halál még a bűnös egyénnel is kiengesztel, a középszerű életet is besugározza; a tehetséget nagyobbnak tünteti fel s a valódi nagyságot aztán pláne felmagasztalja.

Ez a tisztitó hatás, mely a szemfedővel még az emberi gyarlóságokra is fátyolt borit, sőt kirivó hibáinkat is sziv- és értelmi világunk górcsövén át megnagyobbított erényeivel úgyszólván ellensúlyozza: a halálnak bizonyos fönséget kölcsönöz.

Innen ered a latin közmondás: „De mortuis nil nisi bene."

A párizsi könnyűvérű uracs az egyszerű munkás koporsója előtt is megemeli újdonatúj fényes czilinderjét, s az egyszerű svábasszony vagy oláh fuvaros szintén keresztet vet magára az aradi vértanúk vesztőhelyén felállitott emlékoszlop előtt.

A halál révén fakad az emberi érzelmek két legnemesbike u. m. a kegyelet és a hála. E két érzelem szüli a családban elhúnyt szeretteink emlékének a kultuszát, s ugyanezen tiszteletreméltó érzelmek megnyilvánulásaként tekintendők a pazarabbnál pazarabb síremlékek, szobrok, emléktáblák és mauzoleumok müvészi alkotásai.

Ha valaki megtekintette a párizsi Père-Lachaise-t vagy a genuai Campo Santo-t: annak lelkében kitörülhetlenül bevésődhetett a halottak kultuszának külső jelekben való legfönségesebb megörökitése.

Végakarata szerint a Szajna partján pihenni kivánt I. Napoleonnak, egyszerűségében is fejedelmi szárkofágja a szó legnemesebb értelmében megilletődő hatást gyakorol a legelfásultabb kebelre is, valamint a turini Via dei Mille 22. sz. ház emléktáblájánál önkénytelenül kalapunkhoz nyulunk e név előtt: Luigi Kossuth.

Legutóbbi franczia- és olaszországi utazásomban többek közt két fejedelmi temetkezési helyet, illetve kriptát volt alkalmam megtekinteni, u. m. a Turintól tiz kilométernyire fekvő Supergai bazilika [1] sírboltját, hová a szárd királyi család temetkezett, és Párizs mellett St.-Denis-t, melynek főtemplomában a franczia uralkodóház tagjainak szárkofágjai vannak elhelyezve. St.-Denis egy 50 ezer lakosságú csinos város Párizstól északra a Szajna jobb partján; nagy ipari központ számos vasöntő telepekkel és vegyiszerek gyártásával.

E szajnamenti város legnagyobb nevezetessége a bazilikája a franczia királyok sírjaival. De valaki azt kérdhetné, hogy mennyiben érdekelheti mindez az „Arméniá"-t?

---

[1] A 672 m.-nyire a tenger szine felett emelkedő gyönyörü templom tornyából a Monte-Cervino (Matterhorn) hegycsúcsát és a milánoi dóm pyrámisait is feltüntető nagyszerü látképben gyönyörködhetni.

Az előrebocsátottak igenis szerves összefüggésben állanak azzal a körülménynyel, mely minket magyarörményeket, mint a halottak kultusza iránt különösen fogékony népet, St.-Denis iránt legfőbb kegyeletre késztet.

Párizs városa első püspökének, Szent-Dénesnek a sírja felett emelkedő 3 hajójú szép gothikus templomban [1] van az utolso örmény király, VI. (Luszinián) Leo szárkofágja is felállitva.

* * *

St.-Denisben népünnep volt, az utczákon felállitott czímerpajzsos árbocz-oszlopokról zászlókat lengetett az enyhe nyári szellő, a midőn Párizsból az északi vasúton $^1/_4$ óra alatt oda kirándultam. A verőfényben ragyogó főutczán végighaladva, nemsokára egy szabad térre értem, hol az egy tornyú híres bazilika emelkedik.

Ez a templom az évszázadok során rajta eszközölt számos javitások, az itt-ott zavaró hozzátoldások daczára még ma is meglepően szép homlokzatával bilincsel le, mely Suger apát idejéből (1140) változatlanúl fenmaradt, és csupán a három kapúnak a Szent-Dénes életéből meritett szoborképei kerültek avatatlan kezekbe, a mennyiben napjainkban azokat elég kevés műérzékkel javitották át.

A templom egyik mellék-kapúja gyász-posztóval volt bevonva s nemsokára megtudtam, hogy egy helybeli tekintélyes polgár temetésére készülnek.

Csak a magas ablakok szines üvegképein átszürödő napfény enyhitette komor fönségét annak a félhomálynak, mely a csúcsives templomokat rendesen uralni szokta.

A gyászszal behúzott oltár és padok még komorabbá tették az első benyomást, a midőn Luszinián Leo sírját indultam fölkeresni.

---

[1] Az eredeti kápolna Kr. u. 275-ben épült, melynek helyébe I. Dagobert, a midőn a st.-denisi benedekrendi apátságot 638-ban alapította, egészen új nagy templomot emelt. A longobárdok elől ide menekült II. István pápa itt koronázta meg Kis Pipint fiaival együtt. A bazilikával szomszédos, XIV. és XV. Lajos által átalakitott ősi apátság épületeiben jelenleg a becsületrend saját vagyonából katonatiszti leánynevelő intézetet tart fenn. A bazilika 1895 óta, mint plebániai templom szerepel.

Bárány Lukács, sz.-ujvári örm. kath. főesperes-plebános leirása [1]) után azonnal ráakadtam a korláttal elzárt sirokon kívül a főoltártól balra eső legelső fülkében.

Ez az ugynevezett Szt-Háromság kápolnája (Chapelle de la Trinité), mert a most már nem létező hasonló nevezetű régi kápolna helyén áll, de egyúttal megjegyzem, hogy e fülkét a templomőr Luszinián-kápolnának nevezte, mely elnevezés a mai állapotnak tényleg meg is felel. Ebben a kis fülkében 3 szárkofág foglal helyet u. m. az előtérben Valois Károly † 1346, és neje Mária, spanyol kir. herczegnő † 1370; a háttérben pedig kissé balra harmad sorban az örmény király kőkoporsója.

A másik kettőnél valamivel kisebb és egy csúcsives ablak alatt éppen azon a helyen áll, hol a legenda szerint egy koldus Jézus Krisztust a templomba belépni látta, s ezzel a templomot mintegy konszekrálta.

Az 1393-ban nov. 22-én Párizsban elhúnyt mártyrfejedelmet VI. Károly, franczia király nagy pompával temettette el a Coelesztinusok templomába, honnan aztán később St.-Denisbe vitetett, mely királyi sírboltban a franczia uralkodóház tagjain kívül ez az egyetlen külföldi koronás fő, ki épen talán ezen minőségében kivételesen a franczia királyok sorában lelt végső nyugvó helyet. Leo fekvő szoboralakja fekete márványlapon nyugszik s ezzel az összes többi szárkofágoktól egy szempillantásra megkülönböztethető.

A fekete márványlap mintegy 15 cm. vastag szélein franczia szövegű körirat, a kőkoporsó mellső oldalán középen pedig egy négysoros örmény felirás adja tudtunkra, hogy itt az utolsó örmény király hamvai pihennek.

A sírirat így szól: „Ci-git très noble et excellent prince Lyon de Lysignan, dernier roi du royaume d'Armènie, qui rendit l'âme à Dieu à Paris le vingt deuxième jour de novembre l' an de grace mille trois cents quatre-vingt-treize.“ (Itt nyugszik az igen nemes és kitünő fejedelem Lusignan Leo Örményország utolsó királya, ki lelkét Istenének visszaadta Párizsban a megváltás 1393-ik évében, november hó 22-én.)

Hasonló értelmű az örmény sírirat szövege is.

A történelmi vonatkozásokra itt csak röviden terjeszkedem ki, hiszen nálamnál hivatottabbak ugy az „Armenia“ hasábjain, valamint másutt is nagy részletességgel megirták.

V. Leó († 1342.) volt az utolsó rupenita örmény király a nemzeti dinasztiából s halála után III. és IV. Konstántin, majd a vele leányágon szintén rokon franczia eredetű Lusignan Leo (örményesítve: Luszinián = fényes) került az örmény trónra 1365-ben, kit V. Orbán pápa is támogatott. Az örmény történelem vérbetűkkel jegyezte föl VI. Leo több, mint tiz évre terjedő bölcs uralkodásának utolsó éveit; hiszen a keresztes hadjáratok sikeres támogatása miatt boszút forraló pogány áradat az egyptomi szultán hadvezérének, Melik el Esref Sábánnak a vezérlete alatt irtó háborút vezetett az örmények ellen.

A végkimerülésig folytatott szabadságharczban a túlnyomó erővel szemben a hőslelkű király végre is koronáját, s ezzel az örmény nemzet önálló állami létét veszitette el.

Hét évi kiállott keserves fogság után hiába kisérlette meg Leo az európai fejedelmi udvaroknál országa és trónjának védelmére kelni, miért is testben és lélekben megtörve zarándokútra indult előbb Jeruzsálembe a szent sírhoz, majd a kereszténység fővárosába Romába s végre királyságának visszaszerzése felett reményt vesztve állandóan Párizsba telepedett le.

12 évi hányattatás és hontalanság után a kereszténység vértanújaként fejezte be istenfélő és jobb sorsra érdemes nemes életét.

És most csak a st.-denisi szárkofág őrzi egyedüli látható emlékét.

Ott fekszik fehér márványból kifaragott alakja, mely a fekete kőlapról, mintegy még megdöbbentőbb reálitással látszik kidomborodni.

Párnán nyugvó szelid fejét egy hétágú királyi korona övezi, melynek azonban a homlok felett lévő ága le van törve; egyik kezében a királyi pálcza egy csonka darabját, másikában pedig — ha jól kivehettem a félhomályban — kesztyűit tartva, lábainál pedig két egymástól elfordult oroszlán fekszik (talán a Lusignan czimer?), melyeken lábai pihennek. Testét egy a jobb vállán gombbal összecsatolt halotti ing fedi, mely az arányos kis termetet hullámos redőkben fogja körül.

---

[1]) Lásd „Armenia,“ I. évf. 46. lap.

Az átszellemült sovány arcz szenvedést árul el, az azt jelző két erősen mély barázdával a száj szélein két felől; orra finom, kissé homorú hajlással, a mi az örmény jellegű sas-orrnak az ellentéte, de arczán a latin és keleti typus keveredésének eltagadhatatlan jeleivel, melyek hosszabb megfigyelés után anthropologiai méretek segélyével, azt hiszem hogy teljes bizonyossággal megállavithatók lennének. Nyilt homloka ránczokba van szedve és keleties szemei körül valami meglepően földöntúli fenséges kifejezés köti le a néző figyelmét.

A középnagyságú koponyáról két oldalt hosszú haj omlik alá, míg borotvált arcza daczára, előre hajló hegyes állán egy kis kétfelé fésült rövid szakál látszik.

Hogy ily részletesen irtam le VI. Leo király alakját, azért se tartottam fölöslegesnek, mert tudtommal Luszinián Leo arczképét mindeddig még sehol se láttam és így az utolsó örmény király szoboralakjának tüzetes leirásával csak még élénkebb közvetlenséggel magunk elé varázsolhatjuk egy minden örmény egyén őszinte kegyeletére méltó fejedelmi vértanú leghitelesebben megállapitható arczvonásait és egész emberi külsejét.

Az úti könyvek úgy sem emlékeznek meg az utolsó örmény királynak világtörténeti szempontból is érdekes sírjáról, sőt még a királyi sírokat belépő jegy mellett mutogató kalauz se mutatja senkinek a különben szabadon megtekinthető kis sírkápolnát, de a kérdezősködő idegent azonnal elvezeti oda.

Mindenesetre Pallas, Nagy-Lexikonunk mindenre kiterjedő gondosságának egyik dicséretes érdeme az is, hogy „St-Denis“ cz. czikkelyében VI. (Luszinián) Leo síremlékére szintén felhivja az érdeklödők figyelmét.

* * *

A fülkét elrekesztő korlátot félrevonva, közvetlen közelből megilletődve térdeltem le a fél évezred óta összeomlott örmény királyság utolsó és legszentebb emléke előtt. És ime a fal felől valami kis setét tárgyon akadt meg a tekintetem, s amint odahajlok, egy teljesen ép szalmavirág-bokréta tünt fel, melynek szines virágait fehér csipkepapir fogta körül.

Vajjon ki merte a templomi szabályokat áthágva, a kegyeletnek ezt az igénytelenségében is nemes áldozatát a Leo sírjára helyezni?

Meghatva vettem kezembe a kis bokrétát — a templomőr úgy sem háborgatott — és egy rózsaszinű virágot emlékül magammal is hoztam Szongott Kristóf barátom, az „Armenia“ szerkesztője számára, mint a kit a hazai arménizmus leghazafiasabb és lankadatlan fejlesztőjeként erre, a mindenesetre nem hétköznapi, sőt előtte bizonyára minden drágaságnál értékesebb ereklyére kiválóan érdemesnek és méltónak tartok.

Genf mellett a Voltaire kedvencz ferney-i kastélyában díszes ereklyetartó foglalja magában a nagy franczia költő szivét — teste a párizsi Pantheonban nyugszik; — az ereklyetartón ez olvasható:

»Son esprit est partout,
Et son coeur est ici.«
(Szelleme mindenütt ott van,
De itt a szive.)

Több mint 500 év óta, a legenda szerint éppen a Krisztus lábnyomai által megszentelt küszöb felett ott pihennek Saint-Denisben az utolsó örmény király porladozó hamvai is, de nem kétlem, hogy szelleme mindenütt ott lebeg az azóta is folyton emberi és vallási jogaiért küzdő örménység felett.

Merza Gyula.

Felhivás a nemesszivű emberbarátokhoz!

Németből forditotta: **Józsa tanárné.**

Minden emberi cselekedetnek legszebb és legnemesebb virága a jótékonyság; és minél nagyobb a nyomor, annál dicsőbb a felebaráti szeretet, a mely segitő kezével a lesujtottat ismét fölemeli.

Örményország, az emberiség áldott bölcsője, tűzzel és vassal elpusztittatott; özönnel foly a vér; az életben maradt özvegyek, öregek, gyermekek és sebesültek százezrei kirabolva s mindenüktől megfosztva, hajléktalanul bolyonganak ide-oda, senyvedve az éhségtől s reszketve a fagytól és hidegtől. Rajta, nemesszivű emberbarátok! Segitsétek és mentsétek meg őket, mert a szerencsétlenség napról napra növekedik.

Ha az egyes szükölködő a mi hatályos részvétünket igénybe veheti, mennyivel inkább teheti ezt egy nemzet, melynek nemcsak történeti multja van, hanem törzsrokoni kötelékek is Európa nemzeteihez füzik; egy nemzet, mely a keresztény hitet a 4 század óta, szakadatlan üldözések daczára, törhetlen hűséggel meg tudta őrizni; a mely nemzet a különböző országokban, így Ausztria-Magyarországon is föltalált új otthonában, békés, munkás életmodjának, alattvalói hűségének, s az államfőhöz való ragaszkodásának, valamint minden emberi előhaladásban való tevékeny részvételének legfényesebb bizonyitékait szolgáltatta, és a hol a szomszéd népek a tudatlanság sötétségében s renyhe konokságban megmaradtak, ott ő magas műveltségre tett szert, és a mai napig az emberiség közjavának fejlesztéséhez tehetsége szerint hozzájárul.

Ez a nép, melyet a „keleti czivilizáczió kapújá"-nak neveznek, melynek tekintélyes képviselői vannak a tudósok, kereskedők, tanárok, államiférfiak, sőt még a miniszterek és hadvezérek soraiban is; ez a szegény nép, ma halálosan szivén találva, hozzátok fordul emberbaráti szivek s kegyelemért és könyörületért esedezik.

A feldult és elpusztult lakhelyekről könnyes szemekkel fordulnak ma az európai jótevőkhöz az örmény özvegyek és árvák, a kik kedves övéik sirjain zokogva térdelnek, az aggok és sebesült férfiak, a szegény és az egykori gazdag; a ki ma már koldusbotra jutott; mert lakásaik leégtek, minden vagyonukat elrabolták, mindenükből kifosztották.

Minő fordulatok történnek Isten kifürkészhetlen rendelkezése folytán a népek életében! A XI—XIII. században, az örmény királyság fénykorában, Kilikiában történt. Azon időben Armenia határán megjelentek a kimerült, az ellenségtől keményen zaklatott keresztes vitézek. Halál és romlás fenyegetett mindenkit. Az örmények tárt karokkal fogadták őket, megnyiták előttük vendég- és keresztényi szeretettel nemcsak éléskamráikat, hanem fölajánlották nekik békés hajlékaikat is nyugalomra és pihenésre, és később oldalaikon harczoltak mint hű fegyvertársak Antiochiában és Jeruzsálemben a kereszt közös ellensége ellen. És ma azon örmény nép szorongatott maradékai kérőleg emelik föl kezeiket a keresztesek ivadékai előtt, esedeznek, hogy könyörüljenek rajtok, nehogy mind elpusztuljanak menthetetlenül. Ha gyors és sikeres segélyben nem részesülnek, úgy a halál áldozatai nemcsak megkétszereződnek, hanem többszörösen megsokszorozódnak.

Bizva Ausztria-Magyarország és általában Európa ismert nagylelkű áldozatkészségében, alulirt congregatio bizalommal s a legbensőbben kér minden nemesszivű emberbarátot, hogy az alább irt czimen kegyes, nagy lelkű adományaikat a Keleten lévő rendkivüli nagy nyomor enyhitésére küldjék be, hogy alulirt congregatio azokat hivatalos személyek által a szükségben levőknek azonnal átszolgáltathassa.

Isten százszorosan fizesse vissza a jótevőknek legcsekélyebb adományait is!

A kegyes adományok ezen czímre küldendők:

Mechitharista-Congregatio, Bécs, VII/2. Mechitharistengasse 4. kiváló tisztelettel.

A mechithárista congregatió nevében:

Aidyn Arsenius érsek és főapát.

Előszó.

„Elméleti és gyakorlati örmény nyelvtan"-omhoz.

Magyar tudósainknak az általános nyelvészet, de különösen a keleti nyelvek iránt való érdeklődése napjainkban már annyira fokozódott, hogy a török-tatár, perzsa, zend, kabard, mandsu, nippon... nyelvek mellett a szanszkrittal majdnem egyidejű és ma is nemcsak irodalmilag, hanem a külföldön, különösen Örményországban, valamint az erdélyi részekben lakó örmények között társalgási nyelv gyanánt is használatos örmény nyelv sem hagyhatja közönyösen őket.

Külföldön az örmény nyelv tanulmányozása és kultiválása már régen virágzik. „Feltünő jelenet volt és nagy életerőre mutatott az az örményekben, hogy midőn Európának csak némely népei birtak kifejlett irodalommal, akkor Ázsia szivéből kerül elé egy nép, mely századok óta fennálló irodalma számára Európa legfényesebb városaiban üti fel könyvnyomó műhelyeit és onnan terjeszti nemzete között a szellemi életet és műveltséget. Mire többekben vágy ébredt ismerni közelebbről az örményt, annak nyelvét és irodalmát."[1]

Főleg a nyugat-európai államok nyelvészei és történetirói[2] kezdték tanulmányozni és müvelni az örmény nyelvet s irodalmat, úgy, hogy örmény tárgyú munkákból ma már gazdag irodalmat tudnak felmutatni. Hazánkban azonban eddigelé még elenyésző csekély armenistáink[3] száma, minek okát főleg abban kell keresnünk,

---

[1] Az örmény nemzet irodalomtörténetének kisérlete, 136 lap. (A mechitháristák müve után irta: Neumann Károly Frigyes. Magyarra forditotta és átdolgozta Ávéd Jakab, tanárjelölt. Pest, 1869. Nyomatott Bartalits Imrénél.)

[2] Lukácsi Kristóf „A magyarok őselei" czímü nagy történeti munkájának I. részében „Viszonylat a magyar nyelv és örmény nyelv közt« czím alatt 210 oly szót sorol fel magyar és örmény nyelven, melyekben némi, főkép hangtani eltérések mellett is, könnyen felismerhető a közös származás.

[3] Bolognai Bertalan, Rivola Ferencz, Galanus Kelemen, Villotte Jakab, Villefroy Wilhelm, Lourdet Simon Péter, Akoluth András, Schröder J. János, Saint Martin.

hogy magyar irodalmunkban az örmény nyelv elsajátítására szükséges eszközöket mai napig is nélkülözzük; pedig minket nemcsak azért érdekelhet közelebbről e nyelv, mert az ókorban a magyarok az örmények tőszomszédjai voltak s így a magyar nyelvben az örményekével nem egy rokon elemmel találkozunk,[1] hanem azért is, mert a Krisztus utáni IV-edik század óta virágzó örmény klasszikus irodalom termékei a magyar nép régebbi homály borította történetére nem egyszer fényt derítenek.[2] Huszonegy évvel ezelőtt Verthánesz Jákutgián bécsi mechithárista atya és Vasady Gyula brassói tanár szerkesztésében megjelent ugyan egy Ollendorf H. G. módszere alapján irt, magyar előadású új-örmény nyelvtan,[3] de az hiányainál fogva inkább csak a nyelv alapelemeinek elsajátitásához szolgálhatott alkalmas vezérfonalul (Armenia, II. évf. 376. lap). Főérdeme azonban e könyvnek, hogy irodalmunkban e téren úttörőül szolgált.

Jelen munkámmal egy oly magyar-örmény nyelvtani kézikönyvet kivántam az örmény nyelv iránt érdeklődőknek nyujtani, mely korunk követelményeinek inkább megfeleljen. Mig Jákutgián és Vasady nyelvtana csupán a társalgási vagy új-örmény nyelvet (áschárhápár) öleli fel, addig jelen könyv az új örmény nyelv részletes tárgyalása után e nyelv megtanulhatása végett elkerülhetetlenül szükséges irodalmi vagy ó-örmény nyelv (kêrápár) elemeivel is megismerteti az örmény nyelv iránt érdeklődőt. Könyvem első része az új-örmény nyelv két főága (nyugati vagy török- és keleti vagy orosz-örmény nyelv) közül a nagyobb elterjedésnek örvendő és irodalmilag is inkább kultivált török-örmény (nyugati vagy konstantinápolyi) társalgási nyelvet adja ugyan elő, de a nyelvtanhoz csatolt „Függelék"-ben igyekeztem nehány olvasmányban a irodalmi orosz-örmény (keleti vagy tifliszi) nyelv és a nyugati örmény nyelvhez tartozó erdélyi örmény dialectus főbb sajátságait is feltüntetni. Nyelvtanom megirásánál arra törekedtem, hogy a vele foglalkozó örményül nemcsak olvasni, hanem irni és beszélni is megtanulhasson; e végből az elméleti részt[1] az egyes leczkék végén alkalmazott 20 magyarra forditandó örmény szövegű gyakorlattal és 10 örményre forditandó magyar szövegű feladattal, számos örmény-magyar szövegű gyakorlati példával, a „Függelék"-ben pedig 17 olvasmánynyal (próza és vers) bővitettem; nyelvtanomhoz egy körülbelől 600 szóból álló magyar-örmény és mintegy 1800 szót tartalmazó örmény-magyar szótárt is csatoltam.

---

[1] Lukácsi Kristóf volt szamosújvári plebános, Szongott Kristóf szamosújvári fögymn. tanár.

[2] L. Lukácsi Kristóf „A magyarok őselei" czímü munkájának I. részét. („Viszonylat a magyar és az örmény nyelv közt." 25. §.)

[3] Gyakorlati örmény nyelvtan. Tanodai és magánhasználatra. Irták: P. Verthánesz Jákutgián mechithárista és Vasady Gyula tanár. Velencze. Nyomatott a mechithárista társulat betüivel, 1876.

Hogy munkám mennyiben felel meg a czélnak, melyet elérni feladata egy ily munkának, annak megitélését a vele foglalkozók komoly birálatára bizom. Végül legyen szabad hálás köszönetemet e helyen is kifejeznem főtisztelendő Turcsa G. Mihály bécsi mechithárista atyának, ki nemcsak az örmény nyelvet kedveltette meg velem és vezetett be annak alapelemeibe, hanem e nyelvtanom kéziratát is gondosan átnézni és a belecsúszott hibákat lelkiismeretesen kijavitani sziveskedett.

Kolozsvártt, 1897. szept. 10-én.

Voith Antal.

---

[1] Nyelvtanom elméleti részének megirásánál Árzen Áidinián, bécsi örmény érsek következő közhasználatú munkáját követtem: »Khérágánutyun áscharhápár gám árti hájéren lézui. II. kiadás. Bécs, mechitháristák nyomdája, 1883.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA,

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Második folytatás.)

Ch (խ), Cs (ջ), Csh (չ), Cz (ց).

Chácshádur (խաչատուր) örmény szó, keresztadta, kereszttől adott, crucedatus, Kristóf. — Száko Chácshádur: Kristóf Izsák. Szam. Ház. II. köt. 12 l. 232 t. E családnév előfordul Keleten is: Ábrahám efendi Chácshádurián. „Árévélkh" 1886. aug. 24. 781 sz. L. Bogdán, Bundá, Burádá, Szêhág.

Chácsherjész (խաչերես) örmény szó, jelentése: keresztvetés. — Chácsherjész Kirkor. Szam. Ház. II. köt. 11 l. 207 t. Gyergyó-Szt-Miklóson Chácsherjész most Keresztes. L. Czárká, Kátseresz, Keresztes, Szurugdsi.

Chácshig (խաչիկ) örmény szó, jelentése keresztecske, kis kereszt. Chácshig=Kristóf. Chácshig Dzurperán: Görbeszájú Kristóf. Szam. Ház. I. köt. 5 l. 31 t. Michael Chácshig: Kristóf Mihály. Szam. Ház. II. köt. 12 l. 234 t. — Chácshig, vor mágánump Punguсz: Chácshig, kinek vezetékneve Pungucz. Szam. Ház. 12. l. 105. t. A Pungucz-ok Chácshig-ok. L. Dobribán, Dzurkhithján, Dzurthêkján, Kristóf, Pungucz. Kihalt család.

Chácshum, (խաչ ունող) chács-un[ogh], chácsh-um, örmény szó, jelentése keresztтel biró: Kristóf. Jeremiá Chácshumi: Kristóf Jeremiás. Szam. Ház. II. köt. 21 l. 456 t. L. Jeremiás, Kristóf.

Chácskó. Chácskuj, Hácskuj örmény szavak, jelentésök: Kristóf. L. Hácskó (Hácskul), Mingá, Tutsek. Keleten Chácsgián alakban fordul elő: Hovhánnesz Chácsgián. „Árévélkh" 1887. 930 sz.

Cháftándsi. Cháftán perzsa szó, jelentése hosszú ruha, kaftán, dsi török szó: készitő, áruló. Thorosz Cháftêndsi.

Szam. Ház. II. köt. 129 l. 73 t. E családnév mely most nálunk nincs használatban, előfordul Keleten is: Káfdándsián. „Árévélkh“ 1887. ápr. 9. 970 sz. A Cháftándsi család örmény neve házárábéd árkhuni dán: major domus, udvarnagy; dêndész: gazda; kándzábéd: pénztáros; kaftandsê basa. L. Der, Gazda, Logos.

Chálàds. Chálids arab szó: sült, sütemény; a hazai örmény kalács értelemben használja. — Ángszend Cháládsi. A szamosújvári timár-társulat iratai közt. Kihalt család.

Chárib. Chárib török, — ghárib, gharibeth arab szó, jelentése idegen, külföldi, külső, más országból jött. Peregrin, Barbarus (Barbara=Borbála.) Legtöbb örmény család Moldva-Oláhországból jött be. Ezek azon örmény családokat, melyek ugyan velök együtt, de más török tartományból, vagy Lengyelországból jöttek be „chárib“ névvel nevezték. A „chárib“ örmény jelentése: եկ (jég), եկամացի (jégámszáczhi), եկամուտ (jégámud), գալուստ (káluszd): Advena, Adventor. A jegámud-ból lett a Jagamast családnév. — Sztephán Cháribján. Szam. Ker. II. köt. 664 l. 28 t. — Mêgêrdics (Mêgics) Chárib. Szam. Ház. III. köt. 58 l. A 78. lapon ugyanez (anyúl bátyám volt) így van bevezetve: Joannes Baptista Lengyel. A Lengyel család ezen ága Chárib. — Chárib Ászlánéncz Ovág: Chárib Ászlán Joachim. Erzs. Ker. I. köt. 30 l. 1731 év. — Christophorus Bogdán alias Chárib. Szam. vár. lev. összeirás. — Chárib Donovák Bogdán. Szam. vár. lev. 1818 év. Chácshádur Ohánneszê Cháribê. Szam. kereskedő-társaság iratai közt. — Áruthiun Cháribi Iszáján. Szam. vár. lev. 1750 év. Chárib Ájváz. Erzs. Ker. I. köt. 90 l. 1743. — Chárib Chácshádurencz Èszthephán. Erzs. Ker. I. köt. 30 l. 1731. — Gárábed Ötvös Chárib. Szam. vár. lev. 1786—244 sz. — Ájánê Chárib Kirkorin vêrtin: Áján-Chárib Gergely fia. Szam. Ház. II. köt. 1 l. 9 t. — Krájováczhi Chárib Èszthephán. Erzs. Ker. I. köt. 60 l. — Lázár Kistóf és mellette örményül: Gházár Chácsháduri Cháribi. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. — Ovánesz Chárib Mêsziri. Szam. Ház. II. köt. 190 l. 73 t. — Trásztádsi Chárib Dzárugên. Szam. Ház. II. köt. 47 l. 62 t. — Ես խարիպ խաչատուր, որ եմ որդի Շահ-Նազարի (Jész Chárib Chácshádur, vor jém vorti Sáh-Názári): Én Chárib Chácshádur, ki fia vagyok Sáh-Názárnak. Szam vár. lev. 1729. Chárib Chodsá. Szam. Ház. II. köt. 85 l. A Chárib család előfordul Keleten is: Vághárs Cháribdsán „Árévélkh“ 1886. aug. 4. 764 sz. Az Áján, Ájváz, Ászlán, Bogdán, Chácshádur, Chodsá, Donovák, Èsztephán, Gárábéd, Hárib, Hájrábéd, Honán, Hunánián (=Görög) Iszáchán, Iszáj, Izsáki, Jagamast, Jográndsi, Józseffi, Káluszd, Kevork, Kristóf, Lázár, Mêszir. Náhábéd, Ötvös, Sáh-Názár, Trásztádsi nevű családok, melyek Chárib-oknak is neveztetnek, mind Lengyelországból jöttek be. L. ezeket, továbbá Egámszáczhi, Jagamast.

Chászápcshi. Kasszáb arab szó, jelentése: mészáros; dsi (török): árús, chászábdsi: mészáros. Chászápcshi Márko. Szam. Ház. II. köt. 4 l. 86 t. — Mészáros Kristóf Antal. Szam. vár. lev. 1814 év. A Chászápcsh család vezetékneve Kristóf. L. Hentes, Mészaros.

Chászoján. Chász török szó, jelentése: ötvös, arany-, ezüstmíves, o(v) örm. képző: val, vel dolgozó. Melkhon Mánugi Chászoján Márámorusján: Márámarosán (=Marosán) Chászoján Emanuel fia Melchon. A szamosújvári kereskedő-társaság iratai közt. L. Árzsintár, Goldschmied, Máramarosán, Marosán, Oszkerics.

Cházár=Lázár. Mánug becsi Cházárin vêrtin: Bécsi Lázár fia Emanuel. Szam. Ház. II. köt. 109 l. 49 t. E családnév előfordul Keleten is: Gházároszián Száhág. „Árévélkh“ 1886. ján. L. Lázár.

Chêngánoszián=Longinus; jelentékeny nagy család. Pán Toderás Chêngánoszi: Chêngánosz Tódor ur. Szam. vár. lev. régi összeirás. — Ághá Chêngánosz Toderási Chêngánoszián: Chêngánosz Toderás fia Chêngánosz ur. Szam. Ház. II. köt. 24 l. 507 t. A Dániel (=Toderás) család vezetékneve Chêngánosz. L. Dániel, Toderás, Thorosz.

Cheul (Heul, Hevul, Háv-ul). Az örmény a nagyapát (báb) háv-nak is nevezi. A háv szóból a román ul (az, a) névutó hozzáragasztásával: Hávul A Hávulból csinált a nép Chev-ul-t. A Cheul, a che(v)-ul rövidebb alakja.

Ágszend Chevulinê. Szam. Ház. II. köt. 32 l. 20 t. — Száhág vor mágánuámp gocshi Chevuléncz: Száhág (Izsák), ki vezetéknévvel Chevulnak neveztetik. Szam. Ház. I. köt. 1 l. 1 t. A Cheul, Chevul család Száhág. L. Geinár, Goria, Goriczá, Mingá, Szêhág.

Chev-Êszdephán, örmény szó: Bolond-István. Kihalt család. Chev-Êszdephán Ándon. Szam. Ház. II. köt. 63 l. 182 t.

Chev-Luszig, örmény szó: Bolond-Lukács. Kihalt család. Chev-Luszigin tuszdêr Zorign. Szam. Ház. II. köt. 32 l. 321 t. L. Duducz.

Chev-Ohánnesz, örmény szó: Bolond-János. Kihalt család. Chev-Ohánnesz. Szam. Ház. II. köt. 133 l. 6 t. L. Duducz.

Chodsáján. Dsoch (ճոխ v. ö. sok) örmény szó, jelentése: gazdag. A dsoch-ból betűáttétellel: chods; tatár nyelvben: csoch, csok; törökben kodsá, chodsá. Az erdélyi hazarész örményei gazdag értelemben használják. A Chodsá család Chárib. Chodsa (kodscha) perzsa, Ehrentitel eines vornehmen, angesehenen Herrn. Heise 417 l. L. Ágoston, Belcsug, Dobál, Gazdag, Gêzducz, Máli, Sánta.

Chontikhár. Chontikhár (խոնդիքար) örmény szó, jelentése: király, császár. A mult században Chontikhár (Csik-Szépviz) Császárra magyarositotta nevét. 1807-ben Chonthikhár Zakariás utódai Zakariás név alatt fordulnak elő. L. Balázs, Császár, Gáláif, Sáhin, Thákvor (Thákávor), Vászil, Zakariás. — E családnév előfordul Keleten is: կէսարեան és կայսերեան: „Árévélkh“ 1880. jún. 31. 258 sz.

Chuthinczhi. Chuthinból való. Chuthin, helység Bessarabiában a Dnister mellett. — Joannes Chuthinczhi. Szam. vár. lev. 1804 év 907 sz. Kihalt család. L. Násztur.

Chul (խուլ) örmény szó, jelentése: süket. — Chul Chácshig. Szam. Ház. II. köt. 1 l. 18 t. Mivel legtöbb született süket néma is = Munds. L. Ánászun, Dumblosz, Munds.

Chutlube, Chutlubej. Kutlu török szó, jelentése: szerencsés, boldog; bej: ur, kutlubej = Beatus, Fortunatus, Mákár. — Chutlubejin Ászvádurê. Szam. Ház. II. köt. 37 l. 34 t. L. Bedo, Bódog, Mákárián.

Csách (ջախ) örmény szó, jelentése: tört, zuzott, hasított. Csách Márkul. Szam. Ker. II. köt. 320 l. 88 t. Kihalt család.

Csáchcsebán (ջաղջեպան) örmény szó, jelentése: molnár. Migol Csághcsêbán. Szam. Ker. I. köt. 127 l. 1543 t. L. Molnár, Morár.

Csákány. Csákány a Csokán magyaritott alakja. A nem régen Szamosújvártt elhunyt Csákány Adeodat főesperes is e családból származott. L. Csokán.

Császár, a Chontikhár család magyar neve. L. Balázs, Chontikhár, Gáláif, Sáhin, Thákvor (Thákávor), Vászil, Zachariás.

Csáusz. Cshávus perzsa-török szó, jelentése: hadvezér. „Csáus a hadnak őrmestere, manipulánsa.“ (Thallóczy, „Századok.“) Theodor Csáusz. Szam. Ker. III. köt. 67 l. 83 t. — Antonius Edelbej Csáusz. Szam vár. lev. 1790. Simá Csáusz (շիմայ ջաուշ). A szamosújvári kereskedő-társaság iratai közt. — Meráv Toderin Simáján (շիմաեան) Csáusi ginn: Meghalt Csáusz-Simai Tódor felesége. Szam. Hal. II. 33 l. 641 t. A Csáusz család vezetékneve Simai. L. Simai.

Csercser. Csercsi török szó, jelentése: szatócs; a magyar akad. szótár is (V. köt. 1087. l.) a szatócs szó eredetét a török nyelvben keresi (szátidsi); örményül phérézág (mánêr munêr panâr dzáchogh.) Szêhág Csercsel. Szam. Ház. II. 63 l. 186 t. Kihalt család.

Cservics. Csér (ջէր) örmény szó, jelentése: derült, tiszta, fényes; vics (szláv): fi. Cservics = Fényesfi. Cservics Péter konstantinápolyi örmény festő 1829-ben telepszik le Szamosújvártt. Kihalt család.

Cshedudnik. A vocs (ոչ talan, telen) tagadó örmény szócska, mely rövidített (չ) alakban is használtatik és a dudên (տուտն: kar) összetételéből áll. Az erdélyi örmény a vocsh szócskát cshe-nek (չէ) mondja. Cshedudnik: karatlan, csonka. Thumán Cshedudnik. Szam. Ker. II. köt. 328 l. 5 t. Ugyanez a 358 lapon 47 tétel alatt így: Thumás Csutnik; tehát Cshedudnik = Csutnik (Csudnik). L. Csudnik, Csonka, Retezár.

Cshámák. Cshá(k)mák, perzsa szó: kova, tűzkő, tűzelék, tűzes. — Kirkor Cshámák-i. Szam. templomi levéltár iratai közt. A Tűzes család perzsa neve. A Cshámák családnév most nincs használatban. L. Tűzes.

Cshámcsheán. Cshámicsh (չամիչ) örmény szó: mazsola, malazsa, uva sicca. Sztámbolczki Uszep Cshámcsheáncz. Szam. Ház. II. köt. 324 l. 63 t. Kihalt család. L. Sztámbolczhi.

Cshár (չար) örmény szó: rossz, gonosz; cshárên (örm. szó) ördög, sátán (törökül sejthán.) E családnév most nincs használatban. L. Kozocsa.

Cshêbáhián., örmény szó; chê: nem, talan, telen; báh: félelem, rettegés; cshêbáhián: rettenthetlen, bátor = András. Kihalt család.

Cshicshágián. Cshicshek (török): virág, örményül dzághig. A Vártán (Várteresz) családnév török neve. Ászvádur Cshicshágián. Szam. Ház. II. köt. 214 l. 70 t. E családnév Keleten is előfordul: E. Cshicshekdsián. „Mászisz“ 1880. febr. 3. 2530 sz. L. Flora, Florián, Gulin, Vártán, Várterész, Virág, Zachariás, Zádig.

Cshusztápán. Cshuszth perzsa szó, jelentése: hamar, gyorsan, sebesen: örményül sudápán (շուտափան), sudápujth (շուտափոյթ). Cshusztápán: hamar beszélő — a közbetett *á* kapcsoló betű. Ovánnesz Cshusztápán. Szam. Ház. II. köt. 221 l. 113 t. — Donig Cshusztápáni. Szam. Ker. II. köt. 628 l. 38 t. Néha a pán kihagyásával is: Ohánnesz Donigi Cshusztáni. Szam. Ház. II. köt. 35 t. L. Hamar, Hamari. E családnév most nincs használatban.

Csiki = Csik-megyei. E család büszkesége: Csiki Gergely színműiró. Vártán Csikijáncz. Szam. Ker. III. köt. 351 l. 49 t. — Sztephán Vártáni Csikiján; Csiki Vártán fia István. Szam. Ház. III. köt. 4. l. — Csukczhi Ávákin vêrtin Ászváduré (Չուքճի Աւագին որդին Ասվատուրը): Csiki Ávák fia Ászvádur. Erzs. Ker. I. köt. 26 l. 1731 év. — Somolovczhi (Csik-Somlyói) Áruszeph. Erzs. Ker. I. köt. 104 l. A Csiki család egyik ága Ávák (=Novák), a másiknak vezetékneve: Hár-Uszep (=Fátter). L. Ávák, Csukczhi, Fátter, Hár-Uszep, Novák, Similovczhi, Somolovczhi.

Csillag, a Zuhál örmény család magyar neve. Ászvádur Chácshigi Csillagi vêrtin: Csillag Kristóf fia Bogdán. Szam. Ház. II. köt. 12 l. 1821 év. L. Bokor, Hurmuz, Zuhál.

Csinás; a magyarból (csinos) kölcsönzött román szó. L. Czifra, Mendrul, Sirin, Zárif; e szavak egy jelentésűek. Czifra, Csinás, Sirin, Mêndrul, Zárif egy család. A Csinás családnév most nincs használatban.

Csiricsár. Cirêser román szó, jelentése: cseresnyeárus. Ávedum Csirisári: Csirisárnak fia Ávedum; és a lap szélén (Szam. Ker. III. köt. 293. l. 39 t. 1845 év) + jegy alatt ez áll: Bányai. Cháthun Csirisári alias Bájéáczhi. Szam. Ház. II. köt. 264 l. jan. 9. L. Bájáczhi, Bányai, Csercser. A Csiricsár családnév most nincs hásználatban.

Csizmadia. Csizmadia Tódor Márton. Szam. vár. lev. 585 sz. 1800 év. L. Csizmás. Csobotár, Goskár, Láth, Láthegoskár, Schuszter, Toderás. A Csizmadia családnév most nincs használatban.

Csizmás. A török-magyar csizme-csizmá-ból képezett román szó, jelentése: csizmadia. Markul Csizmás (Szam. vár. lev. 1736 év) és mellette örményül Marko Toderási. A Csizmás család vezetékneve Toderás (Tódor). L. Csizmadia, Csobotár, Goskár, Láth, Láthegoskár, Schuszter. A Csizmás családnév most nincs használatban.

Csobotár. Ciobotar román szó, jelentése: csizmadia. Nikula Kosztini Csobotárján: Csobotár Kosztin fia Miklós. Erzs. Ker. II. köt. 261 l. 29 t. L. Csizmadia, Csizmás, Goskár, Láth, Láthegoskár, Schuszter, Toderás. A Csobotár név most nincs használatban.

Csojná? Chácshádur Csojnáján. (Gyergó-Szt-Miklós). Kihalt család.

Csokán (Csákány). Kocsán (գօչան Mechitár szótár 118 l.) betűáttétellel csokán: jelentése: káposztaszár, zöldségárus. L. Csákány.

Csomák, perzsa szó, jelentése: pálcza, scipio, örményül kávázán. Kirkor Csomákján. Szam. Ház. II. köt. 27 l. 549 t. A rómaiaknál is használatos volt a Scipio vezetéknév: Scipio est cognomen Corneliorum, v. gr. P. Corn. Scipio Africanus. (Josephi Márton Lexicon, pars secunda pag. 1143). Botusánban (Románia) is van Csomák nevű örmény család. L. Csumás.

Csonka, magyar szó. Ladislaus Csonka. Szam. Ház. II. köt. 275 l. 1824. A Hercz család egyik ága Csonka nevet is visel. L. Cshedudnik, Csudnik, Csutá, Hercz, Retedsár, Rusz, Tamási, Thumán.

Csontos, magyar szó. Az Ámirás család egyik ágának gúnyneve. — Bogdán Ántoni Csontosi: Csontos Antal fia Bogdán. Szam. Ház. II. köt. 532 l. L. Ámirás.

Csorba, magyar szó. Csorbá Chácshádur. Szam. Ház. II. köt. 83 l. 1774 év. L. Èszterbul, Stirbul.

Csoribán (ջորիպան) örmény szó, jelentése: öszvérárus, öszvérekkel kereskedő. Az örmény a Csoribán-t még így is mondja: isávár (իշավար, vagy röviden իշպան; ezt a képzést követte csoribán is): asinarius, agaso. E családnév előfordul Keleten is: Szárkisz Csorebán-ián. „Árévélkh“ 1889. febr. 7. 1519 sz. L. Káttero, Pátrubán.

Csucsul? Ágop Jokobfi Csucsul. Szam. Ker. III. köt. 449. l. máj. 19. A Jakabfi család egyik ágának gúnyneve. Erzsébetvároson Csucsul és Gérláczhi egy család. L. Gerláczhi, Jakabfi.

Csudnik, a Cshedudnik másik alakja. Csudnik alias Tamás Gábor. Szam. vár. lev. 1796. — Csudnik Thumán (Tamás, Tamási) fia így irta nevét: Kápriel Thumáni êz rusz Donigi. Szam. vár. lev. 1794. („Csudnik crida“). A Cshedudnik (= Csudnik) család vezetékneve Thumán (Tamás, Tamási); és mivel e család Oroszországból jött be, Rusz-nak is neveztetik. Cshedudnik (= Csudnik), Csonka, Hercz, Retezár, Rusz, Tamás, Tamási, Thumán egy család. — Csudnik alias Tamás Gábor így is irta nevét: Jész Kápriel Thumáni: Én Gábor, a Thumán fia; pedig Thumán az apjának keresztneve volt. Igy kellett volna irnia nevét: Jész Kápriel Thumáni Rusz-Donigián: Én Gábor, a Rusz-Danig Tamás fia. (1796-ban saját kezűleg irt örmény nyelvű nyilatkozatából). — Rusz alias Tamás Gábor. (Szam. vár lev. 1796. cridalis iratok.) Ennek felesége Moldován Katalin így kezdi a commissiohoz beadott iratát: „Minekutána férjem Csudnik vagyis Rusz Gábor...“ Ferenczi József járatlan ügyvéd evvel a reflexioval vetette vissza egyik hitelező követelését: „Nem Csudnik Gábor, a kinek most foly cridalis processusa, hanem Tamás Gábor az adós.“ — „A bemutatott levél vagy recognitio nem Csudnik Gáboré, hanem Tamás Gáboré: már pedig a Csudnik Gábor cridalis massája Tamás Gáborért nem szenvedhet.“ Erre a hitelező Drágomán Lukács így válaszolt: „Én Csudnik Gábornak, vagy Rusz-Tamás Gábornak adtam költsön; azért megkivánom, hogy Csudnik, vagy Rusz, vagy Tamás Gábor (mert adósom ezekkel a nevekkel neveztetik) massájából fizettessem ki.“ Szam. vár. lev. 1796. cridalis iratok. L. Csonka, Hercz, Retezár, Rusz, Tamás, Tamási, Thumán.

Csuhár (= csohár, kohár) örmény szó, jelentése: drágakő, nemes, jó. Keleten e család Dseváhirdseán nevet visel. Kihalt család. L. Edel.

Csukczhi: Csiki; a régi örmények Csik-megyét Csuknak hivták. L. Ávák, Csiki, Fátter, Hár-Uszep, Novák, Similovczhi, Somolovczhi.

Csumás. Csomás András. Szam. vár. lev. 368 sz. 1806 év. Ugyanez 1806 évi 452 számú aktán „Ándreás Csumás kérése...“ és alább a határozatban: Csomák András; tehát Csomás, Csumás = Csomák. L. Csomák.

Csuntuleá. Ciuntulea román szó: csonka. — Gádárine Vártáni Csuntuleá-i. Szam. Ház. II köt. 142 l. 11 t. 1791 év. Kihalt család. L. Csutá.

Csurdás, a magyar csordás szónak román alakja. Kihalt család.

Csutá. Csuta magyar szó; mondatik olyan állatról, melynek farka vagy serénye nincsen. Krikor Csutáján. Szam. Ker. III. köt. 89 l. 109 t. Kihalt család. Csik-Szépvizen a Csutá család vezetékneve Dániel. L. Csonka, Csuntulea, Dániel.

Czánki. Egy régi névsorban ezt kaptam: Boczánki Kristóf; tehát Czánki a Boczánki (= Bocsánczi) rövidebb alakja. István ághácshá Ágopsáin Czánkii Ázbeján vortin: Czánki-Ázbej Jakab ur fia István. Szam. Ház. III. köt. 52 l. — Ágopsá Czánkii Vászilján: Czánki Vászil (László) Jakab. Szam. vár. lev. 1797 év. Számtartó cridalis iratai közt. Czánki, az Ázbej és Vászil család gúnyneve. L. Ázbej, Vászil.

Czárán. Tiera román szó: ország, föld. A hazai örmény tiera alatt Moldovát érti. Czárán (țĕran) moldovai, Moldován. A Czárán az ergêrczhi román forditása. A Czárán család Dél-Magyarországon most is jelentékeny szerepet játszik. L. Ergêrczhi, Moldován, Moldovczhi, Násztur, Retezár.

Czárká. Țarcă román szó: szarka (állattan). — Vártig Chácshereszi Czárká-i. Szam. Ház. II. köt. 91 l. 28 t. A Chácsherész család egyik ágának gúnyneve. L. Chácsherész.

Czetz (ցեց) örmény szó, jelentése: moly, szú, tinea (selyembogár), görögül σής, arabul szusz, perzsául szubuze, zsidóul szász. — Emmanuel Czetz (a pap). Szam. Ház. II. köt. 242 l. 40 t. 1813 év. — Mánug Vártáni Czetzján: Czetz Vártán fia Emanuel. Szam. Ház. II. köt. 43. l. 99. — Vártán mágánuámp Czetz: Vártán vezetékneve Czetz. Szam. Ker. 1715 év. I. köt. 10 l. — A Czetz család vezetékneve Vártán. A Vártán örmény családnév magyar jelentése Rózsa (վարդ várt: rózsa); a Czetz (czetz) szó jelentése tehát e családnévben: rózsalevelész, Rosenlaus. E családból származott a dicső tábornok Czetz János (lakik Buenos-Airesben, Respublica Argentina), kinek fényes nevét az 1848—49-ik évi szabadságharcz alatt felmutatott hős tetteiért Klio kitörülhetlen betűkkel jegyezte fel a magyar történelem lapjaira. L. Csicsság, Flora, Florián, Pituch, Vártán, Virág.

Czêvádzjégh (helyesebben Csuázjégh); czu (ձու tojás) és jégh (եղ, իւղ, zsir) örmény szavakból, jelentése: rátotta, rántotta. Czuádzjégh Thorosz. Szam. Ker. I. köt. 73 l. 761 t.; erről neveztettek a Csuázjégh-ok — Thoroszián-, Theodorovics-, Todorovics-oknak. — Ávákjérécz der Minász vor mágánuámp gocshi Thorosz Czêvádzérêncz: Minász főesperes úr, ki vezetéknévvel Rátotta Thorosznak (Theodorovics Mihálynak is hivták) neveztetik. 1721-ben Szam. Ház. I. köt. 1 l. — Gházár Czêvádzéghján (ձվածեղեան). Szam. Hal. II. köt. 2. l. 27 t. Ángszend Thoroszián Czévádzéghi (ձվածեղի). Szam. Ker. II. köt. 16 l. 167 t. — Michael Stephán alias Czêvádzégh (helyesen: Theodorovics István fia Mihály). Gergely István alias Czêvádzégh (helyesen: Theodorovics István fia Gergely). Szam. vár. lev. összeirás. L. Theodorovics, Todorovics.

Czholun erdélyi örmény tájszó, fényes. A Bocsánczi család egyik ágának gúnyneve. Czholun = Luczián. L. Bocsánczi.

Czifra, magyar szó, tulságosan ékesített, különféle tarka szinekkel vegyített; a török zárif magyar forditása. Luszig Czufrájéncz. Szam. Ház. II. köt. 146 l. 9 t. — Czifra. Erzs. Ker. I. köt. 23 l. L. Csinás, Mêndrul (mandru). Sirin, Zárif.

Cziriák = Czirjék, Cyriacus, κυριακος = Domonkos, Domokos, Dominicus. Ignácz Cziriáki. Szam. Ker. II. köt. 763 l. 61 t. L. Bázár, Biáthá, Dominik, Gurjegh, Kritsa.

Czitrom, latinul citromalum, hellenül kitrion. Korbuly János gúnyneve. L. Korbuly.

Czopolyá? Ágopsa máskép Czopolya Jakab. Szam. vár. lev. 1804. 659 sz. Jakab Jakab máskép Czopolya. Szam. vár. lev. 1799. („Mitfisz crida.“) A Czopolya (gúnynév) család vezetékneve Ágopsa (= Jakab). A Czopolya családnév most nincs használatban. L. Ágopsa, Jakab, Márne.

Czuczug? Korbuly Kristóf gúnyneve. L. Korbuly.

* * *

Kisebb közlemények.

Nuridsán patriárkha volt első azok között, kik e század első felében alapitott konstantinápolyi (hivatalos elnevezés szerint „ciliciai“) örmény katholikus patriárkhai széken ültek. E méltóság legelső viselőjeül Aristaces Ázáriá, a bécsi mechitháristák akkori érsek-főapátja volt ugyan herczeg Metternich kanczellár által kiszemelve, de ő állhatatósan vonakodott azt elfogadni, — különböző okoknál fogva, — s az újonnan felállított patriárkhai székre Nuridsán Antal, konstantinápolyi apostoli vikáriust hozta javaslatba. Ez ügyben a bécsi érsek-főapátnak Rómába kellett utaznia, miután a Szentatya nem volt hajlandó e kérdésben a bécsi érsek meghallgatása nélkül határozni. Az érsek tehát 1830. márczius 21-én Rómába utazott, s megérkezése után azonnal jelentkezett a pápa Ő Szentsége előtt, a ki előterjesztett javaslatait el is fogadta. Ennek következtében lett Nuridsán Antal apostoli vikárius még az emlitett évi július 11-én, az osztrák és franczia nagykövetek jelenlétében, első konstantinápolyi örmény katholikus „primássá“ felszentelve; mindazonáltal a porta csak nehány év mulva ismerte el annak „patriárkhai“ jogait és hatáskörét is, az ausztriai internuntius sokszoros közbenjárása folytán.

Szamosújvár legelső tisztikara. Az 1872. évi városi tisztújitásnak a mult júliusban betölt huszonötödik évfordulója időszerűvé teszi azon legrégibb tiszti választásnak, — a mely Szamosújvártt, száznyolczvanhárom év, tehát közel két század előtt a városi közönség nagy szervező népgyülésében tartatott meg, — emlékezetét nehány sorban felújitani; annyivalinkább, mert e történeti jelentőséggel biró népgyülés volt az, mely a város beligazgatásának egyes ágazatait, különösen pedig a törvénykezés és közrendészet gyakorlását szabályrendelettel állapitotta meg, s egyszersmind megalkotta a legelső, rendes, választott tisztviselői kart egy biró és 2 tanácsbelinek személyében „Megegyeztünk — mondja az Örmény Protocollum első lapja — mi szamosújvári örmények és más nemzetbeliek, hogy saját akaratunkkal és beleegyezésünkkel válaszszuk meg biránkat és városunk fejét. Felkértünk és megválasztottunk tizenkét öreget és Ágopcsa Kristóf birót, s magunk fölé helyeztük őket; hogy a mi rendelet kijő a tanácsból, annak engedelmeskedjünk és alá vessük magunkat; és a ki ezt nem cselekedné és ellenszegülne, legyen hatalmuk itéletet mondani fölötte, vétségének nagyságához képest!“ — Szamosújvár ezen első rendes választott tisztikarának, — mely az erzsébetvárosi örménységgel közös „Örmény Compánia“ helyébe lépett, külön közigazgatási szervezetnek élén állott, — névszerint a következők voltak tagjai; főbiró: Ágopsa; öregbiró: Jakab; egyházfelügyelő: Dzerig; tanácsbeliek: Blid István, Murádin Márk, Tódor Miklós, Szákó Emanuel, Álexa Gergely, Lukács János, Salamon Tódor, Szefer Dániel, Dzerig Gergely és Chêngánosz Tódor.

Irodalom és művészet.

Felolvasás Örményországról. Újabb időben Francziaországban újra kezdettek itt-ott felolvasásokat tartani Örményországról. Párisban Vantal Albert az akademia ujonnan megválasztott tagja, a földrajzi társaság üléstermében igen sikerült felolvasást tartott. — Gaszton Desán, a „Phán“ czimü lap munkatársa rokonszenves hangon szólott az örményekről a Kharthie Laten-ben, a „Szosziethe Szávánth“ czimü társaság üléstermében. — Thumájánnak Marseilleben tartott felolvasását igen sokan hallgatták....

Előfizetésre való felhivás. Magyar-örmény irodalmunkban már régen nélkülöznük egy, a mai kor követelményeinek megfelelő magyar-örmény nyelvtant. E hiányon kivánt lapunk egyik munkatársa: Voith Antal, középiskolai tanárjelölt segiteni, midőn „Elméleti és gyakorlati örmény nyelvtan“-át, melyre most előfizetési felhivást hirdet, megirta. Munkájának, melynek előszavát lapunk mai füzete egész terjedelmében közli, tartalma következő: Előkészületek. 1. Az örmény betűk; kis és folyó betűk; a betűk neve, hangzása és számértéke. 2. Olvasási szabályok. 3. A hangsúly az örmény nyelvben. 4. Irásjelek. 5. Olvasási gyakorlat. *Első rész.* Új-örmény nyelv. Az első rész a következő 20 leczkét tartalmazza: Határozott és határozatlan névelő. — A névszók száma, esetei és ejtegetése. — Rendes ejtegetések; I. és II. ejtegetés. Az acc. és abl. ի (ini) vagy յ (hi) elöljáróval. III. és IV. ejtegetés. — Rendhagyó ejtegetések; félig és tulajdonképeni rendhagyók. — Hangugrató és hangcserélő névszók. A határozott névelő használatáról. — Melléknév és fokozása, örmény-magyar szövegü példákkal. Számnév; a számnevek ejtegetése. — Névmás; személyes, mutató, birtokos, visszahozó, határozatlan és kérdő névmás — Ige. Rendes igeragozások. I. igeragozás (Szir-él.) Az igék összetett ideinek alkotása. — II. igeragozás (Chosz-il.) Dativusszal álló igék, örm.-magy. szövegü példákkal. III. és IV. igeragozás (Gárt-ál és Morh-nál.) — „Jém“ és „ellál“ segédigék. — Szenvedő és átható igék. — Rendhagyó igeragozások; félig és tulajdgnképeni rendhagyók — Hiányos ragozású igék. Harmadik személyü vagy személytelen igék. — Igenév; 45 örm.-magy. szövegü példával a határozatlan s a jelen, mult és jövő idejü részesülő módú igenévre. — A tagadó igék ragozása. Néhány szabály az igék tagadó alakjának alkotásához. — Tulajdonképeni, főnévi, főnévileg ejtegetett, melléknévi, névmási, kettőzött és középigehatározók. — Tulajdonképeni viszonyszók; elöljárók és névutók. Főnévi és igehatározói viszonyszók. — Kötszók. Indulatszók. (NB. Az egyes leczkék végén 20 örményből magyarra és 10 magyarból örményre forditandó gyakorlat, illetőleg feladat bővíti a könyv ez első részének tartalmát.) *Második rész* Ó-örmény nyelv A névszók esetei és ejtegetése. Rendes ejtegetések. 13 örm.-magy. szövegü gyakorlati példa. — Rendhagyó ejtegetések. Vegyes ragozású és félig rendhagyó névszók 5 örm.-magy. szöv. gyak. példa. — Számnév. Névmás; személyes, mutató, birtokos és visszahozó névmások. 9 örm.-magy. szöv. gyak. példa. — Kérdő és határozatlan névmások. „Jém,“ „linim“ és „jéghánim“ segédigék. Rendes igeragozások; I., II. és III. igeragozás. Rendhagyó igék; kisebb eltérések. Hiányos ragozású igék. Személytelen igék. Az igék tagadó alakja. Viszonyszók. Kötszók. 35 örm.-magy. szöv. példa. (NB. A gyakorlati példák nagy része a szentirásból van véve.) Függelék. I. Olvasmányok: az 1—6. nyugati új-örmény irodalmi nyelven, a 7—9. erdélyi örmény irodalmi nyelvből; a 11—13. ó-örmény nyelven. (A 11. Ábgár levele az Üdvözitő Jézus Krisztushoz, a 12. Ábgár levelére felelet, melyet az Üdvözitő parancsából Tamás apostol irt, a 13. az Úr megkereszteléséről szóló rész az új-szövetségi szentirásból. — II. Magyar-örmény szótár. — III. Örmény-magyar szótár. Ez a sürün irt, 386, oldalra terjedő munka tartalma, mely a jövő év első felében fog megjelenni. Előfizetési ár 1 frt 20 kr. Azok, kik előfizetni akarnak, kéretnek, hogy az előfizetési árakat ne most küldjék be, hanem midőn később erre felszólíttatnak; most csak mielőbb tudassák szerzővel ebbeli szándékukat, következő czímen: Voith Antal középiskolai tanárjelölt, Kolozsvárt, Kültorda-utcza, 17. sz.

Mi ujság az örmény világban?

Konstatinápoly 1897. aug. 21.

Eredeti tudósitás a török fővárosból. Egyik belmunkatársunk ezeket irja: Kedves tanár Ur! Elhatároztam, hogy az idei vákácziomat Keleten töltöm. Nagyon természetes, hogy engemet leginkább az örmény dolgok és ügyek érdekelnek. Kérdezösködtem ugyan Bécsben, — a hol összeköttetésben vannak Konstantinápolylyal és a Kelet több városaival, hogy miképen állanak az ügyek és hogy nincs-e veszélyeztetve az ember szabadsága? — Azt a feleletet kaptam, hogy nincs semmi baj. — Ennek következtében útra indultam. De nem állanak az ügyek ép úgy, a hogy Bécsben tudták és gondolták. A szagot már Várnán éreztem; mintha láttam volna, ott a nagy mozgásban, hogy nincs minden rendjén. Onnan sürgönyöztem Konstantinápolyba, hogy melyik hajóval és mikor érkezem meg. Jó hogy ezt tettem. Persze magamat nem adtam ki örménynek; mert ezek most a leglenézettebbek és megvetettebbek az emberek fiai között. Hogy milyen a viselkedésök a törököknek az örményekkel szemben, csak annak lehet fogalma, a ki ezt saját szemeivel látja. — A hajóba jött egy jó barátom és megkérdezett, hogy vannak-e örmény könyvek nálam? Azt feleltem: nincsenek. — Nagyon szemügyre vett a rendőrség. Mivel útlevelem rendben volt, nem féltem semmitől. És mert útlevelem az európai és ázsiai Törökországra szólott, ez szeget ütött a fejökbe. Suttogtak, tanácskoztak; az egyik vállát vonta, a másik nem akart tudomást venni róla. Igy tartott ez egy jó negyed óráig, míg türelmemet veszítve, az egyik hivatalnokra rákiáltottam németül, hogy: „Mit hosszabbítják annyira a dolgot; ha rendben van az útlevél, adják át, hogy menjek dolgomra; ha pedig nincs rendben, ott az osztrák-magyar konsulatus, tegyenek jelentést. Ez hatott: nagy alázatossággal és méltósággal átadta a rendőrség útlevelemet... De most következett a nagyobb. Ámbár nálam nem volt semmi, csak fehérnemüm, mégis össze-vissza hánytak mindent. Azután kérdezösködött a hivatal embere és tapogatott, hogy nincs-e valami a zsebemben? Kivettem a breviariumot, azonban ezzel se volt megelégedve; tovább tapogatván azt mondta, hogy reverendám zsebében van még valami papiros. Mi az? Azt feleltem, hogy tudtommal nincs semmi; de ha van valami, akkor nyuljon ő a zsebembe és vegye ki. És ime egy örmény újságnak (Հայկ) egy száma jött ki a zsebemből, az én nagy csodálkozásomra. Én azt Rustsukban vettem volt olvasás végett.

Azonnal lefoglalta. A mellettem levő páter szinét elvesztette, habozni kezdett és azalatt, míg a rendőr kiment, hogy vizsgálat alá vegye a lefoglalt lapot, a páter összeszedett mindent és mindketten a kis kézi táskával elillantunk és egy kocsiba vetve magunkat, elhajtottunk. A jó atya a kocsiban azt mondta, hogy ha még egy perczczel késünk, azonnal letartoztattak volna minket a lap miatt... A várost jól ismertem, de most minden meg van változva. Általános félsz és rettegés uralkodik mindenütt, de különösen az örmények között. A személyi szabadság oda van; én magam sem merészelek egyedül és gyalog járni, azokon a helyeken, a hol ezelőtt gond nélkül egészen szabadon le és fel sétáltam. Nem gondoltam, hogy a dolgok így állanak itt. — Egy szegény örmény, kit még ezelőtt 25 évvel ismertem, nekem azt mondta, hogy öt piasztert érő rongyot adott el; mert rongyárulással keresi napi kenyerét. Ezt látta egy kurd; szemet vetett a szegény örményre és utána ment folytonosan azt kiáltván feléje, hogy nem hagy neki békét, míg a kezéből ki nem veszi. A kurd folytonosan nyomában volt az örménynek; utoljára megfogta az örményt, de nem tudta kicsikarni kezéből a pénzt. Mikor történt ez fiam? Kérdém az örményt. — Két héttel ezelőtt. — Hát a pénzt miért tartottad a kezedben? — Mert nincs zsebem. — Hát volt ott nép és rendőrség? Temérdek sokan voltak ott. — Nem kiáltottál és nem kértél segitséget a rendőrségtől? — Nem; mert hasztalan lett volna a kiábálás. Ezáltal életemet is veszélyeztethettem volna. — Igy állanak a dolgok most itt a török fővárosban. Akartam nagyobb sétákat és kirándulásokat tenni, de lebeszéltek róla és azt a tanácsot adták, hogy ne menjek sehova, ha nem akarom magamat veszélynek kitenni. — Akartam egy nehány örménynyel és különösen s patriárkával találkozni; de félek. Meg kell, hogy fontoljam, ha nem akarok bajba kerekedni. Ki gondolta, hogy a dolgoknak a követkézménye a törököknek a begyében még esztendők mulva is megmarad? — Az örmények minden névvel nevezendő hivataltól meg vannak fosztva. Nagyon jól emlékszem, hogy a kájekcsik (csonakosok) és a hámálok (teherhordók) csak is örmények voltak. Most a temérdek csonakos és teherhordó közt egyetlen egy örmény sincs: mind meggyilkolták őket. — Hogy milyen nagy a félelem, láthatjuk a következő esetből. Konstantinápolyba szándékozott jönni a mechitháristák smirnai gimnasiumának igazgatója is. Mikor én Várnára érkeztem, tudatták ott velem, hogy épen egy héttel előbb Várnán volt az igazgató és onnan elment Konstantinápolyba. Mikor én Konstantinápolyba érkeztem, azt kérdezték tőlem, hogy hol van P. Athánász, a smirnai igazgató? Hogy hol van és mi lett vele, nem tudja senki! Én abban a véleményben vagyok, hogy ide érkezett és mivel látta, hogy itt zavargások vannvk, a nélkül. hogy partra szállott volna, a hajóról kiszállott és beszállt egy más hajóba, melylyel visszament Smirnába. Szándékom volt kimenni Kis-Ázsiába; de ugy látszik ez alkalommal elmarad; ily körülmények közt nem tanácsos az utazást folytatni.

Ép most hallom, hogy a szultán még az éjjel az örmény patriarkhát magához hivatta azon merényletért, melyet — mint mondják — az örmények követtek a bábu-ali (miniszterium) ellen. Tényleg a merénylet megtörtént, nehány ember meg is halt, többen megsérültek s magának az épületnek is baja történt, de nem nagy. A merényletet az új-törökök követték el és nem az örmények. Ezeket röviden tudomására hozni szükségesnek láttam annyival is inkább, mert becses és tudományos lapjában az örmény ügyek mindig fel vannak karolva. Kérem a Szerkesztő úrat, sziveskedjék ezen tudósító levelemet az „Armeniá“-ban nyilvánosságra hozni.

A misszionáriusok, a kik a váni kerületben (Török-Örményország) 300 árva örmény gyermek ellátásáról gondoskodnak, 350 ökröt vettek; ezekkel az ökrökkel szántották fel az elszegényedett, mindenükből kifoszlott falusi örmények a tavaszszal földeiket. A nemeslelkű misszionáriusok ökreik használatáért semmit sem követeltek.

A segély-alap, mely Amerikában, az árvaságra jutott örmény gyermekek felsegélésére alakult, az utolsó 6 hónap alatt 652.000 dollárt gyüjtött.

Armenophil tüntetés Svájczban. A mult őszszel Svájczban alakult armenophil bizottság öt tagot küldütt kebeléből a köztársaság elnökéhez, kik egy 450.000 aláirással ellátott iratot adtak át neki, mely protestál az Örményországban történt mészárlások ellen. Deose úgy nyilatkozott, hogy a svájczi köztársaság szövetségi tanácsa rokonszenvvel viseltetik az örmények ügye iránt, habár a nép ezen tüntetésének van jelentősége. De azért nem lehet annak sem hivatalos szinezetet adni, sem abból valami következtetést vonni. A Keleten egymást követő eseményeket elintézik majd azok a nagyhatalmak, melyeknek Konstantinápolyban képviselőik vannak. Svájcz közbe nem vetheti magát és megelégszik a rokonszenv ezen nyilatkozatával... A kötelességet teljesitő bizottság megelégedett az adott válaszszal.

Örmény festő. Bezirdseán Szophon örmény festőnek — kinek kitünő ecsetjéről nagy elismeréssel szólanak a lapok — két legújabb olajfestményét az áldozatkész Nubár pasa vette meg.

A bákui örmények közül Dzádurián Árákhél végrendeletileg 12.000 rubelt hagyott a gárini Szánászárián-féle iskolának, hogy annak kamataiból szegény gyermekek tansegélyt kapjanak.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Két arczkép a szamosújvári közéletből.

I.

Voith Miklós.

Hosszas tárgyalások eredményeül, végre az idei év tavaszán jött létre a szamosújvári két társaskör egybeolvadása egy közös czim alatt, a melynek, — mint ma már tekintélyes olvasó és társalkodó körnek — elnökévé a mi közéletünk egyik legtevékenyebb férfia: Voith Miklós városi tiszti ügyész választatott meg, kinek arczképét im e sorok élén adjuk.

A régi Szamosújvárnak e népszerű alakja született Magyar-Láposon, Szolnok-Dobokamegyében 1817. decz. 18-án. Gymnasialis tanulmányait Nagybányán, a bölcsészetet és jogot 1836-ban Kolozsvártt befejezvén, 1840-ben Maros-Vásárhelytt ügyvédi oklevelet nyert; 1848-ig Deésen az ügyvédi pályán működött.

1848. nov. havában beállott a XI. zászlóaljba honvédnek és csak hamar őrmester lett; 1849. jan. 25-én Szelindeknél ugyanezen zászlóaljhoz hadnagynak és később főhadnagynak neveztetett ki. A fegyvert Zsibónál tette le.

1853-ban engedélyt kapott arra, hogy Szamosújvártt az ügyvédséget folytathassa. Azóta a mai napig folyton ügyészkedik. 1860-ban városi tiszti ügyésznek választatott; 1861-ben ugyan lemondott ezen állásáról, de 1862-ben újból megválasztatott; ezen idő óta ő tölti be ezt az állást.

1860-ban két barátja társaságában a szamosújvári „társalkodó-egylet“-et, melynek alapszabályait is ők hárman dolgozták ki, — kezdeményezte. Ennek az egyletnek több ízben volt igazgatója; 1880 óta — egyhangú választás következtében — a jelen év tavaszáig szintén ő igazgatta ezt az egyletet.

1867 óta tagja a központi választmánynak, a képviselő-választásoknál választási elnök; a szamosújvári szabadelvű pártnak elnöke.

1870-ben honvéd főhadnagynak neveztetett ki a szabadságolt állományba az akkori 32. zászlóaljhoz; ma is főhadnagy szolgálaton kivül levő viszonyban.

1868-ban a „dalkör“ — és később a „zeneegylet“ választotta elnökévé. A két egylet egyesüléséből lett „dalzene-egylet“ is őt ültette az elnöki székbe. Ma is Voith Miklós ennek az egyletnek az elnöke.

1862-ben „műkedvelő-társulat“-ot alakított, melynek 1888-ig igazgatója volt. Most ezen társulatnak alapitó tagja és tiszteletbeli elnöke.

Az „önképző fuvó-zenekar“-nak elnöke volt; ma tiszteletbeli elnöke és alapitó tagja.

1876-ban szervezte az „önkénytes tűzoltó-egylet“-et. Nemcsak alapszabályait dolgozta ki ennek az egyletnek, hanem a legutóbbi évekig főparancsnoka is volt. Ma alapitó tagja.

1875-ben a szamosújvári latin szertartású róm. kath. egyház főgondnokává választatott, mely állásában a püspök meg is erősítette.

A szamosújvári örmény szertartású kath. egyházmegye, mely jogtanácsosává választotta, — alapszabályait ő dolgozta ki. Ma is ő az egyházmegye jogtanácsosa és egyúttal a főgondnoknak helyettese. 1888-ig a „vereskereszt“ választmányának elnöke volt. A korcsolyázóegyletnek ma is elnöke. Az EMKE városi választmányának ma is ő az elnöke. A „Kisegitő-takarékpénztár“ és a Szt-Gergely-árvaintézet jogtanácsosa, egyszersmind ezen intézetnek 1862. óta pénztárosa. Szolnok-Dobokamegye törvényhatóságának virilis tagja. Szamosújvár város képviselőtestületének és a szamosvölgyi vasút igazgatóságának tagja. A szamosújvári ipariskola bizottságának alelnöke. Elemi iskolai látogató. A Karátsonyi szegényápoló-intézet gondnoka...

Keresett ügyvéd létére ime mennyi tiszteletbeli állással járó kötelességet vállalt magára. Elég lett volna több embernek... És ő ezen kötelességeket lelkiismeretes-pontosan teljesitette. Inkább elhanyagolta a maga dolgát, de azért a különböző egyletek gyűléseire mégis elment. Volt idő, midőn minden Szamosújvártt létezett egyesületnek ő volt az elnöke és azért soha sem panaszolkodott, hogy sok a dolga. „Azért élünk, hogy dolgozzunk“ szokta mondani. És ő dolgozott az Isten dicsőségének előmozditásáért. vérét ontotta a hazáért, sokat fáradozott az egyház érdekében, megbecsülhetlen szolgálatokat tett társadalmunk javára, meleg érdeklődést tanusított fejlődő iskola-ügyünk iránt. Terjesztette az igaznak, szépnek, jónak eszméit; segélte a szegénységet és a példányszerű apa jó gyermekeket adott a honnak... Azért polgártársai folyó évi decz. hó 17-én (ekkor lesz 80 éves) Latium nyelvén nem e szavakat fogják fülébe kiáltani, hogy: „Quid juvant homini octaginta in inertia exacti anni?“ — hanem a tisztelet, szeretet, ragaszkodás, nagyrabecsülés, az elismerés örökzöld leveleiből font koszorút, melynek szalagján e szavak lesznek irva: „Multi juvant octaginta in assiduo labore exacti anni“ — fognak érdemdús halántékaira tenni...

Ezen koszorúba az „Armenia“ is helyez egy szál levelet: ezeket az őszinte sorokat.

II.

Duha Bálint.

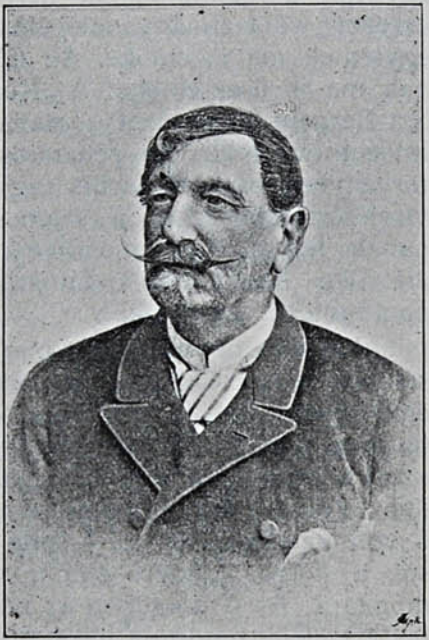

Társaséletünknek egy másik a legfelsőbb királyi kegy által épp e napokban kitüntetett tagját ábrázolja második képünk. A Király Duha Bálint polgártársunkat koronás arany-érdemkereszttel tüntette ki. A kereszt átadásával polgármesterünk: Placsintár Dávid volt megbizva, ki azt okt. 3-án több városi tisztviselő és képviseleti tag jelenlétében, kitüntetettnek a következő beszéd kiséretében adta át:

„Kedves Barátom! Ő császári és apostoli kir. Felsége Tégedet a közügyek és jótékonyság terén szerzett érdemeid elismeréseül a koronás arany-érdemkereszttel legkegyelmesebben kitüntetni méltóztatott.

Kedves kötelességet teljesítek most, midőn a reám bizott keresztet melledre feltűzni szerencsém van, annál is inkább; mert ezen kitüntetés városunk egyik tősgyökeres polgárának utódát érte.

Kivánom, hogy — mint hazádnak és Királyodnak hive, városodnak hű polgára és az árvaintézetnek buzgó gondnoka, — e kitüntetéssel sokáig élj!

A polgármester üdvözlő beszédének zárszavaiban foglalt ünnepélyes szerencsekivánathoz részünkről is szivesen hozzájárulunk.

Szongott Kristóf.

◆

Vallomások.

— Örményből. —

Örményország nem elvont fogalom,
Nem hiú ábránd, avagy képzelet,
A honszeretet oly nagy hatalom:
Mely erössé tesz minden nemzetet!

Örményhonnak nincs sírja oly közel,
Hattyúdalát még nem dalolta el;
Mit hallottatok, csak tavaszdala,
A csalogány üdvözlő szózata...

Az örmény nemzet, oh nem aggastyán,
A jelen század basznos gyermeke,
A végső szó nem hangzott ajakán,
Mennyit tehet, — még nem mutatta be...

Az örmény nemzet nem elvetemült,
Minőnek öt gonosz nyelv kürtölé, —
E balga hít a görögtől került,
Ki az örményt egykoron gyülölé.

Nem, százszor nem! az örmény egyetért,
Midőn hazáját meg kell védeni;
S bátran kivivja a harczi babért,
Ha szabadságért áll ki küzdeni.

A hít, remény, szabadságszeretet,
Az örmények szivében drága kincs, —
Ha ily erény dagasztja kebletek',
Egy jobb jövöből veszve semmi sincs!..

Mert szabad népek, müvelt nemzetek,
Bérencz bákokká nem válnak soha, —
Örmény testvérek, csak reméljetek:
Szabaddá lesz még örmények hona!...

Simay Gergely.

◆

Orosz-Örményországból.*)

— Az örmények közgazdasági szerepe. —

Tiflis, ámbár tizennégy évszázad óta Georgiának a fővárosa s majdnem kizárólag georgiaiak által lakott vidéknek közepette fekszik, mégis legnagyobb részében örmény város. Kiválóan alkalmas hely a mai örmény nép fejlődési képességének, jellemének és nemzeti sajátosságainak a tanulmányozására, a mint hogy általában mindezekről helyes képet csakis az oroszországi örmények közt nyerhetünk. Mert csakis ezek élnek már normális viszonyok közt s birtokában ama tényezők legalább egy részének, melyek a szabad mozoghatásra és fejlődésre lehetőséget nyujtanak. Nem ugy, mint a török és perzsa fenhatóság alatt, a hol sem életük és vagyonuk, sem vallási és szellemi javaik nem élvezik a jogi oltalomnak biztosítékait.

Orosz-Örményországban is, és pedig különösen Tiflisben, ellenséges indulatú mozgalom indult meg egy idő óta az örmények ellen bizonyos orosz körökben és a georgiaiak vagy grúzok között. Ennek a mozgalomnak a gyökérszálai kizárólag a gazdasági életben találhatók meg. Az örmények mint üzletemberek a kis házalótól kezdve a nagykereskedőig és a bankárig az egész Kaukázusban, a túlnyomólag tatárok lakta terület kivételével, jó formán versenytárs nélkül állanak; mert üzleti szellem és életrevalóság tekintetében felülmulják az összes többi népfajokat. A grúzoknak és fajrokonaiknak vannak ugyan egyes lovagias tulajdonságaik, de egyébként tunyák és túlságosan kedvelik a mulatozást. A Kaukazusban élő oroszok pedig majdnem kizárólag katonák és hivatalnokok. Tiflisnek százötvenezer főnyi lakosságából p. alig tizenkétezer az orosz. A sajátképeni hegylakók a kereskedelem szempontjából épen nem s ipari tekintetben is alig jöhetnek számításba; s az egyébként a kereskedésben eléggé jártas tatárok is ama területen kívül, a hol

---

*) Dr. Paul Rohrbach: Aus Turan und Armenien. (Preussische Jahrbücher, Berlin, 1897, októberi füzet.)

zárt csoportokban laknak együtt, már fogyatékos nyelv elsajátítási képességüknél fogva sem versenyezhetnek az örményekkel. Innen van, hogy a ki bárminő czikket venni vagy eladni óhajt, tiz eset közül kilenczszer szükségképen örmény emberrel kénytelen üzleti összeköttetésbe lépni. S az emberi természetben rejlik, hogy vajmi gyakran megcsalatottnak érzi magát s kész az összes örményekről való kedvezőtlen itéletével.

A Kaukazus örmény lakói szellemileg jóval magasabban állanak mint ama népek, melyek között élnek, az üzleti verseny terén ennélfogva könnyen le is győzik őket. Ez a kútfeje és szülőoka az örmények iránt való gyülöletnek és ellenszenvnek.

Tévedés volna azonban azt hinni, mondja az előttünk fekvő tanulmány tudós irója, Rohrbach, ki a helyszinén, a Kaukazus népeivel való közvetlen érintkezésben alkotta meg itéletét, hogy az örmények értelmisége csak oly dolgokban nyilatkozik meg, a melyek az üzlettel függenek össze. Alig van nép, mely a tudás iránt annyi tiszteletet s az alapos tanulás iránt oly hajlandóságot mutatna, mint az örmény. Már a kis gyermekeikre nézve az iskola egyátalán nem félelmetes hely; és a középosztálybeli családoknál s mindenütt a falvakon a tiszteletnek és megbecsülésnek ugyanarra a magas fokára helyezik az iskolát, mint a templomot. Az iskoláért valamit tenni vallásos érdem számba megy; s a kis örményeket idejekorán megtanítják arra, hogy az iskolában hanyagnak vagy rendetlennek lenni annyi, mint a templomban illetlenül viselkedni.

Az örmény népnek körülbelül egyharmada él jelenleg orosz területen. Ennek a résznek kivételével a keleti örménységre hosszú évszázadok óta oly sors nehezedik, hogy méltán csodálhatni, miként tarthatta fenn magát egyátalán mint nemzet, és hozzá még mint életképes, kiváló szellemi tulajdonságok birtokában levő nemzet! Gondoljuk meg mit jelent pusztán a kereszténységnek és a nemzeti egyháznak a fentartása oly viszonyok közt, a minőknek az örmények ki voltak téve. S hasonlitsuk össze e viszonyokkal azt a helyzetet, melybe a török iga alá került Balkán-félszigeti népek aránylag sokkal kedvezőbb körülmények közt jutottak. Örményország majdnem egy évezreden át sziget volt a hatalmában senki által nem korlátozott Islam tengerében, míg a Balkán-félszigeten jobbára csak kisebb-nagyobb katonai gyarmataik voltak az osmanoknak. Ehhez járult a keresztény Európának szomszédsága s a XVII-ik század vége óta nyilvánvaló inferioritása a török hatalmaknak szemben az európai államokkal. És az Islam mégis elnyelte az albánoknak, bosznyákoknak, görögöknek és bulgároknak tetemes részét! Egy nemzet, mely oly szörnyű sorson esett át, mint az örmény, mely a legnagyobb viszontagságok közepette fenn tudta tartani nemzeti egyéniségét, egy ily nemzet jogot szerzett a megbecsültetésre és arra, hogy ne csak hibáiról beszéljenek, hanem oda tegyék a mérték másik serpenyőjébe szenvedéseit is!

Rendkivül nagy jelentőségű tény az, hogy a legújabb időkben az egész Kaukazus gazdasági szempontból mindinkább örmény provincziává válik. Az örmény az egyetlen népelem, mely fölött Oroszország rendelkezik, hogy a Kaukazus gazdasági kincseit feltárja. Természetesen eltekintünk ama nagy vállalatoktól, a minők a naphta és a hasonló bánya-iparágak, melyek a nemzetközi tőkét is magukhoz vonzották; egyébként azonban a kereskedelem egész terén, a gyári-, ipari- és banküzletben, sőt legujabban a talaj észszerű megművelése által is az örmények a Kaukázusban óriási értékeket teremtettek s parlagon heverőknek új lendületet adtak. A benszülött lakósság gazdasági tekintetben alig haszonvehető; az orosz vállalkozási szellemet kevéssé vonzák ezek a vidékek; és így az az egész gazdasági fejlődés, melyet a Kaukazus a legutóbbi évtizedek alatt felmutathat, legnagyobb részben az örményeknek és az ő szorgalmuk által egybegyüjtött tőkének a műve. Tiflis is nekik köszönheti a felvirágzását; a többi városok legnagyobb részében is a tőke és ingatlan vagyon túlnyomó része az ő kezeikben van, és képességeik és műveltségük által a sajtó terén is a legjelentékenyebb tényezővé lettek. Innen származik a grúzok elkeseredése és ellenséges indulata. Háttérbe szorultak s azért szidják és gyalázzák az örményeket. Helyzetüknek azonban önnön tunyaságuk és élvhajhászásuk az oka. A természetnek örök törvénye az, hogy a létel-ért való küzdelemben a tehetségesebb népfaj föléje kerekedik a hátramaradottaknak.

Oroszországnak egyik kiváló feladata az örmény nemzet további fejlődését oly irányba terelni, hogy Örményország és az örmény nemzet az orosz világpolitikának előmozdító factora legyen. Ma már alig kétséges, hogy Oroszország lesz előbb-utóbb a törökök politikai örököse Előázsiában. Hogy mikor éri el ezt a czélt s miként tarthatja meg a kivivandó positiot, első sorban attól függ, hogy minő állást foglalnak el az örmények az orosz birodalom eme részeiben.

Dr. Molnár Antal.

* * *

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA,

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Harmadik folytatás.)

Czugucza (a románban disznó-hivogató szó). Kovács Dávid alias Czugucza. Szam. vár. lev. 1801 év. 854 sz. A Kovács család gúnyneve. Most nincs használatban. L. Kovács.

D. Ds (ճ). Dz (ձ).

Dajka. L. Dájká.

Dalmai. Donovák Géza bankigazgató (Kolozsvár) örmény családnevét (Donovák) Dalmai-ra magyarosította. L. Donovák.

Danigovics. Danigovics, don (տօն : ünnep) örmény szó és a szláv vics (fi) összetételéből. Danigovics (helyesebben: Donigovics) = Domokosfi. Danigovics Bogdán. Szam. vár. lev. 1855. (Erzsébetváros). L. Bázár, Biáthá, Cziriák, Dominik, Gurjech, Kritsa.

Dájbukát. A Dájbukát családnév a román „dai bucate“: adsz-e gabonát szavakból ered. Ászvádur Dájbukát. Szam. Ház. II. köt. 151 l. 105 t. -- Gurjegh Dájbukát Zachariás: Dájbukát-Zachariás Cziriák (= Domokos). Szam. vár. lev. 1805. 925 sz. A Dájbukát család egyik ágának vezetékneve Zachariás. Egy Csik-Szépvizen 1823-ban készült sírkő tanuskodása szerint a Dájbukát család másik ágának vezetékneve Ágopsa. — Dájbukát alias Pápa Bogdán. Szam. vár. lev. 1821. — Dájbukát Kajtán Szamosújvártt (1852) Fálá-nak is neveztetett. A Dájbukát név az anyakönyvekben következő alakokban fordul elő: Dájbukát, Dáibukát, Táebukát, Tajébukát. L. Ágopsa, Fală, Pápa, Zachariás.

Dájká (Dajka). A perzsa dáje többes alanyesetéből [daj(e)g(e)á(n)] alakult a magyar dajka. Ohánnesz Dájká-i. Szam. Ker. III. köt. 355 l. 77 t. L. Dajka, Embej, Ember, Mamicoia, Tájeg.

Dámghádsi. Dámghá arab szó: jegy, jel; dámgádsi: jelző, vásárbiró. E név most nincs használatban.

Dániel héber szó, jelentése: Isten az én itélőbirám. (a héber dan [biró] és El [Isten] szókból). Joannes Dániel judex hujatis (Szamosújvár) oppidi. 1774. Szam. Ker. II. köt. 474. l. Dániel Toderás Ibásfávolinê: Erzsébetvárosi Dániel Tódor. Szam. Ker. II. köt. 282 l. 13 t. — Horopszime Chêngánoszi Dánielián gin: Dániel Chêngánosz (Longinus) neje Ripszima. Szam. Ház. II. köt. 309 l. 150 t. — Longinus ághá Ászvádurin Dánielián: Dániel Bogdán ur fia Longinus. Szam. Ház II. köt. 223 l. 30 t. — Dániel Bogdán fiának Jánosnak, báró Vay Juliánna volt felesége; midőn ezeknek fiok (László) született, az erdélyi püspököt (Kollonitz de Kollegrad) hivták meg keresztapának, kit a helybeli esperes-plebános: Verzár Lukács helyettesített. Szam. Ker. II. köt. 478 l. 88 t. 1777 év. — D. Joannes Nep. Dániel et consors ejus D. Illustrissima B. Julianna Vay. Szam. Ház. II. köt. 118 l. dec. 28. 1784. Kaptam a Szamosújvár városi levéltárban egy jegyzéket (1736), melyben ez áll: Franciscus Dániel és mellette örményül: Frênkucz Thoroszi, mit így kell kiegészíteni: Toderás (Thorosz)-Dániel fia Ferencz. Ugyanis e család Toderás (Thorosz) név alatt jött be, Dániel egyik ősüknek csak keresztneve; de az unokák a Toderás vezetéknevet elhagyták és a Dániel nevet kezdették vezetéknév gyanánt használni. E jegyzékben kaptam ezt is: Nicolaus Dániel és mellette örményül: Nikuláh Ámirái; mit így kell kiegészíteni: Dániel Ámirá (Imre) fia Miklós. A Dániel családnév előfordúl Keleten is: Tánielián. „Mászisz“ 1879. szept. 25. 2425 sz. L. Chêngánosz, Csutá, Dsis-cháthun, Ergán, Hosszú, Thorosz, Toderás.

Dávid (Távit). Héber eredetű, jelentése: kedvelt. Dávid Gyula kereskedő Kézdi-Vásárhelyt. L. Tilimb.

Dávidovics: Dávidfi. (Dávid-o-vics; *o* kapcsoló betű, vics [szláv]: fi). Alexander Dávidovics ex oppido Szigeth. Szam. vár. lev. 1787 év 404 sz. E családnév előfordul Keleten is: Árisztáges Távtján (Դաւթեան). „Árévélkh“ 1886. júl. 12. 752 sz. A Dávidovics családnév most nincs használatban.

Deák, Diák. Az orosz hitű magyaroknál a kántor v. éneklő tulajdonkép diakonus. Az örmény is eddig kántorát Deáknak nevezte. Deák másként Ántonás József. Szam. vár. lev. 1807. -- Deák másképp Kolcza Tódor. Szam. vár. lev. 1827. — Gregorius Lukács alias Deák. Szam. vár. lev. összeirás. — Josephus Deák alias Miron. Szam. vár. lev. 1784. 71 sz. (Ez a Josephus Deák egy örmény mellékletben Uszep Ántonásián-nak neveztetik. A hátiraton Deák József, a tanácsi kimutatásban Péter József alias Deák; [Michael Péter-Deák. Szam. vár. lev. 1804. 279. sz.], a kormányszék ugyanezt Kovács Józsefnek mondja Ezek szerint az Ántonás, Gergely, Izsák, Kolcza, Lukács és Miron családok is adtak kántorokat (= Deák-okat) a szamosújvári örmény kath. egyháznak. L. Kok, Kráter, Têbrucsig.

Dêlbej az Edêlbej (= Adalbertus, Albert) rövidebb alakja. A Dêlbej név most nincs használatban. Dêlbej Dolváth. Szam. Ker. I. köt. 15 l. 1720 év.

Dêngádz (տնկուած) örmény szó, jelentése: ültetett; itt dőledt (düledt) szemű (gúnynév.) E családnév most nincs használatban.

Der-Ágop: Pap Jakab.

Der-Ámirá: Pap Ámirás.

Der-Ángszend: Pap Auxentius.

Der-Ászvádur: Pap Bogdán.

Der-Chácshádur; Pap Kristóf (Keresztadtapap, Crucedatus sacerdos.) L. Dondon.

Derder (Տէրտէր)örmény szó: Pap. Az örmény a világi személyt ághá (úr) vagy ághácshá (úr), az egyházit der (úr) czímmel tiszteli; p. ághácshá Kirkor — Gergely úr és der Kirkor — Gergely pap; de ha a pap keresztnevét elhagyja akkor a der-t megkettőzteti, — így: derder; az egyik úr illeti a hasznos polgárt és a másik a derék lelkiatyát. Ez a kettőztetés szokásban van más nyelvekben is; a német a czímezéseknél így ír: An den Herrn Herrn . . ., vagy a latinban: Reverendissimo domino domino... Különben ezen szép szokástól eltekintve, a pap szó kifejezésére a kháháná és jérécz örmény szavak vannak használatban. Vártán Derderján. Szam. Ház. II. köt. 66 l. 30 t. — Nerszesz Derderáncz. Szam. Ház. II. köt. 471 l. 162 t. E családnév Keleten is előfordul: Káluszd Derderján. „Árévélkh“ 1886. aug. 768 sz. Törökök között a Derderján családnév helyett Phápházián-t is használnak: Gárábéd Pápázián. „Árévélkh“ 1886. aug. 26. 783 sz. L. Moldován, Pap.

Der-Êsztephán: Pap István.

Der-Hágop: Pap Jakab.

Der-Kirkor: Pap Gergely. L. Silmánug.

Der-Márdirosz: Pap Márton.

Der-Mêndrul: Pap Mêndrul.

Der-Nerszesz: Pap Nerszesz.

Der-Nikulá: Pap Miklós.

Der-Ohánnesz: Pap János. L. Dondon.

Der-Sêmávon: Pap Simon.

Der-Szimon: Pap Simon.

Der-Szêhág: Pap Izsák.

Der-Szulimán: Pap Szulimán.

Der-Uszep: Pap József.

Der-Vártán: Pap Vártán.

Der-Vártig: Pap Vártig. A terjedelmes Pap-ok huszonkét Pap családból származnak. Némely Pap a román parinte (szülék, szülők, parentes, Eltern) szótól Pêrint, Perint-nek nevezte magát. L. Dondon, Pap, Perint.

Diákon. L. Deák. Diákon Szárkisz (Szergius). Szam. vár. lev. összeirás. E családnév most nincs használatban.

Diárbekirczhi. A török a régi Tigranocerta (Tigránágérd; Örmény-Mesopotamia) helyén épült Ámit (Hámit) várost Diárbekir-nek nevezi. (L. Mechithár szótár 334 l.) Diárbekirczhi = Diárbekiri, Diárbekir helységből való. — Hovszeph Krikori Diárbekirczhu. Erzs. Ker. II. köt. 131 l. 46 t. Kihalt család. Diárbekir és Iszáj (l. ezt) Erzsébetvároson egy család. E családnév előfordul Keleten is: Ászvádzádur Diárbekirján. „Maszisz“ 1880 ápr. 3. 2880 sz.

Diráczhu (տիրացու) örmény szó, jelentése: sekrestyés, egyházfi, templomszolga. Szêhág Diráczhuián mágánuámp Kolczátá: Diráczhu Izsák vezetékneve Kolczátá. Szam. Ker. III. köt. 372. l. 100 t. Lucas Gergely és mellette örményül Luszig Diráczhu-i. Szam. vár. lev. 1736. — Marko Diráczhu Nigoli Sárgáján: Sárga Milkós fia Márk kántor. Szam. Ház II. köt. 33 l. 644 t. — Vászil Diráczhu Mêgêrdicshi: Mêgêrdicsh László kántor. Szam. Ház. II. köt. 37 l. 7 t. — Diráczhu Ágop Donigi: Donig Jakab kántor. Szam. Ház. II. köt. 43 l. 91 t. Ezek szerint az Ántonás, Gergely, Kolcza, Lukács, Máhdesz, Miron, Donig, Sárga (= Nigol), Mêgêrdicsh családok adtak kántorokat a szamosújvári örmény kath. egyháznak. L. Deák, Kolczátá.

Dobál. Thopál török szó, jelentése: sánta, Claudius, Kolos. Rozsi Ántoni Dobálján. Szam. Ház. III. köt. 12 l. E családnév előfordul Keleten is: Nigoghájosz Thophálján. „Árévélkh“ 1886 aug 9. 768 sz. L. Ágoston, Belcsug, Chodsá, Gágh, Gêzducz, Máli, Sánta.

Dobli. A Dobri(bán) családnév első alakja. Ohánnesz Dobli. Erzs. — Dobléncz Mêgêrdicsh. Erzs. Ker. I. köt. 51 l. Erzsébetvároson 1767-ig Dobli; ebben az évben a pap Dobli helyett ezt a szót irja: Dombi. Hovszep Ohánneszi Dombi-i: Dombi János fia József. Ersz. Ker. I. köt. 127 l. 13 t. L. Dombi.

Dobos, a „Tilimb“ magyar forditása. Ánton Nigolin Dobosin vêrtin: Dobos Miklós fia Antal. Szam. Ház. II. köt. 428 l. 20 t. A Dobos család vezetékneve Nikos. L. Nikos, Tilimb.

Dobrenki. A Dobribán másik alakja. Chácshig Dobrenki. Szam. vár. lev. 1779. L. Dobribán.

Dobribán (Tobribán). Thubre perzsa szó: tárcza, erszény. Dobribán: tárczás, erszényes. Chácshig Dobribán. Szam. Ker. II. köt. 332 l. 56 t. — Mánug Dobrebán. Szam. Ház. I. köt. 26 l. 67 t. L. Chácshig, Erszényes, Hêbás, Pongrácz, Pungutz.

Dobrinká. A Dobribán harmadik alakja. Christóf Dobrinka. Szam. vár. lev. 1769 (Szebeni levél).

Dolkucz, a Dolváth kicsinyített alakja. A Dorothea kifejezésére is használjuk.

Dolváth. Deolveth török szó, jelentése: szerencse; örményül páchd = Felix, Felician, Felicitas, Fortunatus. Kihalt család.

Dombi = Dobli. Dombi Szárkisz (Sergius). Szam. Ker. II. köt. 540 l. 157 t. L. Dobli.

Dominik = Domokos, Domonkos, Dominicus. L. Bázár, Biáthá, Cziriák, Gurjégh, Kritsa.

Dondon, az örmény Derder család szláv neve; a szláv don = örmény der, don + don (dondon) = derder = Pap. Chácshig Dondon. Szam. Ház. II. köt. 64 l. 201 t. — Dondon Szimon. Szam. Ker. I köt. 69 l. 729 t. Dondon Kristóf alias Chácshádur. Szam. vár. lev. 1819 év, 281 sz. — Andreas János alias Dondon. Szam. vár. lev. összeirás. A Der-Chácshádur és Der-Ohánnesz család összeházasodásából származott utódok kihagyták mind a két családnevet (Chácshádur és Ohánnesz) és a két Der (szlávul Don) összetételéből alkotott névvel nevezték el magukat. (Der + der) Derder = (Don + don) Dondon. L. Der-Chácshádur, Derder, Der-Ohánnesz, Drágon, Dregán, Pap, Perint.

Donig, (a Dániel keresztnév jelölésére is használtatik). Donig, a Do(mi)nik röviditése. Donig Sênfálovi: Erzsébetvárosi Donig. Szam. Ker. I. köt. 117 l. Chácshig Donigi. Szam. Ház. II. köt. 35 l. 611 t. Donig (= Dominik), Cziriák, Gurjegh, Biátha egy család. L. Bázár, Biáthá, Cziriák, Dominik. Gurjegh, Rácz, Szurugdsi.

Donigfi, a Donigovics magyaros neve. Jacobus Donigffi. Szam. vár. lev. 1796. 235 jk. sz. E családnév most nincs használatban. L. Donig, Donigovics.

Donigovics. L. Donogovics.

Donogán, Donágán (տօնական) örmény szó, jelentése: ünnepi, ünnepet illető, arra vonatkozó, ekkor történni szokott; a maga nemében diszesebb, fényesebb, pompásabb; ünnepies, innepélyes, örvendetes; festus solemnis = Szolemnisz püspök szept. 24. Fesztusz vértanú jún. 24. Vártán Donogán. Szam. Ház. II. köt. 245 l. 42 t. Donágán nevű család van Örményországban is (Áchálkhálák városában). L. Márne, Susán, Sztechno (Stefánovics), Trásztádsi, Ursul.

Donogovics jelentése Donigfi, Domonkosfi. Adeodatus Donogovics. Szam. Ház. III. köt. 54 l. L. Donig, Donigfi, Donigovics.

Donovák (Donávák). Ágop Donovák Foksánián: Foksáni Donovák Jakab. Szam. Ház II. köt. 6 l. 119 t. A Donovák család Foksánból (Románia) jött be. A bécsi mechitháristák lapja, a „Hántesz“ 1893 évfolyam. 9. füzet (szept.) 272-ik lapján Bogdán Donávákovicz-ot Ászduádzádur Տէր-Աստուածատուր-nak mondja. Don-ávak = Der-ávák = főpap = Pap. Az Ávák, Donávák (Donovák), Dondon, Derder, Novák, Pap, Perint egy család. L. ezeket, továbbá: Dalmai, Foksánczhi, Susán. — Donovák másképp Chárib Bogdán. Szam. vár. lev. 1851. A Donovák család is Chárib nevet visel.

Donszki. A Donból (= örmény Der) alakult név. L. Der.

Drágán = Drágon = Dregán. — Ohánnesz Drágán. Szam. Ker. II. köt. 187 l. 65 t. Andreas Drágon = Dondonê. (így) Szam. vár. lev. 1736 összeirás. — Dragonyos, Drágon, Drégán = Dondon. L. Dondon.

Drágics a Mêgêrdicsh elferdített alakja. Joannes Baptista Dragits alias Joannes Bogdán. (helyesen Joannes

Joannes [és nem Bogdán]: Jánosi János). Szam. vár. lev. 1799 év 804 sz. Bogdán Drágics és mellette örményül Ászvádur Mêgêrdicshi (Աստուածատուր Մկրտիչի) Szam. vár. lev. 1736. összeirás. Drágics = Mêgêrdics. (Bapt. Joannes = Ker. János).

Dragonyos. Drágomán Lukács — Dragonyos Lukácsnak is neveztetik a Csudnik-féle csőd irataiban. Szam. vár. lev. 1796. A Dragonyos család vezetékneve Drágomán. L. Drágon, Dregán, Drágomán.

Drágomán. Dragomanno olasz szó: a fényes kapú tolmácsa az idegen követekkel. (törökül: therdsimán). Drágomán alias Lukács. Szam. vá.r lev. — Catharina Lukács alias Drágomán. L. a Csomák-féle czimerlevelet. — Gregorius Drágomán alias Kopács (copaciu román szó: fa, fatörzsök). Szam. vár. lev. 1780. Krikor Lukács mágánuámp Drágomán: Lukács Gergely vezetékneve Drágomán, 1716. év. Szam. Ker. I. köt. 7. l. Iszájin vêrtin Lukácsê mágánuámp Drágomán: Izsák fia Lukács, kinek vezetékneve Drágomán. Szam. Ház. I. köt. 2 l. 9 t. A Drágomán-ok Lukács-ok. Anna Mechithar Gregorii Drágomán alias Isaak civis et quaestoris ejatis relicta vidua. Szam. vár. lev. 1776 év 31. Az Izsák család egyik ága is Drágomán nevet visel. Mária Drágomán alias Tekerics. Szam. Ker. IV. köt. 251 l. Drágomán Lukács aiias Munya. Szam. vár. lev. 1827. L. Kopács, Munya, Tekerics.

Drágon, Dragonos, Dragonyos kölcsönzött szó a hellen drakon és a latin draco szóktól, honnan a német Dragoner, a franczia dragon, az olasz dragone is származtak. Gyergyó-Szt-Miklóson a Drágon-ok most Eránosz nevet viselnek. L. Dregán, Eránosz.

Dregán, Drăgan vedi Dragon. (Bartianu, Dicţionar român-germăn. 195 l.) Dregán = Drágon. Dregán Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 225 l. 103 t. Ohánnesz Szimáoni Drigánián: Drigán-Simon János, 1799. Szam. Ker. I. köt. 160 l. Donig Drêgáni Szimonián. Szam. Ház II. köt. 13 l. 113 t. A Dregán család vezetékneve Simon. János Emanuel alias Dregány. Szam. vár. lev. összeirás. Az Emanuel (Mánug) család egyik ága is Dregán. L. Simai, Simávon (Simon).

Drêgics = Drágics. Drêgics Mêgêrdics. Szam. Ker. II. köt. 279 l. 138 t. L. Drágics.

Drótos. Magyar költsönszó (v. ö. Draht). Gúnynév. E család tagjai Gyergyó-Szt-Miklóson laknak.

Dsecshegh. Dsegh (ճաղ) örmény szó, jelentése: kopasz, calvus, tatárul khel. E család vezetékneve Thorosz (Tódor). Ászvádur Dsecsheghi. Szam. Ker. II. köt. 805 l. 15 t. E családnév most nincs használatban. L. Bleská, Gondág, Kendov, Khel, Kopasz, Szultán, Thorosz.

Dsehez. Dsehez (= dsehiz) arab szó, jelentése: kelengye, dos, donum, Donatus. Dsehez (az örményben վարձ várcz) az az ajándék, mit a menyasszony a menyekző előtt vőlegényétől kap; de dsehez (az örményben օժիտ ozsid, magyarul: kelengye) az is, mit a menyasszony a vőlegény házához visz. A Dsehez család egyik ága az ötvenes években Kincses-re magyarosította nevét: Petrus Kincses-Dsehez. Szam. Ház. III. köt. 64 l. apr. 3. Nigol mágánuámp Dsehez: Nigol (Miklós) vezetékneve Dsehez. Szam. Ker. I. köt. 22. l. 91. t. A Dzehez-ek Nigol-ok. L. Kincses, Nigol.

Dsêmri. Az örmény déméli (ճեմելի) szónak jelentése: pompás, fényes. A Lukács család örmény neve. Cházár Dsêmri. Szam. Ker. I. köt. 146 l. E családnév most nincs használatban. L. Lukács.

Dsermágián. Dsermág (ճերմակ) örmény szó, jelentése: fehér. Ánton Dsermágián i Hájászdáne egádz: Örményországból jött (1825-ben) Dsermág Antal. Szam. Ker. IV. köt. 11. l. sept. 6. A Fehér család örmény neve. Albanus, Albin. E családnév előfordul Keleten is: Nêsán Dsermágián. „Árévélkh“ 1886 nov. 16. 851 sz. Dsermág más névvel Fehér Antal. Szam. vár. lev. 1836 év. L. Fehér, Bedrosz, Kápálb.

Dsigár. Dsigêr (ճիկր) örmény szó, jelentése: hegyes lándsa, dárda. Az Ákoncz és Balta család örmény neve. Emanuel alias Lukács Sigár. Szam. vár. lev. 1764. Az Ákoncz, Balta, Dsigár család vezetékneve Kristóf, Lukács. Gratianus Kristóf Dsigár. Szam. vár. lev. összeirás. — Emanuel Dsigár alias Lukács. Szam. vár. lev. — Dsigár alias Katona Lukács. Szam. vár. lev. 1774. L. Ákoncz, Balta, Katona, Kolcser, Kristóf, Lukács.

Dsirách. Dsêrák (ճրագ) örmény szó, jelentése: gyertya, az arab-törökben: cseráz, csiráz, cshirák. E családnév előfordul Keleten is: Dseráz Minász a londoni L' Armenie szerkesztője. Gyertyánfi, Dsirách, Geron, Mászlin, Másztig, Miron, Momdsi egy család. E család vezetékneve Ángszend. L. ezeket és Ángszend.

Dsis-cháthun. Dsis perzsa szó, jelentése: fő, nagy; urnő, hölgy, herczegnő; az összetett dsis- vagy zsis-cháthun jelentése: főherczegnő, valide szultán, örményül thákuhi (թագուհի): regina. Dsis-cháthun = Szultán = Regina. L. Ergán, Hosszú, Pipi, Szultán, Temesvári.

Dsokêbin. Joce bine román szó, jelentése: jó tánczos, jól tánczol. Ázbej ávéli ánun Dsokebin: Ázbej melléknevе Dsokebin. Szam. vár. lev. 1722. Dsokebin az Ázbej család egyik ágának gúnyneve. L. Ázbej.

Dsumerdián = Zsumerd. Bogdán Dsumerd. Szam. Ház. II. köt. 234 l. 32 t. — Ászvádur Dsumerján Elisábethá-khághákháczhi: Erzsébetvárosi Dsumerd Bogdán. Szam. Ház. II. köt. 122 l. E családnév most nincs használatban. L. Bogdánfi, Zsumerd.

Dsurdsovczhi, örmény szó, magyarul Gyergyói, Gyergyai. Keresztesi alias Dsurdsovczhi Márton. Szam. vár. lev. 1816. 1526 sz. Dsurdsoven meg háj mê: Gyergyóból egy örmény. Szam. Ker. I. köt. 35 l. 264 t. Dsurdsovczhi Ágop Gárdsthéverun: Rövidkarú Gyergyai Jakab. Szam. Ker. I. köt. 123. l. 1507. t. — Dsurdsovczhi Donig Gárdsthévján (կարճթեւեան). Szam. Ház. II. köt. 92 l. 63 t. — Thumán Vártereszi Thumáni Dsurdsovczhun vêrtin. Szam. Ház. II. köt. 288 l. 92 t. — Dsurdsovczhi Ánisor Ászvádur. Szam. Ház. II. köt. 35 l. 7 t. — Dsurdsovczhi Eránosz Luszig. Szam. Ház. II. köt. 35 l. 12 t. Ezek szerint Gyergyó-Szent-Miklósról ezek a családok jöttek Szamosújvárra lakozni: Ánisor, Eránosz, Gárdsthév, Keresztes, Thumán. L. Ánisor, Eránosz, Flora, Gárdstév, Gyergyai, Keresztes, Thumán, Várteresz.

Duha, Tuba (magyar) jelentése: galamb; egyezik a német Taube szóval; régi németben: tuba, tube; goth nyelvben: dubo, régi szász nyelven: dúbha, dufa. A dubhából a *b* kihagyásával lett: Duha. — Az örmény թուխ (thuch, niger. fekete) a perzsában: ducha. Az Áffumi = Fekete = Nyegrucz család perzsa neve Duha. — Duha Luszig. Szam. Hal. II köt. 68 l. 282 t. — Meráv ághá Szoghomonê Chácsháduri Duháján: Meghalt Duha Kristóf fia Salamon úr. Szam. Hal. II. köt. 6 l. 121 t. — János Lukács alias Duha. Szam. vár. lev. 1766. (A Placsintár-féle krida iratai közt). — Lucas Duha és mellette örményül Luszig Ohánneszi (Jánosi). Szam. vár. lev. 1738 összeirás. A Duha család vezetékneve János (Jánosi, Ohánnesz). Áffumi. Duducz, Duha, Fekete, Kárákás, Nyegrucz, Sziévmitko egy család. L. ezeket. Daha. Dahokról Örményországban számos emlegetéseket találunk mind honi, mind idegen irókban. Nagy-Örményország 15 tartományának egyike, mely a Phasis forrásainál, meg a Pariadra-bérczek hegyhatárain és völgyein Colchisig terül el, a legrégibb idők óta Daha, Dahask és Daik nevet visel és Dahoktól lakatott. Xenophon Anabasisában a Dahákat Taochi (ταοχοι) néven nevezi. (L. Lukácsi Kristóf. A magyarok őselei 163 és 165 l.) Ha Duha = Daha, akkor Duha a legrégibb családok egyike. L. Porumb.

Dudên (տուտն) örmény szó, jelentése: kar, vég, valaminek széle. L. Áki, Bocshig, Fark, Kepri.

Duducz. Férfi és női keresztnév is (Melán, Melánia) mint p. „i Kirkoren Szácháinê jév i Duduczen:“ Szácha Gergely és Melania (nevű feleségétől született fiú). Szam. Ker. I. köt. 87 l. 854 t. De vezetéknév gyanánt is használjuk: Gábriel Dudutz. Szam. Ker. II. köt. 267 l. Gergely Simon alias Duducz. Szam. vár. lev. összeirás. A Duducz család vezetékneve Gergely. — Dudutz vulgo Szunyog Gergely. Szam. vár. lev. 1826. 1603 sz. A Duducz család egyik ágának gúnyneve Szunyog. Az „Árévélkh“ 1888 ápr. 20. 1281 száma ezeket mondja: Govgászján háji hámár vêráczhin ánhok e, kinemol e, thethevámid e, mi choszkov duducz e (տուտուց), vor gê modená Bolszeczhoczh zevzek, hobbá párerun: A kaukazusi örméuy előtt a georgiai lelketlen, iszákos, könnyelmű, szóval duducz, mely szó a konstantinápolyi zevzen (gyermekeszű), hobbá (bolondos) szóhoz közelit. E szerint Duducz = bolondos. L. Áffumi, Chev-Luszig, Chev-Ohánnesz, Chev-Sztephán, Gergely, Szunyog.

Dumblosz. A Têmlos = dêmlos (տմլոշ) = ánászunmárt (անասունմարդ): néma. Dumblosz Márdirosz. Szam. Ker. II. köt. 385 l. 38 t. L. Ánászun, Chul, Munds.

Dumitrászá. A Dumitru-ból *sa* román képzővel alkotott nőnév. Luszig Dumitrászá-i. A szamosújvári timártársulat iratai közt. L. Dumitru, Vertán.

Dumitru. A Demeter név román alakja. Demeter görög szó (δημοῦμητηρ,) jelentése: a nép anyja, Ceres, a földmívelés és gyümölcsészet istennője. — Lukács Vertán alias Dumitru. Szam. vár. lev. Dumitru a Vertán család gúnyneve. A Dumitrászá és Dumitru név most nincs használatban. L. Dumitrászá, Gud, Vertán.

Durák török szó, jelentése: lakás, szállás, tartozkodás. E családnév most nincs használatban. L. Szállási.

Dzárug, a dzerig másik alakja. A csikszépvizi Ker. II. köt. 85 l. szerint Dzárug (Zárug) = Simeon. Szam. vár. lev. 1796. „Csudnik“ cridalis iratai közt: Ászvádur Dzárugi Korbulián: Korbuly Dzárug fia Bogdán. És ez a Korbuly Dzárug azt a bizonyitványt, mit ezen iratokhoz mellékelt, így irta alá: Korbuly Simon; tehát Dzárug = Simon. L. Bátrin, Dzerig (Zárug, Zerig), Násztur, Simávon.

Dzêrig. Dzér (ծեր) örmény szó: öreg. — Öreg Simeon (dzér Szimon, Szimeon) a neve annak a jámbor, istenfélő férfiúnak, ki a Szent-Lélek jelentése következtében, a templomba menvén, az Isten Fiát karjaira vette. Lukács 2. 25. — Az az örmény fiú, ki ezen öreg Simeon nevére kereszteltetett, a Simeon elhagyásával egyszerűen csak Dzerig-nek neveztetik. — Chácshig Dzerigján. Szam. Ker. II. köt. 254 l. 84 t. E családnév előfordul Keleten is: Keork Dzerunián. „Árévélkh“ 1887. jún. 1. 1011 sz. Dzerig = Dzerun(ián) = Nesztor = Násztur. L. Násztur. A Szam. vár. lev. 1789—289 sz. alatt van egy kimutatás, mely az akkori árvákról két példányban készült; egyikben Korbuly Márton fia Zerig-nek van irva és a másikban ugyanaz Zárug név alatt fordul elő; tehát Zárug = Dzárug = Zerig = Dzerig. Dzerig vor mágánuámp gocshi Száchá: Dzerig, ki vezetéknévvel Száchá-nak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 23 l. 110 t. A Száchá-k (l. ezt) Dzerig-ek. Jákub Dzerigián jév ájl Pribági: Dzerig Jakab vagyis Pribág (l. ezt). Szam. Ker. IV. köt. 236 l. A Pribágok is Dzerigek. L. Bátrin, Kepus (Kép), Zárug, Zerich.

Dzêvortbêrung örmény szó, magyarul: csavart ajku. A dsivortim ճիւորդիմ igét: tekerem, facsarom, csavarom értelemben használja a hazai örmény. L. Facsarár. Bêrgunkh պռկունք: ajkak = bêrgunkhê dzur. A Dsivortbêrung gúnynév most nincs használatban.

Dzurkhithján, a dzur (ծուռ görbe) és khith (քիթ orr) örmény szavakból: görbe orrú. Szefer Chácshigi Dzurkhêthi. Erzs. Ker. II. köt. 65 l. 38 t. E család vezetékneve Szefer. A Dzurkhithján név most nincs használatban. L. Szefer.

Dzurperán (ծուռբերան) örmény szó, magyarul: görbe száj, görbe száju. A Dzurperán név most nincs használatban. L. Chácshig, Dzerig, Êsztrêmb, Görbe.

Dzurthêkhián, dzur (ծուռ) és thêkhhánem (թքանեմ pököm) örmény szavakból. Ohánnesz Chácshigi Dzurthêkhián. Erzs. Ker. II. köt. 25 l. 69 t. E család vezetékneve Chácshig. A Dzurthêkián név most nincs használatban. L. Chácshig.

E.

Ecclesia, görög-latin szó (egyház). Korbuly Kristóf gúnyneve. L. Korbuly.

Edel (Edil) = Adel. Edel német szó: nemes fajból való. A Csuhár család német neve. L. Ázbej, Csuhár. Edil Buzát Vertánesz. Szam. vár. lev. 1793. Az Ázbej, Budzát (Buzát), Buzeskul, Csuhár, Czárán, Ergêrczhi, Moldován család nemes (Edel) volt még a külföldön. L. ezeket.

Edêlbej = Adalbertus. Adalbert: fényes nemességből való, a német edel (nemes) és berth-ből (fény). — Johanna Adalbej. Szam. vár. lev. 1807 év 738 sz. — Albert másképép Brêndzár János. Szam. vár. lev. 1802. 210 sz. L. Brêndzár, Jolbej.

Edgárián. Az édéghágál (տեղակալ) örmény szó rövidített [éd.éghá)gál, edgár] alakja, jelentése helytartó, praefectus regionis, törökül pasa. A Básánika család örmény neve. Kihalt család. — Melchon Edgár. Szam. Hal. II.

köt. 153 l. 39 t. — Száko Lupuli Edgárián. Szam. Ker. II. köt. 28 l. 331 t. L. Básániká, Nigol. A Básániká és Edgár család vezetékneve Nigol (Miklós).

Egámszáczhi. Jégámszáczhi (եկամասցի) örmény szó: jövevény (adventor) = Jagamost. Jég = jérgêrczhi tárczádz, têrszéczhi. A Chárib család örmény neve. — Ohánnesz Jégámszáczhi. Szam. Ker. II. köt. 192 l. 123 t. E családnév előfordul Keleten is: Philipposz Jégávián. „Árévélkh“ 1886 szept. 20. 803 sz. L. Chárib, Jagamost.

Egiz (եկիզ) örmény szó: ikrek. — Kájtán Egiz-ján. Szam. Ház. II. köt. 350 l. 33 t. Kihalt család.

Elekes. Elek az oltalmazó, a görög ἀλέξω-ból. Josephus Elekes. Szam. Ház. III. köt. 65 l. 1852 febr. 10. Az Alexa család egyik ága nevét Elekes-re magyarosította. Álexa István (Elekes). Szam. vár. lev. 1861. L. Álexa.

Elia (Elias, Illés, Illyés) héber eredetű, jelentése: istenes, istenfélő, hatalmas ur, a héber El Ja-ból. Eliá Oxendius. Szam. Ker. II. köt. 229 l. L. Ilias.

Emanuel: Isten velünk van, a héber im (val vel), anu (mi) és El (Isten) szavakból. L. Mánug, Korn.

Embej. A nép az ebe szóból csinált embej-t. Ebe török szó, jelentése: dajka, nagyanya (örményül մամ mám). L. Dajka, Ember, Manicoia, Tájeg.

Ember, (magyar szó). Ember az embej elferdített alakja. Ember Erzsi, Beteg János felesége. Szam. Ker. IV. köt. 173 l. — Gregorius Ember. Szam. Ház. III. köt. 65 l. 1852 febr. 3. L. Dajka, Embej, Mámicoia, Tájeg.

En, török szó: szélesség. — Kirkor En-i. Szam. Ház. II. köt. 156 l. 15 t. Kihalt család.

Enekes (Henekes). L. Énekes. Lucas Enekes. Szam. Ház. II. köt. 141 l. 20 t. 1791 év.

Eránosz. Ἥρανος görög szónak jelentése: fejedelem, herczeg, főnök. Az Ámirás és Merza család görög neve. — Mánug Eránosz. Szam. Hal. II. köt. 11 l. 210 t. Eránosz, vor mágánuámp gocshi Goskár: Eránosz, ki vezetéknévvel Goskár-nak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 25 l. 152 t. Az Eránosz család egyik ága Goskár. Joannes (Hi-)eránosz (gyergyó-szt-miklósi eredetű). Szam. vár. lev. 1805—594 sz. — Jacobus Heriánosz praedii Kunágota

subarendatoris Stephani Vártán servitor armenus. Szam. vár. lev. 1805—1094 sz. — Eránosz-Zacharias Albert. A szamosújvári kereskedő-társaság iratai között. Az Eránosz család vezetékneve Zachariás. Ámirás, Balázs, Chonthikhár, Császár, Eránosz, Merza, Thákvor, Sáhin, Vaszil egy család. L. ezeket, továbbá Dsurdsovczhi, Goskár, Pápugdsi.

Eremiá, Eremiás, Erimiásián = Jeremiás, bibliai név. Héber szó: az Ur magasztalója, az Ur nagysága, az Ur magassága. Ohánnesz Eremiájine. Szam. Ház. II. köt. 67 l. 17 t. L. Irimia, Jeremiás.

Ereszphochán (երեսփոխան) örmény szó, jelentése: képviselő, helytartó, tartományfő, ἐπίτροπος, vicarius, procurator. Ászvádur Ereszphochán. Szam. vár. lev. 1738. Kihalt család.

Ergán (երկան) örmény szó, jelentése: hosszú = Longinus, miből az örmény Chêngánosz-t csinált. A Longinus (Chêngánosz) keresztnév a Dániel családban gyakori. — Ergán-Cháthun Dávid. Szam. vár. lev. 1773. — Ergánê Toderê Simáin: Simay Tódor, a Hosszú. A Dsis-cháthun (Szultán) és Simay család egyik ága Hosszú. L. Dsis-cháthun, Dániel, Szultán, Ergán-Toderás, Vászil. Szam. Hal. II. köt. 3 l. 51 t.

Ergêrczhi. Ergir (երկիր) örmény szó: föld, ország, czhi (ցի) örmény képző: ból, ből való. Ergir alatt a hazai örmény Moldovát érti; tehát Ergêrczhi: moldovai, Moldován, azon országból való, onnan eredő. Chácshádur Ergêrczhi. Szam. Ker. I. köt. 172 l. 1900 t. — Minász Násztur Ergêrczhi. Szam. Ker. II. köt. 775 l. 19 t. — Ergêrczhi vagyis Retezár Lukács. Szam. vár. lev. 1811—1371 sz. Czárán, Keork, Moldován, Moldovczhi, Násztur, Retezár Moldovából jöttek be hazánkba. L. ezeket, továbbá Gámenczi, Szilisdráczhi.

Erős, az Ámbur család magyar neve. Erős Sándor kanonok (Gyulafehérvártt). Auxentius Erős alias Maxin. Szam. vár. lev. 1801—831 sz. (Maxin az Auxentius elferdített alakja.) Erős máskép Vastag Gergely. Szam. vár. lev. 1803—1091 sz. Az Ámbur, Erős, Vastag egy család. — Erős Sándor vagyis Maxin János. Szam. vár.

lev. 1801—382 sz. (Ezt így kell érteni: Auxentii Erős filius Joannes; az apa neve: Erős Auxentius [= Maxin = Sándor], fia János). Erős-Zachariás Emanuel. Szam. vár. lev. 1819. Az Ámbur, Erős, Maxin, Vastag család vezetékneve Zachariás. L. Ámbur, Hászt, Maxin, Oxendius, Vastag, Verzár, Zachariás.

Erszényes, a Dobribán család magyar neve. Erszényes János. Szam. vár. lev. 1791—61 sz. Chácshig, Dobribán, Erszényes, Hêbás, Pongrácz, Pungucz egy család. L. ezeket. Az Erszényes családnév most nincs használatban.

Eruz. Êrusztha Nagy-Örményország Rêstuneácz tartományának egyik városa; itt szenvedett vértanú halált szent Simon (Sêmávon) Krisztus Urunk rokona. Az Êrusz családnév az Êruszthaczhi (Êrusztha városából való) örmény szónak rövidebb alakja. L. Rusz.

Erzerumczhi: Erzerumi, Erzerum városából való. E város régen Gárin (Theotopolis) nevet viselt. — Mêgêrdicsh Erzerumczhu. Szam. vár. lev. 1768. Kihalt család. L. Kárinczhi.

Êstêrbul. Ánton Êstêrbul (a lap szélén: Csorba). Szam. Ker. III. köt. 237 l. 77 t. L. Csorba, Stirbul.

Estrángá; ugyanaz a latin strangulum, német Strang, olasz stringa szókkal; istrang, vékonyabbféle kötél, hámkötél. Sztephán, vor máganuámp Estrángá: Sthephán (István), kinek vezetékneve Estrángá. Szam. Ház. I. köt. 10 l. 92 t. Szamosújvár város 1786. évről vezetett jegyzőkönyvében ez olvasható: Ánná Êsztrángái Luszigi tuszdêr: Êstrángá Lukács leánya Anna; a másik oldalon ugyanez így: Anna Turcsa; tehát az Êstrángá (gúnynév) család vezetékneve Turcsa. — Esztrenga magyar szó: Schafmelkhof. (Ballagi szótár 165 l). Esztrenga, az Êsved család magyar neve. Êsved, Estrángá, Pakulár, Turcsa egy család. E család vezetékneve: Thorosz. L. Thorosz.

Êsved. Sêbed (շպետ) örmény szó, jelentése: pásztor, nyájőr. A Pakulár család örmény neve. L. Estrángá, Pakulár, Turcsa.

Êszfênt = Szfênt. Thorosz Êszfênt. A szamosújvári timártársulat iratai közt. L. Szfênt.

Esztechno = Stefánovics. Esztechnojin vêrtin Bedroszinê: Esztechno Bedrosz (Péter) fia. Szam. Ker. I. köt. 64 l. 673 t. L. Ángár, Beteg (Betá, Betgi), Láphics, Nevelics, Stefánovics, Têzsár.

Esztefánovics (Aradról. Szam. Ker. IV. köt. 93 l.) = Istvánfi. L. Sztefánovics.

Esztegár. Steag román szó, jelentése: zászló. Stegar der Fänrich, Fahnenträger, Standartenführer (Barcianu, Dictionar român-german, 608 l.) A magyar a két mássalhangzón kezdődő kölcsönvett szavak elejébe magánhangzót tesz (így lett a scola szóból iskola). Apáink is a Sztegár elejébe egy e-t tettek (Esztegár). Tehát az Esztegár családnév magyar jelentése: Zászlós, Zászlós-úr (Magyarországon is az ország zászlósa [der Reichsbaron] nagy úr), Zászlóhordozó, Zászlótartó, Zászlóvivő. Thalloczy a „Századok“-ban ezt mondja: „A sztegár a zászlótartó tisztét vitte.“ E család török neve Bárchudár, magyar neve Zászlóffy és örmény neve Troságirkh (signifer, vexillifer, դրօշակիր). A Troságirkh család a Mechithár-féle szótár (271 l.) tanuskodása szerint Árság örmény király és Nagy-Szt-Nerszesz idejében jelentékeny szerepet játszott Örményországban. Máriám Êsztgári (Zábulik Kajtán felesége). Szam. Ház. III. köt. 18 l. A Szamosújvár városi levéltár 1757 évi iratai közt van a guberniumnak egy leirata, melyben „Stegár testvérek“-ről van szó; levéltárunk 1762 évi 21 számú irata „Stagar fratres“-ekről tesz emlitést; úgyanazon év 27 számu irata már megnevezi a testvéreket: Gregorius, Martinus et Ladislaus Todor. — 1752-ben a guberniumhoz benyujtott kérvényben: „Tódor Gergely“ és testvérei és kivül a rubrumon: Esztegár testvérek. Ezek szerint az Esztegár család vezetékneve Tódor. — Az 1786. évi összeirásban (Szam. vár. lev.) ezt kaptam: Thodor László és mellette örményül: Vászil Sztêgári; tehát Tódor László = Esztegár László. — Jész Toderás Kirkori Êsztêgár borbirov: Én Toderás-Esztegár Gergely, a borbiró. Szam. vár. lev. 1746. — Kirkor Toderási Szthegárián. Szam. Hal. II. köt. 28 l. 481 t. — Meráv Mánugê Êsztêgári Toderásián: Meghalt Toderás-Esztegár Emanuel. Szam. Hal. II. köt. 226

l. 37 t. — Toderásin vêrtin Kirkorê Êsztêgárinê: Toderás-Esztegár fia Gergely. Szam. Ker. I. köt. 51 l. 479 t. — Bárchudár, Esztegár, Toderás (= Tódor = Dániel), Zászlóffy egy család. L. ezeket. — Van kezeim közt egy bizonyítvány, mit Theodorus Dániel állitott ki Szamosújvártt 1768 jan. 25-én; ezen hitelesitett latin másodlat így kezdődik: „Praesentibus testor, quod ante circiter tres septimanas, dum tit. D. Vexillifer Antalfi...“ Ezen bizonyitvány tanuskodása szerint az Antalfi család egyik ága szintén Vexillifer (= Zászlófi, Sztegár). Esztegár Kristóf alias Moki. Szam. vár. lev. 1820. L. Antalfi, Borbiró, Moki, Verváisz.

Êsztrêmb. Strîmb román szó: görbe. — Ándrus Êsztrêmbê. Szam. timártársulat iratai közt. L. Dzurperán, Görge.

Êsztêzsár. Stejar, román szó (növénytan): tölgy. — Nigol Vártáni Êsztêzsár. Szam. Ház. II. köt. 405 l. 4 t. A Vártán család egyik ágának gúnyneve. Êsztêzsár név most nincs használatban. L. Vártán.

Énekes (Inekes.) Adeodatus Énekes. Szam. vár. lev. 1808—772 sz. Énekes Lukács alias Izsák. Szam. vár. lev. összeirás. — Joannes Merza alias Énekes. Szam. vár. lev. 1810—852 sz. Az Izsák és Merza család egyik ága Énekes melléknevet viselt. Az Énekes név most nincs használatban. L. Enekes (Henekes), Izsáki, Merza.

F.

Facsarár, facsaró, facsaros, a magyar facsar igéből; az ár román szóképző. Kihalt család. L. Dsêvortbêrung.

Fakna, Moldován Márton gúnyneve. L. Moldován.

Fark, az örmény Áki magyar forditása. Áki, Fark, Kál, Meskó, Szebeni, Volf egy család. A Fark család Csik-Szépvizen lakó ágának egyik tagja Nagy-Szebenbe ment lakozni; ennek maradékai Szebeni nevet vettek fel. L. Áki, Ákoncz, Bocshig, Kis, Kövér, Lukács, Mánug, Meghdesz, Szebeni.

Farkas, az örmény Kál magyar forditása. L. Ázbej, Lupul, Volf. — Lázár Farkas. Szam. Ház. II köt. 213 l. 5 t. A Farkas család vezetékneve Ázbej. Szánszkrit nyelven: varka-sz v. vrka-sz. A szánszkrit után alakultak a szláv vlk, volk, vlükü.

Fálá. Fală román szó, jelentése: büszkeség, dölyf, önhitség. Gúnynév. Kájtán Fálá ájszinkhên Dájbukát: Fálá Kajtán azaz Dájbukát. Szam. Ker. IV. köt. 291 l. A Fálá család vezetékneve Dájbukát. L. Dájbukát, Zachariás.

Fáraó. Fáraó egyptomi nyelven királyt jelent. (Rá [istennek] fia). Gúnynév. A Fáraó család vezetékneve Simávon. — Szimon Fárávoneán. Szam. Ker. IV. köt. 27 l. Fáráó Uszep Cháríb-nak is neveztetett, 1852. Szam. Ker. IV. köt. 290 l. L. Cháríb, Simávon, Simai, Szimávon.

Fátter, a német Vater-ből (atya); a perzsában pheder. Az örmény Hájruszep családnév első felének (Hájr) szó szerint történt német forditása. L. Ábu, Báb, Hár-Uszep, Pápai, Popoi, Totobej.

Fêdik, a Bedicz (Bedig = Bedrosz) kicsinyitett alakja. Fêdik Rózsi. Szam. Ker. IV. köt. 40 l. L. Bedrosz.

Fehér, a Dsermág család magyar neve. Fehér = Albin, Kándid. — Michael Fehér. Szam. Ház. II. köt. 47 l. 15 t. 1760. — Fehér máskép Dsermág Antal. Szam. vár. lev. 1830. L. Bedrosz, Dsermág, Gergely, Kápálb, Péter.

Fekete, a Sziévmitko örmény családnév jelzőjének (első rész „sziév“) szó szerint történt magyar forditása. Nicolaus Fekete. Szam. Ház. III. köt. 76 l. Dzerig Ohánneszi Fekete-i vêrti: Fekete Jánosnak fia Simon. Szam. Ház. II. köt. 501 l. 18 t. 1818 márcz. 9. Ekkor fordul elő először a Fekete név, addig az örmény Sziév volt használatos. Egy irat aláirása: Szappanyos Fekete Bogdán és kivül a rubrumon: Adeodatus Fekete alias Nyegrucz. Szam. vár. lev. 1798—65 sz. E szerint a Szappanyos-ok is Feketé-k (Nyegrucz-ok). Áffumi, Begidsán, Duducz, Fekete, Kárákás, Nyegrucz, Szappanyos, Sziévmitko egy család. — Miklus Jákobfi: Fekete. Szam. vár. lev. 2796. Tehát az Áffumi, Begidsán, Duducz, Fekete, Kárákás, Nyegrucz, Szappanyos, Szievmitko család vezetékneve Jakabfi (= Jakab). L. ezeket.

Ferki = Ferkó, Feri. — Toderik Ferki-i. Szam. Ker. II. köt. 463 l. Kihalt család. L. Frênkucz.

Ferkul (Ferk-ul): a Ferencz. — Veron Toderi Ferkulján. Szam. Ház· II. köt. 196 l. 17 t. L. Ferki, Firi, Frênkucz, Frenkul, Frunkul.

Fêsfês. Feszfesz vagy veszvesz (vêsfês) arab-török szó, jelentése: rosz tanács, csalárdság, kisértet. Hohánnesz Ázbej mágánuámp Fêsfês: Ázbej János, kinek vezetékneve Fêsfês. Szam. Ker. I köt. 9 l. 1715-ben. Mitko Básá-Nikái Fêsfêsián: Fêsfês-Basá-Niká Mihály. Szam. Ház. II. köt. 18 l. 165 t. A Fêsfês gúnynév most nincs használatban. L. Ázbej, Básániká.

Fêszágán. Viszágán = Veszágán. Viszágán (վիսական) örmény szó, jelentése: orrók, nagy orrú, grosznasig; *վիսանալ = քիթը մեծնալ* (viszánál örmény ige jelentése: nő az orra. Fêszágán, a Bouznáz család örmény neve. Donig Fêszágán. Szam. Ker. II. köt. 408 l. 113 t. Fêszágán családnév most nincs használatban. L. Burnáz.

Ficus: füge. Megvan e szó a latin ficus, olasz fico, francia figue, spanyol higo, higua, — angol fig, szláv figa, dán fige szókban. E gúnynév most nincs használatban.

Fidur. A latin figur(a) szóból alakított gúnynév, mely most nincs használatban. Ánton Fidur, 1811. Szam. Ker. III. köt. 207. l. 7 t. — Figura János. Szam. vár. lev. 1823.

Firi = Feri, Ferki. Ohánnesz Firiján. Erzs. Ker. II. köt. 80 l. 82 t. L. Frenkucz. Ferki.

Flora, Floria. Flórián. A Florá-k egyik ága (talán 1848-an innen) Flóriánnak nevezi magát. A Florák Várteresz-ek (örm. virág arczu) voltak: de románok közt lakva (Moldva- Oláhország) nevöket szó szerint Florára forditották. Igy neveztetnek a hazai Szábondsi-k Szappanyosoknak. a Dsermágok Fehér-eknek, a Sziév-Mitkók, a Mitkó elhagyásával Feketéknek. Ezek és ezekhez hasonlók tehát neveiket jelentésök szerint azon nemzet nyelvére forditották, melynek fiai között laktak. Flora-Várteresz Márton. A szamosújvári kereskedő-társulat 1823 évi iratai közt. — Ázád alias Flora Izsák. Szam. vár. lev. 1845. Flora-Virág Izsák. Szam. vár. lev. 1848. Flora és Florián a latin flos után am. virágzó. L. Ázád, Dsurdsovczhi, Florián, Florik, Gyergyai, Vártán, Várteresz, Virág.

A moldvai örmény templomok feliratai.

Nem egészen bizonyos, hogy az örmények vagy a románok régebbiek-e Moldvában, de hogy néhány örmény templom felirata a román historia chronologikus adatait összezavarta s néhány irót az örmény elsőbbség elismerésére inditott, — áll.

Meg kell jegyezni, hogy Moldvának nem primitiv történelme forog szóban, hanem csak Drágos vajda idejét kell érteni. Ugy, hogy ha bebizonyul az oláhoknak ez uralkodó előtti ott létük, akkor az örményeknél előbbieknek kell őket elismernünk és megfordítva.

Az örmények mellett foglalt állást D. Hajdeu „Din Moldova“ czímzett lapjában, a melyben így nyilatkozik: „Bizonyos az, hogy Drágos előtt e község (Botosaniról van szó) népes (örmény) lakosságot foglalt magában.“

A legelső ily nyilatkozatot azonban Suţul Nicolaus tette meg Sturza Mihály uralkodása alatt gyüjtött statistikai jegyzeteiben. Ő az örmény templomok régiségéről beszélve, állítását a botosani is jassi-i templom feliratáira alapítja. Az elsőről azt mondja, hogy 1350-ből van keltezve, a másodikról, hogy 1395-ből. — Hajdeu is állításának megerősitésére Suţulra hivatkozik.

Ujabban — a nyolczvanas évekből — ez állításokra találhatni:

A „Timpul“ czimű lap 1882. évi 19. számában Románia lakosainak különböző fajairól beszélve szerző így folytatja: „Ez oly való a multra nézve, hogy a honi faj mindig különbözött az idegen fajoktól, melyek közül némelyek (mint az örmények) régebbiek valának az országban, mint maguk a románok.“

Xenopol egy a „Convorbiri literare“ 1882. 10. számában közölt czikkében így ir: „Okmányokból és feliratokból be lehet bizonyítani Berlád, Galacz és Botosani városoknak sokkal előbb mint 1360 való alapitását. Azonban semmi bizonyiték sem deriti föl az érdekes kérdést, hogy e városok lakói román vagy nem román eredetűek voltak-e. Annyi tudva van, hogy Berlad fejedelme 1134 körül szláv nemzetiségű volt, hogy az ő fejedelemsége Galiczia királyának fönhatósága alatt állott és hogy Botosaniban 1354 előtt épített templom egy örmény communitásé volt; két negativ bizonyíték a román lét felett.“

Tehát több tudományos férfi tette magáévá az állítást, hogy az örmények előbbiek Romániában, mint a románok maguk.

Ez a tudományos állítás első tekintetre alaposnak látszik; mert megerősitésére, fentartására monumentalis bizonyitékot hoznak — templomi feliratot, igen régi kelettel, 1350-ből, a mikor még Drágos, Moldvának első vajdája, nem jött volt be Moldvába.

Első tekintetre mondottam; mert Melchisedek püspök, román akademiai tag, a fentebbi állítást megczáfolni kisérelte meg.

Ő a botosani templom feliratára vonatkozólag azt jegyzi meg, hogy a felirat csak a bejárat építésére vonatkozik, a melyet utolag csatoltak a templomhoz és „1232“ kelettel van ellátva. Az örmény nyelvű felirat forditásban ez: „Épült e dicséretreméltó bejárat Hádsi Axend gondnoksága idejében, a botosani hivek költségén, 1232. évben.“

A jassi-i templomot illetőleg megint a feliratot hozza: „Isten segedelme és kegyességével Istenszülő szent Anya temploma Jassiban alapíttatott Hacsiko gondnok, Jakab atya, Hádsi Markar Ciuha és Hádsi Gergely által, az örmények 844. és az Üdvözitő 1395-ik évében. És most javittatott az ájtatos előkelők keze, az egész hivő nép fáradsága által és költségén 1252., a Megváltó 1803-ik évében.“

Román városában az örmény templom felirata ez: „Isten kegyelme, irgalmassága és akarata, és a mindenható Isten választása az Ő dicsőségére e nehéz időkben jó embert választott Isten, Ágopsa ur nevezettel, ki felépitette e templomot az ur Anyja nevére, az ő és neje Mughala urnő, szülői Vártán ur és Dolváth, fiai Vártán ur, Saco . . . és Donig ur és leányai Melusa és Dolváth lelkének emlitésére, 1058-ik esztendőben, szeptemberben. Cháciádur atya.“

Ez az utolsó felirat a mint látszik, sokkal régibb mint a Botosaniban levő; azért bátran következtethetem, hogy e felirat idejében örmények laktak Romániában, és hogy Román városa Moldva vajdaságának alapítása előtt sok száz évvel előbb létezett.

De — s ezzel bizonyit Melchisedek — meg kell jegyezni, hogy az örmények számitása Kr. u. 551-ik évvel kezdődik. Az örmény és a közönséges számitás összevetésével aztán sokkal korábbi adatokat mutat föl a felhozott templomok alapitásáról.[1])

Úgy látszik azonban, hogy Melchisedek püspök bizonyitásait nem vették komolyan[2]) a szomszéd ország tudósai; mert még tartja magát a nézet, hogy az örmények a románoknál korábban lakták Moldvát.

A kutatás folyik és — igen természetes — folynia kell a tény felderitésére. De megkivánja ezt a nemzeti historia pontossága is.

Legyen azonban bármi a kutatás eredménye, tény az, hogy az örmények létezése Moldvában, illetőleg ottan való letelepedésük nem ujabb keletű.

Rusz János.

Kisebb közlemények.

Kitüntetett lepkegyüjtemény. Józsa János, fögymnasiumunk egyik derék tanárának olyan szép lepkegyüjteménye van, mely ritkítja párját. Ezen — mondhatni teljes — gyüjteménynek, mely dr. Staudinger rendszere szerint van összeállítva, rövid áttekintése következő: Makrolepidoptera. Nagylepkék. I. Csoport. Ropalocera. Nappali lepkék. Magában foglal 8 családot, 29 nemet, 110 fajt; öszszesen 200 darab. — II. Csoport. Heterocera. Éjjeli lepkék. A) Sphinges. Szenderek. Magában foglal 5 családot, 12 nemet, 35 fajt; összesen 110 db. B) Bombyces. Szövölepkék. Van benne 14 család, 53 nem, 91 faj; összesen 270 db. C) Noctuae. Éjenczek. Tizennyolcz család, 43 nem, 73 faj; összesen 150 db. D) Geometridae. Araszoló lepkék. Egy család, 32 nem, 80 faj; 160 db. — III Csoport. Mikrolepidoptera. Aprólepkék. Hat család, 10 nem, 36 faj, 150 db. — Az egész gyüjteményben, mely tiz csinos, nagy, üveggel födött szekrényben van elhelyezve, van ezerharmincz (1030) lepke. E dicséretes gyüjteményben legtöbb lepkének nemcsak petéje, hernyója és bábja, hanem fötápnövénye is megvan Csakis hazai lepkéket látunk ezen gyönyörü gyüjteményben, mely tiz évi gondos megfigyelés szép eredménye. A szorgalmas gyüjtö különös gondot forditott Szolnok-Dobokamegye lepkefaunájára, melynek területén előforduló lepkefajok majdnem teljesen képviselve vannak. Természetkedvelő gyüjtő 1887-ben e gyüjteménynyel, mely akkor csak négy szekrényből állott (holott most tiz szekrényt tölt ki), a deési kiállitáson kitüntetésre érdemesült. Az oklevél szövege következö: »A szolnok-dobokamegyei gazdasági egylet által Deésen 1887 év október havában rendezett termény, állat- és iparkiállitás biráló bizottsága Józsa Jánost lepkegyüjteménye és gyakorlati irányú működéseért bronzéremre érdemesitette. Deés 1887. évi nov. hó 1-én. Báró Bánffy-Dezsö s. k. kiállitási elnök. Bovánkovics Gyula s. k. iparosztály elnöke. Szemmári József s. k. kiállitási titkár.“

---

[1]) Nem mutathat föl korábbi adatokat; mert pl. a jássi-i templom felirata a legvilágosabban mondja, hogy „alapittatott örmény időszámitás szerint 844-ben és az Üdvözitő 1395-ik évében.“ Ha 844-hez hozzáadjuk az 551-et, kijőn az 1395. [2]) Komolyan nem is vehették, mert jól tudták azt, hogy a IX. században sok örmény telepedett le a Balkán-félszigeten és hogy a kelet-római császárság trónján ebben a században már örmény ajkú császárokkal is találkozunk! Szerk.

Irodalom és művészet.

Örményországi vértanúk. A Párizsban megjelenő „Les Soirées en Famille“ (Családi estélyek) czimü képes heti lap, mely örmény dolgokat is közöl, — „Les Martyres d'Armenie“ (Örményországi vértanúk“) czím alatt igen érdekes képes elbeszélést tett közzé nehány számában. E lap, melynek évi előfizetési ára 4 franc és 50 szántim, szerkesztőségének czime következő: „Mr. Joseph Warin, Administrateur du journal „Les Soirées én Famille“ à l'Hôtel des Sociéiés savantes 28, rue Serpente, Paris“.

Az örmény nyelv. Azok a nyelvjárások — mondja egy franczia iró, — melyeket a különböző örmény törzsek beszélnek, a hellen nyelvcsaládhoz tartoznak. Az örmény, a perzsa és afgan szavak között közeli kapcsok léteznek, olyan szoros kapcsolat, milyen a francza, spanyol és az olasz között van; mert a hellen, örmény és perzsa nyelv egy eredetü ..

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Ősi emlék a Dániel család birtokában.

— Örmény püspöki kereszt. —

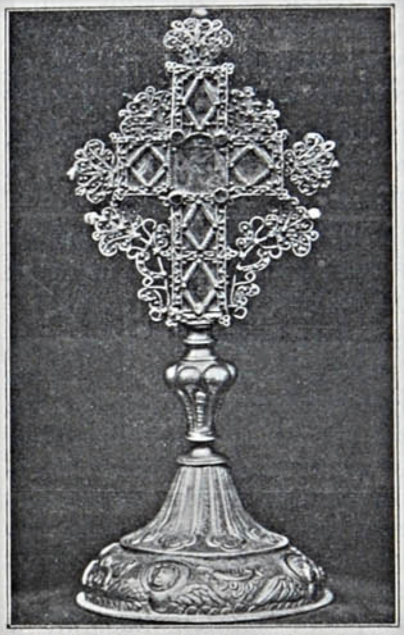

A Dániel család, mely a beköltözéskor Toderás vezetéknevet viselt, őse vezette be a hazai örményeket. Ezen kiváló családnak, mely e hazában is jelentékeny szerepet játszott, elődje igen szivélyes viszonyban élt nagynevű püspökünkkel. Verzereskul Oxendius püspöktől kapta emlékül vezérünk: a tekintélyes Toderás azt a becses keresztet, melynek sikerült mását itt be is mutatjuk mélyen tisztelt olvasóinknak.

Néhai idősebb Dániel Pál volt országgyűlési képviselő kérésemre erről a keresztről fényképeket késztittetett, mely képekből egy példányt Simay Gergely kir. tanácsos urnak és egyet nekem küldött. Mindkét példány hátára emléksorokat is irt; a királyi tanácsos úr példányára ezeket irta:

„Fényképe a családom tulajdonát képező, ivadékról ivadékra szállott azon szent-keresztnek, melynek oltalma alatt őseink Örményország Áni városából... elébb Moldovában, majd az 1669-ik évben innét is felkerekedve — három évi hegyeken és erdőkön való bujdosás után — Minász nem-egyesült örmény püspök vezérlete alatt Erdélyben (Gyergyó-Szt-Miklós, Cik-Szépviz...) megtelepedtek — Minász püspök utódjától, a hiveivel együtt 1684 ben a róm. kat. egyházba áttért Verzereskul Oxendius püspöktől családomnak ajándékozva, az eredeti jelenleg az én birtokomban van. — Az 1886-ik évi július hó utolsó napjaiban Szamosújvártt élvezett és általom soha nem felejthető vendégszeretet, fajrokonaim iránt érzett meleg szeretet és nagyrabecsülésem jeléül és emlékeül Simay Gergely kir. tanácsos és nyugalmazott kir. törvényszéki elnök rokonomnak és kedves barátomnak. Ó-Léczen 1889 April. 14. Id. Dániel Pál országgyűlési képviselő."

Az én példányomat felküldöttem Pulszky Ferenczhez, kitől felvilágositást kértem a kereszt eredetére nézve. A kapott felvilágositás így szól:

„Uraságod november 17-én hozzám intézett levelében felvilágositást kér azon keresztre nézve, melynek fényképét leveléhez mellékelni szives volt.

A keresztnek igen díszes ezüst foglalatja világosan a XVII. századra vall, a kis fafaragványok pedig az Athosz-hegy kolostoraiban lakó szerzetesek munkája. Az ily mikroskopikus finomsággal készült kis domborművek mindenütt el vannak terjedve az orthodox egyház követői közt, különösen Görögországban, a Balkán-félszigeten és Oroszországban; ugyanazért igen jól ismerem az ilyfajta műveket, melyek bizonyosan nem kerültek Örményországból. Csernojevics Arzen keresztje, mely a m. n. muzeumban őriztetik, technikájában szintén hasonlit a Dániel Pál birtokában levő kereszthez. Kiváló tisztelettel. Budapest, 1889 november hó 27-én. Pulszky Ferencz a m. n. muzeum igazgatója."

Hiszszük, hogy a derék család alkalom-adtával ezt a becses tárgyat a szamosújvári örmény kath. kathedrális templomnak fogja ajándékozni, hol őriztetnek a többi ereklyéi is annak a felejthetlen emlékű nagy püspöknek, ki korának egyik legjelentékenyebb és legbefolyásosabb egyénisége volt.

Szongott Kristóf.

Az örménység symboluma.

— Pátkánián. —

Pogány — örményből nem válik soha,
Nyelvében él, — vallása szent neki;
Legyen a sorsa bármily mostoha,
Sem önkény őt, sem csel meg nem töri.

Hajlik mint a nád; de fentartja fejét,
Csapások súlya nem lankasztja el,
Az üldözés fokozza erejét,
Megküzdeni sok szenvedésivel!

Nem táplálék ám! sőt biztos halál,
Medvének kard-él, — csak harapj bele;
Örményországra ez szintén talál.
Nagyon veszélyes — játszani vele...

Hol Ararát tere, s három tava
Örmények földjét fennen hirdeti:
Thorgomnak diszlett egykor udvara.
Kurd és török sirját majd ott leli!...

Simay Gergely.

* * *

Kihallgatás a katholikosz-nál.

Egy berlini tudós s a legújabb örményországi utazó, dr. Rohrbach Pál keleti tanulmányainak épen most (a Preussische Jahrbücher novemberi füzetének lapjain) megjelent részében érdekesen irja le kihallgatáson való fogadtatását Ecsmiádzinban az örmények katholikosza által.

Néhány óráig a vendégszeretetét élveztem, ugymond, Erivánban egy német-örmény családnak, aztán az innen alig néhány mérföldnyire fekvő ecsmiádzini kolostornak vettem utamat. Itt van az örmények fő-patriarchajának székhelye s egyházi életüknek a központja, a hova hoszszabb látogatásra hivtak volt meg örmény barátaim, a kolostor ama szerzetesei, kikkel a német egyetemeken ismerkedtem meg.

Alkonyat táján robogott be kocsim a kolostor kapúján — s egy óra mulva már lakománál ültünk. Hatalmas samovár párolgott az asztalon s a kolostor édes borával töltött poharakat vidáman üritgette az Ararát földjén, a szent hegynek tövénél egy német doktor és két örmény szerzetes, a kik egykoron együtt ültek Európa szivében, a tudományok forrásánál.

Másnap reggel kihallgatásra voltam meghiva a katholikoszhoz. Az örmények jelenlegi katholikosza I. Mêgêrdics Krimeán, kit hivei „hájrig“ (atyácska) névvel tiszteltek meg. Jóval túl van a hetven éven, 1824-ben született Álurban a Ván-tó mellett, Ó-Örményország szivében. Egy archidiaconus, a ki Németországban tanult és ott bölcsészettudori képesitést is nyert, a kolostornak vendégszobájából elvezetett a patriarchához. Vezetőm egyúttal tolmácsnak is ki volt rendelve, mert a patriarcha ámbár többször utazott Európában, csak örményül és törökül beszél.

A patriarcha palotája igen egyszerű épület; hosszú kétemeletes szárny a kolostorudvarban s még a perzsa korszakból származik. Néhány kozákos egyenruhájú szolga tiszteletteljesen üdvözölt a kapúban és a lépcsőn, mely az európaias berendezésű felső lakosztályhoz vezet. Tágas, világos helyiség sok pamlaggal, bécsi székekkel és picziny asztalokkal volt a váróterem. Néhány percz mulva egy európai világias öltözetű titkár a pompás szőnyegekkel boritott fogadóterem ajtajaig vezetett. A háttérben egy karosszéken ült a patriarcha; hatalmas alak hosszú, csaknem hófehér szakállal, violaszin selyemruhában, a fején kis kerek sapkával és a mellén egyszerű kereszttel. Mindezt háttérbe szoritotta azonban az a csodás szelidség és meleg szivjóság, a mely szemeiből kisugárzott. Protestans létemre követtem a vezetőm példáját s megérintettem ajkaimmal a tiszteletreméltó ősz kezét.

Az üdvözlés után helyet foglaltam egy sophán s köztünk állott a tolmács hosszú fekete szerzetesi öltönyében. Leforditotta számomra, hogy ő szentsége örömmel üdvözli Ararát földjén azon ország fiát, a hol oly sok örmény nyerte a kiképeztetését, a mire én az örmény nép jelenlegi súlyos helyzete fölött való részvétemet fejeztem ki. Válaszul élénken elmondott hosszabb beszéd következett. A tolmács földre szegzett tekintettel s feszült figyelemmel hallgatta s én már attól féltem, hogy nem lesz képes az egésznek összefüggését emlékezetében tartani. Végre elhallgatott a patriarcha s nyomban és minden fennakadás nélkül következett a forditás:

— Népünknek legnagyobb, halálos szerencsétlensége nem az, hogy ezereket mészároltak le, a falvakat lerombolták és a vetéseket elpusztitották, hanem a menekültek elvándorlása, a nemzet szerteszóródása szülőházájából az idegenbe, a hol demoralizalódik s kivetközik örmény népiességéből. Török-Örményországból harminczezer menekült jött a legutóbbi években Ecsmiádzinba. A környékbeli falvakban helyeztük őket el; de a lakósság legnagyobb áldozatkészségével sem képes róluk hosszabb ideig gondoskodni. Sok ezeren szerteszóródtak egész Elő-Ázsiában, hogy az éhinségtől és legyilkoltatástól meneküljenek. Még az árvaságra jutott gyermekek közül is, a kiket európai és amerikai emberbarátok nemesszivűsége megszabaditott a pusztulástól, sokan, a kik külföldön nyerik a neveltetésüket, elvesznek a hazára nézve. Az ország elpusztult, nincs termése, nincs pénz az adók megfizetésére, nincsenek munkaeszközök, s nincsenek többé értelmes tanitók, kik a kétségbeesetteket összegyüjtenék s kitartásra buzdítanák, kitartásra a drága szülőföldön. Mind többen és többen költöznek el, szerteszét az egész világba, a hol elveszitik legdrágább kincsöket.“

E szavak hiven visszatükrözik a hazafias és művelt örményeknek népük helyzetéről való felfogását. A legnagyobb csapást a hazából való kivándorlásban látják; mert ez, ha nem sikerül korlátok közé szoritása, a lassú felbomlását jelenti az egész nemzetnek. Különösen a mostani patriarcha egész életében ellene dolgozott az örménység e szerteszóródásának. Harmincz éves korában elvesztette a nejét s szerzetessé lett Konstantinápolyban.

Husz évvel később megirta nagyhirű munkáját „a család paradicsomá“-ról. Mint jeles szónok a legnagyobb erélylyel munkálkodott Konstantinápolyban az örmény társaság erkölcsi és értelmi emelésén. Az előbbkelőek, az ugynevezett „notabel“-ek nem viseltettek ezért hálával iránta, s a papság egy részével egyetemben mindent elkövettek, hogy konstantinápolyi patriarchává való megválasztását meghiusitsák, de a népszerűsége mégis diadalhoz segitette. Mint patriarcha a nép önkormányzati életének fejlesztésében tevékeny részt vett s a berlini congressuson is sokat fáradozott az örménység érdekében, de hasztalanúl; mert — a mint egy alkalommal megjegyezte — „mások vas kanállal merithettek, nekem csak papir kanalam volt.“ A török kormány később alkalmatlannak találta a reformatori működését és számüzte őt Jeruzsálembe. Az örmény nemzet választása s az orosz kormány megerősitése onnan emelte őt a katholikoszi székbe.

A viszonyok alakulása hozta magával, hogy a nagyérdemű férfiú jelenlegi magas állásában látszólag kevesebbet tehet népeért, mint azelőtt. Az örmény kérdés természeténél s a hatalmak hangulatánál fogva minden politikai lépés ezen a téren legalább ez idő szerint csak hiábavaló és veszélyes kisérlet lenne. Többen az örmények közül nem akarják ezt belátni s szemrehányásokkal illetik a katholikosz-t állitólagos tétlenségeért.

— Mitsem tehetek — igy szólt a kihallgatás végén, csak imákat mondok naponként könnyező szemekkel a népért, hogy Isten könyörüljön rajta s fordítsa feléje az európai uralkodóknak és népeknek sziveit, különösen önöknél Németországban, a hol oly ellenséges indulattal viseltetnek az örmények iránt.“

A tiszteletnek őszinte érzésével vettem bucsút népének e valódi atyjától s a magasztos patriarchai alak vonásai kitörölhetlenül belevésődtek volna szivembe még akkor is, ha a bucsúzáskor nem ajándékozott volna meg arczképével, melyre sajátkezűleg irta e szavakat: „Emlékül az örmények atyácskájától.“

Dr. Molnár Antal.

◆

Márton Dávid „Szép Ára“ czimű tragédiája.

Nagy örömünkre szolgál nekünk, magyar-örményeknek, hogy Márton Dávid immár a második magyar ember, ki tragédiájának tárgyát az örmény történelemből vette, bebizonyitván ezáltal irántunk való rokonszenvét, s azt, hogy az örmény történelemnek is számos oly alakja van, — kikben az erkölcsi erő, hősi nagyság, tántorithatlan honszeretet és férfiúi méltóság nyilatkozván meg, — jellemükkel csodálatba ejtenek bennünket.

Márton Dávid, Árának ismeretes mondáját dolgozta fel.

A tragédia tartalma a következő: Ninus elhalván, boldogtalanná tette nejét, Semiramist, ki sorsát elpanaszolja Szamuramuthnak, s arra enged következtetni, hogy boldogságát csak a harczi zaj közt nyerheti vissza. Samuramuth Ninusnak eltaszitott neje volt, ki épen ezért nagy gyülölettel viseltetett Semiramis iránt, gyülöletéből kifolyólag meg akarja őt ölni, de csak mint boldogot s nem mint boldogtalant. Tervét Zoroasterrel is közli, de ez, — habár megigérte Samuramuthnak, hogy terve kivitelében segíteni fogja — megváltoztatja szándékát, s megfejtvén a királynőnek álmát, őt nem a háborúra, hanem a békére ösztönzi. [I. felvonás].

Assyriában béke van. Semiramis Babilon tornyát építteti; ő maga rabszolganőivel együtt himzéssel tölti idejét. Álmira, örmény származású rabszolganő, kedvesének, Árának alakját himzé ki. Árának szépsége szerelmet kelt Semiramis szivében, ki elhatározza, hogy bármi módon is, de birni fogja a szép örmény király szerelmét. [II. felvonás].

Semiramis hadait összeszedetvén, Álmirát Árához küldi követségbe, ki engedélyt kért arra, hogy Semiramis hadait Örményországon át vezethesse.

Árá ráismer kedvesére, s megesküszik, hogy életével is megvédi őt Semiramis ellen, s kéri, hogy ne menjen vissza a táborba; de Álmira nem akarja Semiramisnak adott szavát megszegni, s elindul megvinni úrnőjének Árá tagadó válaszát. [III. felvonás].

Álmira gúnyos szavak kiséretében adja elő a király válaszát, s nyiltan kimondja, hogy Árá csak őt, a szegény rabszolganőt szereti, mire Semiramis Álmirát bilincsekbe vereti. Semiramis Csár által arról értesült, hogy Árá a táborba fog jönni; meglesi őt, s midőn megérkezik, felajánlja neki szerelmét, a mit a király méltatlankodva utasít vissza; Semiramis erővel megcsókolja Árát, s elkiáltja magát, hogy „Boldog vagyok.“ Ezt az időt várta Samuramuth, s kezében tőrrel Semiramisra rohan, de Árá megmenti a királynőt. Semiramis kiáltására berohannak az őrök, s Samuramuthot megkötözve elhurczolják. Árá megszabaditván Álmirát, elhagyja a tábort. Semiramis Árá ellen inditja hadait, de megparancsolja, hogy a király életét megkimélve, őt élve hozzák a táborba. [IV. felvonás].

A harcz keményen folyik. Semiramis katonái Álmirát, hősiessége miatt Árának gondolva élve, a királyt pedig halva viszik Semiramis elé. Álmira ráborúlva Árá holttestére, megismerteti magát. Semiramis boszújának szabad folyást engedve tőrrel megsebzi Álmirát, ki ráborulva kedvese tetemére kiadta lelkét [V. felvonás].

Már csak a tartalmát is tekintve, elmondhatjuk, hogy a híres Árá hősmondából igen érdekes szinművet alkotott a szerző. Nem mondhatni, hogy teljesen ragaszkodott a történelemhez, illetőleg a mondához, de viszont nem is lépte át a poëtica licentia határát. A főcselekvény s Árának személyisége megegyezik a mondával, s költött részek csakis ott fordulnak elő, hol azokat a cselekvények közötti összefüggés, avagy az egyes személyek jellemének kidomboritása és fejlesztése tették szükségessé; így pl. Álmira személye teljesen költött, s csak Árá tragicumának indokolására van a tragédiában felvéve.

Árának jelleme ugyanaz. mint a hogy azt a mondából ismerjük és jellemének folytonos és fokozatos fejlesztése jól sikerült.

Árá a tenyleges világrenddel jön összeütközésbe, s habár törekvése erkölcsileg jogosult is, de ő akaratát

egész szenvedélylyel akarja érvényre juttatni, bukását épen ezért tehát nem kerülhette ki. Árá csak egyet, Semiramis rabszolganőjét szereti; udvaronczait szeretettje keresésére küldi; de hiába, semmi hír felőle. Ez nagyon elkeserité az ifjú királyt, kinek egész lényét az eszményi szerelem töltötte el. Az előtte már megsemmisültnek látszó túlzott szerelme szenvedélylyé válik. Ezen fordulatot már előre előkésziti a szerző, midőn e szavakat adja a hős szájába:

„De hogyha egy lényt, — ki lelkeinket
Áthatja lelke minden érzetével —
Ragad ki a sors karjaink közül:
Oh akkor, akkor nincs szivünkre gyógyir
A siron túl is sajg e fájdalom.“

Árá, a már elveszettnek hitt Álmirát felismeri Semiramisnak hozzá küldött követében. Ismét boldognak érzi magát; honszeretetéből kifolyólag férfias önérzettel, hősi elszántsággal utasítja vissza Semiramis ajánlatát, s inkább sírt akar találni Ararát terén, semhogy átengedje országán az assyr hadakat. Előbb nem akarja vissza engedni Álmirát, de midőn megtudja, hogy Álmira szavát adta úrnőjének, hogy vissza fog térni, — megigérvén, hogy meg fogja őt menteni, — elengedi, de ez csak nagy szerelmének és becsületérzetének a kifolyása volt, a melyek nem engedték egyrészt, hogy kedvese „gyöngytiszta“ jellemét a szószegés szennyezze be, de másrészt hű akart lenni saját magához, jelleméhez is, s Álmirát csak mint saját hősiessége, saját keze által megszabadítottat akarja birni.

Csár intrikája által találkozván Semiramissal, visszautasitja hősünk a lába elé dobott szerelmet, mondván:

»Hiában kisért csábitó szavad.
Szeretni téged nem tud hős Árá!

s habár Semiramisban legnagyobb ellenségét látta, megmenti őt Samuramuth törétől. Ez az, a mit igazi hősi, férfias jellemnek szoktunk nevezni. Hősünk koczkája azonban már el volt vetve: nem veszett el a sikamlós élet pusztáján, ellentétbe helyezte magát az akkori világrenddel, mert nem többet, csak egyet akart szeretni lelkének, szivének teljes erejével, s a hatalmas királynőnek „a férfiúi önérzettel összeférhetetlen“ szerelmét is visszautasítja. Elkövette a tragikus vétséget, s bünhödését, testi halálát meg is lelte a harcz mezején.

Árán kivül bámulatra méltó jellem még Álmira örmény leány, Semiramis rabszolganője, ki hasonlóan hősünkhöz a plátói szerelem képviselője. Nem hunyászkodik meg senki előtt, szerelmét nyiltan bevallja; szerelmétől elvakittatva éles szavakkal gúnyolja Semiramis trágárságát, s midőn átkai miatt megkötözték, egy pár szóval belsejét teljesen elébünk tárja:

»Csak ennyi súlya van bilincseteknek?
Nagyobbat, súlyosabbat adjatok!
Tegyétek rám a mindenség bilincsét,
Hogy szenvedésem méltóvá tegyen
Az érzeményhez, mely szivemben él,
S hozzá, az ifjak legnemesbikéhez.«

Még akkor sem szünik meg átkokat szórni a királynő fejére, mikor már minden el van veszítve, de találtatva Semiramis törétől, arra kéri gyilkosát, hogy drága kedvesét a Mászisz oldalán temettesse, s hogy legyen a hegy az ő nevéről Árárát, s

„Ha megteszed végsö kivánatom,
Úgy áldani fogom véres kezed,
Mely orgyilokkal keblem átveré.“

E szavakkal, — kiengesztelődvén sorsával — kilehelve tiszta lelkét.

Semiramis jelleme ugyanaz, a mint azt a történelemből ismerjük. Ninus halála után egész erővel tör ki belőle a kéjhajhászat és szemérmetlenség; boldogtalannak érzi magát, de midőn Árá képét megpillantja, egész lényét csak ő foglalja el, s mindenkép birni akarja őt. Hazájával, annak sorsával nem sokat törődik; a közjót feláldozza egyéni érdekeinek. Háborút indit, seregeit veszélynek teszi ki, csakhogy egyéni czéljait elérje; de ez neki nem sikerült; mert habár, megtagadván nőiességét, térdre borúlva esengett Árá szerelmeért, utálattal utasítja vissza ajánlatát. Semiramis még ekkor sem csügged el;

hadat indit Árá ellen, hogy őt hatalmába kerítve betölthesse kivánságát, s ép ezért megparancsolja katonáinak, hogy Árá életét kiméljék. Árá azonban a csatában elesik. A szemérmetlen szerelem képviselője tehát nem érte el diadalát, s dühében jelleméből kifolyólag az ártatlan Álmirának életét semmisíti meg.

Samuramuth Ninusnak eltaszított neje volt, s mint ilyen örökös gyülölettel viseltetett Ninus második neje, Semiramis iránt. Egész valóját a gyülölség és a boszúvágy tölti be; meg akarja őt ölni, de nem mint boldogtalant, mert:

„Boldogtalant megölni nincs erőm,
Bánatnak a halál jótétemény,“

hanem arra vár, hogy ellensége valamikor boldognak érezze magát, hogy annál keserűbb legyen Semiramisnak a boldog életet elhagyni.

Tervének kivitelére az alattomosság minden eszközét felhasználja, s midőn magának a királynőnek szájából hallja, hogy: „Boldog vagyok“ — akkor már elérkezettnek látja a boszú idejét, s Semiramisnak irányozza a tőrt, de azt hős Árá feltartja. Habár terve nem sikerül, azért mégis boldognak érzi magát, mert tanúja lőn Semiramis megvettetésének, s még halálra hurczoltatásakor is azt mondja, hogy: . . .

„Ninus első neje
Átkot hörög fejedre gaz bitorló,
Ha már megölni nem tudott vasa.“

A többi szereplők, az intrikus Csár, Szamszit, Thul, Assur és Szárkisz már nem igen folynak be a főcselekvényre, legfeljebb Zoroaster, ki Samuramuth terve ellenére Semiramist nem a háborúra, hanem a békére ösztönzi.

A mi a dráma egységét illeti, e tekintetben is nagyon helyesen járt el a szerző; van benne egy főcselekvény, a melyhez mint szorosan összefüggő részek kapcsolódnak kisebb-nagyobb kitérések u. n. epizodok.

A dráma szerkezete kifogástalan.

A költő verselése különös dicséretet érdemel. Nagyon szép jambusokban a költői szépségek egész halmazára találunk. Nyelvezete szép, magyaros és fenséges.

Összevetve a modottakat Márton Dávidnak „Szép Árá“ czimű tragédiáját kétségkívül nagy irodalmi nyereségnek kell tekintenünk.

László Márton.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA,

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Negyedik folytatás.)

Florián. L. Flora.

Florik = Flora, Florián. Martinus Florik, filius Joannis Merza. Szam. vár. lev. 1803 (Mitfisz cridalis iratai közt). — Flora Márton, a Merza Márton fia. Szam. vár. lev. 1799. Tehát a Merza család vezetékneve is Flora. Az Ázád, Cshicshág, Flora, Florián, Florik, Frênkucz (Frenkul), Merza (= Ámirás), Vártán, Várteresz, Virág egy család.

Flukusz, a román flocosu szóból, szőrös. Szent-Péteri másként Flukusz János. Szam. vár. lev. 1817. A Szentpéteri család egyik ágának (Erzsébetváros) gúnyneve. A Flukusz név most nincs használatban. L. Szentpéteri.

Fogarasi. Fogaras helység Magyarország erdélyi részében. Vászil Fêgêrási. Erzs. Ker. II. köt. 152 l. 38 t. Kihalt család.

Fojszá a Moisa elferdített alakja. Mois, Moisa a Mózes kicsinyített alakjai a magyarban. Csik-Szépvizen Fojszá = Ámirás. — Ászvádur Thoroszi Fojszá-ján. Erzs. Ker. II. köt. 62 l. 21 t. L. Ámirás.

Foksánczhi, — magyarul Foksáni. Foksán helység Romániában. Vászil Fokszánczi. A szam. keresk. társaság iratai közt. Foksánczhi Ángszend. Erzs. Ker. I. köt. 13 l. Erzsébetvároson Foksánczhi = Frênkul (Frenkucz). Ágop Donovák Foksánián: Foksáni Donovák Jakab. Szam. H. II. köt. 6 l. 119 t. L. Donovák, Novák.

Fonod. Funud perzsa szó, jelentése: béke, csend = Páczián, Páczifik. Chácshádur Fonods. Erzs. Ker. I. köt. 17 l. Kihalt család. L. Tul.

Frênkucz: Ferenczke; Franciscus, Franz, François. A fraczia és német franc szótól eredett, mely annyi mint szabad (németül frei.) Az ucz román kicsinyitő képző. — Gyergyó-Szt.-Miklóson: Frênkucz = Frenkul. Az Ázád család román neve. L. Ázád, Ferki, Firi.

Fridsêbors a román frige-borş (czibere-sütő, fösvény) szavakból. Fridsêbors Máriám. Szam. vár. lev. 1789. A Fridsêbors gúnynév most nincs használatban.

Frunkul = Frênkucz. Frunk = Frênk, ul román határozó = az, a; Frênkul = a Ferencz. — Thorosz Frênkulján. Csik-Szépvizi anyakönyv 1803. L. Frênkucz.

Fugá. A román fugar szó jelentése: futó. A Vázán család román neve. — Danig Fugá és mellette latinul Andreas (Donig nem Andreas, hanem Dominicus) Gergely. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. A Fugá, Fugulyán Futár, Mám és Vázán egy család; ezen öt név alatt előforduló család vezetékneve Gergely. L. Fugulyán, Futár, Mám, Vázán.

Fugulyán, (Fegulán, Fégulán, Fogulán, Fogolyán, Fogulyán, Fugalyán). Fug-ul-ián három részből áll; fug(ar): futó, ul román névhatározó (az, a, mely hátul a szóhoz ragad) és ián, ján (եան) örmény családnév képző; Fugulyán jelentése: a futó fia, futófi. Kirkor Fugulyán gám Kándrá: Fugulyán vagyis Kandra Gergely. Szam. Ker. 1819. III. köt. 382. l. 5 t. A Fugulyán család egyik ága Kandra nevet vett fel. L. Fuga, Kandra.

Futár magyar szó: Laufer, Courir, der reitende Eilbote, Freireiter. — Futár Ilyés ex Moldavia oriundus, Rno-catholicus, armenus. Szam. vár. lev. 1773. Ugyanazon iratban nehány sorral lejebb: „Futár alias Moldován Ilie.“ E szerint a Fugá, Fugulyán, Futár, Vázán család Moldovából jött be hazánkba. L. Fugá, Fugulyán, Moldován és Vázán.

G.

Gajzágó. A hazai örmények első anyakönyvének 4. lapja tanuskodása szerint Budách (Budákovics) örmény pap Gyula-Fehérvártt 1714. okt. 28-án kereszteli meg Száko Emanuel fiát (Száko = Izsák, tehát Izsák Emanuel.) Ezen anyakönyv 15. lapja (1721. jan. 18.) még egy más Száko Mánugról (Emanuel) tesz emlitést, ki megkülönböztetésül az elsőtől „gágh“ (կաղ sánta) Száko Emanuelnek neveztetett; később a jelző (gágh) a jelzett szóval (Száko) egybeiratott, így: Gághszáko, miből lágyitással lett a Gajzágó. Szamosújvártt a Gajzágó-kat örményül most is Gághszáko-knak hivják. A Gághszáko nevet 1778-ban (Szam. Ker. II. köt. 502 l.) így is találtam: Gághszágo. A Gajzágó nevet következő alakokban találtam: Adeodatus Gajzago. Szam. Ker. III. köt. 12. l. 19. t. Novák Péter pap irja, 1800 febr. 16. „Ego Christ. Gaizágo“ így irja maga a pap saját nevét, 1807. dec. 23. III. köt. 154. l. 142. t. — és Christ. Gajzágo szintén maga a pap 1822. jul. 12. III. 430. lapon. — Gajszáko Ferencz. Szam. vár. lev. 1801—26 sz. Joachimus Gájszáko. Szam. vár. lev. 1785—294 sz. — Gág Száko Dávid. Szam. vár. lev. 1766. — Gáj Száko Péter. Szam. vár. lev. 1766, — Սագօ կաղսագօեան. Szam. H. II. köt. 135 l. 47 t. — Emanuel Gach Szako alias Szêkucz. Szam. Ház. II. köt. 134. l. 30 t. — Dzerig Gajzágó Szêkutzján (Սըգուցեան): Szêkutz-Gajzágó Simon. Szam. Ker. III. köt. 122. l. 62. t. — — Máriám Szákoi Szêkutzi, vor e Gaghszáko. (Մարիամ Սագօի Սըգուցի, որ է կաղսագօյ): Szêkutz Száko, a ki Gajzágo, leánya Mária. Szam. Ker. III. köt. 445. l. márcz. 24. — Ezek szerint a Gajzágó család Szêkutz-nak is neveztetik. (Apáink Krimben genuai olaszokkal érintkeztek. Az olasz az Izsák-ot Isaaco-nak mondja: ebből lett az I kihagyásával a Száko. Később Moldva-Oláhországban a Szak(o)-ból csináltak utz (acska, ecske) román kicsinyitő képzővel Szêkutz-ot [= Szákutz = Izsákocska, kis Izsák]. V. ö. Issekutz). Gajzágó alias Dávidás Kristóf (így kell érteni: Gajzágó Dávid fia Kristóf). Szam. vár. lev. 1795—2 sz. A Gajzágó család azon ága, melyből Gajzágo János (Szamosújvártt) eredt, Dávidásnak is neveztetett. Martinus Lukács alias Gajzágó. Szam. vár. lev. összeirás. — Isaacus Márton és mellette örményül Száko Gághszákoji (Սագօյ կաղսագօյի). Szam. vár. lev. 1738. évi összeirás. A Gajzágó név itt e hazában alakult. A Gajzágó család őse Márton (Mártonfi). A Márton és Lukács család egy eredetű. A Mártonfiak még most is tartják a rokonságot a Gajzágókkal. L. Bogdánffi, Gágh-Száko.

Galamb, a latin columba után készült magyar szó. — Golomb-i Ándriás. Szam. Ház. II. köt. 30. l. 26. t. Ez a név legelőször 1752. évben fordul elő Szamosújvártt. Kihalt család. L. Hulba, Porumb.

Gazda, a Gháftándsi család magyar neve. — Ohánnesz Gazda. A szamosújvári timártársulat iratai között 1802. L. Der, Cháftándsi, Logos.

Gazdag, a Chodsá családnév magyar neve. L. Chodsá, Gêzducz.

Gábor: az erős, a héber gibor-ból. — Toder Gábor. Szam. Ker. II. köt. 529. l. 46. t. Az Ámbur (Erős) család héber neve. L. Ámbur, Erős, Gáborfi, Gábriel, Gábrus, Kápriel.

Gáborfi. Gáborfi | Kajtán. Szam. vár. lev. 1784. Ártmách vagyis Gáborfi Miklós. Szam. vár. lev. 1807. Az Árthmách, Gábor, Gáborfi, Gábriel, Gábrus, Kápriel, Tarisnyás, Trásztádsi egy család. L. ezeket.

Gábriel = Gábor. L. Gábor.

Gábrus (Gábri, Gábris kicsinyező férfi nevek) = Gábor. Kápriel, vêr mágánuámp gocshi Gábrus: Kápriel (Gábriel), ki vezetéknévvel Gábrusnak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 41. l. 332. t. A Gábrus-ok Kápriel-ek. A Gábrus családból származott a felejthetlen emlékű tudós Gábrus Zakariás tanár (született Samosújvártt 1798. aug. 18-án, — meghalt 1870. ápr. 27-én.), kinek életrajzát egy „Eltemetett láng-ész“ czím alatt hálás tanitványa: Szongott Kristóf irta meg. L. a Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algymnásium 1877/8 tanévben megjelent „Tudósitvány“-át.). — A Gábrus család egyik ága Hofer-nek (Hoferás) is neveztetett (gúnynév). — Lengyel Bogdán alias Gábrus. Szam. vár. lev. 1811—306 sz. Azért nevezik e családot is Lengyel-nek, mert ez is Lengyelországból jött be hazánkba. L. Gábor.

Gágáz (կակազ) örmény szó, jelentése dadogó = Balbus selypes. Gágáz Ángszend. Szam. Ker. I. köt. 60. l. 22. t. Kihalt család. Szamosújvártt Czetz Kristóf adószedő is (1850) „Gágáz“ melléknevet kapott.

Gágh (կաղ) örmény szó, jelentése: sánta = Claudius, Kolos. Szdephán Gághján. Szam. Ker. II. köt. 658 l. 113 t. — „Stephanus Gách“ van egy levéltári irat első oldalára irva és a másodikon Gál István. Szam. vár. lev. 1800. (Ászlán crida iratai közt.) Tehát a Gách és Kál is átirva Gál. L. Ágoston, Belcsug, Chodsá, Dobál, Gál, Gêzducz, Máli, Sánta.

Gágh-Lukács — Sánta-Lukács (Kajtán).

Gágh-Márkó — Sánta-Márk (Anna). Martinus Lukács alias Gágh-Márko. Szam. vár. lev. 1799. (Görög crida iratai közt). Ugyanez így irta alá nevét: Lukács Márton Gách-Márko szamosújvári civis 1799. A Sántá-k ezen ága a Lukács családhoz tartozik. (Sánta-Lukács Márk fia Márton.)

Gágh-Márton — Sánta-Márton (Kristóf).

Gághodn (կաղոտն) örmény szó, jelentése: sánta lábú. — Gághodn Sztephán. Szam. Ker. II. köt. 186. l. 49. t.

Gágh-Szákó — Sánta-Izsák. L. Gajzágó.

Gágh-Sztephán, így is: Gághod-Sztephán — Sánta-István vagy Sánta lábu István. — Thorosz Gágh-Sztepháni vêrti. Szam H. II. köt. 40. l. 60. t.

Gágh-Thorosz — Sánta-Thorosz. Gágh-Thorosz Chácshádur. Szam. H. II. köt. 84. l. 144. t. — Elisabeth tusztêr Thoroszi Gághi: Sánta-Tódor leánya Erzsébet. Szam. H. II. köt. 98. l. 47. t. A hét Gágh család közül kettő (Gágh-Márko és Gágh-Száko) életben van, a többi kihalt.

Gágugh (կակուղ) örmény szó: gyönge, lágy, nyájas, édes beszédű, Blanda, Blandin, törökül ladif. L. Ládif. — Dominik Lukácsi Gágughi: Gágugh Lukács fia Domonkos. A szamosújvári kereskedő-társaság 1798 évi iratai között. A „gágugh“ a Lukács család ezen ágának állandó jelzője. Ez a Domonkos a nagynevű Lukácsi Kristóf édes apja. Ez volt az első, ki a Lukács nevet az örmény sajátitó-eset *i* ragával kezdette használni (Lukács-i). L. Lukács, Lukácsi.

Gál, az örmény gágh (sánta) és kál (farkas) átirt alakja. Gál-Márko István. Szam. vár. lev. 1834—685 sz. L. Ázbejfi, Farkas, Gágh, Kál, Lupul, Wolf.

Gáláif. Gálif, kálif, chálif (kalifa az araboknál) többes száma gáláif, arab szó: utód, király. A Thákvor (Császár) családnév arab neve. L. Balázs, Chonthikhár, Császár, Thákvor, Vászil, Zachariás. E családnév most nincs használatban.

Gámenczi, magyarul Kám(i)en(ie)c-ből való. Kámieniec-Podolski helység déli Oroszországban. Az örmény e helységet: Gámencz-Potols-nak nevezi. Gámentzi, vagyis Ergêrczhi Sándor. Szam. vár. lev. 1810—586 sz. — Gámentzi Auxentius alias Ergêrczhi. Szam. vár. lev. 1813—146 sz. — Theodorus Gámentzi alias Lengyel. Az Ergêrczhi = Gámentzi. A Lengyel család egyik ága is Gámentzi. — Márton Kámentzki (így). Szam. vár. lev. 1783. (A Csáusz crida iratai közt.) Kámenczki. Erzs. Ker. I. köt. 28 l. — Ászvádur Kámingeczhi. Szam. vár. lev. 1502—288 sz. Mária Terézia 1762. szept. 12-én kelt iratában ezt mondja: „Honesta foemina Anna Bogdanovics-Gamentzi, nobilis quondam Christophori Placsintár civis dum viveret Armenopolitani vidua relicta.“ A mellékletben pedig: „Gámentzi alias Bogdánovics Anna.“ E szerint a Gámentzi család vezetékneve Bogdánovics (Bogdán). A Bogdán, Bogdánovics, Ergêrczhi, Gámenczi és a Lengyel család egyik ága egy család. — Gámenczi Mojses alias Nyolcz. A szam. keresk. társaság iratai közt. L. Beczás, Bogdánovics, Ergêrczhi, Lengyel, Nyolcz, Szász, Szákszon.

Gárábéd (կարապետ) örmény szó, jelentése: kalauz, útmutató, előljáró, elülmenő, mást megelőző; mint keresztnév: Elülmenő János-t, Megelőző János-t (Praecursor Joannes) jelent. A կարաւարապետ (gáráváräbéd) rövidebb alakja: praevius, praecedens, antecessor. Gárábéd, Ker. Szt-János sajátlagos neve az örményben; θεόδρομος, divinus cursor. — Mánug Ászváduri Gárábédján: Gárábéd Bogdán fia Emanuel. Szam. Ház. III. köt. 11. l. E családnév előfordul Keleten is: Gárábéd Krikorián. „Árévélkh“ 1886. szept. 12, 805 sz. L. Hánko (Hánkovics), Mêgêrdics.

Gárász, (կարաս) örmény szó: hordó, dolium (gúnynév.) Gárász Kirkor. Szam. Ker. I. köt. 31. l. 207. t. — Gárász Jásik Bogdán. Szam. vár. lev. 1848. A Jásik család gúnyneve. A Gárász név most nincs használatban. L. Jásik, Turcsa.

Gárdsthév, (կարճթեւ) örmény szó, jelentése: rövidkarú. Jákub Gárdstheveru. Szam. H. II. köt. 167. l. 157. t. — Mánug Száhági Gárdsthévján. Szam. H. II. köt. 20. l. 43. t. Kihalt család. L. Dsurdsovczhi, Iszáhág, Izsák, Khêszdurián, Kurtakezű, Polgár, Száhág, Zugráv.

Gármir, (կարմիր) örmény szó, jelentése: veres. = Pyrhus, Flavián, Rufián. A Roska család örmény neve. E családnév előfordul Keleten is: Gármérján. „Árévélkh“ 1889. jan. 16. 1504 sz. L. Mêrmêkándrucz, Piros, Roska, Roth, Stefánovics.

Gáspár (a perzsa nyelv után) jelentése: kincstárnok. Ászvádur Gáspár. Szam. Ker. II. köt. 188. l. 35. t. — Bogdán Bányai alias Gáspár, — Gáspár = Bányai. Szam. Ker. 1852. IV. köt. 291. l. L. Bájáczh, Máli, Melchon.

Gázmián az örmény gázmém (կազմեմ, készitek, ékesitek, újitok, épitek) igéből. Gázimián. Erzs. Ker. II. köt. 9. l. 14. t. Kihalt család.

Gecző. Geczi, Gecző a Gergely név kicsinyített alakjai. Mivel az örmény Káringecz név végszótagja „gecz,“ Karingecz Bálint (Szamosújvártt) nevét Gecző-re magyarosította. Szam. vár. lev. 1848. L. Káringecz.

Geinár. Găinár román szó: tyúk-árus, Hühnerhändler. Az örmény a nagyapát (báb) háv-nak is nevezi; de a háv (հաւ) nagyapát (avus) és tyukot, madarat (latin avis) is jelent; azért a gúnyolodó nyelv e családot, melynek örmény neve Báb, románul Geinár-nak nevezte. — Nigol Geinár. Szam. Ház. II. köt. 15. l. 134. t. Romániában még vannak Geinár-ok, hazánkban e név már nem használatos. Szucsávában: Kápriel Hávulián. Marseillei „Armenia,“ 1887. 55 sz. L. Báb, Cheul. Hevul, Nigol, Pápai (Popoi), Totobej.

Gêlcsává. Gâlceava román szó: czivakodás, perpatvar, versengés. — Gêlcsává Bogdán. Szam. vár. lev. 1808—249 sz. Kihalt család. L. Háenig.

Gênkhêhár (կնքահայր) örmény szó, jelentése: keresztapa. Iszáh Gênkhêhárján. Szam. Ker. II. köt. 837 l. jan. 23. Kihalt család. L. Háruszep.

Geréb magyar szó. Gratian = Karátsony máskép Geréb. Szam. vár. lev. 1808—772 sz. Korbuly Karátsony alias Geréb. Szam. vár. lev. 1816—1525 sz. A Korbuly család egyik ágának mellékneve Geréb. L. Korbuly.

Gergely hellen eredetű: γρήγορος: éber, örményül árthun (zárthun) = Vigil, Gregorius. Minász Gergely. Szam. Ker. II. köt. 454 l. jan. 20. Szamosújvártt az anyakönyvekben a Gergely név először 1776-ban fordul elő; addig csak a Krikor név volt használatban. — Gergely Péter, ki 1798-ban Csik-Szépvizen halt meg, fiai Péter nevet vesznek fel. Ugyanott Péter Gergely fia, a Péter helyett Fehér nevet kezd használni. — Gergely Simon alias Kehes. Szam. vár. lev. — Elias Gergely mellett örményül Eghiá Ángszendi és e mellett ironnal = Tüzes Bogdán. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. A Diráczhu, Duducz, Fugá, Fugulián, Futár, Gergely, Krikor, Tüzes, Vázán, Zártun, melyek egy családot képeznek, vezetékneve: Ángszend (= Maxin, Oxend). L. Báhágián, Diráczhu, Duducz. Fehér, Fugá, Fugulyán, Futár, Gergicz (Gugicz), Hászt, Kehes, Péter, Száchá, Vastag, Vázán, Verzár.

Gergelyfi, az örmény Kirkosá magyar forditása. A Gergelyfi-ek Kirkosá-k. „Izsák Gergelynek a fia Antal,“ így irta alá nevét Szamosújvárhoz Déváról benyujtott kérvényét: Izsák Antal; de pecsétjén már nem használja az Izsák vezetéknevet, hanem csak ezt: Gergelyfi Antal. Szam. vár. lev. 1823—255. sz. — Izsák Gergely fia: Izsák Antal, ki kereskedő volt Szászvároson, nevét így irta: Gergelyfi Antal. Szam. vár. lev. 1833—176 sz. L. Gergely, Izsák, Kirkosá.

Gergicz, a Gergely kicsiyített örmény alakja. L. Gergely, Gergelyfi, Gugicz.

Gérláczhi — jelentése: szamosújvári. Szamosújvár közelében volt egy kis román falú, mely Gherlá nevet viselt; a románok ezen elenyészett falú nevéről Szamosújvár városát Gherlának nevezik. Kihalt család. V. ö. Gerloczi (Budapest volt polgármesterének neve.) L. Csucsul.

Geron. A görög a mom (մոմ) örmény szót, melynek jelentése: viaszgyertya, κηρός-nak mondja; ebből lett az örményben is használt Geron, Keron. — Christophorus Geron alias Bulbuk. Szam. vár. lev. 1788—59 sz. — Geron vagyis Miron János. Szam. vár. lev. 1802—209 sz. — Máriám Geron-ián. Szam. Ház. III. köt. 29. l. — Ripsima Christophori Geron. Szam. Ker. II. köt. 620. l. 67 t. Geron = Miron. Bulbuk, Dsirách, Geron, Gyertyánfi, Mászlin, Másztig, Miron, Momdsi egy család. E család vezetékneve Ángszend. L. Ángszend, Bulbuk, Dsirách, Gyertyánfi, Mászlin, Másztig, Miron, Momdsi.

Gerus = Geron. Kirkos Gerus. Szam. vár. lev. 1782. 200. sz. L. Geron.

Gêzdutz. A kölcsönzött magyar gazdag szóból román ucz kicsinyitő szócskával képzett szó, jelentése: elég gazdag. Chodsá = Gazdag = Gêzducz családnevek most nincsenek használatban. Ovágim Gêzducz. Szam. Ház. III. köt. 45 l. L. Ágoston, Belcsug, Chodsá, Dobál, Gágh (Gál), Gazdag, Máli, Sánta.

Gimbir, magyarul gyömbér. Úgy látszik a zingiber, gingiber idegen szóból van alakitva. Máriám Gimbirián. Szam Ker. IV. köt. 21. l. szept. 15. Kihalt család.

Girágosz. Clemens Galanus „Conciliatio eccles. armenae cum romana“ cimű jeles munkájában (I. köt. 15. l.) a Girágosz-t Ciriacus-szal forditja. — Donig Girágosz. Szam. H. II. köt. 8. l. 160. t. E családnév előfordul Keleten is: Zoráh Girágoszián. „Árévélkh“ 1886. okt. 21. 829. sz.

Gogheczhi. Koghthán, mely közönségesen Koghthên nevet visel, Nagy-Örményország Vászpurágán tartományának egyik kerülete. Itt foly a Jerászch (Araxes); bortermő hely. (A kolthání dalok Choreneinél). Koghtheczhi ná vor i kávárn Koghthán: Koghthneczhi (gogh[thn]eczhi) az, ki Koghthán (Goghthán) kerületből való. Kihalt család.

Gopcsa, az Ágopsa (Hágopsa) rövidebb alakja, jelentése Jakab. — Ágopsá Nigoli Jákobfiján, — magyarul

igy irta nevét: Jakabffy Jakab. Szam. vár. lev. 1797—77 sz. Der-Minász Geronián 1792. febr. 9-én. Szam. Ker. II. köt. 726. l. 19. t. alatt ezt irja: Ovágim Gopcshá. E családnév előfordul Keleten is; a „Mêság“ czimű örmény lap egyik legközelebbi számában: M. (Há)gopcsá(nián) Յակոբճանեան. — Ánton Luszig Gopcsá-i: Gopcsa Lukács fia Antal. Szam. vár. lev. 1782. L. Ágopsa, Hágopsa.

Gogomán román szó, jelentése: együgyű, bamba Gúnynév. Christophorus Gogomán. Szam. vár. lev. 1792—258 sz. — Árinkh bêrbênczá Szoghomonen Ovánesziné Gogomán: Vettünk tagdíjt Gogomán-János Salamontól. A szamosújvári timártársulat iratai közt. A Gogomán család vezetékneve Ohánnesz (János). Kirkor Luszigin Gogománin Iláchián vêrtin: Lengyel-Gogomán Lukács fia Gergely. Szam Ház. III. köt. 48. l. A Gogomán család is Lengyelországból jött be hazánkba. — Gogomán Tódor (Szamosújvártt) 1848 körül Gogomán nevét Tódorfi-ra magyarositotta. A Gogomán család egyik ága most Tódorfi. L. Lengyel, Ohánnesz, Tódorfi.

Goldschmied. Az Ötvös család azon ága, mely szászok közé telepedett le (Segesvár), nevét Goldschmied-re (német szó: aranymíves, ötvös) változtatta. L. Árzsintár. Oszgerics, Ötvös.

Golorig. A hazai örmény ugyan kerek, gömbölyű értelemben is használja a golorig szót; de mivel az örmény kêlorél (գլորել: elveszit, elhullatja, lehullatja (a hajzatot) igéből képezett melléknév, jelentése: kopasz. — Ötvös vagyis Golorig Ágoston. Szam. vár. lev. 1793—91 sz. A Golorig név az Erzsébetvárosról eredt Ötvös család mellékneve. A Golorig családnév most nincs használatban. L. Goldschmied, Ötvös.

Gomostá, a Jagomost rövidebb alakja. — Gomostá Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 219. l. 28. t. L. Jagamast.

Gondág. A gêndág, gêntág (կնտակ) örmény szónak jelentése: kopasz. L. Bleská, Dsecshegh, Kendof, Kêndov, Khel, Kopasz, Szultán.

Gordul, a Korbul másik alakja. Mivel a Hercz(eg) család röviden Hêrcz nevet visel és némelyek hibásan ezt a Hêrcz szót, a német Herz-czel (szív) egy jelentésűnek vették, azért a Cordula név után, a Korbuly család ezen ágát Gordul-nak nevezték. Kordul Izsák. Szam. vár. lev. 1789. —Joannes Gordul Andrus és mellette örményül Ohánnesz Gorduli. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. E szerint Gordul = Korbul = Andrus. Ohánnesz Gordulián. Szam. Ker. II. köt. 545. l. apr. 10. — Gordul Száko. Szam H. II. köt. 204. l. 7. t. L. Ándrus, Korbuly.

Gorgod (կորկոտ) örmény szó, jelentése: darált buzából készített bőjtös étel. Gúnynév. Gorgod Lukács. Szam. vár. lev. 1821—964 sz. Kihalt család.

Goriá, Goricza a Cheul család gúnyneve. A goriá-t a latin gloriá-ból (dicsőség) és a goriczá-t a román gornic-ból (ajtonálló) csinálták. — Goriá Ángszend. Szam. Ker. III. köt. 139. l. 32. t. — Goricza Jakab. Szam. vár. lev. 1822. — Cheul vagy Gorja Sándor. A szam. keresk. társaság 1826. évi iratai közt. L. Cheul, Hávul (Hevul).

Gorove. Gorov, gorovi (կորովի) örmény szó, jelentése: ügyes, vitéz, derék, bátor, eszes, erős kezű; görögül ἀκοντιστής, jaculator. Az Ákoncz család örmény neve. — Gorove Èszthepán. Szam. Ker. IV. köt. 235. l. jun. 17. 1845. — Ázbej Hohánnesz mágánuámp Gorovejéncz: Ázbej János, kinek vezetékneve Gorove. Szam. Ker. I. köt. 26. l. Gorove = Ázbej. Ákoncz, Ázbej, Gorove egy család. A Gorovej a Gorovéből az örmény sajátitóeset i ragával képződött; tehát: Christophorus Gorovej (Gorove-i); Gorove-nek fia Kristóf. L. Ábágár, Ákoncz, Ázbej.

Goskár (կօշկար) örmény szó, jelentése: csizmadia. Goskár Várteresz. Szam. Hal. II. köt. 1. l. 7. t. A Goskár név most nincs használatban. E család vezetékneve Simon. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Eránosz, Gusát, Simon, Suszter, Toderás.

Govrik = Kovrig. Govrik Thoroszin vêrtin: Govrik Thorosz (Tódor) fia. Szam. Ker. I. köt. 31. l. 209. t. A nemes-ág Govrik-ot ir (ezt az irmódort először Novák P. pap használta. Szam. Ker. III. köt. 53. l. 119. t.), a nem nemes-ág Kovrig-ot; az anyakönyvekben örményül csak így: Kovrig. L. Kovrig.

Goze. Az örmény kosz (գոս) szónak jelentése: száraz, kopár, siccus, aridus; a kosz átirt és elferdített alakjai: Goze, Gozej, Gozás, Gázej, Kozeszk. — Chácshig Goze. Szam. H. II. köt. 299. l. 151. t. — Gozej Gergely. Szam. vár. lev. 1819. — Gázej Katalin. Szam. vár. lev. 1828. — Gozás Bogdán. A szamosújvári keresk. társaság iratai közt. — Koszeszk alias Kopár Kristóf. Szam. vár. lev. 1820—2263 sz. A Goze név most nincs használatban. L. Kasza, Kosza, Kopár.

Görbe, a dzurperán magyar neve. Görbe Gergely. Szam. vár. lev. 1766. L. Dzurperán, Èsztrêmb.

Görgényi. Görgényi Tódor Julianna. Szam. vár. lev. 1749. Görgény-Szt-Imréről két család jött Szamosújvárra lakozni: a Takesz család, mely Gurginczhi nevet is viselt és a Tódor család egyik ága, mely a magyar Görgényi nevet használta. A Görgényi név most nincs használatban. L. Ábrahám, Gurginczhi, Tákesz, Tódor.

Görög, a Horom örmény szónak magyar fordítása. Hujn (յոյն) örmény szó jelentése: görög. Humánián (Görög) Vártán lembergi örmény kath. érsek szentelte fel dr. Verzereskul Oxendiust az erdélyi örmény katholikusok püspökévé 1691 júl. 30-án. L. Honán, Horom.

Gud (կուտ) örmény szó, jelentése: magszem. vetés = Czerealis (vértanú máj. 29) = Demeter. A Dumitru családnév örmény neve. L. Dumitru.

Gugicz a Gergicz (Gergely) másik alakja. L. Gergicz, Gergely.

Gul perzsa szó, jelentése: virág, rózsa; guljázê: rózsaolaj. Gádárine Toderin Gul-inin tusztêr. Szam. H. II. köt. 404. l. 94. t. E családnév most nincs használatban. Thoder Zachariás és mellette örményül Toder Gulini Zádigi. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. Tehát Gulin = Zachariás, Zádig. L. Cshicshág, Flora, Florián, Vártán, Várteresz, Virág, Zachariás, Zádig.

Gur (կոյր) örmény szó, jelentése: vak = Caecilius (püspök, máj. 15). Gur Lukács. Szam. H. II. 71. l. 63. t. Kihalt család. L. Miácshen.

Gurginczhi, magyarul Görgényi; Görgény helység. Gurginczhi Nigol. Szam. Ker. I. köt. 184. l. 1595. t. —

Meráv Luszigên Tákeszi Gurginczhin: Meghalt Görgényi Tákesz Lukács. Szam. Hal. II. köt. 12. l. 233. t. A Tákesz (Ábrahám) család Görgényből jött Szamosújvárra. A Gurginczhi név most nincs használatban. L. Ábrahám, Görgényi, Tákesz.

Gurjégh. A Cyrillus-t az örmény Gurjégh-nak nevezi. Mêgêrdicsh Gurjégh. Szam. Ker. II. köt. 367. l. 35. t. E családnév előfordul Keleten is: Sztephán Gurjéghián. „Mászisz“ 1879 okt. 20. 2444 sz. Kihalt család. L. Biáthá, Cziriák, Dominik, Kritsa.

Gusát. Gușat román szó: golyvás. Goskár Várteresz Gusát. Szam. Ker. I. köt. 134. l. A Gusát-ok Goskár-ok. A Gusát-Goskárok vezetékneve Nikos. A Gusát kihalt család. L. Goskár, Nikos.

Gyászoló, magyar szó. Gyászoló Izsák. Szam. vár. lev. 1766. Kihalt család.

Gyergyai, az örmény Dsurdsovczhi magyar fordítása. — Martinus Gyergyai alias Várteresz. Szam. vár. lev. 1803—1354 sz. — Gyergyai Flora Márton. Szam. vár. lev. 1804—979 sz. — Gyergyai Flora-Várteresz. Szam. vár. lev. 1804—985. sz. A Flora-Várteresz család is Gyergyó-Szt-Miklósról jött Szamosújvárra lakozni. — Gyergyai Ulyán máskép Keresztes István. Szam. vár. lev. 1811—306. sz. Az Áki, Bocshig, Fark, Kepri (Káprikoda) Gyergyai-Keresztes család vezetékneve Ulián (= Kecskés). L. Dsurdsovczhi, Ulián.

Gyertyánfi. Dsêrák örmény szó, jelentése: gyertya. Gyertyánfi a dsêrák magyar forditása. L. Dsirách (dsêrák), Geron, Mászlin, Másztig, Miron, Momdsi.

Gyömbér (termény, növénytan). Simai Tódor gúnyneve Szamosújvártt 1812-ben. L. Simai.

György, a hellen georgiosból származott, mely földmívelőt jelent.

H.

Hamar. L. Hamari.

Hamari, a Cshusztápán magyar neve. L. Cshusztápán, Hamar.

Haraga. L. Haragai, Blágá.

Haragai, a Hárágá magyarosított alakja. L. Hárágá.

Haragos, a Haragai másik alakja. — Haragos Hácsig (Chácshig). Szam. vár. lev. 1828—697 sz. L. Haragai, Hárágá.

Hari, a (C)hári(b) rövidebb alakja. Hari Donovák Kristóf. Szam. vár. lev. 1846. A Hari család vezetékneve Donovák. L. Chárib (Hárib), Donovák.

Harmat, a „moroz“ lengyel-ruthén szónak magyar forditása; örményül ságh (շաղ), czhogh (ցող). Kristóf Harmat-ján. Szam. Ház. III. köt. 46 l. 1840. febr. 23. (Ekkor fordul elő először a Harmat név, addig Moroz). L. Moroz, Ötvös, Sztephán.

Hácskó, Hácskul a Chácshig kicsinyített alakjai; hács = chácsh (խաչ) örmény szóval, jelentése: kereszt; ko szláv képző, ul román határozó. Hácskó, Hácskul = Kristóf. Christoph Hácsko. Szam. Ház. III. köt. 67. l. E családnév előfordul Keleten is: Der-Hohánnesz Chácshgián (խաչկեան) örmény pap Calcuttában. „Árévélkh“ 1888. decz. 13. 1474 sz. — Hácskuj Tütsek Kristóf. Szam. vár. lev. 1866. A Hácsko, Hácskul család Tütseknek is neveztetik. L. Chácsko, Tütsek.

Hádsi arab szó, jelentése: zarándok; a törökök közül az kap hádsi nevet, ki zarándokolva járt Mekka városában; a keresztények közül pedig az, ki látta Jeruzsálemet és a többi szent-helyeket. — Cajetanus Hádsi. Szam. Ker. II. köt. 77. l. 3. t. 1804. — Jész Ohánnesz Boghoszi Hádsi-ján alias Páll János glêzsár. Szam. vár. lev. 1822—1729 sz. (Ên Hádsi Boghosz János vagyis Páll János üveges). — Hádsi Kirkos Gergely Borviz-Előpatakon elhalt örmény kereskedő. Szam. vár. lev. 1830. — Két Hádsi volt Szamosújvártt, egyik Boghosz (= Páll; később ez nevét Sárosi-ra változtatta), másik Kirkos volt. Ánná Hádsián gám Sárosi: Hádsi vagy Sárosi Anna. Szam. Ker. IV. köt. 85. l. A Hádsi-ak Sárosi-aknak is neveztettek. L. Ákoncz, Boghosz (Pál), Kirkos, Meghdesz, Sárosi.

Háenig. Az örmény henkn (հէնգն: czivakodás, perlekedés) szót a nép henegnek mondja. Heneg (Háenig), a Megrán család örmény neve. L. Gêlcsává, Megrán.

Hágop = Jakab. Der-Nigol Hágopián. Szam. Ker. I. köt. 74 l. 771 t. E családnév előfordul Keleten is: Hágopián jelentékeny örmény család Londonban. Hágop volt Örményország nagynevű patriárkhája is, ki Mêdzbin fővárosban lakott és Világositó-Szent-Gergely atyul öcscsének fia volt. L. Ágop, Gopcsa, Jakab, Szákulá.

Hágopfi. Szam. Ker. II. köt. 681. l. 51 t. L. Jakabfi.

Hálepdsi = Áleppoi. Aleppo helység. Erzsébetvároson Áleppoi, Charib egy család. A Hálepdsi családnév most nincs használatban.

Hálká arab szó, jelentése: valaminek foka (tű) gomblyuk; a hazai örmények haluska, galuska értelemben használják. Veron Chácshigi Hálká-ján. Szam. H. II. köt. 240. l. 19. t. 1813. — Hálka másképpen Rátz Kristóf. Szam. vár. lev. 1803–1326 sz. Hálka a Rátz család gúnyneve volt. Hálká most nincs használatban. L. Rátz.

Hálvádsi. Hálvá, helva arab szó, jelentése: édesség; helvádsi: czukrász. Az örmény nő a hálvá-t (csemege) olvasztott mézből késziti. — Hálvádsi Gulicz. Szam. Ker. II. köt. 483 l. 126. t. Kihalt család.

Hánákecz. Az örmény kesz (գէս) szónok jelentése: haj, hajfürt, a szánszkrit nyelvben: kheszá; án (ան) az örményben: talan, telen. Ánkesz: hajatlan (máz cshunéczhogh). Ebből az ánkesz-ből lett a Hánákesz, hánákecz. Mitko Hánákecz. Szam. vár. lev régi összeirás. — Hánákecz Mitko. Szam. Hal. I. köt. 1. l. 7. t. Kihalt család. L. Kopasz.

Hándsul. (O)hán(nesz) és a román ul határozóból = János. — Hándsul Hágop: János Jakab. Szam. H. II. köt. 68. l. 289. t. L. Hándsulovics.

Hándsulovics. A Hándsul névhez még a szláv vics (fi) járult = Jánosi, Jánosfi. A Hándsulovics-ok most Mármarosban laknak. L. Hándsul.

Hánko. Az örmény (O)hán(nesz) és a szláv ko képzőből. (V. ö. Hanka = Janka = János). Ohánnesz Hánko-ián. Szam. H. II. köt. 47. l. 54. t. — Dorotheá tuszdêr Hánkoi. Szam. H. II. köt. 94. l. 114. A Hanko név most nincs használatban. — Gajzágó Hánko (zárójelben János). Szam. vár. lev. 1805—946 sz. Tehát Hanko (Janko) = János. L. Gárábéd, Hánkovics, Mêgêrdics.

Hánkovics, magyarul Jánosi, Jánosfi. Távit Hánkovics. Szam. H. II. köt. 29. l. 584. t. — Hánko Ágopsái Hánkovicsián. Szam. H. II. köt. 43. l. 100. t. L. Hánko, Kápdebo.

Hárágá (յարակայ) örmény szó, jelentése: maradandó, örök, halhatatlan; Áthánáz. — Hárágá Bogdán. Szam. vár. lev., régi jegyzék. L. Haraga, Haragai.

Hárib, a Chárib lágyított alakja. Cristianus Novák alias Hárib. Szam. vár. lev. összeirás. Gregorius Christoph alias Hárib. Szam. vár. lev. összeirás. A Novák és Kristóf család is Chárib: e családok szintén Lengyelországból jöttek. L. Chárib, Hari, Kristóf, Novák.

Hárig, hájrig (հայրիկ) örmény szó: atyácska, a „hájr khághczhrig“ (հայր քաղցրիկ) rövidebb alakja = Paterius, Patern, Paternius Paternián. — Johanna Hájrig. Szam. Ker. III. köt. 83 l. 53 t. Kihalt család. L. Hájruszep.

Hájrábéd (հայրապետ) örmény szó: családfő, kormányzó, pápa (pontifex). — Chárib Hájrábéd. Szam. H. II. köt. 40 l. 21 t. Kihalt család. L. Báb, Chárib.

Hájrágán (հայրական) örmény szó: atyai. paternus. — Márkárid Èdêlbei Hájrágán-in tuszdêr. Szam. Ház. II. köt. 175 l. jun. 11. 1799 év. L. Hájuszep.

Hájruszep, örmény összetett szó: Hájr (atya) és Uszep (József). Hájr-Uszep = Józsefatya. — Mitkoin Háruszepi ginê: Háruszep Mihály felesége. Szam. Ker. I. köt. 128. l. 1549. t. — E család először Csik-Somlyón telepedett le, azért Csukczhi, Similovczhi, Somolovczhi nevet is visel: Somolovczhi Áruszep. Erzs. Ker, I. köt. 104. l. A Csiki család egyik ágának Hájruszep az őse. L. Csiki, Gênkhêhár, Fátter. Hájrágán, Similovczhi, Somolovczhi, Totobej.

Háruthiun (յարութիւն) örmény szó: kiszálás a sírból, feltámadás, egyesülés, resurectio, Ánásztáz. Mint vezetéknév most nincs használatban. L. Áruth(i)un, Pászakász, Zádig.

Hászt (հաստ) örmény szó, jelentése: vastag = Ámbur, Constans, Crassus. — Ászvádur Hásztián. Szam. H. II. köt. 432. l. 32. t. — Hászt Ágop: Vastag Jakab. Szam. Ker. II. köt. 422. l. 101. t. — Ágop hászt Kirkori:

Vastag-Gergely Jakab. Szam. vár. lev. 1784—185 sz. A „vastag“ a Kirkor (Gergely) család jelzője. — Jakab Emanuel alias Hászt Gergely. Szam. vár. lev. Jakab Emanuel fia Gergely volt az első Hászt; az ő fiai már nem Jakab-ok, hanem Hászt-ok. Sztephán hászt Kirkori Vêrdzári: Verzár-Vastag-Gergely István. A szamosújvári timártársulat 1775. évi iratai közt. A Gergely, Hászt, Vastag és Verzár egy család. A Hászt, Vastag, Verzár család vezetékneve: Gergely. L. Ámbur, Erős, Gergely, Jakab, Kirkor, Kosztántin, Máxin, Oxendius, Vastag, Verzár.

Munkál a jó apa...

Munkál a jó apa,
Tétlen nem ül soha;
Övéinek jólléteért
Feláldozza minden perczét,
— Odaadná az életét.

Egyetlenegy vágya —
Forró óhajtása:
Gyermekeit felnevelni,
Minden veszélytől megóvni,
S létüknek jövőt szerezni.

És minő nagy öröm
— A mi csak ritkán jön —
A szülőknek, mikor gazdag
Férjet kapnak leányuknak,
S ily frigyre áldást adhatnak.

S ha még ráadásul
A férj nagyságos úr...
Olyan büszkék az öregek,
Alig beszélhetni velek.
— Pedig különben szerények. —

Mert nem kis dolog ám,
Hogy lányuk lett nagysám;
Most rájuk szép kilátás vár:
Nagy urak közt egy asztalnál
Ülhetnek néha — lányuknál.

Lesz is nemsokára
Egy díszes lakoma,
A jó nagyságos asszonynak
Nevenapján, — akkor fognak
Gratulálni a nagy urak.

Meghivó jegyeket
Kell irni eleget;
De csak jól megválogatott
Czimeket — nagyságosakat;
Ez illet meg úri házat.

Nagysága diktálja,
Nagyságos úr irja...
De uramfia — mily furcsa,
Hogy apját, anyját kihagyja —
Meghivni tán nem akarja?...

Szól férje: angyalom!
Én meg nem foghatom,
Hogy apád s anyádnak nevét
Még egy szóval sem emlitéd;
Talán bizony elfeledéd?..

Mond neje: oh te rossz!
Ugyan mire gondolsz?
Hisz engem kompromitálna
Jelenlétük, s lehangolna;
Minden kedvem oda volna.

Mert nagyon restelném,
Rendkivül szégyelném:
Hogy a két öreget itten
Nyilvánosan üdvözöljem
S magam azzal kisebbitsem.

. . . .

Történt ilyen eset,
Ismertem ily szivet...
Mivelt lelkü örmény hölgyek!
Legyen intő példa nektek,
Hogy ily bünbe ne essetek.

Kritsa Péter.

⁂

Kisebb közlemények.

A legyőzhetlen bölcsész. Dávid, örmény filozofus az ötödik keresztény században élt, és korában „legyőzhetlen“-nek, örmény nyelven „ánhácht“-nak neveztetett. Született Duruperán örmény tartománynak Nerken nevü helységében, s a nagy Meszrop és Izsák tanitványa volt. Görögországban, főleg Athénben nyerte kiképeztetését; honnan hazájába visszatérve, Arméniában müködött a hatodik század elején bekövetkezett haláláig. Dávid, a legyőzhetetlen örmény bölcsész, Aristotelesnek több munkáját forditotta le, s egyszersmind görög és örmény nyelven fejtegette azokat; főleg Aristoteles logikáját. Azonkívül több önálló filozofiai és theologiai munkát is irt. Neumann jellemzése szerint az V. század legkiválóbb neoplatonikusai közé tartozik. Barthélémy-Saint-Hilaire pedig azt mondja róla, hogy müvei egyik lánczszemét képezik azon értelmi kapcsolatnak, mely az újkort az ókorhoz köti. Képviselője volt Dávid bölcsész, Elő-Ázsiában, a hellén filozofiai mozgalomnak, a mint az a klasszikus görög földről — tovább terjedt Kelet felé, s átszármazott a szellemi müveltség virágzó korában levő örmény nemzetre, s a későbbi századokban az arabok kulturájához vezetett. Örményország is emlékezetes nyomokat hagyott tehát a filozofia történetében! Az ötödik században itt is, úgy Athénben, Alexandriában, Byzánczban tanulták a Plátó és Aristoteles bölcseletét. — A nagy szabású németországi (berlini) Aristoteles-kiadás; negyedik kötetében terjedelmes mutatványokat közöl, Dávid, a legyőzhetlen örmény bölcsész „kommentár“-jaiból.

A szucsávai örmények. F. évi máj. 30-án volt a szucsávai örmények felügyelőségének megválasztása. Mielőtt e választásról szólanék, érdekes előbb emlitést tenni az ottani nemzeti testületekről. A felügyelőség két testületből áll; egyik a végrehajtó bizottság (5 taggal) és a másik a nagy-gyülés, mely 7 tagot számlál. Á végrehajtó bizottság (választmány) az egyházi ügyeket intézi el és utalványoz 300 frtig. Egyebekben a nagy-gyülés határoz. Mindkét ülésnek egy ugyanazon elnöke van, ki akkor hivhatja össze ezen gyüléseket, mikor annak szükségét látja... A választás napja meg volt határozva. A pap a választás napját az egyházból is kihirdette. Csak személyesen lehet szavazni. Özvegy asszonyok, kik szavazataikat férjeiktől örökölték, képviseltethetik magukat. Vannak szavazók, kik 6—8 órai távolságról is eljönek vasúton vagy kocsin, mert „Világositónk szent vallásának ügyei“ ezt megkivánják. A volt elnök nyitja meg az ülést. „Mindenki arra adhatja szavazatát — mondja — kire akarja, csak vegye tekintetbe a nemzet szükségeit.“ Választmányi tagok lettek: elnök Prunkul Várteresz lovag, Gêjiná Gergely, Prunkul Valerián lovag, Hádsi Kristóf, Hádsi György. A nagy-gyülés tagjaivá választattak: Prunkul Mihály lovag, Botusán János, Gêjiná

Gárábéd, Ándruska János, Lukutz János, Hádsi Gergely és Diákon Gergely. (A Prunkul név kivételével a többi neveket mind megtaláljuk a hazai örmények közt is. A Botusán név helyett Bocsánczi-t, Gêiná helyett Hávult = Cheult használunk).

Az ázsiai örmények. Dr. Czirbusz Géza, a „Magyar Állam“ egyik nem régen megjelent számában „Törökök és görögök“ czím alatt ezeket mondja: „A törökökön kívül a görögök és örmények számottevő nemzetiségek Kis-Ázsia földjén. Amazoknak száma egy millió, ezek meghaladják az egy milliót (1,160.000). Mindketten az országnak munkás és polgárositó elemét képviselik. Kezükben van az ország ipara, kereskedelme, pénzügye és valószinüleg jövője is. Az örményeket hol az iráni, hol a szemi népekhez számitják, Sárga börük, sötét hajuk, kampos orruk, de különösen szemük állása és husos nagy szájuk inkább a szemi jellegre vallanak. Kis-Ázsiában nehézkesek, hizásra hajlók, serények, vállalkozó szellemüek, kitartók, takarékosak. Némelyek katholikusok, de a legtöbb nem-egyesült. Különös tehetségük van a pénzüzletekhez; azért bankárok, tőkepénzesek és pénzváltók a városokban, szatocsok a vidéken. Sok városban elfogadták a török nyelvét, habár otthon és egymás között örményül beszélnek. Sokat költenek iskoláikra és jótékony czélokra. Erejük összetartásukban és vallásuk iránti hüségükben rejlik, de ki kell emelnünk testi jellegüknek rendkivüli szivosságát is...

Mi ujság az örmény világban?

Örmény nevelőintézet Genf-ben. Berberián Retheosz, ki 20 évig volt Konstantinápolyban egy jónevü intézetnek igazgatója, Genfben (Boulevard des Philosophes 8) azon örmény tanulók számára, kik egyetemre vagy akadémiára iratkoztak be, nevelőintézetet állított. Az Ázsiából jött örmény ajkú tájékozatlan tanulóra nemcsak felügyel ezen intézet, hanem választott szaktárgyában még utasításokat is ad. Eddig már 17 növendéke van ennek a nevelőintézetnek. Berberián, intézete növendékeinek az örmény nyelv és irodalomból elöadásokat is tart.

Kiköltöztető társaság. Londonban angolokból „Armenian Rescue Fund“ czím alatt egy társaság alakult, melynek nemes czélja az, hogy Török-Örményországból tömegesen költözteti ki az örményeket Perzsiába vagy Oroszországba... és gondoskodik arról, hogy ezek itt munkát kapjanak, a gyermekek pedig tanitásban részesüljenek.

A moszkvai Lázárevféle örmény akadémiának jeles igazgatója: Khánánián György meghalt. A tanügy terén kifejtett tevékenységével az orosz közoktatásügyi miniszter elismerésére érdemesült. E tehetséges tanférfiú tollából a lapok sok örmény tárgyú czikket hoztak...

Örmény árvaintézet. Cyprus sziget fővárosában: Nicosiában ipariskolával összekötött árva-intézetet alapitottak az örmények. A növendékek benn az intézetben tanulnak; a tanfolyam nyolcz évig tart. Örmény, török és angol nyelv kötelező, a görög és franczia önkénytes. Fizetésért felvesznek az intézetbe külsőket is. A külső tanuló évi 150 frtért kap élelmet és ruhát; taneszközökkel is az intézet látja el a külső tanulókat is. A londoni örmények 1400 és a párisiak 900 frttal járultak az intézet alaptökéjének gyarapitásához Az intézet czime: The Treasurer of the Armenian National Orphanage, Nicosia. (Cyprus).“

Az örmények érdekében tartott gyülés. Londonban f. évi május 20-án igen népes gyülést tartottak a herfordi anglikán püspök: dr. Persvali elnökelte alatt. Henri Szêmêrszeth, Lepsziusz tanár és Sármêtán atya beszéltek ezen a gyülésen. Sármêtán atya megemlékezett 1895 és 1896-ban történt borzasztó örmény mészárlásokról és ezen hő ohajtásának adott kifejezést: Vajha a nemegyesült örmények visszatérnének a kath. egyház kebelére és így valósitanák meg szentséges Atyánk, XIII. Leo pápa legfőbb vágyát... És ez annál csodálatosabb, mert Sármêtán atya ezen ohajtását olyan gyülésben fejezte ki, melynek anglikán püspök volt elnöke...

Örmény árvák Olaszországban. Rómából ezeket irják: A mint különböző tájakra küldöttek örmény árvákat, úgy vitt nehány héttel ezelőtt egy örmény kisasszony 22 örmény árvát Konstatinápolyból Rómába. Az árvák nagyrésze a „Recanati“-ban levő árvaintézetbe helyeztetett el, mely intézetnek az olasz jótékonyság azért adott életet, hogy az örmény nemzet jövendő sarjadékainak menhelyet adhasson. A „Recanati“-intézet igazgatója a velenczei mechithárista-congretiónak egyik jelentékeny tagja: Sztephénián Dániel, ki nemcsak az árvák erkölcsi és szellemi előhaladásáról gondoskodik, hanem őket az örmény nyelvre is tanitja, hogy — ha majd visszatérnek hazájukba, hazájuknak és nemzetüknek hasznára lehessenek. — A mondott 22 árva közül kilenczet a római „Szt.-Fülöp“-ről nevezett árvaintézet fogadott be, kik közül 3 Konstantinápolyból, 3 Malathiából, 2 Bálêkheszerből és egy Márásból való. A legkisebb 9 és a legnagyobb 12 éves. Rokonszenvvel, szeretettel fogadták ezeket az árvákat; felirták neveiket, szülőhelyeiket. És habár ezen utóbbi intézet növendékeinek legnagyobb része olasz, az örmény árvák iránt nagy szeretetet tanusitanak. Nemcsak megengedik, de söt megkivánják tőlük, hogy szabad idejök alatt egymás közt örményül beszéljenek. Mivel több örmény pap van Rómában, örmény misére viszik őket. Szóval gondoskodnak arról, hogy örmény nyelvüket el ne felejtsék és majdan örmény szertartásuk megtartásával térhessenek vissza hazájukba...

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.